(સચિત્ર)

શ્રી જૈન સોળ સતી ચરિત્ર

સંપાદક: અમૃતલાલ ઓઘડજી.

સુશીલ શ્રાવિકાએ અભ્યાસ કરવા યોગ્ય

સચિત્ર

શીયળ માહાત્મ્ય દર્શક

પ્રાતઃ સ્મરણિય

શ્રી જૈન સોળ સતી ચરિત્ર

સંપૂર્ણ

તદ્દન નવીન

ઉપદેશાત્મક શૈલીએ સંશોધિત

બીજી આવૃત્તિ

: સંગ્રાહક અને પ્રકાશક :

ભાવનગર નિવાસી

શાહ અમૃતલાલ ઓધવજી

દાદાસાહેબની પોળ

અમદાવાદ.

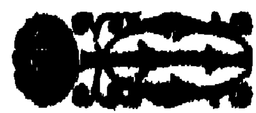

સંવત ૧૯૯૫ · કિંમત ૧-૮-૦ · સને ૧૯૩૯

મુદ્રક : ધીરજલાલ ટી. શાહ, જ્યોતિ મુદ્રણાલય, જુમામસીદ સામે, અમદાવાદ.

પ્રાતઃ સ્મરણિય સોળ સતી.

૧ ૨
બ્રાહ્મી ચંદનબાલિકા ભગવતિ,
૩ ૪
રાજેમતિ દ્રૌપદિ;
૫ ૬ ૭
કૌશલ્યા ચ મૃગાવતી ચ સુલસા,
૮ ૯ ૧૦
સીતા સુભદ્રા, શીવા;
૧૧ ૧૨ ૧૩
કુંતિ શીલવતી નલસ્ય-દયિતા,
૧૪ ૧૫
ચુલા પ્રભાવત્યપિ;
૧૬
પદ્માવત્યપિ સુંદરી દિનમુખે,
કુર્વન્તુ વો મંગલમ.

નિવેદન

(પ્રથમાવૃત્તિ)

આ વસ્તુ છપાઈ ગયા લગભગ બાર મહિના થવા આવ્યા. મૂળ મૅટર પછી નિબંધ, સજ્ઝાય સંગ્રહ, અને સોળ ચિત્રો, એ ત્રણ મુખ્ય અને મહત્ત્વની બાબતો ઉમેરવાના અનુકુળ સમયની રાહ જોતાં આટલો લાંબો કાળ ગયો; છતાં સ્થીતિતો તેવી જ રહી. છેવટે તુર્તમાં તો આટલી પ્રવૃત્તિને પણ પ્રકાશમાં મુકી દેવી ઉચિત ધારી તદનુસાર આ ભુકો નમ્ર નિવેદન સાથે પૂરી કરવામાં આવે છે; આશા તો એટલી આગળ વધે છે કે અનુકુળતા આવ્યા પછી તો આજ પુસ્તકની બીજી આવૃત્તિ આજ વર્ષમાં પ્રગટ કરવી પડશે.

૧૯૯૫ ચૈત્રી પૂર્ણિમા

બીજી આવૃત્તિનો જન્મ !

એક વર્ષના અન્તે પ્રથમ આવૃત્તિની નકલોનો ઉદ્ધાર થવાનો પ્રસંગ આવ્યો. પરન્તુ તેમાં પણ એક વિઘ્ન આવ્યું. શ્રીમાન ગ્રાહકને આ વસ્તુમાં અમુક સુધારા જોઇતા હતા જ; એટલે શકય તેટલા સુધારાને સ્થાન આપી શ્રીમાન્ શ્રેષ્ટીવર્યની ઇચ્છાને બનતે પ્રયત્ને પહોંચી વળવાનો આગ્રહ સેવ્યો છે. પેપરમાં, પ્રીન્ટીંગ પદ્ધતિમાં અને ટાઇપમાં ફેરફાર કર્યો છે, એટલે નવા ફેરફારથી પાંચ ફરમા વધ્યા છે; તે ઉપરાંત આઠ ચિત્રો આપવામાં આવ્યા છે, એટલે પહેલી આવૃત્તિ કરતાં આ બીજી આવૃત્તિમાં એટલો ખરચ વિશેષ કરવામાં આવ્યો છે; છતાં હજુ પણ તેમાં વિશેષ ફેરફાર–વધારાની દેખીતીજ આવશ્યકતા રહી છે, તે અણધારી રીતે જરૂર મળી રહેશે જ. જેમ પહેલી આવૃત્તિના નીકાલ પૂર્વેજ આ દ્વિતિયાવૃત્તિ ઑર્ડરથી જન્મ પામી અને ખપી ગઈ તેમ !

નોંધ:— જ્યોતિ પ્રેસ તરફથી મળેલી ઘણી વિશેષ અનુકૂળતાને લીધે આ પ્રકાશન માત્ર પંદર દિવસમાં જ તૈયાર થઇ શકયું છે.

૧૯૯૫ વૈશાખી પૂર્ણિમા.

સ્ત્રી ધર્મ

જનની જણ તો હરિભક્ત કાં દાતા કાં શૂર;
નહિતો રહેજે વાંઝણી મત ગુમાવતી નૂર.

આ આર્યાવર્તમાં–આર્ય રમણીઓના જીવનમાં મહત્વનો કોઇ વિષય હોય તો હિંદુ સ્ત્રીઓનું સતીત્વજ પ્રથમ પદે આવે છે. ભરતખંડનું એ મહાન ભાગ્ય અને ગૌરવ હજુ સુધી બીજા કોઇ પણ દેશે છીનવી લીધું નથી, અને લાગે છે કે બીજી કોઇ પણ પ્રજા આર્યરમણીની શુદ્ધ પંક્તિમાં બેસી શકે તેટલી નિર્મળતા પ્રાપ્ત કરી શકશે પણ નહિ જ. આ વિષયને વધારે ઝીણવટથી સમજવા માટે જૈન ધર્મ–તેમાંની કથાઓ–વિશેષે કરી સતીઓના જીવન ચરિત્રો અવશ્ય વંચાવા જોઇએ છે. જેટલી ઝીણવટથી શીયળ સંબંધી છણાવટ જૈન ધર્મે કરી છે તેટલી અન્ય કોઇ પણ ધર્મે નથી જ કરી. મનુષ્ય જીવન જેટલું ચારિત્ર્યની શ્રેષ્ટતાથી દીપે છે તેટલું બીજી કોઇ પણ જરૂરીયાતને તે સ્થાને મુકી ચલાવી શકાશે નહિ. ચારિત્ર્યમાં મુખ્ય મહત્વની વસ્તુ શીયળ જ છે; પાત્ર ભલેને પુરૂષ હો કે સ્ત્રી હો. પુરૂષ જીવનની મહત્તા પણ તેના પરજ અવલંબે છે. પણ અત્ર તો સ્ત્રી પાત્રની જ કથાઓ છે, માટે પુરૂષ સંબંધી વાદ કે વાત અસ્થાને છે; અલબત્ત પુરૂષ કલંક દશ્યમાન નથી થતું, જ્યારે સ્ત્રી કલંક દશ્યમાન થાય છે, છતાં ઘણાં કારણોને લઇને ભૂમિની પવિત્રતા વિશેષ જરૂરની છે તે દુર્લક્ષ કરવા જેવું નથી, તેથી વર્તમાન સમયના પ્રવાહમાં સમાનતા મહી બેસવા જતાં શ્રેષ્ટતાનું બિરૂદ સરિ ન જાય તેવી સાવધાનીથી જ જીવવાની જરૂર છે. "તું ધોબી થઇશ તો ભલે હું ધોબણ રહીશ," એમ ન થવું જોઇએ. "રામનો જમાનો ગયો તો હવે સીતાનો જમાનો શાનો હોય?" એમ કહી મન મનાવવાથી કંઇ જ લાભ નથી. બગડવું સહેલું છે, નિર્મળ રહેવું મુશ્કેલ છે, નિર્મળતાને સમજવી અને ગ્રહણ કરવી તે દીર્ઘસૂત્રીઓને ધર્મ છે. સામાના પતન તરફ દ્રષ્ટિ રાખવાથી સ્વકલ્યાણ ચુકાય છે, એમ ન થવું જોઇએ. પોતાનાજ માર્ગ અને ધર્મ પ્રતિ લક્ષ આપવાની જરૂર છે. સુજ્ઞેષુ કિંબહુના.

પ્રશસ્તિ

મુંબઈમાં પોતાની પેઢી જમાવી રહેલા કચ્છ-મુંદ્રા નિવાસી શ્રી પદમશી પ્રેમજી ઝવેરીએ—પોતાના સરળ ધર્મપ્રેમી પત્નિશ્રીની યાદગીરી નિમિત્તે આ સ્ત્રી ઉપયોગી ધાર્મિક પુસ્તકની યોગ્ય કદર કરી લ્હાણી કરવા પ્રાણ આવૃત્તિ ખરીદી લઈ ખાસ ઉત્તેજન આપ્યું છે, તે બદલ હું તેઓશ્રીનો આભાર માનુ છું. ટુંક સમયના પરિચયથી મને જણાયું છે કે તેઓશ્રી સ્ત્રી ઉપયોગી ધાર્મિક કેલવણીના ખાસ હિમાયતી છે. આ રીતે તેઓનું જીવન બીજાઓને દૃષ્ટાંત રૂપ થઈ પડે એવું છે. તેમનું અનુકરણ કરવાથી પોતાનો અને સમાજનો સંસાર સુંદર બની શકે છે, અને સાથે ધર્મ પામવા પમાડવાનો લાભ પણ મળે છે.

પ્રકાશક.

શ્રી. પદમશી પ્રેમજી ઝવેરીના ધર્મપત્નિ
અ. સૌ. સ્વ. બ્હેન ઝવેર બ્હેન

જન્મ : સંવત ૧૯૬૦.

દેહોત્સર્ગ : સંવત ૧૯૮૫.

Lakshmi Art, Bombay. 8

પતિવૃત્ત પાલન અને બ્રહ્મચર્યવૃત્ત

ચાર આશ્રમમાંના ગ્રહસ્થાશ્રમને વિષે સ્ત્રી-ધર્મનું મહત્વ ફક્ત પતિવૃત્ત પરિપાલનમાંજ રહેલું છે, હૃદયની નિર્મળતા સાથે દેહની પવિત્રતાની આવશ્યકતા સર્વ ધર્મોમાં એક સરખી રીતે સ્વિકારવામાં આવી છે. દેહની કુદરતી લાગણી સર્વ પ્રાણીઓમાં એક સરખી રહેલી છે. મનુષ્ય પ્રાણીમાં જ્ઞાન પિપાસા-જીજ્ઞાસા વૃત્તિ એક વિશેષ પ્રકારે છે.

आहार निद्रा भय मैथुनं च, सामान्यमेतत् पशुभिर्नराणाम्;
धर्मोहितेशामधिको विशेषो, धर्मेण हीना: पशुभी : समाना : ॥

એ ધર્મ, જ્ઞાન વિના પામી શકાતો નથી. એટલે મ્હારા અધિનમત મુજબ ધર્મ પામવાનું જે મુખ્ય સાધન તે માત્ર જ્ઞાન છે અને તે જ્ઞાન માત્ર મનુષ્ય પ્રાણીનેજ લભ્ય છે જે જ્ઞાન આપણને સ્વતંત્ર વિચાર શક્તિ આપે છે તેજ જ્ઞાન આપણને સાથો સાથ સ્વતંત્રતા અને સ્વચ્છંદતામાં રહેલા ભેદનું પૂર્ણ ભાન પણ કરાવેજ છે. તેજ રીતે ધર્મ પણ બે પ્રકારના છે. સામાન્ય ધર્મ-વ્યવહાર ધર્મ-સમાજે માન્ય કરેલો-નક્કી કરેલો કે જે પળાતો હોય તે. બીજો વિશિષ્ટ ધર્મ-ઈષ્ટ દેવોએ પ્રરૂપી જન્મ સાથે બક્ષિસ કરેલો હોય તે. ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલા પ્રાણીઓને વ્યવહાર ધર્મ મુખ્યત્વે પાળવો પડે છે; જ્યારે સન્યાસીઓ માટે તો ફક્ત વિશિષ્ટ ધર્મજ એક આશ્રયરૂપે રહેલો છે.

દેહધારી પ્રાણી [મનુષ્ય] ચારે પ્રકારના આશ્રમ પાળીનેજ મૃત્યુ પામે એવું સદા સર્વત્ર બનેજ એમ ચોક્કસ નથી હોતું. અકાળે પણ મૃત્યુ તો આવવાનો સંભવ છે જ. ગૃહસ્થાશ્રમ પાળવાના સમય દરમિયાન સ્ત્રી યા પુરૂષના મૃત્યુથી બીજાને વૈધવ્ય પ્રાપ્ત થાય ત્યારે જીવંત રહેલા પ્રાણીએ (મનુષ્યે) દેહની નિર્મળતા સંરક્ષવા માટે ફરી લગ્ન કરવાની આવશ્યકતા રહેતીજ નથી. આ નિયમ સમાજે (લોક વ્યવહારે) નક્કી કરેલો અને સર્વ કોમમાં એક સરખો ચાલતો આવેલો સ્વિકારાયલો છે; પછી ભલે તે જીવંત રહેલું પ્રાણી માત્ર સ્ત્રી હો કે પુરૂષ હોય ! તેનું નામ એક પતિવૃત્ત અને એક પત્નિવૃત્ત. દષ્ટાન્ત રૂપે પુરૂષ તરીકે તેનું નામ રામ અને સ્ત્રી તરીકે તેનું નામ સીતા ! આ વ્યવહાર ધર્મ પરિપાલનમાં બન્ને નર યા નારીજાતને માટે સરખીજ નિર્મળતાનો નિયમ સ્વિકારાયલો

છે; ભલે વર્તમાન સમયે પુરૂષજાત તેનું અધિક અધિક પણે ખંડન કરે છે છતાં! નિર્મળતાનું ખંડન થાય છતાં તે આવકારદાયક તો નથીજ. સીતા સમ પવિત્રતાના અભાવે રામે પોતાની નિર્મળતા છાંડવાની સલાહ યોગ્ય નથી, તેજ રીતે રામ સમ નિર્મળ પૌરૂષત્વના અભાવે સીતા સમ સ્ત્રી પાત્રે ગંદા જળથી પોતાનો દેહ રગડવાની કોઇજ સલાહ નજ આપે.

પતિવ્રત્ત પાળવામાં તાબેદારી ઉઠાવવી પડેજ છે; જ્યારે તદ્દન સ્વતંત્રતા વાંચ્છુ સ્ત્રી વર્ગને માટે અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાલનમાં તો કોઇની પણ તાબેદારી રહેલી નથી. બાળપણુથીજ શ્રેષ્ટતમ માર્ગે વિચરવાની અભિલાષાવાળી સ્ત્રીઓ માટે તો આજ ઉત્તમ સાધન છે. ગૃહસ્થાશ્રમ જેનું ખંડિત થયેલું છે, તેવી સ્ત્રીઓ માટે પણ તેજ માર્ગ ઇષ્ટ છે.

સ્વતંત્રતા મેળવવા જતાં સ્વચ્છંદતાના માર્ગે ન વહી જવાય તે ખાસ લક્ષમાં લેવાનું છે. પૂર્ણ જ્ઞાન વડે કરીને અને સ્વતંત્ર વિચાર શક્તિએ કરીને, વિશિષ્ટ ધર્મના નિયમો મુજબ નિર્મળ જીવન વહન કરવા માટે સમયને પણ લક્ષમાં લેવો જોઇએ છે. શરીરની સ્વતંત્રતા શરીર બળ વિના સ્વચ્છંદતાનોજ માર્ગ ગ્રહણ કરાવશે; જે પરિણામે દુખદાયી થઇ પડવાનો. દેહની સ્થીતિને અનુસરીનેજ દેહ ધર્મ સમજવાની જરૂર છે. તાત્પર્ય એ છે કે 'સ્વતંત્રતા' એ શબ્દ 'યોગ્યતા' પ્રાપ્તિ વિના ભુજંગ સમ ભયંકર છે; એને સમજવા માટે અનુભવીઓના જ્ઞાનની સહાયની આવશ્યકતા રહેલો છેજ. એ અનુભવી વર્ગ એટલે જ્ઞાની ગુરૂ. કોઇપણ પ્રકારના સ્વાર્થ સિવાય જે જીવન માર્ગ સુચન કરી શકે તેજ જ્ઞાની ગુરૂ. અહીં તેનો ' અનુભવિ વડિલ વર્ગ ' ની સંજ્ઞા વડે નિર્દેષ કર્યો છે; અને તેઓજ વિશેષ રક્ષણ કરી શકે અને સલાહ આપી શકે એવો સંભવ છે.

આ પુસ્તકમાં બ્રહ્મચર્યનેજ વિશેષ મહત્વ આપવામાં આવ્યું છે; અને સન્યસ્ત આશ્રમની મહત્તા સર્વત્ર સર્વ કાળે એક સરખીજ સર્વ ધર્મોમાં સ્વિકારવામાં આવેલી છે જ; તે સન્યસ્તના મૂળમાં જ સંસાર ત્યાગ તો પ્રથમ પદેજ હોય એ કુદરતી જ છે. સંસાર ત્યાગ એટલે બ્રહ્મચર્ય પાલનની શરૂઆત. તેમાં વૈરાગ્ય સ્વભાવિક જ રહેલો છે. સ્ત્રીઓને પોતાના ધર્મના રક્ષણ અર્થે અનેક પ્રકારના શિક્ષણ સાથે આવા પ્રકારના ધાર્મિક કથા ગ્રન્થોનું વાંચન સમય પરત્વે ખાસ જરૂરનું છે. સુજ્ઞેષુ કિંબહુના !

જૈન સોળ સતી ચરિત્ર

અનુક્રમણિકા.

કથાંક	નામ નિર્દેશ.	પૃષ્ઠાંક
૧	બ્રાહ્મી, સુંદરી	૧
૨	ચંદનબાળા	૯
૩	રાજિમતી.	૨૧
૪	દ્રૌપદી	૩૧
૫	કૌશલ્યા	૪૧
૬	મૃગાવતી	૪૯
૭	સુલસા.	૬૧
૮	સીતાજી	૭૭
૯	સુભદ્રા.	૮૭
૧૦	શીવાસતી	૧૦૩
૧૧	કુંતાજી	૧૦૫
૧૨	શીળવતી	૧૧૩
૧૩	દમયંતી	૧૨૯
૧૪	પુષ્પચુલા	૧૪૯
૧૫	પ્રભાવતા	૧૫૩
૧૬	પદ્માવતી	૧૫૫
	સમાપ્તિ	૧૫૬
	ટાઇટલ આદિ	૪
	પ્રસ્તાવનાદિ	૪

બ્રાહ્મી અને સુંદરી

તપ જપ શુદ્ધ શિયળ આદિ પાળનાર માણસ સર્વ કર્મ ક્ષય કરીને બ્રાહ્મી અને સુંદરીની પેઠે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.

પવિત્ર આર્યવર્તના દક્ષિણ ભરત ક્ષેત્રમાં **અયોધ્યા** નગરીમાં ત્રીજા આરાના અંતમાં સાતમા કુલકર નાભિરાજાના કુળદીપક જગદ્‌ગુરૂ શ્રી ઋષભદેવજી આદિરાજા રાજ્ય કરતા હતા. તેને સકળ ગુણસંપન્ન બે રાણીઓ હતી. એકનું નામ સુમંગળા અને બીજીનું નામ સુનંદા.

એક વેળા રાત્રિના ચોથા પહોરના પાછલા ભાગમાં સુમંગલા રાણીએ ચૌદ મોટાં સ્વપ્ન દીઠાં. એ ચૌદ મહાસ્વપ્ન જોઈ જાગ્રત થઈ; તે સ્વપ્ન પતિને કહી સંભળાવ્યાં; પતિના મુખથી તેનો પૂરતો ખુલાસો મેળવી ચક્રવર્તી પદ ધરનાર પુત્ર થશે' એવો નિર્ણય કરી ગર્ભધાન સમયે જીવન નિર્ગમન માટે નિયમો નક્કી કર્યા.

વૈદકશાસ્ત્ર કહે છે કે–ગર્ભવતી સ્ત્રીઓએ અતિશય ગરમ, ઠંડું, ગરમ મસાલાવાળું, તીખું, ખારૂં, ખાટું, ગળ્યું, ભારે અને પાતળું ભોજન ઉપયોગમાં ન લેવું જોઇએ. વળી ઘણું હસવું, બોલવું, સુવું, જાગવું, હરવું ફરવું ને વાહન ઉપર બેસી શરીરને તકલીફ પડે તેમ જવું આવવું, વધારે પડતું ખાવું, વારંવાર અંજન આંજવું, થાક લાગે તેવાં કામ કરવાં, અયોગ્ય નાટક ચેટક જોવાં અને પ્રતિકુળ રમ્મત ગમ્મત કરવાથી ગર્ભ

ખામી ભરેલો નિવડે છે. ગર્ભવતી સ્ત્રીઓએ પોતાના તન–મનને કંટાળો ન આવે તેટલો સમય નીતિનાં ને બોધદાયક જીવન ચરિત્રોના પુસ્તકો વાંચવા, સાદો, મનપસંદ ને ગર્ભને પુષ્ટિ આપનારો ખોરાક લેવો; ધર્મધ્યાન, દયા, દાન, સત્ય વગેરેમાં રૂચિ રાખવી; અંગ ઉપર સ્વચ્છ વસ્ત્રો પહેરવાં, મનમાં ઉત્તમ વિચારો ને સંકલ્પો કરવા, જેથી ગર્ભ ઉપર ઉત્તમ અસર થાય, અને શ્રેષ્ઠ સંસ્કારોનું બીજ રોપાય; કારણ કે બાળકને સદ્‌ગુણી કે દુર્ગુણી બનાવવો એ માતાનાજ હાથમાં છે.

સુમંગળા દેવીએ ઉપર પ્રમાણેના નિયમો પાળી પોતાના ગર્ભને શ્રેષ્ઠ બનાવવાનું લક્ષ રાખ્યું. જ્યારે ગર્ભમર્યાદા પૂરી થઇ ત્યારે શુભ સમયે સુખ સમાધિ સહિત પુત્ર પુત્રીના જોડલાને જન્મ આપ્યો.

સુનંદા રાણીએ પણ ઉપર કહી બતાવેલાં ચૌદ સ્વપ્નમાંથી ફક્ત ચાર સ્વપ્ન દીઠાં, અને તે સ્વપ્નના પ્રભાવથી ગર્ભકાળ પૂર્ણ થતાં પુત્ર પુત્રીના જોડલાને જન્મ આપ્યો. એ પછી અનુક્રમે સુમંગળાએ ઓગણપચાસ પુત્રનાં જોડલાને જન્મ આપ્યો. એમ આદિરાજાને સો પુત્ર ને બે પુત્રી થયાં.

શ્રી ઋષભદેવ પ્રભુને ઇંદ્રે રાજ્યાભિષેક કર્યો; કેમકે તે વખતનાં ભદ્રિક યુગલિયા લોકવ્યવહાર વગેરેથી તદ્દન અજાણ્યાં હતાં. તેથી ઇંદ્રને રાજ્યાભિષેક કરવાની ફરજ પડી હતી. આદીશ્વર પ્રભુએ રાજ્યાસન પર બિરાજમાન થઇ તે જુગલિયાઓને લોક વ્યવહાર સમજાવ્યો.

સુમંગળા દેવીએ પહેલું જોડલું પ્રસવ્યું, તેમાં પુત્રનું નામ **ભરતકુમાર** અને પુત્રીનું નામ **બ્રાહ્મી** પાડયું. તેમજ સુનંદાદેવીએ જે જોડલું પ્રસવ્યું, તેમાં પુત્રનું નામ **બાહુબળી** અને પુત્રીનું નામ **સુંદરી** પાડયું હતું.

પુત્ર પુત્રીઓ જ્યારે કળા શિખવા લાયક ઉમરનાં થયાં ત્યારે પિતા ઋષભદેવજીએ પાટવીકુમાર ભરતને સો જાતની

શિલ્પકળા, બ્રાહ્મીને અઢાર જાતની લેખનકળા, અને સુંદરીને ગણિતવિદ્યા શીખવી; એટલે ભરતને પુરૂષની બહોંતેર કળાઓ શીખવી અને બ્રાહ્મીને સ્ત્રીની ચોસઠ કળાઓ શીખવી. લાખ પૂર્વ આયુષ્યને અંતે શ્રી ઋષભદેવજીએ ભરતકુમારને રાજ્યાભિષેક કરી રાજ્યભાર સોંપ્યો. તેમજ બાહુબળી વગેરે નવાણું પુત્રોને પણ જુદા જુદા દેશોનાં રાજ્યો આપ્યાં.

લોકાંતિક દેવોના કહેવાથી દીક્ષા સમય નજીક આવ્યો જાણી આદિનાથ પ્રભુએ એક વર્ષ સુધી દાન દેવાનું શરૂ કર્યું, પછી દીક્ષા અંગીકાર કરી. એક વર્ષની મુદતનો લાભાંતરાય ભોગવી કર્મક્ષય કરી વડના ઝાડ હેઠળ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. તે વેળાએ ચોસઠ ઇંદ્રો તથા બીજા દેવોએ સમવસરણની રચના કરી. તે ત્રિગઢ મધ્યના ધર્માસન ઉપર આદિપ્રભુએ પહેલવહેલી ધર્મદેશનાની પ્રણાલિકા શરૂ કરી. એ વેળાએ બાર પર્ષદા પૈકીની મનુષ્યની પર્ષદામાં બેઠેલા ભરતરાજાના પાંચસો પુત્રો તથા સાતસો પૌત્રોએ વૈરાગ્ય પામી પ્રભુના હાથે મહાવ્રત અંગીકાર કર્યાં.

બ્રાહ્મીને વૈરાગ્યનો રંગ લાગતાં દીક્ષા ગ્રહણ કરવાની મરજી થઇ; ભરતરાજાની પરવાનગી મળે તોજ તેણીનાથી દીક્ષા લઇ શકાય એમ હતું. તે વખતના યુગલ ધર્મ મુજબ જે જોડલું જન્મ્યું હોય તેમાંનાં પુત્ર પુત્રી તેજ વર કન્યા ગણાય. આમ હોઇ ભરતરાજા પોતાની સાથે જન્મેલી બ્રાહ્મીને માટે હકદાર હતા. એટલે તે તેને રજા ન આપે ત્યાં સુધી બ્રાહ્મી દીક્ષા લઇ શકે એમ નહોતું. તેથી બ્રાહ્મીએ વ્રત લેવા દેવા ભરતપ્રભુને વિનંતિ કરી; પૂર્વ પુણ્યોદયના યોગે તેમ કરવાની ભરતજીએ રજા આપી; એટલે બ્રાહ્મીએ તુરત દીક્ષા લઈ લીધી.

બ્રાહ્મીને દીક્ષિત જોઈ સુંદરીને પણ સંસાર ત્યાગની ઇચ્છા થઇ; ઉપરના નિયમ મુજબ સુંદરી ઉપર બાહુબળીનો હક્ક હતો, બાહુબળીની તેને રજા તો મળી, [illegible]

કર્મના ઉદયથી દીક્ષા લેતાં ભરતજીએ અટકાવી. કારણકે બ્રાહ્મીએ દીક્ષા લીધી અને સુંદરી પણ દીક્ષા લઇ લે તો પછી સ્ત્રીરત્ન બનાવે એવી બીજી કોઇ સદ્દગુણ સંપન્ન સ્ત્રી ન હતી; માટે સ્ત્રીરત્ન કરવાની ઇચ્છાએ દીક્ષા અંગીકાર કરતાં મના કરી. વડીલની અનુમતિ નહી મળવાથી સુંદરીને નિરૂપાયે ગૃહસ્થાવાસમાં રહેવાની જરૂર પડી.

સુંદરીએ વિચાર્યું કે–" હું કોઇ એવો ઉપાય કરૂં કે મને ભરતજી પોતેજ સ્ત્રીરત્ન થવા માટે ના કહે. મારૂં સૌંદર્ય એજ મારા વિચારોને આડે આવનાર છે. માટે એ રૂપને નષ્ટ કરવું એજ યોગ્ય છે; રૂપ નષ્ટ થયું કે ભરતજી એની મેળેજ સ્ત્રીરત્ન થવા ના કહેશે. એ રૂપનો નાશ કરવા તપ કરવો યોગ્ય છે, કે જેથી ધાર્યું સિદ્ધ થાય." એમ વિચારી પોતાની ધારણાને અમલમાં મૂકવાની તક ખોળવા લાગી. થોડાજ સમય પછી ભરતજી દિગ્વિજય કરવા–છ ખંડ સાધવા નીકળ્યા; છ ખંડ સાધતાં સાઠ હજાર વર્ષ વહી ગયાં. આ સમયનો લાભ લઇ સુંદરીએ છએ વિગય–એટલે દુધ, દહીં ઘી, તેલ, ગોળ અને ખાંડનો ત્યાગ કરી દીધો. મતલબ કે સાઠ હજાર વર્ષ લગી આંબિલનો તપ કર્યો.

શરીરનો તો એ ધર્મ છે કે, જ્યાંસુધી એને પુષ્ટિ કરનારા પદાર્થો મળે ત્યાં સુધી રૂષ્ટપુષ્ટ રહે છે; પણ એવા પદાર્થો મળતા બંધ થયા કે તે કરમાઇ જાય છે; તેમાં પણ સુંદરીના શરીરને તો થોડાં ને ઘણાં સાઠ હજાર વર્ષ એવો આહાર ન મળ્યો. એટલે પછી તેણીનું શરીર કેવું કરમાઇ ગયું હશે ? ફક્ત 'હાડપિંજર'–ચામડીથી મઢેલું જ રહ્યું હોવું જોઇએ.

ભરત મહારાજા છ ખંડ સાધી પાછા ફર્યા ત્યારે દિગ્વિજયી રાજરાજેશ્વર ભરત મહારાજાએ નમિ અને વિનમીની બહેનને સ્ત્રીના પૂર્ણ શુભ લક્ષણોયુક્ત જોઇને સ્ત્રીરત્ન બનાવી. ભરત રાજેંદ્ર સ્ત્રીરત્ન સહિત અયોધ્યા આવી પહોંચ્યા. સુંદરીને નિહાળી તો તેણીના શરીરની દશા ક્ષામ પડવાથી પોચણાની

દશા થાય તેવી થઇ ગયેલી જોઈ; એવી વીરૂપ સુંદરીને દેખી સેવકોને ખેદ અને આશ્ચર્ય સાથે પૂછયું કે:—

"શું મારા કોઠારમાં અનાજની તંગી પડી છે? શું પૃથ્વી રસ કસ વગરની થઇ અનાજનો જથ્થો પેદા કરી શકતી નથી? શું સુંદરીની મરજી મુજબ ખાનપાન આપી શકાયા નથી? શું રસોઇ બનતીજ નથી? અથવા તેને ક્લેશ થઇ આવે એવું વર્તન કોઈએ કર્યું કે કોઇ ભારે વ્યાધિ થતાં આમ બન્યું છે? જો એમ ન હોય તો સુંદરીની શરીર સંપત્તિ ક્ષીણ શાથી થઇ?

ભરતેશ્વરનું આવું બોલવું સાંભળી સેવકોએ જણાવ્યું કે— "રાજેંદ્રમણિ! આપના રાજમહેલમાં કલ્પવૃક્ષની પેઠે સકળ વસ્તુ ઇચ્છા કરતાં નજર આગળ હાજર થાય છે ત્યાં શી વાતની તંગી હોય? પરન્તુ આપ ભૂપાળ ચૂડામણી દિગ્વિજય કરવા પધાર્યા ત્યારથી શ્રીમતી સુંદરીએ આંબિલનો તપ આદર્યો, જેથી શરીરની આ દશા થઇ છે. અમોએ અતિ આગ્રહ પૂર્વક વિગય વાપરવા પુષ્કળ આજીજી કરી હતી.

સેવકોનું કથન સાંભળી તથા સુંદરીના વૈરાગ્ય તરફ ધ્યાન આપી ભરતેંદ્રે મન સાથે વિચાર્યું કે—" સુંદરી સરખી સુલક્ષણી સ્ત્રી પોતાના શરીર વડે હંમેશાં મોક્ષ લક્ષ્મી સંપાદન કરવાનો પ્રયત્ન કર્યા કરે છે, અને ભોગની વાંછનાવાળા મનુષ્યો પોતાના શરીર વડે દુર્ગતિનાં વાસી બને છે. આ શરીર તો હંમેશાં રોગ, ચિંતા, મળ, મૂત્ર, શ્લેષ્મ વગેરે ગંદા પદાર્થો ભડેજ ભરેલું છે, છતાં તેવા શરીરને શું અત્તરાદિ સુગંધી પદાર્થોથી સુવાસિત બનાવી શકાય? ગંદી દેહના માટે ગર્વ રાખવો એ બિલકુલ ગાંડાઈ જ છે. ધન્ય મારી બહેનને છે કે જેણે આ માયાવી સંસાર ચક્રમાં ધન અને શરીરની અનિત્યતાનો ખ્યાલ કરી, નિત્ય અખંડ સુખદાતા સંયમને અંગીકાર કરવા તૈયાર થઈ; છતાં મેં તેણીને તેમ કરતાં અટકાવી વિષય વાસનાને તૃપ્ત કરવા ધારણા રાખી; તથાપિ તેણે પોતાની ધારણાને સફળ કરવા કઠીણ તપ આદર્યો અને મને પણ સંસારના ક્ષણિક સુખનો ખ્યાલ

આપ્યો; પણ મારી વાસનાઓ બળવાન્ છે, તેથી મારાથી કશું આત્મકલ્યાણ થઇ શકે તેમ નથી, માટે આત્માનું કલ્યાણ કરવા તૈયાર છે તેને શા માટે અંતરાય કરવો? ભલે એ દીક્ષા ગ્રહણ કરે. ” એમ વિચારી સુંદરીને સંયમ લેવા માટે રજા આપવા ધાર્યું.

તે સમયે પ્રથમ તીર્થંકર શ્રી આદિ જીનેશ્વર વિહાર કરી પૃથ્વિને પાવન કરતા કરતા અયોધ્યાના ઉદ્યાનમાં સમોસર્યા. એટલે વનપાળકે પ્રભુ પધાર્યાની ભરત રાજેંદ્રને ખબર આપી. રાજેંદ્રે વધામણીના બદલામાં તેને પુષ્કળ ધન આપી સુખી કર્યો. તે પછી ભરતજી મોટા આડંબર સહિત સ્વજન, પુરજન સાથે પ્રભુ વંદનાર્થે ઉદ્યાનમાં ગયા; શસ્ત્ર, છત્ર, પગરક્ષક, મુકુટ અને ચામ્મર એ પાંચ વસ્તુઓ ત્યજીને પ્રભુને વાંદી પર્ષદામાં બેઠા. અમૃતથી પણ અત્યંત મીઠી પ્રભુની ધર્મદેશના સાંભળી અતિ આનંદ પામ્યા. ત્યારપછી ભરતેશ્વરે પૂછ્યું કે-“ હે જગતાત ! આ સુંદરી, ચારિત્ર અંગીકાર કરવા તૈયાર થઇ હતી છતાં મેં તેણીને અંતરાય કરાવ્યો, તેનું મને મોટું પાપ લાગ્યું છે; માટે હે નાથ ! એ પાપથી મુક્ત થવા ઇચ્છું છું. ” સુંદરી પાસે પોતે કરેલા અંતરાય માટે દિલગીરી દર્શાવી; એટલે સુંદરીએ કહ્યું કે:-

“ દીક્ષા અંગીકાર કર્યા વગર જે વખત વહી ગયો છે તેમાં મારા કર્મનોજ દોષ છે, આપનો નથી, માટે આપને દિલગીરી દર્શાવવાની કશી જરૂર નથી. વર્ષાકાળમાં મેઘની ઝડી લાગી હોય છતાં બપૈયો તરસ્યો રહે એમાં વરસાદનો દોષ નથી, પણ તેના કર્મનોજ દોષ છે. વસંતઋતુમાં સર્વ વૃક્ષ-વેલિયો વગેરે વનસ્પતિ નવપલ્લવ ફૂલ ફળવંત હોય છે; છતાં કરોડો ઝાંખરાં જેવાં રહે છે એમાં વસંતનો દોષ નહીં, પણ દોષ પોતાનોજ છે. સૂર્ય ઉદય થવાથી પ્રાણી માત્ર દરેક વસ્તુને જોવા શકિતમાન થાય છે, છતાં ઘૂડ કશું દેખી ન શકે તેમાં સૂર્યનો દોષ નહીં, પરંતુ ઘુવડનોજ દોષ છે. મારૂં અંતરાય કર્મ મને નડ્યું એમાં આપ શું કરો ? ” વગેરે કહી ભરતજીની દિલગીરી

શાંત કરી; તેમની રજા લઇ આદિજીન પાસે દિક્ષા અંગીકાર કરી, દુષ્કર તપ આદર્યો.

પ્રથમ સાધ્વી બ્રાહ્માજી પ્રભુવચન પ્રમાણે દીક્ષા પાળતા, કઠિન તપ કરતા પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર થાય તેવા નિરંતર યત્ન કરતા હતા. કેટલોક સમય વહી ગયા પછી જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, મોહનીય અને અંતરાય એ ચાર ઘનઘાતિ કર્મનો ક્ષય કરી તપ બળવડે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું. સુંદરી સાધ્વી પણ તપ વડે કર્મોનો નાશ કરી કેવળજ્ઞાન પામી. એ બન્ને સતી સાધ્વીઓ નિઃસ્વાર્થે બાળજીવો ઉપર કરૂણાભાવ લાવી ધર્મોપદેશ કરવા ગામ–નગર–પુર–પાટણ વગેરે ક્ષેત્રો ફરસતા અને જીવોને પ્રતિબોધ દેતા વિચરવા લાગી. આયુષ્ય ક્ષય સમયે અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર જઇ શુકલ ધ્યાન ધ્યાઇ અંતે શાશ્વત મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત કર્યું.

તે શિરોમણિ બાલબ્રહ્મચારિણી સતીઓએ જે અતિ પ્રશંસાપાત્ર કાર્ય કરી મહાસતીનું પદ મેળવ્યું તે કાર્ય એ હતું કે, સાંસારિક વિષયસુખથી દૂર રહી જન્મથી તે મરણ પર્યંત બ્રહ્મચારિણીનીજ દશામાં આત્મસુખ સાધ્ય કર્યું, એટલું જ નહિ પણ એ બન્નેને ભરતચક્રીના સ્ત્રીરત્ન સંબંધીનાં અવર્ણનીય સુખ હાજર હતાં, તથાપિ તે સુખોને તજી દઇ આત્મકલ્યાણ માટે દીક્ષા અંગીકાર કરી બ્રહ્મચર્યવ્રત પાળ્યું.

એ બન્ને પૈકી બ્રાહ્મી તો ભરતચક્રીના સ્ત્રીરત્નનો હક્ક ધરાવનારી હતી, તે છતાં પણ પોતાનું બ્રહ્મચર્ય અખંડપણે પાળવા માટે તે સુખનો પૂર્ણ ત્યાગ કર્યો, અને સુંદરી, ચક્રીના સ્ત્રીરત્ન તરીકે હક્કદારજ ન હતી, છતાં તેને અણધાર્યો તેવોજ પ્રસંગ મળ્યો, તોપણ તેથી ન લલચાતાં પોતાનું બ્રહ્મચર્ય અખંડ રાખવા સાઠ હજાર વર્ષ સુધી કઠિન આંબિલ તપ આદરી ત્રણે ગૌરવ વર્જી પોતાની ધારણા પાર પાડી મહાસતી પદ પ્રાપ્ત કર્યું.

બ્રાહ્મી અને સુંદરીને સંસારમાં ચક્રવર્તીની પટરાણીનું

પદ આપવા ખુદ ચક્રવર્તી આતુરતા ધરાવતા હતા, તે છતાં તે સુખ, વૈભવ, અધિકાર વિગેરે તરફ તદ્દન અણુગમો બતાવી દીક્ષા લઇ વનમાં ને ગામોગામ વિહાર કરવો, ભિક્ષા માગી આહાર કરવો, તાઢ, તાપ, વર્ષા, વગેરેના પરિસહ સહેવા, માનાપમાન સહન કરવું, વડીલોના વિનય વૈયાવચ્ચ સાચવી અને દુષ્કર તપ કરી અંતે શરીરને વોસિરાવવું, એ ચક્રવર્તીની ગૃહિણીના સુખ કરતાં શ્રેષ્ઠ ગણી લીધું. તેનું કારણ એજ હતું કે–આ મોહમય સંસારનાં સુખ નાશવંત અને દુઃખદાઇ છે અને દીક્ષા ગ્રહણ કરી સુકૃત્યમાં સમય વ્યતિત કરવો એ સુખ અચળ સદગતિદાયક છે તેથી સંસારનો ત્યાગ કરી સત્યસુખનો માર્ગ અંગીકાર કર્યો.

ગમે તેવા શ્રીમંતોને તે ચક્રવર્તીના સુખ આગળ અંશ માત્ર પણ સુખ હોતું નથી, તે છતાં તેવા તુચ્છ વૈભવસુખમાં તલ્લીન બની પોતાના આત્મ કલ્યાણ તરફ નજર કરવાની પણ ફુરસદ મળતી નથી; ફક્ત તે નાશવંત સુખમાંજ ગરક રહી અમૂલ્ય મનુષ્ય જન્મને ગુમાવતાં હાયવોયની સાથે અંતે મરણને શરણ થવાનું છે. માટે તુચ્છ સાંસારિક સુખમાં સદા લીન ન રહેતાં પરભવના ભાતા તરીકે ધર્મ સાધન કરી માનવ ભવ સફળ કરવા તરફ લક્ષ આપવું જોઇએ છે.

સુંદરીએ પોતાની ધારણામાં ફતેહ મેળવવા યુક્તિ સાથે સમયસૂચકતા વાપરી મનોરથ સિદ્ધિને વગર હરકતે હાથ કરી; તેજ મુજબ દરેક પ્રાણીએ પોતાના કલ્યાણ અર્થે સાવધ રહેવું જોઇએ.

ભરતજીએ સુંદરીને કલ્યાણ માર્ગે જતાં અટકાવી તે છતાં તેજ માર્ગે વિચરવાની તેની અડગવૃત્તિ જોઈ પોતાની સ્વાર્થી વિચારણાને ધિઃકારી દિલગીરી દર્શાવી ! પોતાની ભૂલ થઇ હોય તો તે ધ્યાનમાં આવતાં તુરત તે માટે પશ્ચાત્તાપ કરી સત્ય વાતને પ્રશંસવી જોઈએ. ઇતિ બ્રાહ્મી સુંદરીની કથા.

ચંદનબાળાની કથા

ચંદનબાળા અને મૃગાવતી સાધ્વિજી

શ્રી મેઘજી હીરજીના સૌજન્યથી.

ચંદનબાળા

શુદ્ધ ભાવ પૂર્વક સત્પાત્રને વિષે દાન આપનાર નિશ્ચે મુક્તિ પદને પામે છે.

આ ભરતખંડને વિષે અનેક જિનમંદિરોથી શોભતી કૌશાંબી નામની નગરીમાં સતાનિક નામનો ન્યાયી રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે ચેટક રાજાની પુત્રી મૃગાવતીને પરણ્યો હતો. રાજા સતાનિકને સુગોત્ર નામનો મંત્રી હતો. તેને નંદા નામની સ્રી હતી, આ નંદા શ્રાવિકા હતી. તેણીને મૃગાવતીની સાથે સખીભાવ હતો. તે નિત્ય ધર્મ કાર્ય કરતી હતી. વળી આ નગરમાં ધનાવહ નામે શ્રેષ્ઠી રહેતો હતો તેને મૂળા નામની સ્રી હતી.

એવે અવસરે છદ્મસ્થપણે વિહાર કરતા શ્રી વીરપ્રભુ પોસ વદિ પડવેને દિવસે ત્યાં આવીને સમવસર્યા. ત્યાં તેમણે એવો અભિગ્રહ કર્યો કે, "પગમાં લોહની બેડી હોય, મસ્તક મુંડેલું હોય, ત્રણ દિન ઉપવાસી હોય, ઉંબરા વચ્ચે બેઠી હોય એવી કોઈ સ્રી જો મને, ભિક્ષા વેળા વીતી ગઇ હોય તે વખતે (મધ્યાન્હે) સૂપડાના ખૂણામાંથી અડદના બાકળા વહોરાવે, તો મ્હારે પારણું કરવું અન્યથા ન કરવું" એવો અભિગ્રહ લઈને પ્રભુને મધ્યાન્હ સમયે ગોચરી અર્થે ફરતાં ચાર માસ વહી ગયા ! એકદા ભિક્ષાને અર્થે ભમતાં ભમતાં પ્રભુ કલ્પવૃક્ષની પેઠે સુગોત્ર મંત્રીને ઘેર પધાર્યા. ત્યાં દુર્બળ થઇ ગયાં છે ગાત્ર જેનાં એવા

પ્રભુને જોઈ મંત્રીની સ્ત્રી નંદા ભિક્ષા આપવાને હર્ષભેર ઉભી થઈ; ઘી ખાંડ ક્ષીર આદિ વહોરાવવા લાગી, પણ તે સર્વ પડતું મૂકીને પ્રભુ પાછા ગયા, ત્યારે નંદાએ પતિને કહ્યું, "હે પ્રિય ? પ્રભુ કેમ ભિક્ષા વહોરતા નથી ? તેનું કંઈ કારણ જણાય તો ઠીક." મંત્રીએ કહ્યું, "અન્ન વિના પ્રભુ મૃત્યુ પામશેઃ માટે તેમણે લીધેલો અભિગ્રહ જાણી લેવાની જરૂર છે." એ પ્રમાણે મૃગાવતીએ પણ પ્રભુને ભિક્ષા આપવાને બહુ બહુ ઉપાય કર્યા. પછી મૃગાવતી તથા નંદા એ બેઉ સખીઓએ મળીને પ્રભુને પારણાર્થે નિમંત્ર્યા. પણ પ્રભુએ કંઈ ગ્રહણ કર્યું નહિ. ત્યારે બન્ને શ્રાવિકાઓ બહુ દુઃખી થઇ. રાજાએ, મંત્રીએ અને તેમની પત્નીઓએ આમ પ્રભુને વહોરાવવાને બહુ બહુ ઉદ્યમ કર્યો.

હવે ચંપાપુરીનો રાજા દધિવાહન ચેટક ભૂપતિની પુત્રી પદ્માવતી કે, જેણીનું બીજું નામ ધારિણી હતું તેણીને પરણ્યો હતો. તે રાજાને વસુમતી નામની પુત્રી હતી. અનુક્રમે દધિવાહન રાજાને સતાનિક રાજાની સાથે વૈર બંધાયું. તેથી સતાનિક રાજાએ ગુપ્ત રીતે પોતાના સર્વ સૈન્યને લઈને ચંપા નગરીને ઘેરો ઘાલ્યો. તેથી ઘોર યુદ્ધ થયું; હજારો મનુષ્યો તેમાં મરાયા અને દધિવાહન રાજા રાજ્ય મૂકીને નાસી ગયો. પછી સતાનિક રાજાએ ચંપાપૂરી લુંટી. તેમાં એક સુભટે દધિવાહન રાજાની રાણી ધારિણીને તથા પુત્રી વસુમતીને પકડયાં. સતાનિક રાજા તો આજ્ઞા પ્રવર્તાવી કૌશાંબીએ પાછો ગયો.

હવે પેલો સુભટ તો ધારિણી અને વસુમતીને લઇને નીકળી પડયો. રસ્તે જતાં તેણે કહ્યું. "હે ધારિણી! તું મ્હારી સ્ત્રી થા." ધારિણીએ કહ્યું. "અરે અધમ અને પાપિષ્ટ! તેં એ શું કહ્યું ? હું પરસ્ત્રી છું; ને પરસ્ત્રીલંપટ પુરુષ તો નરકે જાય છે. પોતાને આધિન સ્ત્રી છતાં જે પુરુષ પરદારા સેવન કરે છે, તે જળથી ભરેલા પૂર્ણ તળાવને મૂકીને ઘડામાંથી જળ પીનારા કાકપક્ષી જેવો સમજવો. કહ્યું છે કે—માતાએ પોતાની યૌવન અવસ્થામાં જે છાનું આચરણ (શીળભંગ) કર્યું હોય છે, તે

શીળનો ભંગ કરનારા તેના પુત્રોથી સાબિત થાય છે. વળી જે પુરૂષે પરનારી સામું જોયું, તેણે પોતાના આત્માને ધુળ મેળવ્યો, સગાંને છાર દીધો ને પગલે પગલે માથાઢાંકણું કર્યું સમજવું. વળી સાંભળ, આખા વિશ્વને પોતાના પરાક્રમથી જીતનાર એવો રાવણ પણ પરસ્ત્રીની વાંછા કરવાથી કુળ ક્ષય કરીને નરકે ગયો છે." આ સાંભળ્યા વિના પેલા સુભટે તો ધારિણીનું શીળ ખંડન કરવા બહુ બહુ કર્યું, પણ તેણીનું મન લેશમાત્ર ડગ્યું નહી. છેવટે સુભટે બળાત્કાર કરવા માંડયો, એટલે ધારીણીએ જીભ કરડી પ્રાણ ત્યાગ કર્યો; માતાના વિયોગથી વસુમતી વિલાપ કરવા લાગી; "હે ભલી માતા! ત્હારી મ્હારા ઉપર બહુ પ્રીતિ હતી, છતાં તું મ્હને ત્યજીને અર્ધ ક્ષણમાં જતી રહી! મ્હારે હવે પરહસ્ત પડવું પડશે. તે કરતાં મ્હારૂં મૃત્યુ થયું હોત તો બહેતર હતું" એમ બહુ બહુ કરૂણ સ્વરે રૂદન કરી વસુમતી માતાને પગે વળગી પડી, ભૂમિ ઉપર લટી પડી. વળી તે વિલાપ કરતી કહેવા લાગી. "હે માતા! જેમ જળના વિયોગે કાદવ સૂકાઇ જઇ તેમાં ફાટ પડે છે, તે પરસ્પરના વિયોગના દુ:ખની પ્રતીતિ કરાવે છે; તેવી રીતે જો માણસનું હૃદયકમળ ભેદાતું હોત તો, સત્ય સ્નેહની પ્રતીતિ થાત. અહીં તો અતિ વલ્લભજનનું મૃત્યુ થાય છે, ત્યારે પણ નેત્રમાંથી જળના બિંદુઓ નીકળે છે; તેને બદલે જો લોહીના બિંદુઓ વહેતા હોત તો સત્ય સ્નેહ પ્રત્યક્ષ દેખાત."

આવાં આવાં વસુમતીનાં રૂદન વચન સાંભળીને સુભટ બોલ્યો. "હે મૃગાક્ષી! મેં તને શું કુવચન કહ્યું છે? ભવિતવ્યતાની આગળ રાય કે રંક કોઇ છૂટી શકતું નથી. હવે હું તને કહું છું કે, હું તને પરણવાનો છું એમ તું લેશમાત્ર ધારીશ નહી. હવેથી તું મ્હારી બ્હેન અથવા પુત્રી છે." આમ વસુમતીને સમજાવીને તેણે ધારિણીના શરીર ઉપરથી હાર પ્રમુખ અલંકાર ઉતારી લીધા ને તેણીના શબને રથમાંથી બહાર કાઢી ભૂમી ઉપર મૂકયું. પછી સુભટ વસુમતીને લઇને પોતાને ઘેર આવ્યો.

તે જોઈને તેની સ્ત્રી તેને કહેવા લાગી. "આ પારકી સ્ત્રીને તમે અહીં લાવ્યા છો, તે વાત જો રાજા જાણશે તો આપણું સર્વસ્વ લુંટી લેશે. તમે તેણીને અહિં લાવ્યા છો, તેથી મને ટાઢ ચઢી છે. વળી જો તમે તેણીને અહિં વધારે વાર રાખશો તો તાવ પણ આવશે. માટે તમારે તેણીને ઘરથી બહાર કાઢવી. તમારે મનમાં એમ ન ધારવું કે, હું બધું સહન કરીશ. હું હમણાં જ જઈને રાજાને સર્વ વાત કહી દઈશ. માટે મારૂં કહેવું માની આ છોકરીને મૂકી આવો. જો દાસી સરખી પણ શોકયરૂપે આવે તો હું તેણીને પાસે ન રાખું. શોકય સરખી શૂળીનું મ્હારે કામ નથી. શોકય સરખી કંચનની કોઠી પણ આંખના ડોળા ફોડવા જેવી જાણવી." પ્રિયાનાં આવાં વચન સાંભળીને સુભટ તો કંપવા લાગ્યો. પોતાની મુશ્કેલી સમજી તે સ્ત્રીરત્ન વસુમતીને બજારમાં વેચવા લઈ ગયો. ત્યાં તેણીને લેવાને બહુ લોકો એકઠા થયા. રૂપવતી સ્ત્રી વેચાવા આવી જાણીને વેશ્યાઓ પણ ખરીદવા આવી. તે વખતે એક વેશ્યા બોલી. "અમે છીએ ત્યાં સુધી તેણીને લેવા બીજું કોણ સમર્થ છે? જેટલું ધન માગશે તેટલું આપવાને અમે તૈયાર છીએ." તે વખતે મધપૂડાની આસપાસ જેમ માખીઓ એકઠી મળે, તેમ ત્યાં તેણીની આસપાસ ઘણા માણસો મળ્યા હતા. એવામાં એક વેશ્યા બોલી. "ત્હારે રત્ન આદિ જે જોઈએ તે માગી લે, ને આ સ્ત્રી તું અમને સોંપ." તે ઉપરથી "બહુ પ્રસિદ્ધ થયાં પહેલાં તમે તેણીને લઈ જાઓ, જેથી બીજા કોઈ તેણીને લેવા ભોળવાય નહી." એમ કહી સુભટે તેણીની પાંચસો સોના મ્હોરો માગી. વેશ્યાઓને આ મૂલ્ય બહુ ઓછું લાગ્યું, તેથી તેઓ તો પરસ્પર બોલવા લાગી. "આપણે હર્ષ પામવા જેવું છે કે, તેણીના નખની કિમ્મત નવ લાખ સોનૈયા છે; માટે એટલું મૂલ્ય આપીને તેણીને લઇ જઈશું." એમ કહી એ મૂલ્ય આપી એક વેશ્યાએ વસુમતીનો હાથ પકડયો. તે જોઈ રાજકુમારી બોલી. "તમારૂં કુળ કયું છે? તમારા કુળમાં તમે શું કરો છો? તમે બ્રાહ્મણ છો

કે વણિક છો?" વેશ્યાએ ઉત્તર આપ્યો. "ત્હારે કુળનું શું કામ છે? અમારા કુળમાં ઉત્તમ પટ્ટકૂળ પહેરવાનાં મળશે; તાંબૂલ ખાવાનાં મળશે; અમારાં જેવાં ભોજન તો રાજાના દરબારમાં રાણીઓને પણ મળતાં નથી." તે સાંભળીને વસુમતી બોલી. "મેં જાણ્યું-મને હવે સમજાય છે કે, તમે વેશ્યા છો! માટે હું તમારી સાથે નહી આવું." એ ઉપરથી વેશ્યાએ બળાત્કાર કરવા માંડયો, ત્યારે વસુમતી ચિત્તને વિષે બહુ ખેદ ધરવા લાગી. એટલે તો આકાશમાંથી દેવે તેણીના શીયળની રક્ષા માટે આવીને બહુ બોલનારી વેશ્યાનું નાક [illegible] ! બિચારીનું નાક જોતજોતામાં ગયું તેથી તે [illegible] કાયા કાળી તુંબડી જેવી થઇ ગઇ! તેથી લોકો તેને બૂચાડી કહીને હસવા લાગ્યા. બીજી વેશ્યાઓ તેણીને સાન કરીને જતી રહી કે "ચાલ, ત્હારૂં તો નાક ગયું, વળી રખેને કાન પણ જશે" એમ કહીને તેણીને કષાય કરાવી બીજી વેશ્યાઓ કકળાટ કરવા લાગી. એકનું નાક ગયું અને બીજીનો કાન જશે એમ ધારી સર્વ વેશ્યાઓ ઘેર જતી રહી; એ રીતે તે છોકરીને કોઇએ લીધી નહી. બજારમાં બહુ કોળાહળ થઈ રહ્યો; એ ઉપરથી સુભટ તેણીને બીજા બજારમાં લઇ ગયો. ત્યાં ધનાવહ શ્રેષ્ઠી તેણીને લેવા આવ્યો. તેને રાજકુમારીએ પૂછયું. "તમારા ઘરમાં શું કામ કરવું પડે છે?" શેઠે કહ્યું. "અમારા કુળમાં જિનદેવની પૂજા, સાધુઓની સેવા, ધર્મ શ્રવણ, જીવદયા પાલન આદિ કરીએ છીએ, મહાજયી નવકાર મંત્રનું ધ્યાન કરીએ છીએ. ત્રણ વખત પાણી ગળવું, દાન દેવું ને શીયળની રક્ષા કરવી, તપશ્ચર્યા કરવી, ભાવના ભાવવી, સાતક્ષેત્રને વિષે ધન વાવવું ઈત્યાદિ કરીએ છીએ. વળી અમારા કુળમાં કઠોળ સાથે દહિં ખવાય નહી, તેમ અથાણું પણ ખવાય નહી, રાત્રી ભોજન થાય નહી, ને મધ માખણ ખવાય નહી. વળી અમારો આચાર એ છે કે, પ્રભાતે ઉઠીને દેવમંદિર જવું." ધનાવહ શેઠે ગણાવેલી ઉપરની આચાર પદ્ધતિ સાંભળી હર્ષ

પામીને વસુમતી કહેવા લાગી. " હે સુભટ ! જો તું મને વેચવાનો હોય તો આ શેઠને ત્યાં વેચ." સુભટે તેણીને તેને ત્યાંજ વેચી. શેઠ તેણીને ઘેર લઇ ગયો. આમ એ રાજપુત્રી શુભ કર્મ વશે સારે ઘેર પહોંચી. કહ્યું છે કે—**વિધિ ઘડાવે છે, વિધિ ઘડે છે, વળી વિધિજ ઘડેલાને ભાંગી નાંખે છે.** હે લોકો તમે શા માટે વૃથા ફાંફા મારો છો; **જે વિધિ કરે છે તેજ થાય છે.**

શેઠે રાજકુમારીને ઘેર આણી. તે જોઇને તેની સ્ત્રી મૂળા ચકિત થઇ. ધનાવહ શેઠે તેણીને ચંદનબાળાના નામથી બોલાવી અને પોતાની પત્નીને કહ્યું. " આ પુત્રીનું તું યત્ને કરીને પાલન કરજે." પણ મૂળાએ તો ઉલટુંજ વિચાર્યું કે, મ્હારો પતિ આને પોતાની સ્ત્રી કરી રાખવાને લાવેલો જણાય છે. હમણાં તો કહે છે કે, "દીકરી ચાલ" પણ પાપી પુરુષ પાપને ગણતો નથી. તે પુત્રી કહીને બોલાવે છે તો ખરો, પણ તેનું મન મલિન લાગે છે. શીતળ શીતળ બોલીને અંતે તે ડાઘ દેશે. આ તો ડોશીને ઘેર વાઘ પેઠા જેવું થયું છે. બિલાડી દૂધનો નિયમ લે અથવા ઊંદર સાથે મિત્રાચારી કરે, એ વાત જેમ સત્ય હોયજ નહી, તેમ આ બેની વચ્ચે પિતા પુત્રીનો સંબંધ કોઈ સત્ય ગણે નહી. એ છોકરી બહુ રૂપવતી તથા યુવાન છે ને મ્હારે મસ્તકે તો શ્વેત વાળ આવ્યા છે ! એ મ્હારી વૃદ્ધાવસ્થામાં પણ મને દૂહવનારી શોકય આવી છે, હું જીભની બહુ આકરી છું તેથી મ્હારા પીયરમાં સર્વ કોઇને અળખામણી છું. મને પવાલું પાણી પણ કોઇ પાશે નહી. મ્હારે તો એક ભવમાં બે ભવ થયા ! આને વેચાતી આણી તેમાં જેટલું ધન બેઠું છે, તેટલું તો મને પરણતા પણ બેઠું નથી. સતાનિક રાજાએ ચંપા લૂંટી તો મૂળાને શોકયનું સાલ આવ્યું ! પણ જો હમણાં હું શેઠને કહીશ તો તે તેને રૂચશે નહિ. એક વાર અવસર મળશે એટલે હુંજ તેણીને મારી નાંખીશ." આમ વિચાર કરતી શ્રેષ્ઠી પત્ની મૂળા શૂન્ય હૃદય થઇ બેસી રહી.

એકાદા મૂળા શેઠાણી પાડોશણને ઘેર ગઈ હશે' એવામાં શેઠ ઘેર આવ્યા. તે વખતે પિતાને આસને બેસ રીને ચંદનબાળા વિનય પૂર્વક તેના ચરણ ધોવા લાગી. મૂળા શેઠાણી એટલામાં અકસ્માત ઘેર આવ્યાં, તો ચંદનબાળાને શેઠના ચરણ ધોતાં જોઇ તથા તેણીની ભૂમિ ઉપર પડતી વેણીને શેઠે પોતાના ઉત્સંગમાં લીધી હતી, તે જોઇ વિચારવા લાગી. "શેઠ તો તેણીની વેણી સમારે છે માટે એમ જણાય છે કે, મને કાઢી મુકીને અથવા વિષથી હણીને તે તેણીનું પાણિગ્રહણ કરશે. વળી વિચાર્યું કે, જે જન વિષવેલીને ઉગતાંજ મૂળથી નખવડે છેદી નાંખે નહી, તેને મુર્ખ જાણવો. વળી ફોલ્લી નામ શીતળ છે, વિષ એ મધુરૂં નામ છે તથા શોકય એ બ્હેન કહેવાય છે પણ એ ત્રણેનો ક્ષય કરવોજ યોગ્ય છે."

હવે શેઠ એક વેળા બહાર ગામ ગયા તે વખતે મૂળા શેઠાણીએ નાપિત (ઘાયજા) ને બોલાવીને ચંદનબાળાનું મસ્તક ભદ્ર કરાવ્યું, અર્થાત્ તેણીનું મસ્તક મુંડાવી નાંખ્યું. પછી તેણીના પગમાં બેડી નાખીને તેણીને ભોંયરાને વિષે ગુપ્ત રીતે પુરીને તાળું દીધું. પછી મૂળા વિચારવા લાગી, "શોકયને મારવામાં દોષ શાનો ? તેમાં તો વળી સંતોષ ઉપજે; શોકયને મારવામાં પાપ થાય નહી; શોકયને રાખે તેને રોઝ જેવી જાણવી. ગોરી ચોક વચ્ચે ઉભી રહીને પૂછે કે, "હે સુગુણિ જન ! તમે જાણતા હો તો કહો કે શોકય સારી કે શૂળી ? ઉત્તરમાં કહે છે કે, શૂળી સારી; કારણ કે, શૂળીનું કષ્ટ તો એકજવાર સહન કરવું પડે છે, પણ શોકયનું હંમેશ સહન કરવું પડે છે, શોકય નિત્ય મારે પણ મૃત્યુ આવતું નથી. આમ એ દુઃખ તો પગલે પગલે હૃદયમાં ખટકે છે." આ વખતે બિચારી ચંદનબાળા તો ગુપ્ત ઓરડામાં રહી વિચાર કરે છે કે, "મ્હારે તો આ વીતરાગનુંજ શરણુ છે, મ્હારાં કર્મંજ એવાં દુષ્ટ જણાય છે કે, નગરમાંથી પેલા સુભટે પકડી, માર્ગમાં માતાનું મૃત્યુ થયું; વળી મ્હારે ઢોરની પેઠે ચૌટામાં વેચાવું પડયું; ત્યાં વેશ્યા લેવા આવી. પણ

એક વાતે સારૂં થયું કે તેણીને હાથ હું ન ગઈ. અહિંઆ પણ જો કે છે તો દુઃખ પણ એ ગણકારવા જેવું નથી. આજે બહુ રૂડું થયું કે મને એકાંત સ્થાન મળ્યું. કારણકે, અહિં હું ધર્મ-ધ્યાન કરીશ." એમ શોક કરતી તે અંધારા ઓરડામાં રાત્રી-દિવસ જાણતી નથી, પણ તે તો આંખોનાં આંસુ નિવારતી છતી મહા મંત્ર નવકારનો જાપ કર્યા કરે છે. ત્રણ ઉપવાસ થયા તેથી તેણીનાં ઘણાં કર્મ ક્ષય પામ્યા.

એવામાં બહાર ગામ ગયેલો શ્રેષ્ઠી ઘેર આવ્યો તો તેણે ચંદનબાળાને જોઈ નહી, ધનાવહે તેથી પત્નીને "ચંદનબાળા કયાં ગઇ છે?" એમ પૂછયું; ત્યારે શેઠાણી બોલ્યા, "એ તો છોકરાઓની સાથે ફર્યા કરે છે, એક ઘડી પણ ઘરમાં રહેતી નથી. કોણ જાણે અત્યારે કયાં રમતી હશે! અહિં ઘણાં છોકરાં આવે છે; જો કોઇ તેણીના સગા આવશે ને તેણીને ઓળખશે તો તેણીને લઇ જશે; તો તેણીની વાંરે કોણ જશે? તમારે મન છોકરી છોકરી રમી રહી છે; પણ મને તો દ્રવ્ય બેઠું તેનો ઉદ્વેગ થાય છે. જો તમે તેટલું સુવર્ણ વ્યાજે આપ્યું હોત તો વર્ષ દિવસે બમણું થઈ ને આવત." પણ શેઠે તો કહ્યું. "મ્હારે તેણીના વિના ભોજન નથી કરવું" જો એ છોકરી નહી આવે તો હું અનશન કરીશ." તેવામાં એક વૃદ્ધા દાસીએ શેઠને એકાંતમાં કહ્યું. "અરે શેઠ! ચંદનબાળા તો મરી ગઈ હશે; જલ્દી જઇને તું તેણીની સાર-વાર કર, જો જીવતી હોય તો હોય, પેલા ઓરડામાં જઇને જો." શેઠે એ વૃદ્ધાનો આભાર માનીને કહ્યું. "અરે તું બહુ ભલી દાસી છે." એમ કહી તેણીએ બતાવેલ ઓરડા પાસે જઇ તેનું તાળું ભાંગી અંદર ગયો; પણ અંધકારને લીધે ચંદનબાળા દેખાઈ નહી. શેઠે સાદ કર્યો ત્યારે તે રોવા લાગી. "અરે પુત્રી! તું કેમ ઉત્તર આપતી નથી." એમ કહી શેઠે દીવો કર્યો એટલે તે દેખાણી. તેણીને તો ત્રણ ઉપવાસ થયા હતા; તેથી શેઠે તેણીને ઉપાડીને ભોજનને અર્થે બારણામાં

ઉંબરા પાસે આણી. પણ એટલામાં મૂળા શેઠાણી તો સર્વ ભોજન રસોડામાં મુકી તાળું વાસીને બહાર જતી રહી હતી. શ્રેષ્ઠી તાળું જોઇને વ્યાકુળ થયો; પણ દાસીને ખાવા આપેલું ખાવાનું મંગાવ્યું, કે જેથી રખેને અન્ન વિના બિચારીનું અકસ્માત્ મૃત્યુ ન થાય. દાસીએ રાંધેલા અડદના બાકળા બતાવ્યા. તે શેઠે સૂપડામાં નાંખીને પુત્રી કરી રાખેલી ચંદનબાળાને પારણાર્થે આપ્યા. ચંદનબાળાને અઠ્ઠમ તપનું પારણું હતું, તેથી તેણીએ વિચાર્યું, "જો કોઇ અતિથિનો સમાગમ થાય તો તેને આપીને પછી હું પારણું કરૂં."

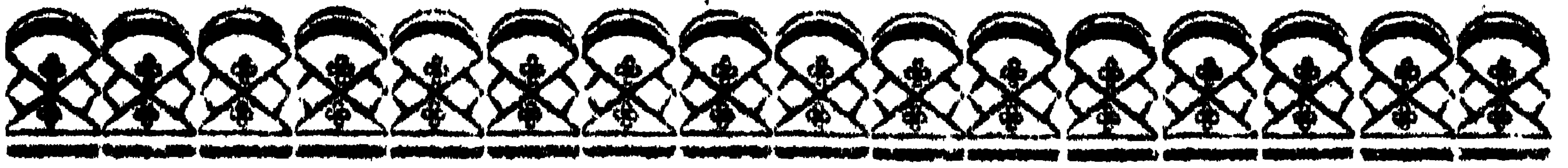
એમ તે વિચાર કરે છે, તેવામાં ભિક્ષા અર્થે ફરતા ફરતા શ્રી વીર ભગવાન્ ત્યાં આવી ચઢયા. તેમણે એવો અભિગ્રહ લીધો હતો કે, "જો કોઇ સ્ત્રી ઊંબરા ઉપર બેઠી હોય, તેનો એક પગ ઘરની અંદર ને એક પગ ઘરની બહાર હોય, ભાવે કરીને તે રાજપુત્રી હોય, પણ દાસીપણું પામી હોય, પગમાં બેડી હોય, મસ્તક મુંડાવેલું હોય ને રુદન કરતી હોય, એવી સ્ત્રી અઠ્ઠમને પારણે સૂપડાના ખૂણામાંથી જો મને, ભિક્ષાકાળ વ્યતીત થયા પછી અડદના બાકળા વહોરાવે તો મ્હારે તે લઇને પારણું કરવું." આવા અભિગ્રહવાળા વીર પ્રભુને અકસ્માત આવ્યા જોઇને હર્ષ પામી તે કહેવા લાગી. "હે ત્રણ જગતને વંદનિક પ્રભુ ! સ્વર્ગ અને મોક્ષના દાયક ! સમસ્ત ભાવ–શત્રુઓને જીતીને વિજય મેળવનાર તમે ચિરકાળ પર્યંત જયવંતા વર્તો. હે પ્રભો ! મ્હારા ઉપર પ્રસન્ન થઇ આ શુદ્ધ અન્ન વહોરીને મને કૃતાર્થ કરો." વીર ભગવાન પોતાના અભિગ્રહમાં રૂદનની અપૂર્ણતા જોઇ પાછા ફરવા લાગ્યા; તે જોઇ ચંદનબાળા પોતાને હીણ ભાગી ગણી મોટેથી આક્રંદ કરવા લાગી. વીર ભગવાન રૂદન ધ્વનિ સાંભળીને પોતાને રૂદનાદિ અભિગ્રહ પૂર્ણ થયો જાણી પાછા ફર્યા અને અડદના બાકળા વહોર્યા. પ્રભુએ બાકળા વહોર્યા કે, તુરતજ દેવતાઓએ આવીને બારકોટિ સુવર્ણની વૃષ્ટિ કરી. તે વખતે ચંદનબાળાની લોહની બેડી ત્રુટી

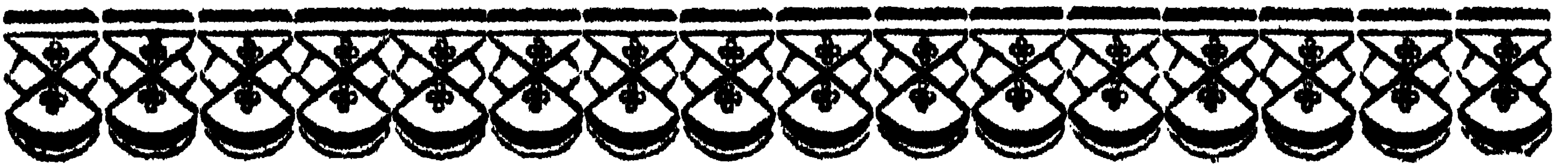
ગઈ ને તેનાં સુવર્ણના અભૂષણ થઈ ગયાં. આકાશમાં દેવદુંદુભી વાગી. તે વખતે સતાનિક રાજા ત્યાં આવ્યો. તે દેવકૃત સુવર્ણ-વૃષ્ટિ જોઈને ચમત્કાર પામ્યો અને બોલ્યો કે "આ સર્વ સુવર્ણ આ ચંદનબાળાનું થાઓ." તે બોલી. "આજે મ્હારાં મહા ભાગ્ય કે મેં પ્રભુને પારણું કરાવ્યું; તેમાં મૂળા માતાને પણ ધન્ય છે. મૂળા દેવી તો મ્હારી બીજી માતા છે. ધારિણીથી મ્હારાં જે કાર્ય નથી સર્યાં, તે સર્વ મ્હારી માતા મૂળાદેવીથી સિદ્ધ થયાં છે. પહેલાં તો સતાનિક રાજાનો પસાય; બીજો પેલા સુભટનો. (કારણ કે, જો તેણે મને વેશ્યાને ત્યાં વેચી હોત તો હું આજ આ પરમાર્થ પ્રાપ્ત કરી શકત નહી.) વળી ધનાવહ શેઠ પણ મ્હારા પૂર્વ ભવના તાત છે. કારણકે તેને પસાયે મ્હારાં સર્વે પાપ દૂર થયાં. મૂળા માતાનો પણ મ્હારા ઉપર ઘણો ઉપકાર થયો છે કારણકે, જો તેણીએ આમ ન કર્યું હોત તો હું ભગવંતને કેવી રીતે પારણું કરાવત ?"

પછી શ્રી વીર ભગવંતે છ માસમાં પાંચ દિવસ ઓછે પારણું કર્યું. હવે ચંદનબાળા બોલી. "મૂળાદેવીને કોઇએ કંઇ કહેવું નહી," પછી મૂળા શ્રાવિકા થઈ અને ચંદનબાળાએ તેણીને માન આપ્યું. કહ્યું છે કે-ઉપકાર ઉપર તો ઉપકાર સર્વ લોક કરે છે, પણ અવગુણ ઉપર ગુણ કરનાર તો વિરલાજ હોય છે. અહિંથી પ્રભુ અન્યત્ર વિહાર કરી ગયા. અનુક્રમે સર્વ કર્મ ક્ષય થયે તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. અહિં આવીને ચંદનબાળાએ પ્રભુને પ્રણામ કરીને ચારિત્રની યાચના કરી. દેવતાએ આપેલું સર્વ દ્રવ્ય સાતક્ષેત્રોને વિષે વાપરીને તેણીએ દીક્ષા લીધી. એકદા શ્રી મહાવીર ભગવાન કૌશાંબી નગરીમાં સમવસર્યા. ત્યાં અનેક દેવો, રાજાઓ, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક શ્રાવિકાઓ ધર્મ સાંભળવા આવવા લાગ્યા. તેમને પ્રભુએ ધર્મોપદેશ આપ્યો. તે વખતે છેલ્લી પોરશીના વ્યાખ્યાનમાં સૂર્ય ચંદ્ર મૂળ વિમાને ત્યાં આવ્યા. પછી સંધ્યા સમય થયો જાણી ચંદનબાળા ઉઠીને નગરમાં ઉપાશ્રયે ગઇ. મૃગાવતી સાધ્વી

વખત ન જાણુતી ત્યાંજ રહી. પછી ચંદ્ર સૂર્ય પોતપોતાને સ્થાને ગયા, ત્યારે સર્વ ઠેકાણે અંધકાર વ્યાપી રહ્યો. તે જોઇ મૃગાવતી ઉપાશ્રયે ગઈ. અહિં ચંદનબાળા તો પોરશી ભણી સંથારો કરીને સૂતી હતી. ત્યાં જઈ તેણીના ચરણ ચાંપી, મૃગાવતી પોતે કરેલા અતિચારને લીધે આત્માની નિંદા કરતી, "હવે પછી હું એવું નહીં કરું," એ પ્રકારે મિથ્યાદુષ્કૃત્ય દેવા લાગી. તેણીએ ચંદનબાળાને પૂછયું, પણ કંઈ ઉત્તર મળ્યો નહી. એવામાં આત્માને નિંદતી એવી મૃગાવતીને તો કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. તે વખતે અંધકારમાંથી આવતો કૃષ્ણ સર્પ દેખી તેણીએ ચંદનબાળાનો હસ્ત ઉપાડીને બીજી બાજુએ મૂકયો. ત્યારે રીસમાં ચંદનબાળા બોલી. "તેં મ્હારો હાથ કેમ ઉપાડયો? તું અહિંથી ઉઠ, ને જરા દૂર જા." મૃગાવતીએ ઉત્તર આપ્યો. "કૃષ્ણ સર્પ આવે છે તેથી મેં હાથ ઉપાડીને બીજે મૂકયો." "તેં કેમ જાણ્યું?" એવા ચંદનબાળાના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં મૃગાવતીએ કહ્યું. "જ્ઞાનથી." પ્રતિપાતિ જ્ઞાન કે અપ્રતિપાતિ જ્ઞાન?" "અપ્રતિપાતિ જ્ઞાન." એ સાંભળીને ચંદનબાળાએ ઉઠીને મિથ્યા દુષ્કૃત્ય દીધું. તે વખતે તેણીને પણ કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. ત્યાર પછી તે બન્ને મુકિતએ ગઇ. ઇતિ ચંદનબાળાની કથા.

રાજેમતીની કથા

રાજેમતી સાધ્વિ અને રહનેમી સાધુ ગુફામાં
શ્રી મેઘજી હીરજીના સૌજન્યથી.

Lakshmi Art, Bombay, 8.

રાજિમતી

જેમ રાજિમતીએ રહનેમી સાધુને સદુપદેશથી કુમાર્ગે જતા અટકાવ્યા તેવીજ રીતે સંતના ઉપદેશ સન્માર્ગ દર્શક સમજવા. એવા સંત સમાગમથી મોક્ષ મળે છે.

મથુરા નગરીને વિષે ઉગ્રસેન રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ધારિણી નામે પ્રિયા હતી. એ ધારિણીની કુક્ષિએ, અપરાજિત વિમાન થકી ચ્યવીને એક દેવ સ્રીપણે અવતર્યો. શુભ દિવસે ધારિણીએ એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. તેણીનો જન્મમહોત્સવ કરીને માતા પિતાએ રાજિમતી એવું નામ પાડયું. એકદા આ ઉગ્રસેન નૃપતિ યાદવોની સાથે દ્વારિકા નગરીએ ગયો. આ વખતે રાજિમતી વયે વૃદ્ધિ પામતી બહુ રૂપવતી કન્યારત્ન સમાન થઇ હતી અને સ્વભાવે પણ સુંદર તેમજ તરુણાવસ્થાથી ત્રણ લોકને વિષે શોભાયમાન તેણીના સમાન કન્યા બીજે કોઇ ઠેકાણે નહોતી.

તે વખતે નેમિનાથની માતા દેવી શિવારાણીએ પોતાના પુત્રને કહ્યું. "હે પુત્ર! હવે તું વિવાહ કર." ત્યારે નેમિકુમાર બોલ્યો, "જ્યારે મને યોગ્ય કન્યા મળશે, ત્યારે હું વિવાહ કરીશ." એમ કહી તે પોતાની માતાને અત્યંત હર્ષ પમાડતો કાળ નિર્ગમન કરતો હતો.

એકદા શ્રી નેમિકુમાર પોતાના સમાન વયના મીત્રો સાથે

ક્રીડા કરતા કરતા, શ્રીકૃષ્ણની આયુધશાળાને વિષે જઇ ચઢ્યા. ત્યાં રક્ષકે વાર્યા છતાં પણ ચક્રને હાથમાં લઇને કુંભારના ચાકની પેઠે ફેરવવા લાગ્યા. વળી તેણે ધનુષ્યને પણ કમળ પુષ્પના નાળવાની પેઠે અધું નમાવ્યું; ગદાને ઉછાળવા માંડી; તેને શંખ પણ પૂર્યો. તે વખતે પોતાનો શંખ અન્ય જને પૂર્યો જાણીને શ્રીકૃષ્ણ બહુ ચિંતાતુર થયા; રોષ કરી સભાને વિષે બોલ્યા, "જેણે આ મ્હારો શંખ પૂર્યો તેનું નિશ્ચે મૃત્યુ આવ્યું સમજજો." એમ કહી પોતે સન્નદ્ધ થઈ પોતાની સકળ સેનાને યુદ્ધને અર્થે સજ્જ કરવા આજ્ઞા આપી; એવામાં તો તેને કોઇ પુરૂષે આવીને ખબર આપી કે, "એ સર્વ નેમિકુમારે કર્યું છે." એ સાંભળી કૃષ્ણે વિચાર્યું." ત્યારે તો જરૂર એજ વાસુદેવ થશે; હું નહિં." એમ વિચાર કરે છે એવામાં તો નેમિકુમાર ત્યાં આવ્યા. તેને કૃષ્ણે તેના બળની પરીક્ષા કરવાને કહ્યું કે, "હે નેમિકુમાર! મને ત્હારું બળ બતાવ. ચાલ, પ્રથમ તું મ્હારી ઉંચી કરેલી ભુજલતાને નમાવ." એના ઉત્તરમાં તો નેમિકુમારે તેની ભુજલતાને કમળ પુષ્પના નાળવાની પેઠે નમાવી દીધી! પછી નેમિકુમારે પોતાની ભુજલતા ઉંચી કરી શ્રીકૃષ્ણને તે નમાવવાનું કહ્યું. કૃષ્ણે પોતાનું સર્વ બળ તેને નમાવવાને એકઠું કર્યું. એક વાનરની પેઠે તે ભુજલતા પકડીને હિંચકા ખાધા; છતાં તે પ્રભુની ભુજાને લેશ પણ હલાવી શક્યા નહીં, એટલે તો તેનું મુખ નિસ્તેજ થયું. તેણે ધાર્યું કે, "હવે મ્હારૂં રાજ્ય જવા બેઠું." પણ બળભદ્રે તે વખતે કહ્યું, "ચિંતા ન કરો; નેમિકુમાર રાજ્યના અર્થિ નથી." વળી આકાશને વિષે દેવતાએ પણ કહ્યું, "હે કૃષ્ણ! તું નેમિકુમારથી ભય ન રાખીશ; એ રાજ્યના અર્થિ નથી." એ સાંભળીને કૃષ્ણ સ્વસ્થ થયા, અને નેમિકુમાર ઉપર હર્ષ સહિત પ્રીતિ દર્શાવવા લાગ્યા.

વળી કોઇ અવસરે શિવારાણીએ શ્રીકૃષ્ણને કહ્યું, "નેમિકુમાર વિવાહ કરવાની હાજ પાડતા નથી; માટે એવું કરો કે, જેથી તે એ વાતની હા કહે." એ ઉપરથી (શ્રીકૃષ્ણની સૂચના

ઉપરથી) એકદા ગ્રીષ્મ ઋતુને વિષે શ્રીકૃષ્ણની જાંબૂવતી આદિ સ્ત્રીઓ જળક્રીડા કરવાને ગઇ; ત્યાં રાણીઓ નેમિકુમાર પોતાનો દીયર હોવાથી, તેને હાસ્ય વચનો કહેવા લાગી. " અહો, નેમિકુમાર ! તમે વિવાહ કેમ કરતા નથી ? તમારા ભાઇ બત્રીશ હજાર કન્યા પરણ્યાં છે, તો તમે એક પણ કેમ પરણી શકતા નથી ? પૂર્વે સર્વે તીર્થંકરો પણ પરણ્યા હતા; આપણાજ વંશમાં મુનિસુવ્રત જિનેશ્વર પણ પરણ્યા હતા. " આવી આવી યુક્તિઓ કરીને તે સ્ત્રીઓએ પોતાના વ્હાલા દિયરને પરણવાની હા પડાવી. પછી એ વાત શ્રીકૃષ્ણે શિવાદેવીને જણાવી કે, " નેમિકુમારે પરણવાની હા કહી છે. " ત્યારે તો " કોઇ યોગ્ય કન્યા શોધી લાવો. " એમ શિવાદેવીએ કહ્યું. તે વખતે સત્યભામાએ કહ્યું, " મ્હારી બ્હેન દેવાંગના જેવી રૂપવતી છે; સાંદર્યમાં અપ્સરાઓ પણ તેણીનાથી ઉતરતી છે. " રાજિમતીના રૂપનું આવું વર્ણન સાંભળી શ્રીકૃષ્ણે પોતે ઉગ્રસેનની પાસે જઇ તેની પુત્રીને નેમિકુમારને અર્થે માગી. ઉગ્રસેને કહ્યું. " જે આપને રૂચે તેમ કરો. " (અર્થાત્ તેણે પોતાની પુત્રી નેમિકુમારને વરાવી.)

પછી શ્રીકૃષ્ણ સમુદ્રવિજય આદિ રાજાઓએ લગ્નશાસ્ત્રીઓને બોલાવી લગ્નનો શુભ દિવસ પૂછયો. તેઓએ પણ પોતાનાં શાસ્ત્ર વિલોકીને કહ્યું, " શ્રાવણના શુકલ પક્ષનો છઠનો દિવસ વરકન્યાના વિવાહને યોગ્ય છે. " એ ઉપરથી તેમણે તે લગ્ન લીધાં ને પોત પોતાને ઘેર વિવાહ સામગ્રી તૈયાર કરવા માંડી. તે ઉપરથી ગાથા કહી છે. તેનો અર્થ આમ છે કે, શ્રીકૃષ્ણે ઉગ્રસેન રાજાની પુત્રી રાજિમતીને (નેમિકુમારને અર્થે) માગી; વિવાહની સામગ્રી તૈયાર થઇ; ને નેમિકુમાર વસ્ત્રાભૂષણ પહેરી સજ્જ થયા. પછી શ્રાવણ શુદિ છઠને દિવસે લગ્નની વેળા પહેલાં નેમિકુમાર સમુદ્રવિજય આદિ રાજાઓની શ્રેણીથી શોભતા અને શિવાદેવી, સત્યભામા, રૂકિમણી આદિ બહુ સ્ત્રીજનોથી ગવાતાં ગીતો સહિત ઉગ્રસેન રાજાના ગૃહ સમીપે આવી

પહોંચ્યા. તે વખતે પ્રભુએ સારથિને પૂછયું; "આ ધવળગૃહ દેખાય છે તે કોનું ?" સારથિએ આંગળી વડે બતાવીને કહ્યું "એ તમારા સસરા ઉગ્રસેન ભૂપતિનું ગૃહ છે." તે વખતે ગવાક્ષમાં રહેલી રાજિમતી નેમિકુમારને જોવા લાગી. તેણીની સખીઓ પણ પરસ્પર કહેવા લાગી. "એક રાજિમતીજ નિશ્ચે સ્ત્રીવર્ગમાં વર્ણવવા યોગ્ય ગુણુવાળી છે, એવી લાવણ્યની નિધિને નેમિકુમારે પરણુશે." ત્યારે એક બીજી સખી ચંદ્રાનના બોલી. "વિધિએ રાજિમતીનું રૂપ રંભાના રૂપથી પણ અધિક કર્યું છે. જો આમાંથી હવે એ વિધિ વિરહ કરાવે તો નિશ્ચે બહુ અનિષ્ટ થાય" એટલામાં તો પાછું વળીને જોતાં તેણીએ રાજિમતીને જોઈ એટલે તે ઉત્સુક થઈ કહેવા લાગી. "જો રાજિમતી, તું મને કંઇ ઇનામ આપે તો હું તને નેમિકુમાર બતાવું. જો નેમિકુમાર કેવા છે ? પાતાળકુમાર હોયની ! અથવા કામદેવ હોયની ! અથવા સુરપતિ કે મુર્ત્તિમાન્ પુન્યરાશિ હોયની ! હું તે એનું કેટલું વર્ણન કરૂં ? એ તને પરણવાને આવે છે, તે જાણે આત્માએ કરીને વિધાતાનું લુછણું હોયની ! એવો અને નિરૂપમ સૌભાગ્યનો નિધાન છે." વળી હસીને તે બોલી. "બીજા જિનેશ્વર તો મેં દીઠા નથી; આને જોઇનેજ મને સ્વાભાવિક પ્રેમ થઈ આવે છે; માટે ત્હારૂં એની સાથેજ પાણિગ્રહણ યોગ્ય છે."

એવામાં પશુઓનો આર્ત્તસ્વર સાંભળીને નેમિકુમારે દુઃખ સહિત સારથિને પ્રશ્ન કર્યો કે, "અરે સારથિ ? આ દારૂણ સ્વર શેનો છે ?" તેણે ઉત્તર આપ્યો, "આપના વિવાહ પ્રસંગે સ્વજનોને ગૌરવ આપવાને (જમાડવાને) માંસને માટે આણેલાં ને એકઠાં કરેલાં પશુઓનો એ કરૂણામય સ્વર છે !" નેમિનાથે તે સાંભળી કહ્યું. "અહો ! વિચિત્ર ચિત્તવૃત્તિવાળાઓના ચારિત્ર શ્રવણ કરવાં પણ અશકય છે, કે જેઓ પોતાના ઉત્સવને અર્થે જંતુઓ સાથે નિષ્કારણ વૈર બાંધે છે !"

આજ સમયે રાજિમતી બોલી. "અહો સખીઓ ! મ્હારૂં દક્ષિણ નેત્ર ફરકે છે, એ શું હશે ?" સખીઓએ ઉત્તર

આપ્યો. " એ અનિષ્ટ દૂર થાઓ." નેમિકુમારે તે સમયે પોતાના સારથિને રથ પાછો ફેરવવાનું કહ્યું. એટલામાં એક હરિણ નેમિકુમારને જોઈને, પોતાની ડોકથી હરિણીની ડોક ઢાંકી દઇને ભયમાં બોલ્યો. " મને મારો એને ન મારો. મ્હારી સ્ત્રી મ્હારી આપત્તિ દૂર કરનારી છે. તેથી જો તેણીનું મૃત્યું થશે તો મને દુસ્સહ એવો પ્રિયતમાનો વિયોગ થશે." પણ હરિણી તે વખતે હરિણ પ્રત્યે કહેવા લાગી. " હે સ્વામિ તમે ચિંતા ન કરો. આ પ્રસન્ન વદનવાળો નેમિકુમાર ત્રિભુવનનો સ્વામિ છે અને નિષ્કારણ બંધુ છે, માટે એ તો સર્વ જીવનું રક્ષણ કરવા વાળો છે."

પછી એવા એવા નિરપરાધિ પશુઓનો દયાજનક પોકાર સાંભળીને નેમિકુમારે તે સાચવનારાઓને કહ્યું. " જો તમારો સ્વામી મ્હારા વિવાહના સમયે એ જીવોને હણશે, તો હું પરણીશ નહીં; માટે એ પશુઓને છોડી મૂકો. પશુના રુધિરથી છંટાયેલો માણસ દુર્ગતિ પ્રાપ્ત કરે છે; માટે એવા વિવાહરૂપી વિષવૃક્ષની હમણાં મ્હારે જરૂર નથી." આ સાંભળીને શિવાદેવી ગદ્ગદ્ કંઠે બોલ્યાં. " હે જનની વત્સલ પુત્ર! ત્હારે એ પશુઓનું માંસ જમવા ન જમવાનું પ્રથમ શું કામ છે? ફક્ત પાણિગ્રહણનું કામ છે; માટે તેજ તું કર અને મને સંતુષ્ટ કર." આવું શિવાદેવીનું બોલેલું કાનને અમૃત સમાન વાકય સાંભળીને ચંદ્રાનના બોલી. " એ માતાએ કહેલા શબ્દોનો પ્રતિઉત્તર તો આપો; વિના કારણ અવહેલના કરવી રહેવા દ્યો." ત્યારે નેમિકુમાર બોલ્યા. " હે માતા? આગ્રહ ન કરો; માનુષી સ્ત્રી ઉપર મારૂં મનજ નથી. મ્હારી ઈચ્છા મુક્તિરૂપી વધુને વિષે ઉત્કંઠિત છે." તે સાંભળીને રાજિમતી કહેવા લાગી. " હે ધૂર્ત નેમિકુમાર! જો સકળ સિદ્ધ પુરૂષોને ધૂતનારી એવી મુકિતરૂપી ગણિકાને વિશેજ તમારૂં મન હતું, તો આવો પરણવા આવવાનો આરંભ કરીને મ્હારી વિડંબના શા માટે કરી?" પણ તેણીની સખીઓ તેણીને કહેવા લાગી. " હે પ્રિયસખી! એ પ્રીતિ રહિત

તો એના ઉપર શો પ્રીતિભાવ દર્શાવે છે ? આપણે ત્હારે
ટે કોઈ અન્ય પ્રીતિકર વર શોધશું." પણ રાજિમતી એ
ભળતાં કાન બંધ કરીને કહેવા લાગી, "જો આ સૂર્ય પશ્ચિમ
શાએ ઉદય પામે તોપણ આ નેમિનાથને મુકીને હું અન્ય
ામિ કરનારી નથી, જો વિવાહ સમયે મને મ્હારા હસ્ત ઉપર
ારા પ્રિયનો હસ્ત ન મળ્યો તો, હું દીક્ષા સમયે એનો હસ્ત
ારા મસ્તક ઉપર મુકાવીશ." (વાસક્ષેપ નખાવીશ.)

આ વખતે વળી સમુદ્રવિજય બોલ્યા. "હે અત્યંત
ર્મળ અંતઃકરણવાળા પુત્ર ? તું અમારા મનોરથ પૂર્ણ કર;
ઋષભદેવ આદિ જિનેશ્વરો પણ પરણીને મુકિતએ ગયા છે,
નથી ગયા એમ નથી.) હે કુમાર ? બ્રહ્મચારીને એથી (મોક્ષથી)
કે ઉચ્ચ સ્થાન મળતું નથી; કારણ કે એથી એકે બીજું
ચ્ચ પદ છેજ નહીં" ત્યારે નેમિકુમારે કહ્યું. "હે પિતા ?
ક વખત સ્રીસંગમથી અસંખ્ય જંતુઓનો નાશ થાય છે તો
વા અકાર્ય જેવા વિવાહ કાર્યમાં તમે શા માટે આગ્રહ કરો
?" ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા, "હે બંધુ ? એકવાર પ્રસન્ન થઇને
ત પિતાનો મનોરથ પૂર્ણ કર ને વિવાહ કરવા દે." નેમિ-
મારે તે સાંભળીને કહ્યું. "એકવાર તમારા અને માતાપિતાના
ાગ્રહથી તો મેં વિવાહ કરવાનું અંગીકાર કર્યું હતું, પણ
હિં તો વિવાહ કરવામાં અનેક જીવોનો સંહાર થાય છે માટે
ર તમારે ન બોલવું." એ ઉપરથી સમુદ્રવિજય પ્રમુખ સૌ
ન રહ્યાં; ને નેમિકુમાર ઘેર પાછા ગયા.

તે સમયે સારસ્વાત લોકાંતિક દેવોએ આવીને કહ્યું, "હે
ર્પ ઉપર વિજય મેળવનારા અને અનેક જંતુઓને અભય
ાપનારા સ્વામિ ? આપ નિત્ય ઉત્સવને અર્થે તીર્થને પ્રવર્તાવો."
પ્રમાણે સ્વામિ નેમિનાથ ભગવાનને પ્રણામ કરીને લોકાંતિક
ાતાએ વિનંતિ કરી. ત્યાર પછી શોક કરતા સમુદ્રવિજય રાજા
ને શિવાદેવીને જોઇને કૃષ્ણે કહ્યું. "અહો માતાપિતા ? હર્ષને
ાને આ વિષાદ શાનો ?" પછી પ્રભુએ સુર્યના ઉદયથી

પોરશી પર્યંત એક ક્રોડને આઠ લાખ સોનૈયાનું દાન હંમેશાં એક વર્ષ પર્યંત આપ્યું. એ પ્રમાણે દાન દઇ તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી સર્વ કર્મનો ક્ષય થયે તેમને રૈવતાચળ ઉપર કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું. એટલે તે વખતે ઇંદ્રોએ મળી સમવસરણ રચ્યું. ત્યાં અનેક દેવો, રાજાઓ, કૃષ્ણ આદિ ધર્મ સાંભળવા આવ્યા. તે વેળા પ્રભુએ દેશના દીધી. "હે જીવો ! આ સંસાર છે તે ભયાનક અટવીતુલ્ય છે; શરીર છે તે બહુ છિદ્રોએ યુકત એવું એક ગૃહ છે. આ બળવાન કાળ એક ચોર છે; માટે મોહ રૂપી અંધકારમય રાત્રિને વિષે તમે ધ્યાન રૂપી ખડગ, વિરતિ રૂપી ઢાલ અને શીયળ રૂપી કવચ લઇ સાવધાન રહી ચક્ષુઓ સ્થિર રાખી જાગતા રહો. આ સંસાર રૂપી સમુદ્રમાં પ્રાણીઓ કર્મ રૂપી કલ્લોલમાં ભમતા ભેગા થયા છે અને જૂદા પણ થાય છે; તો તેમાં કોને કોનો બાંધવ કહેવો ?

પ્રભુનો આવો ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરીને વરદત્ત પ્રમુખ અનેક મહીપતિઓએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેમને પ્રભુએ ગણધર પદવી આપી. તે સમયે રાજિમતીએ ઉભા થઇને પ્રભુને નમસ્કાર કરી તેમની પાસે દીક્ષા માગી, એટલે તેમણે તેણીને દીક્ષા આપી. તે ગ્રહણ કરી તેણીએ નાના પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરતાં સંયમ પાળ્યો. એવામાં નેમિનાથ પ્રભુના નાના ભાઇ રથનેમિ પણ પિતાની આજ્ઞા લઇને ભગવાનની પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરીને તપ કરવા લાગ્યા.

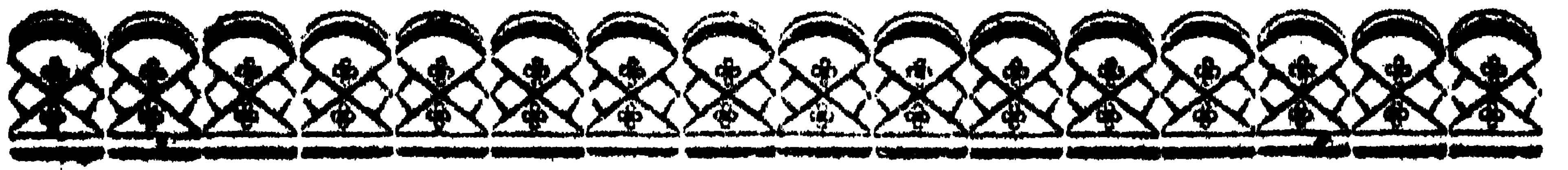
એકવાર એમ બન્યું કે, રાજિમતી સાધ્વી નેમિનાથ ભગવાનને વાંદવાને જતા હતા, એવામાં રસ્તે મેઘવૃષ્ટી થવા લાગી. મેઘ અત્યંત વર્ષવાથી વસ્ત્ર ભીંજાયા, તેથી તે સુકવવાને તે એક ગુફામાં ગયા. ત્યાં જઇ પોતાનાં સર્વ વસ્ત્રો તેમણે છૂટાં છૂટાં સુકવ્યાં. એ વખતે શ્રી નેમિશ્વરના લઘુભાઇ *રથનેમિ સાધુ પણ

* આ ઠેકાણે બીજા અનેક ગ્રંથોમાં એમ છે કે, પ્રથમ રથનેમિ કાઉસગ્ગ કરીને ગુફામાં રહ્યા હતા, ને રાજિમતી વર્ષાદને લીધે પછી ગુફામાં ગયા, માટે તત્વ કેવળીગમ્ય.

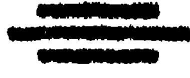
અકસ્માત્ત તેજ ગુફામાં આવ્યાં; તે રાજિમતીને વસ્ત્ર રહિત જોઇને કામાતુર થયા; ભોગની ઇચ્છાએ તેની પ્રાર્થના કરવા તેણીની પાસે ગયા. તેને પાસે આવતા જોઇ રાજિમતીએ વસ્ત્ર પહેરી લીધાં? એકાંત જાણી રથનેમએ તેણીને કહ્યું "હે રાજિમતી! મ્હારી સાથે ભોગ ભોગવ; મ્હારી ભોગની ઇચ્છાને પૂર્ણ કર. એકવાર ભોગ ભોગવ્યા પછી ફરી આપણે વ્રત પાળીશું." એ સાંભળી એ સાધ્વીએ વિચાર્યું. "અહો! એ મૂઢ જણાય છે. કામી પુરૂષ રાગાંધ નેત્રવાળો થઇ કૃત્ય અકૃત્ય જાણતો નથી. કહ્યું છે કે–આ જગત્‌ને વિષે અંધ પુરૂષ હોય છે તે પોતાની આગળ રહેલી એવી દૃશ્ય વસ્તુને જોઇ શકતો નથી. પણ જે રાગે કરીને અંધ છે તે તો પોતાની પાસે હોય તેને પણ પરિહરે છે, ને ન હોય તે દેખે છે. કારણ કે, તે અશુચિના સમુહવાળા સ્રીના અવયવોમાં દાંતને કુંદના ફુલની માફક, ચક્ષુને નીલ કમળ સમાન, મુખને પૂર્ણ ચંદ્ર સમાન, સ્તનને સુવર્ણના કળશ સમાન, બાહુને લતા સમાન અને હોઠને પલ્લવ સમાન માનીને હર્ષ પામે છે. વળી મનુષ્ય, પંડિત, કુલિન ને વિવેકી ત્યાં સુધીજ ગણાય છે કે જ્યાં સુધી દુષ્ટ કામાગ્નિ તેનામાં પ્રજ્વલિત થયો નથી. એ કામદેવ કળામાં નિપુણ એવાઓને ક્ષણમાં વિકળ કરે છે, પવિત્ર પુરૂષોનો ઉપહાસ કરે છે, ને ધૈર્યવાનનાં ધૈર્ય મૂકાવી દે છે." આ પ્રમાણે વિચારીને રાજિમતીએ કહ્યું. "અરે મહાભાગ! તમે એમ કેમ કહો છો? તમારે રાગ ન કરવો ઘટે. કહ્યું છે કે–ચેતના રહિત વસ્તુઓમાં પણ રાગ છે તે દોષનુંજ પોષણ કરે છે; કારણકે, મજીઠ રાગ (રંગ) યુકત છે તો તેને બહુ માર સહન કરવો પડે છે અને તાપની વેદના ભોગવવી પડે છે. વળી મૃત્તિકા જે (લાલ) માટી તેના જેવી એકેંદ્રિય વસ્તુમાં રાગ (રંગ)નો દોષ છે, તો તેને પાષાણ વડે વાટે છે. અને પછી તેને છાણમાં નાંખે છે. વળી તમે જે મને કહ્યું, તે કહેવાથી તો પ્રાણીને નરક ગતિ મળે છે. કહ્યું છે કે–જેણે પરસ્રીના સામી ખોટી દૃષ્ટિ કરી છે, તેણે પોતાના આત્માને ધૂળ મેળવ્યો છે,

સ્વજનને ખાર દીધા છે અને પગલે પગલે માથા ઢાંકણુ કર્યું છે. વળી પરાક્રમથી જગતના પરાભવ કરનાર રાવણુ પણુ પરસ્ત્રીની સાથે રમવાની ઇચ્છાથી કુળના ક્ષય કરીને નરકને પામ્યા છે. વળી હે અપયશનાં અભિલાષી? તને ધિક્કાર થાઓ કે, તું અસંયમી જીવિતવ્યને માટે નેમિનાથ ભગવાને ત્યાગ કરેલા ભાગાદિકને ભાગવવાની ઇચ્છા કરે છે! તેથી મર્યાદાને ઉલ્લંઘન કરનારા તેને મરણુ તેજ ભલું છે. અર્થાત ત્હારે મરણુ સારૂં છે, પણુ આવું વિપરીત કાર્ય કરવું સારૂં નથી. વળી હે રથનેમિ! હું ભોજકવૃષ્ણિ કુળના રાજા ઉગ્રસેનની પુત્રી છું, અને તું અંધકવૃષ્ણિ કુળના રાજા સમુદ્રવિજયના પુત્ર છે, તેથી ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલા આપણે બંને ગંધન કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા સર્પો જેવા એટલે વમેલું વિષ પાછું ચૂસી લે તેવા અર્થાત ત્યાગ કરેલા ભોગને પાછા ફરી ગ્રહણુ કરનારા ન થવું. જોઇએ. તેજ કારણુ માટે તું નિશ્ચળ થઇને સર્વ પ્રકારના દુઃખને નિવારણુ કરનારા સંયમને ધારણુ કર. હે રથનેમિ! જો તું જે જે સ્ત્રીઓને દેખીશ, તે તે સ્ત્રીઓમાં "આ સારી, આ વધારે સારી અને આને હું સેવું, એવા ભાવ કરીશ, તા વાયુથી પ્રેરાયેલા અને મુળ બંધાયા વિનાના વૃક્ષની પેઠે અસ્થિર આત્માવાળા થઇશ. અર્થાત સર્વ દુઃખના ક્ષય કરનારા સંયમ ગુણુમાં ત્હારૂં મૂળ બંધાયેલું થશે નહિ, તેથી આ સંસાર સમુદ્રમાં પ્રમાદ રૂપ પવને પ્રેરેલા તું આમ તેમ ભટકયા કરીશ." ઇત્યાદિ રાજિમતીનાં વચના સાંભળીને રથનેમિ તેણીને ચરણે પડયા ને બોલ્યા. "હું ખરેખર અભાગ્યવાન છું; તોપણુ તમે આમ મ્હારૂં મન ઠેકાણે આણ્યું, તેથી તમે મ્હારા ગુરુને ઠેકાણે છો. માટે હવેથી તમે મ્હારા ગુરુ છો." રાજિમતીએ કહ્યું. "તમારી ભૂલ સમજ્યા તેથી તમને ધન્ય છે." આ પ્રમાણે રથનેમિને પ્રબોધ આપીને તે પોતાને ઉપાશ્રયે ગઇ. અનુક્રમે તે સર્વ કર્મના ક્ષય કરીને નેમિનાથના નિર્વાણુ પહેલાંજ મુકિતએ પહોંચી. ઇતિ રાજિમતીની કથા.

—(૦)—

ભરતેશ્વર બાહુબળિવૃત્તિ ભાષાન્તર

સ્ત્રી વિભાગ

જેમાં ૫૩ સ્ત્રીઓની જીવન કથાઓ આવેલી છે

અને જેનો

જૈન ઍજ્યુકેશન બૉર્ડે ધાર્મિક શિક્ષણના
અભ્યાસક્રમમાં આવકાર દાયક સમાવેશ કરેલો છે.

જેની બબે ગૃહસ્થોએ એકી સાથે આઠસો આઠસો
નકલો ખરીદી લઈ લ્હાણી કરી છે.

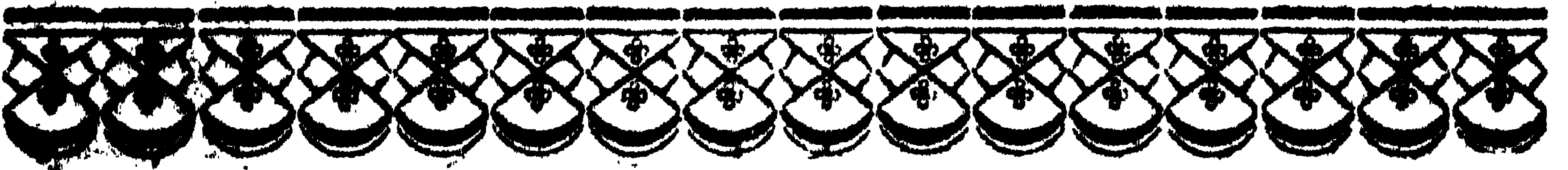
તે જરૂર વાંચો.

પાકું, પૂંઠું, કિંમત ૧-૮-૦

પુરૂષ ભાગ, બે, દરેકની કિંમત ૧-૮-૦

તેના બેઉ ભાગોમાં લગભગ પોણોસો કથાઓ આવેલી છે.

દ્રૌપદી

દ્રૌપદીની પેઠે શુદ્ધ શીયળ પાળનારની આપત્તિ નાશ પામે છે અને દેવતાઓ પણ તેની સાનિધ્ય કરે છે.

પંચાળ દેશના કપિલપુર નામના શોભાયમાન નગરમાં દ્રુપદ નામે રાજા ન્યાયથી રાજ્ય કરતો હતો. તેની ચુલ નામે રાણીને પેટે એક પુત્રી થઈ; તેનો જન્મોત્સવ કરીને તેણે દ્રૌપદી એવું નામ પાડયું. અનુક્રમે વયે વૃદ્ધિ પામી, એટલે પિતાએ તેણીને ધર્મ-કર્મ શાસ્ત્રાદિમાં પ્રવીણ કરી. કહ્યું છે કે-જેણે પહેલી અવસ્થામાં વિદ્યા, બીજી અવસ્થામાં ધન અને ત્રીજી અવસ્થામાં ધર્મ નથી ઉપાર્જન કર્યો તે ચોથી અવસ્થામાં શું કરશે? વળી રૂપ અને યૌવનથી પૂર્ણ, તથા વિશાળ કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા પ્રાણીઓ જો વિદ્યારહિત હોય તો નિર્ગંધ એવા કેસુડા (ખાખરાના પુષ્પ) ની પેઠે શોભતા નથી. અન્યદા તેણીને યૌવન પામેલી જોઇ, પરણવાને યોગ્ય ઉમ્મરે પહોંચેલી જાણી, રાજા વરને શોધવાના ચિંતા રૂપ સમુદ્રને વિષે નિમગ્ન થયો. કહ્યું છે કે-પોતાના ઘરને શોષનારી, પારકા ઘરને મંડન કરનારી, કુળમાં ચિંતારૂપ અને કલહના ભવનરૂપ એવી પુત્રી જેને ત્યાં નથી, તે લોક સુખી જાણવા. પછી રાજાએ કહ્યું, "જે રાધાવેધ સાધશે, તે આ મ્હારી પુત્રીને પરણશે." આ ઉપરથી બહુ બહુ દેશોમાં કુંકુમપત્રિકા મોકલાવી યુધિષ્ઠર આદિ રાજાઓને તેડાવ્યા. પછી એક ઉંચા સ્તંભ ઉપર સોળ આરાનું ચક્ર મુકી,

તે ઉપર એક પૂતળી મુકી નીચે (ભૂમી ઉપર) તેલની ભરેલી એક કઢાઈ મુકી; હવે સૃષ્ઠિના સંહાર માટેજ હાયની ? તેમ ફરતા એવા એ ચક્રની ઉપર રહેલી પૂતળીની ડાબી ચક્ષુને, જે કોઇ નીચે રહેલી તેલની કઢાઈમાં પડતા પ્રતિબિંબ તરફજ નજર રાખી, તથા મુષ્ટી ઉંચે રાખીને તીરવડે વિંધે, તેણુ રાધાવેધ સાધ્યો કહેવાય. (રાધા એટલે પુતળી અને વેધ એટલે વિંધવું) આ કામ કોઇ પણુ રાજા કરી શકયો નહિં; એટલે અર્જુને ઊભા થઇને પૂતળી વિંધી, ને રાધાવેધ સાધ્યો. તે વખતે દ્રૌપદીએ તેના કંઠને વિષે વરમાળ આરોપી. તે વરમાળ બીજા ચારે ભાઈઓના કંઠમાં પણુ પડી ! રાજાએ વિચાર્યું. "હવે શું કરવું ? માળા તો પાંચેના કંઠને વિષે પડી !" એવામાં તો અકસ્માત ત્યાં શ્રમણુ મહાત્મા આવ્યા; સર્વે રાજાઓ ઊભા થઇને તેમને નમ્યા; સર્વેએ તેમનો ધર્મોપદેશ શ્રવણુ કર્યો. ત્યાર પછી દ્રુપદ રાજાએ તેમને પૂછયું; "આ મ્હારી પુત્રીએ અર્જુનના કંઠને વિષે આરોપેલી વરમાળા, બીજા ચારેના કંઠને વિષે કેવી રીતે પડી ? હવે કેમ થશે ?" તે વખતે મુનિએ 'દ્રૌપદીને પૂર્વ ભવને વિષે કરેલું કર્મ આવી લાગ્યું છે, એમ કહ્યું; ને તેની સાથે એમ જણાવ્યું કે પૂર્વે ચંપાપૂરીને વિષે સોમદેવ, સોમભૂતિ અને સોમદત્ત નામના ત્રણુ બ્રાહ્મણુ ભાઈઓ વસતા હતા, તેમને અનુક્રમે નાગશ્રી, રતિભૂતિ અને યજ્ઞશ્રી નામની સ્ત્રીઓ પોત પોતાને વારે સર્વ કુટુંબને અર્થે રસોઇ કરતી. એકવાર પોતાને વારે નાગશ્રીએ અતિ ઉત્તમ રસવતી બનાવીને સાથે સરસ તુંબડાનું શાક બનાવ્યું; પણુ તેણીએ જ્ઞાનથી વિચાર્યું કે, "એ તુંબડીનું શાક તો કડવું હશે, છતાં એમાં દ્રવ્યનો વ્યય થયો છે માટે મ્હારાથી એ નાંખી કેમ દેવાય ?" એમ ધારી એક જૂદા વાસણુમાં કાઢી નાંખ્યુ; ને બીજુ શાક નિપજાવી સર્વ કુટુંબને જમાડયું. એવામાં ત્યાં શ્રીધર્મઘોષ મુનિ આવ્યા હતા, તેમના શિષ્ય ધર્મરુચિ માસ ખમણુને પારણે નાગશ્રીને ઘેર ભિક્ષા અર્થે આવ્યા. યતિની દ્વેષિલી નાગશ્રીએ

તેમને પેલા રાખી મુકેલા કડવા તુંબડાનું શાક વહોરાવ્યું; તે લઈને શિષ્ય તો ગુરુપાસે આવ્યા. ત્યાં તેણે આણેલો તુંબડીનો આહાર જોઈને ગુરુએ કહ્યું. "આ તુંબડી ફળ અતિ કડવું છે, તેથી પ્રાણહારક છે; માટે એને કોઈ નિરવદ્ય સ્થાનને વિષે પરઠવી આવ." ગુરુનો તેવો આદેશ સાંભળીને શિષ્ય ઉદ્યાનને વિષે ગયો; ત્યાં એક બિંદુ ભૂમિ ઉપર પડી ગયું, તેથી એકઠી થયેલી હજારો કીડીઓ મરી ગઈ! તે જોઈ ધર્મરુચિ શિષ્યે વિચાર્યું. "જો હું આ તુંબડીનું શાક ભૂમિને વિષે પરઠવીશ, તો બહુ જીવની હાનિ થશે, માટે હુંજ એનું ભક્ષણ કરૂં." એમ વિચારી પોતે ખાઇ ગયો. તેથી તે શુદ્ધ સંયમ આરાધક પંચ પરમેષ્ટીના ધ્યાનમાં મૃત્યુ પામીને સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને ગયો. પાછળ 'ધર્મરુચિ બહુ સમય થયો છતાં પાછો ફર્યો નહી,' એમ વચારી ગુરુએ તેની શોધમાં અન્ય સાધુઓને મોકલ્યા. સાધુઓએ તેનું મૃત્યુ થયેલું જોઈ તેનાં ઉપકરણ ગુરુ પાસે આણ્યાં. ગુરુએ જ્ઞાનબળથી જોયું કે તે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને ગયો છે. તે વાત એમણે બીજા સાધુઓને પણ જણાવી કે, "ધર્મરૂચિ મૃત્યુ પામ્યો છે; પણ એનો ભાગ્યશાળી જીવ જીવયત્નાને લીધે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાને ગયો છે." અનુક્રમે નાગશ્રી પણ કરેલું દુષ્કાર્ય આળોવ્યા વિના મૃત્યુ પામીને છઠ્ઠી નરકે ગઈ. ત્યાંથી તે મત્સ્ય થઇ. ત્યાંથી વળી સાતમી નરકે ગઇ. ફરી મત્સ્ય થઇ, વળી નરકમાં ગઇ. એમ સાત સાત વાર નરકગમન અને મત્સ્ય ભવ થયા. એમ બહુ ભ્રમણ કરીને ગિરિનદી ન્યાયે અંતે નાગશ્રીનો જીવ ચંપાનગરીને વિષે સાગરદત્ત શ્રેષ્ટીની સુભદ્રા નામે પત્નીની કુક્ષિએ અવતર્યો. સમય થયે સુભદ્રાએ એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. માતાપિતાએ સુકુમારિએ એવું નામ આપ્યું. વય વૃદ્ધિ પામ્યે તેજ નગરના જિનદત્ત શ્રેષ્ટીના સાગર નામના પુત્ર વેરે તેણીને પરણાવી, ને સાગરદત્ત શ્રેષ્ઠીએ તે જમાઇને પોતાને ઘેર રાખ્યો.

એકદા રાત્રીને વિષે સાગર, સુકુમારિકા સાથે શય્યામાં

સૂતો હતો, તેવામાં તેણીના શરીરનો સ્પર્શ ખેરના અંગારા સમાન જણાયો! તેથી તે ક્ષુબ્ધ થઇ તેણીને સૂતી મૂકી પોતાને ઘેર જતો રહ્યો. સાગરને ગયો જાણીને પ્રભાતે સુકુમારિકા અત્યંત રૂદન કરવા લાગી કે, "આજે મ્હારા પતિ મને ત્યજી ગયા છે." જ્યારે માતાપિતાએ પુત્રીના રૂદનનું કારણ દાસી મારફતે જાણ્યું, ત્યારે તેમણે આવીને કહ્યું, "હે પુત્રી? રૂદન ન કર. રાજા કે રંક, કોઈ કર્મના બંધનથી છુટતું નથી. તેં પૂર્વ ભવને વિષે કોઇનો પણ વિયોગ કરાવ્યો હશે, તેથી આજ ત્હારે એમ થયું છે." પછી સાગરદત્ત વહેવાઇને ઘેર જઈને કહ્યું કે, "તમારો પુત્ર મ્હારી પુત્રીને પરણીને જતો રહ્યો છે, તેથી તમેજ એને કાંઈ કહો." તે ઉપરથી શ્રેષ્ટીએ પોતાના પુત્રને બોલાવીને કહ્યું કે, "હે પુત્ર? પુરૂષે જે નારી અંગીકાર કરી હોય, તે તેનાથી ત્યજાય નહી. તો તારા જેવા કુલીનથી તો કેમ ત્યજાય? તેં આ શ્રેષ્ટી પુત્રીને કેમ ત્યજી દીધી? સુગુણ હોય કે નીર્ગુણ હોય, પણ એકવાર અંગીકાર કર્યું એટલે તે મુકાયજ નહિં. કારણકે, શિવ કલંક યુકત અને કુટિલ એવા ચંદ્રમાને એક વાર અંગીકાર કર્યા પછી ત્યજતા નથી, માટે હે પુત્ર? આ તારી મનોહર પ્રિયાને શીઘ્ર અંગીકાર કર. હિતવાંછક જનો માતા પિતાના વચનને સારી રીતે પાળે છે."

તે સાંભળીને સાગરે પોતાના પિતા પ્રત્યે કહ્યું. "હે તાત? કહો તો અગ્નિને વિષે પ્રવેશ કરું, પણ એ સ્ત્રીના શરીરનો સ્પર્શ અંગારાથી વિશેષ ઉગ્ર છે, માટે તેણીની પાસે ક્ષણવાર પણ હું રહી શકતો નથી." એ સાંભળીને સાગરદત્ત પોતાની પુત્રી પાસે આવી કહેવા લાગ્યો. "હે પુત્રી? સાગર તને મનથી પણ ચિંતવતો નથી, તો રાખવાની વાત તો કયાંથી જ કરે? માટે અન્ય ભર્તારને વર. હું ત્હારે માટે ઉત્તમ, કુલીન, વિનીત, અને હિતકારક બીજો સ્વામી લાવીશ; એ વાતમાં ત્હારે દુઃખ ધરવું નહીં."

પછી સાગરદત્તે નિર્ધન પુરૂષોને પોતાની પુત્રીના પાણિ-

ગ્રહણને અર્થે આણ્યા; પરંતુ તે સર્વે તેણીને સૂતી મૂકીને નાશી ગયા ! છેવટે સાગરદત્ત ભિક્ષા માગતાં એક ભીખારીને પોતાને ઘેર લઇ આવ્યો. તેની ભિક્ષા માગવાની ખોપરી મુકી દેવરાવી સુવાસિત જળથી સ્નાન કરાવી નાનાં પ્રકારનાં આભૂષણો પહેરાવી તેને પોતાની પુત્રી આપી. આ રંક પુરૂષને પણ તે સુકુમારિકાનું શરીર અંગાર સમાન લાગ્યું. તેથી તે વિચાર કરવા લાગ્યો. " શું આ અંગારાની સગડી સમાન દેખાતી સ્ત્રી રાક્ષસી હશે ? " એમ વિચારીને તે પણ સાગરની પેઠે તેણીને ત્યજી ગયો, અને ફરી તેણે ખોપરી-ભીક્ષાવૃત્તિ ગ્રહણ કરી. તે ઉપરથી શેઠે પૂછ્યું. " અરે તું કેમ મ્હારી પુત્રીને ત્યજીને જતો રહે છે ? " પેલાએ ઉત્તર આપ્યો. અગ્નિ પ્રવેશ સારો પણ તમારી પુત્રીનો સ્પર્શ સારો નથી. " આમ થવાથી તો શેઠની પુત્રી પૂર્વની જેમ રૂદન કરવા વાગી. તે જોઈ તેનો પિતા ત્યાં આવી કહેવા લાગ્યો, " પૂર્વે કરેલા કર્મ છૂટતાં નથી. કારણકે પૂર્વ કર્મના વિપાકથી સુર્યને આકાશને વિષે ભ્રમણ કરવું પડે છે; ગુણી જનને પણ ભિક્ષાર્થે ભટકયા કરવું પડે છે; અને કોઈ પુરૂષ તો મુર્ખ છતાં સંપત્તિ ભોગવે છે. કહ્યું છે કે– જોઇએ તો પર્વતોના શિખર ઉપર ચઢો, સમુદ્રને ઉલ્લંઘી જાઓ અથવા પાતાળને વિષે પ્રવેશ કરો; પ્રમાણેજ બનવાનું. પણ વિધિએ લખી મુકેલી અક્ષરમાળા પ્રમાણેજ બનવાનું. માટે હે પુત્રી ? પૂર્વના કર્મના છેદનને અર્થે દાન આપ, તપશ્ચર્યા કર અને આત્માને શાંત કરીને રહે." પિતાના આવા વચન સાંભળીને સંતોષપૂર્વક સુકુમારિકા જૈનધર્મ પાળવા લાગી. તેણીને ત્યાં એકદા કોઈ સાધવી ગોચરી માટે આવી. સાધ્વીને તેણીએ શુદ્ધ અન્ન પાનથી ભાવ સહિત પ્રતિલાભી, અને તેણીનીજ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી; પોતાનાં પૂર્વનાં ઉપાર્જેલા દૃઢ કર્મને છેદવાને માટે દુષ્કર તપ આદર્યો.

એકદા તે પોતાની ગુરૂણી પ્રત્યે કહેવા લાગી. "મેં પૂર્વે સંસારને વિષે બહુ દૃઢ કર્મબંધ કર્યો છે, માટે મારી એવી ઈચ્છા છે કે, મનુષ્ય રહિત વનને વિષે છઠ્ઠ અઠ્ઠમ આદિ તપ

કરી સૂર્ય સામીજ પ્રગટ દષ્ટિ રાખી એકાગ્ર મનથી આતાપના લઉં." તે સાંભળીને પ્રવર્તિનીએ કહ્યું, "હે વત્સ? બહાર ઉદ્યાનને વિષે જઈને આતાપના લેવી એ સાધ્વીને માટે લેશ પણ યુક્ત નથી." સુકુમારિકા બોલી, "એમ છે તોપણ હું બહાર ઉદ્યાનમાં જઈને આતાપના લઈશ, માટે આદેશ આપો." એમ આગ્રહ કરી આદેશ મેળવી સુકુમારિકા બહારના ઉદ્યાનમાં ગઈ. ત્યાં આતાપના લેતાં સાત આઠ દિવસ થયા; એવામાં ત્યાં કોઇ એક વેશ્યા અકસ્માત્ એક પુરૂષના ખોળામાં સુતી હતી, બીજો પુરૂષ તેણીના મસ્તક ઉપર પુષ્પની વેણી બાંધવા લાગ્યો, ત્રીજો પુરૂષ વળી તેણીને પવન ઢાળવા લાગ્યો, ચોથો તેણીના મસ્તક ઉપર છત્ર ધરી રહ્યો અનેપાંચમો તેણીના શરીરનો થાક ઉતારવા લાગ્યો; આ પ્રમાણે પાંચ પુરુષોથી સેવાતી ગણિકાને જોઈને સુકુમારિકાએ વિચાર્યું; "અહો ! આ સ્ત્રીને ધન્ય છે કે, પાંચ પાંચ પુરૂષો તો એની સેવા કરે છે ! અને મને તો આજ ભવમાં ફરી ફરી પતિએ ત્યજી છે." આમ વિચારી સુકુમારિકાએ એવું નિયાણું બાંધ્યું કે, "જો મેં આદરેલા તપનું કંઈ પણ ફળ મળવાનું હોય તો મને પણ એનીજ પેઠે પાંચ ભર્તાર મળજો." બીજી સાધ્વીઓએ એને એવું નિયાણું બાંધતા વારી, પણ એ રહી નહીં ! તેથી તેણીને જુદા ઉપાશ્રયમાં રાખી. અનુક્રમે આઠ માસ પર્યંત સંખેલના કરી અંતે સૌધર્મ દેવલોકને વિષે નવ પલ્યોપમની આયુષ્યવાળી દેવી રૂપે ઉત્પન્ન થઈ. ત્યાંથી ચ્યવીને તે આ કાંપિલપૂરને વિષે દ્રુપદ રાજાની પુત્રીપણે અવતરી. અહિં તેણીએ અર્જુનના કંઠમાં આરોપેલી વરમાળા પાંચે પાંડવોના કંઠને વિષે પડી, એ તેણીએ કરેલા નિયાણાને લીધેજ. એ પ્રમાણે એના કર્મનો ઉદય થયો. કર્મની આગળ કોઇ છુટી શકતું નથી. કહ્યું છે કે—પુરૂષ ગમે તેવો બુદ્ધિશાળી હોય; પણ તેના કર્મથી પ્રેરાતો હોય ત્યાં તે શું કરી શકે ? કારણકે પ્રાયે મનુષ્યોની બુદ્ધિ તેના કર્મનેજ અનુસરનારી હોય છે. પૂર્વ જન્મને વિષે

શુભાશુભ કર્મ ઉપાર્જન કરે છે, તે દેવ કે દૈત્ય પણ અન્યથા કરી શકતા નથી.

દ્રૌપદીના પૂર્વ ભવનું આવું વૃત્તાંત શ્રવણ કરીને ઘણા માણસોએ જૈનધર્મ અંગીકાર કર્યો. હવે પાંચે પાંડવો દ્રૌપદીને પોતપોતાને વારે ભોગવવા લાગ્યા. જે દિવસે એકનો વારો હોય, તે દિવસે બીજા પાસે તે જાય નહીં. એકદા દ્રૌપદી પોતાના શરીર પ્રમાણ દર્પણને વિષે પોતાનું અંગ જોતી હતી, તેવામાં ત્યાં અકસ્માત્ નારદ ઋષિ આવ્યા. પણ દ્રૌપદી તો અરીસામાં પોતાનું શરીર ફરી ફરી નીહાળતી હતી, તેથી તેણીએ તેમને જોયા નહીં; એટલે નારદ રોષ સહિત ત્યાંથી ઉભા થઈને ધાતકીખંડમાં આવેલી અમરકંકા નગરીએ ગયા. ત્યાં પદ્મોત્તર રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેની પાસે નારદ ગયા, એટલે તે રાજાએ વિનયપૂર્વક ઉભા થઈને પાંચ અભિગમન સાચવીને તેને વંદન કર્યું, પછી પૂછ્યું કે, "હે ઋષીશ્વર! આપ ક્યાં ગયા હતા? અને અહિં આવવાનું શું કારણ છે?" નારદે ઉત્તર આપ્યો. "હું હસ્તિનાપુર ગયો હતો, ત્યાં પાંડવોના અંતઃપુરને વિષે મેં દ્રૌપદીને જોઇ, તેવી એક પણ સ્ત્રી ત્હારા અંતઃપુરને વિષે નથી." એ ઉપરથી તો પદ્મોત્તર રાજાએ તેણીને મેળવવાને એક દેવને આરાધ્યો. તેથી દ્રૌપદી તેની પાસે આવી. તેણીને તે કહેવા લાગ્યો. "હે દ્રૌપદી! તું મારી સાથે ભોગ ભોગવ, આ રાજ્ય ત્હારૂં છે, આ પટ્ટકુળાદિ પણ ત્હારાં છે, તે તું અંગીકાર કર. તને મ્હારી સર્વ પત્નીઓમાં મુખ્ય ગણીશ, હું મ્હારૂં સર્વ કામ તને પૂછીને કરીશ." આ પ્રમાણે બહુ બહુ પ્રકારે તે રાજાએ દ્રૌપદીનું શિયળ ખંડન કરવાને યત્ન કર્યો, પણ તેણીના અંતઃકરણને વિષે લેશ માત્ર વિકાર થયો નહીં. તે તો પંચ પરમેષ્ટીના ધ્યાનને વિષેજ લીન રહી, ને છઠ્ઠ અઠ્ઠમ આદિ તપ કરવા લાગી.

અહિં પાછળ દ્રૌપદીનું હરણ થયું જાણી પાંચે પાંડવો શ્રીકૃષ્ણ પાસે ગયા, ને સર્વ વૃત્તાંત નિવેદન કર્યો. તે સાંભળી

શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું, દ્રૌપદીને કોણ હરી ગયું છે ? તે જણાતું નથી. એવામાં તો નારદ પોતે ત્યાં આવ્યા. તેને શ્રીકૃષ્ણે પૂછયું. "હે નારદ ઋષિ ! તમે કયાંય દ્રૌપદીને દીઠી ?" નારદે ઉત્તર આપ્યો "ધાતકી ખંડની અમરકંકા નામની નગરીના રાજા પદ્મોત્તરના અંતઃપુરને વિષે મેં એક દ્રૌપદી જેવી સ્ત્રી જોઈ છે." તે સાંભળી શ્રીકૃષ્ણે સુસ્થિત દેવને આરાધ્યો; એટલે છએ જણા રથમાં બેસીને અમરકંકા નગરીની બહારના ભાગમાં પહોંચ્યા. ત્યાં શ્રી કૃષ્ણ સિવાય પાંચ પાંડવોએ એ રાજા પદ્મોત્તર સાથે યુદ્ધ કર્યું; પણ તેમાં તેઓ હાર્યા. એટલે શ્રીકૃષ્ણે પોતે રણસંગ્રામને વિષે આવી જય મેળવ્યો. પદ્મોત્તર રાજા ગઢમાં પેસી ગયો, ને કિલ્લાના દ્વાર દૃઢ રીતે બંધ કરાવ્યાં; એટલે શ્રીકૃષ્ણે કિલ્લા ઉપર ચઢીને નરસિંહ રૂપ ધારણ કરી પૃથ્વીને એવી રીતે કંપાવી કે, નગર વાસીઓના ઘર પણ પડી ગયાં, તેથી ભય પામીને પદ્મોત્તર રાજા શ્રીકૃષ્ણ પાસે આવીને નમ્યો, તેના ચરણમાં પડીને ક્ષમા માગી કહેવા લાગ્યો. મેં પ્રથમ એ મૂઢતા કરી કે, મેં દ્રૌપદીનું હરણ કર્યું; અને બીજી એ કે આપની સાથે સંગ્રામ કર્યો. હવે મારા ઉપર કૃપા કરી દ્રૌપદીને અંગીકાર કરો. ઉત્તમ પુરૂષોને ત્યાં સુધી કોપ રહે છે કે, જ્યાં સુધી સામો માણસ આવીને નમતો નથી, (પણ હું તો હવે નમું છું.)

એ સાંભળી શ્રીકૃષ્ણે પોતાનું મૂળરૂપ કર્યું. પછી પદ્મોત્તર રાજા શ્રી કૃષ્ણને નગર વિષે લઇ ગયોઃ ને ત્યાં ભોજનદાન આદિથી તેની ભકિત કરી, ને અંતઃપુરને વિષેથી દ્રૌપદીને આણીને તેને સોંપી; એટલે એ મહાસતિને લઈને શ્રીકૃષ્ણ પાછા વળ્યા. એ વખતે ધાતકીખંડના જિનેશ્વર પાસે ત્યાંનાજ વાસુદેવે સાંભળ્યું કે, "જંબુદ્વીપના વાસુદેવ શ્રીકૃષ્ણ અહિં આવ્યા છે." તે ઉપરથી સમુદ્રને કાંઠે એને મળવા ગયા. ત્યાં બન્ને વાસુદેવે શંખ પૂર્યો. પછી સર્વ સમુદ્ર ઉતરીને ગંગા તટે આવ્યા. ત્યાંથી પહેલા પાંડવો નાવમાં બેસીને નદી ઉતર્યા, પણ તેમણે શ્રીકૃષ્ણના બળની પરીક્ષા કરવાને એ નાવને પાછી ન મોકલી; પરંતુ

શ્રીકૃષ્ણ તો ભુજાવડે નદી ઉતરીને પાંડવો પાસે આવ્યા, ને તેમના ઉપર કોપાયમાન થઈ તેણે તેમનું રાજ્ય લઈ લીધું, ફક્ત મથુરા આપ્યું. પછી કુંતી હર્ષ પામી દ્રૌપદીને ઘેર લઈ ગઈ, ને ત્યાં પુન્યદાન કર્યાં. શ્રીકૃષ્ણ પણ દ્વારિકા ગયા.

એક વખત દુર્બુદ્ધિ દુર્યોધનની કપટજાળમાં ફસાઈ જતાં યુધિષ્ઠિર જુગારની રમતમાં દ્રૌપદી સહિત રાજ્યને હારી બેસવાથી દુ:શાસન દ્રૌપદીની વેણી પકડીને સભામાં ઘસડી લાવી તેણીની લાજ લેવા ચીર ખેંચવા લાગ્યો, પરન્તુ શીયળના મહાત્મ્યથી સતી દ્રૌપદીના ચીર ખેંચાતા જવા છતાં તેણીના શરીર પર નવા નવા ચીર આવતા ગયા, એટલે તેણીના શરીરપરનું વસ્ત્રાચ્છાદન સદંતર ખસી જઈ શક્યું નહિ. આવા આશ્ચર્યકારક બનાવથી અન્તે તેણે તેણીને છોડી દીધી. આવી રીતે કીચકની દુષ્ટ વૃત્તિને પૂરી પાડવા વિરાટ પતિની પત્નિ સુદેષ્ણાએ પણ દ્રૌપદીને પોતાના ભાઈ પાસે છેતરીને મોકલી હતી; પરન્તુ દગાની જાણ થતાં દ્રૌપદીએ ધૈર્ય રાખી વીરત્વ દાખવી પોતાનું શીયળ સાચવ્યું. પોતાનું અમૂલ્ય સતિત્વ રક્ષવા માટે નારદના છળ કપટથી પદ્મોત્તર રાજાના રાણીવાસમાં તથા સુદેષ્ણાના છળથી કીચકના ભુવનમાં સપડાયા છતાં આમરણાન્ત કષ્ટ સહન કર્યું, પણ પરપુરુષ સાથે રાગ દૃષ્ટિએ વાદવિવાદ પણ ન કર્યો. તે સતી સ્ત્રીએ પોતાના સ્ત્રી ધર્મને સંપૂર્ણપણે મહાકષ્ટે પણ જાળવી રાખ્યો. ધન્ય છે તે જગદ્વંદ્ય મહાસતીને.

શ્રી નેમિનાથ ભગવાન્ મથુરાને વિષે આવી સમવસર્યા; એટલે કુંતી પાંચે પુત્રો તથા દ્રૌપદીને લઈને તેમને વંદન કરવા ગઈ. ત્યાં પ્રભુએ ધર્મોપદેશ આપ્યો, કે આ લોકને વિષે મનુષ્યપણું, આર્યક્ષેત્ર, ઉત્તમ જાતિ, શ્રેષ્ટ કુળ, સૌંદર્ય, તન્દુરસ્તી દીર્ઘ આયુષ્ય, સદ્બુદ્ધિ, શાસ્ત્રનું શ્રવણ અને શુદ્ધ સંયમ, એ સર્વ પામવાં દુર્લભ છે." ઇત્યાદી ઉપદેશ સાંભળીને એ સાતે જણાએ સમક્તિ મૂળ બાર વ્રત ગ્રહણ કર્યાં. અનુક્રમે

પાંચે પાંડવોએ પોતાના પુત્રને રાજ સોંપ્યું, અને કુંતી તથા દ્રૌપદી સહિત ગુરૂ પાસે દીક્ષા લીધી. ત્યાર પછી દ્રૌપદી નાના પ્રકારની તપશ્ચર્યા કરવા લાગી. અનુક્રમે એકદા તે શ્રી શત્રુંજય તીર્થે ગઈ, ત્યાં પણ તપ કરતી આયુષ્ય ક્ષય થયે પાંચમે દેવલોકે ગઈ. ત્યાંથી ચ્યવીને અનુક્રમે તે થોડા ભવમાં મોક્ષ પામશે. ઇતિ દ્રૌપદીની કથા.

કૌશલ્યા

સુપુત્રને જન્મ આપે તેજ માતા, બીજી બધી વંધ્યા સમજવી. જેવા પ્રાતઃ સ્મરણિય રામ તેવાજ રામની માતા કૌશલ્યાજી પણ પ્રાતઃ સ્મરણિય: પતિવૃતા સ્ત્રી હતા.

શ્રી અયોધ્યા નગરીના રઘુવંશીય રાજા દશરથ નૃપતિની એ પાટરાણી; અને દર્ભસ્થળ (કુશસ્થળ) નગરના રાજા સુકોશલની અમૃતપ્રભા નામની રાણીના ઉદરથી ઉત્પન્ન થયેલી એ કૌશલ્યા દેવીનું મૂળ નામ અપરાજિતા હતું; પ્રાતઃસ્મરણિય શ્રી રામચંદ્રજીના જેવા સુપુત્ર રત્નના એ માતાજી થાય.

એ સમયમાં અર્ધ ભરતક્ષેત્રના રાજ્યભોક્તા રાવણે સભામાં બેઠે સતે કોઇ એક નૈમિતિકને પૂછ્યું કે 'હે નિમિત્તજ્ઞ! દેવતા અમર કહેવાય છે, પણ તેઓ નામનાજ અમર છે, પરમાર્થે અમર નથી; જે કોઇ આ પૃથ્વી પરના પ્રાણી છે તેઓનું મૃત્યુ અવશ્ય થવાનું હોય છે; તો તેમાં મારૂં મૃત્યુ સ્વપરિણામથી છે કે કોઇ બીજાથી છે? તે નિઃશંકપણે કહો; કેમકે આપ્ત પુરૂષો સ્ફુટ ભાષીજ હોય છે. નિમિત્તિએ કહ્યું-'હવે પછી થનારી જાનકી (જનક રાજાની પુત્રી) ના કારણને લીધે દશરથ રાજાના હવે પછી થનારા પુત્રથી તમારૂં મૃત્યુ થશે.' આ પ્રમાણેનાં તેનાં વચન સાંભળીને વિભીષણ બોલ્યો કે—'નિમિત્તિઆનું વચન જો કે નિરંતર સત્યજ હોય છે; પણ આ વખત તો હું

તેને સત્વર અસત્ય કરી દઈશ; કારણ, તે તે કન્યાના અને વરના, પિતા થનારા જનક તથા દશરથ, કે જે બંને આ અનર્થના બીજ રૂપ છે તેમનેજ હું હણી નાંખીશ; એટલે આપણું વિઘ્ન દૂર થશે. તેઓના મરણથી પુત્ર પુત્રીના જન્મની સંભાવનાજ નષ્ટ થશે, એટલે નિમિત્તિઆનું વચન સ્વયમેવ અસત્ય થશે.' રાવણે અનુમોદના કરવાથી કાર્યપરત્વે તત્પર વિભીષણ સ્વગૃહે આવ્યો.

આ સર્વ સંભાષણ સભામાં હાજર હોઇ શ્રી નારદ મુનિએ શ્રવણ કર્યું હતું; તેઓ દશરથ રાજા પાસે આવ્યા, ને બનેલી વાત કહી. નારદ મુનિએ કહ્યું કે 'શ્રી સીમંધર પ્રભુનો સુર અસુરોએ કરેલો નિષ્ક્રમણોત્સવ (દિક્ષા મહોત્સવ) જોઈ મેરૂ ઉપર ગયો હતો; ત્યાં અનેક તિર્થંકરોને વાંદીને પછી લંકા નગરી ગયો. શાંતિગૃહમાં રહેલા શાંતિનાથને નમીને રાવણને ત્યાં ગયો. નિમિત્તિઆએ રાવણનો વધ જાનકીના નિમિત્તે તમારા પુત્રથી કહ્યો તે મારા જાણવામાં આવ્યું. વિભિષણે તમને અને રાજા જનકને મારવાની પ્રતિજ્ઞા કરી તે મેં સાંભળ્યું. હવે તે મહા બળવાન અલ્પ સમયમાંજ અહીં આવશે. સાધર્મિકપણાની પ્રીતિને લીધે હું આ સમયે તમોને ચેતવણી આપવા ઉતાવળે અહીં આવ્યો છું.' દશરથ રાજાએ નારદજીની પૂજા કરીને વિદાય કર્યા. શ્રી નારદ મુનિએ ત્યાંથી જનક રાજા પાસે જઇને તેમને પણ ઉપર મુજબ વાત કહીને ચેતાવ્યા.

હવે દશરથ રાજા મંત્રીઓ સાથે મંત્રણા કર્યા પછી પોતાનું રાજ્ય મંત્રીઓને સોંપી ગુપ્ત રીતે ત્યાંથી ચાલી નીકળ્યા. મંત્રીઓએ રાજાના સ્વરૂપની એક પ્રતિમા કરાવી રાજ્યમંદિરની એક અલ્પ પ્રકાશવાળા ભાગમાં પધરાવી. જનક રાજાના રાજ્યમાં પણ તેની નકલ કરવામાં આવી. પોતાના રાજ્યમાંથી ખસી જઈ બન્ને રાજાઓ એકઠા થઇ પૃથ્વીતળ ઉપર ફરવા લાગ્યા.

હવે વિભીષણ કોપાયમાન થયેલો અયોધ્યા આવ્યો. રાજ્યમંદિરમાં પ્રવેશી રાજાને શોધવા લાગ્યો; અંધારામાં રહેલી

રાજાની મૂર્ત્તિને રાજા સમજીને ખડગ વડે છેદી નાંખી. સમગ્ર નગરમાં કોલાહલ થઈ રહ્યો. દશરથ રાજાને મૃત્યુ પામ્યો સમજીને તે પાછો લંકા તરફ ગયો. એકલા જનકથી કાંઈ થઇ શકે એમ નથી એવું ધારીને તેણે જનકને મારવાની જરૂર જોઇ નહિ.

દશરથ રાજાએ પરિભ્રમણ કરતાં માર્ગમાં કૈકેયી સાથે લગ્ન કર્યા. કૈકેયીને લઈને તે રાજગ્રહી નગરે ગયા. રાવણની ધાસ્તીને લીધે અયોધ્યા ગયાજ નહિ; પરન્તુ અપરાજિતા વિગેરે રાણીમંડળ (અંતઃપુર) ને ત્યાંજ બોલાવી ક્રિડા કરવા લાગ્યા.

અન્યદા અપરાજિતા (કૌશલ્યા) પટરાણીએ રાત્રીના શેષ ભાગે બલભદ્રના જન્મને સૂચવનારાં હાથી, સિંહ, ચંદ્ર, સૂર્ય, એ ચાર સ્વપ્ન જોયાં; તે સમયે કોઇ મહર્દ્ધિક દેવ બ્રહ્મ દેવલોકમાંથી ચ્યવીને તે અપરાજિતાના ઉદરમાં આવ્યો. અનુક્રમે વર્ણથી પુંડરીક કમળને અનુસરતા અને મનુષ્યોમાં પુંડરીક જેવા, સંપૂર્ણ લક્ષણવાળા એક પુત્રને જન્મ આપ્યો. દશરથ રાજા અત્યંત હર્ષ પામ્યા. યાચકોને મનોવાંચ્છિત દાન દીધાં. પ્રજાજનોએ પણ રાજપુત્ર જન્મમહોત્સવ પૂર્ણ ઉત્સાહથી ઉજવ્યો. રાજાએ તેનું લક્ષ્મીને નિવાસ કરવા રૂપ પદ્મ (કમળ) નામ આપ્યું, અને લોકોમાં તે રામ નામથી પ્રસિદ્ધ પામ્યો.

એકદા સત્યભૂતિ નામે ચતુર્જ્ઞાની મહામુનિ–સંઘની સાથે તે નગરીએ સમોસર્યા; તે ખબર જાણીને દશરથ રાજા સપરિવાર ત્યાં જઈ વંદના કરી દેશના સાંભળવા તેમની સમીપે બેઠા. તે સમયે વૈતાઢ્ય ગીરીથી વિદ્યાધરોના અનેક રાજાઓ સહિત ભામંડલના પાલક પિતા ચંદ્રગતિ સીતાની અભિલાષાથી તપ્ત એવા ભામંડળને સાથે લઇ રથાવર્ત્ત ગિરિપરના અર્હંતોને વંદના કરી પાછા ફરતાં આકાશ માર્ગે ત્યાં આવી ચડયા. સત્યભૂતિ મુનિને ત્યાં સમવસરેલા જોઈ તે આકાશમાંથી નીચે ઉતર્યા, અને તે પણ તેમને વંદન કરી દેશના શ્રવણ કરવા બેઠા.

ભામંડળની મનોકામના જાણી લઈ સૂરિએ સમયને યોગ્ય દેશના આપી; તેમાં પ્રસંગોપાત પાપમુકત થવાને ચંદ્રગતિ અને પુષ્પવતી તથા ભામંડલ અને સીતાના પૂર્વ ભવો કહી સંભળાવ્યા; જે સાંભળતાજ ભામંડલને જાતિસ્મરણજ્ઞાન થયું, અને મૂર્છિત થઈને પૃથ્વીપર પડી ગયો. ભામંડળે સીતાને બ્હેન જાણીને નમસ્કાર કર્યો; અને સહર્ષ સીતાએ ભાઈ જાણીને તેને આશિષ આપી; વિનયી ભામંડળે લલાટ વડે પૃથ્વી સ્પર્ષ કરી રામને પણ નમસ્કાર કીધા. સંસારની વિચિત્રતાથી એને મોહમાયાથી વિરકત થઈને ચંદ્રગતિએ ભામંડલને રાજ્યભાર સોંપી દિક્ષા લીધી. રાજા દશરથે પણ પોતાના પૂર્વભવ વિષે પૂછ્યું; એટલે મુનિરાજે રાજાને તેના પૂર્વ જન્મોનું વર્ણન કહી બતાવ્યું. એટલે દશરથે પણ રામને ગાદી સોંપી દિક્ષા લેવા નિશ્ચય કર્યો.

રાજ્યાભિષેકની તૈયારી થતી જાણી, કૈકેયી રાણીએ પૂર્વે માગી લીધેલા વચન પ્રમાણે દશરથ રાજા પાસે તેનું સ્મરણ કરાવી કહ્યું કે " મારા પુત્ર ભરતને રાજ્ય અને રામને વનવાસ આપો. " આવાં દુઃખકર વરદાનની યાચનાથી દશરથ રાજાને મૂર્છા આવી ગઇ; પરંતુ રામને આ બાબતની જાણ થતાં તેણે સહર્ષ વનવાસ સ્વીકારવા તત્પરતા દર્શાવી; અને પિતાનો માતા (કૈકેયી) ને અપાયેલો કોલ પ્રમાણ (સત્ય) થાય એવા કારણે તે પ્રયાણ કરવા નિશ્ચળ બન્યો. ભરત, લક્ષ્મણ અને સીતા પણ રામને અનુસરવા તૈયાર થયા; એટલે રામે પિતાના વચનને પ્રમાણ કરવા માતાના વરદાનને યથોચિત પાળવા ભરતને ગાદી સંભાળવા આજ્ઞા કરી. રામ પ્રથમ કૈકેયીને નમસ્કાર કરી રજા લઈ પછી માતા કૌશલ્યા પાસે રજા લેવા આવ્યા.

માતા કૌશલ્યાજી દશરથના પટરાણી છતાં રાજાનો મોહ કૈકેયી રાણી તરફ વિશેષ હોઇ તેના રાણીવાસમાં વિશેષ હાજર રહેવા છતાં, કૈકેયી તરફ દ્વેષને બદલે એક ન્હાની બ્હેનના જેવોજ વર્તાવ રાખતા અને રાજાને પોતાનું મનઃદુખ જણા-

વવાને બદલે પોતાનો સમય ધર્મ માર્ગેજ વાળવા લાગેલા; રામચંદ્ર જેવા પુત્રરત્નના જન્મથીજ સ્વજીવનને સંતુષ્ટ ગણી કાળ નિર્ગમન કરતા હતા. રાજ્યાભિષેકના સમયે રામના વનવાસની વાત સાંભળી, મંથરા દાસીના પ્રપંચનું આ પરિણામ જાણ્યા છતાં અન્ય કોઈ ઉપર જરા પણ કટુતા વાપર્યા વિના રામનેજ માત્ર યોગ્ય શબ્દોમાં નિરાધાર (દિક્ષા લેવા ઉત્સુક દશરથનો નજીકના સમયમાંજ વિયોગ થવાનો હતો તેથી) માતા તરફની ફરજનું ભાન કરાવી 'વનવાસનો પ્રપંચી ખટપટને લીધે અપાયલો આદેશ' નહિ સ્વિકારવાને બહુ સમજાવ્યું; પરન્તુ રામચન્દ્રે પતિ તરફ પત્નિધર્મ અને પિતા તરફ પુત્રધર્મ સંબંધી વિવેચન કરી માતાનું મન શાન્ત કરી આશિષ લઈ પ્રયાણ કરવાની રજા લીધી.

રામ કૌશલ્યાજી પાસે રજા લેવા આવ્યા ત્યારે કૌશલ્યાજી મૂર્છા પામ્યા હતા; ભાન આવતાં જ તેઓ બોલવા લાગ્યા, "અરે ? મને આ શું સંભળાય છે ? રામને વનવાસના સમાચાર સાંભળી હું ફાટી કેમ પડતી નથી ? પતિનો દિક્ષામાર્ગ અને પુત્રનો વનવાસ–એ બે સ્વજનના વિરહ મ્હારાથી કેમ સહન થશે ? હું જીવતી કેમ રહી શકું ? મૃત્યુ કેમ પામતી નથી ?" તે સમયે જ રામે હાજર થઇ કહ્યું કે, "હે માતાજી ? શૂરવીર રાજા–દશરથના પત્નિના મુખમાં પામર સ્ત્રીઓને યોગ્ય એવા શબ્દો શોભે ? સિંહણ પુત્ર વનમાં એકલો જ જાય છે, તથાપિ સિંહણ સ્વસ્થ બેસે છે, જરા પણ અકળાતી નથી. હે માતા ? મારા પિતાને માથે વરદાનનું ઋણ છે. હું અહીં રહું, ભરત રાજ્ય ન લે તો પછી પિતા ઋણ મુકત શી રીતે થાય ?" ઇત્યાદિ યુકત વચન પ્રમાણથી માતાને શાન્ત કર્યા. તે વેળાએ સીતાજીએ દૂરથી દશરથને નમસ્કાર કરી માતા (સાસુ) કૌશલ્યાજી પાસે આવી શ્રી રામની સાથે જવાની આજ્ઞા માગી. તે સમયે જાનકીજીને ઉત્સંગમા બેસારી પાસામાં લઇ છાતી સાથે દબાવી નેત્રમાંથી ખરતા ઉષ્ણ અશ્રુઓ સાથે ગદ્દગદ્દ કંઠે કૌશલ્યાજી

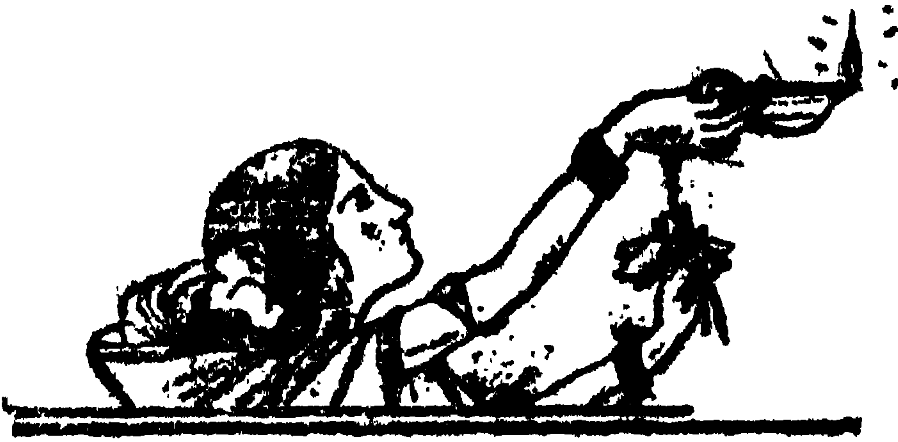
બોલ્યા-"વત્સે, વિનિત રામચંદ્રજી પિતાની આજ્ઞાથી વનમાં જાય છે, તો તે નરસીંહ પુરૂષને દુષ્કર નથી; પરન્તુ તેંતો જન્મથી જ ઉત્તમ વાહનોમાં જ માર્ગ ચલન કીધું છે, પાદ-પ્રવાસ તો કદી પણ કીધો નથી. તું તે વ્યથા કેમ સહન કરીશ ? કમળના ઉદર જેવું ત્હારૂં સુકોમળ શરીર કેમ નભી શકશે ? ત્હારા અસહ્ય કષ્ટ ભારથી રામને પણ દુઃખ થશે ! પતિનું અનુગમન કરવામાં ઉત્સાહિત ત્હને હું આજ્ઞા કે નિષેધ કશું પણ કરી શકતી નથી." તે સાંભળીને સીતાજી કમળવત્ પ્રફુલ્લ મુખે બોલ્યાં કે "હે, માતાજી ? આપના ઉપરની મ્હારી ભકિત મ્હને માર્ગમાં પ્રેરણાશકિત આપ્યા જ કરશે. મ્હને મેઘની પાછળ વિદ્યુતની જેમ રામની પાછળ જવા માટે આશિષ અને આજ્ઞા આપો." એમ કહી ફરી ફરી નમી રામનું રટણ કરતાં બહાર નીકળ્યા. સુમિત્રાની રજા લઇ લક્ષ્મણે પણ રામજીનું અનુસરણ કર્યું. પોતાની માતાની રજા લઇને પછી કૌશલ્યાજીની રજા લેવા ગયા. તેમને આશિષ આપી કૌશલ્યાજી બોલ્યા 'હે વત્સ ? હું મંદભાગી મરવા જેવી થઇ ગઇ છું; તેમાં તું પણ મ્હને છોડી જાય છે. હે લક્ષ્મણ ? રામના વિરહથી વ્યાકુળ એવી મ્હને આશ્વાસન આપવાને તું એકતો અહીં રહે, કે જેથી મ્હને દુઃખમાં થોડી ઘણી પણ ધીરજ મળે." લક્ષ્મણે કહ્યું, "હે માતા ? તમે રામનાં માતા છો, છતાં તમો ધીરજ કેમ ધારી શકતા નથી ? શુરવીર પુત્રના શુરવીર માતાજી તમોએ તો સૌને આશ્વાસન આપી ધૈર્ય ધારણ કરવું જોઇએ; શાન્ત થાવ અને મ્હને રજા આપો. મ્હારા વડિલ બન્ધુ દૂર પહોંચી ગયા છે તેને અને મ્હને વધારે છેટું ન પડે તે માટે જલદી રજા અને આશિષ આપો." એમ કહી નમન કરી આશિર્વાદ અને રજા લઇ તે જલ્દી જલ્દી રામને માર્ગમાં આવી મળ્યા. અહો બન્ધુ પ્રેમ ?!

દીર્ઘ કાળ સુધી સ્વજનના કશા વર્તમાન નહિ મળવાથી કૌશલ્યા વિગેરે માતાઓ અયોધ્યામાં દુઃખમાં દિવસો કાઢતી

હતી. તેવામાં નારદમુનિ ત્યાં આવી ચડયા; તેમણે માતાઓના ચિંતાગ્રસ્ત મુખો જોઇ પ્રશ્ન કર્યો અને ગ્લાની પામવાનું કારણ પૂછયું. કૌશલ્યાજીએ કહ્યું "મ્હારા પુત્રો રામ અને લક્ષ્મણ પિતાજીની આજ્ઞાથી મ્હારી સ્નુષા (પુત્ર વધુ) સીતાને સાથે લઈ વનમાં ગયા છે, ત્યાં સીતાજીનું હરણ થવાથી તેઓ લંકા તરફ ગયા છે, ત્યાં યુદ્ધમાં રાવણે શકિતથી લક્ષ્મણને પ્રહાર કર્યો. તે શકિતનું શલ્ય દૂર કરવા વિશલ્યાને ત્યાં લઇ ગયા છે. ત્યાર પછી લક્ષ્મણ જીવતા છે કે નહિ તે વિશે કશા ખબર નથી; તેથી અમોને ઘણી ચિંતા થાય છે.' એમ બોલતાં સર્વ માતાઓ સાથે સુમિત્રા રૂદન કરવા લાગ્યા. નારદ મુનિ સર્વને શાંત કરી પુત્રોને અહીં લઇ આવવાનું વચન આપી રામ પાસે લંકા તરફ જવા વિદાય થયા. લંકા જઇને રામને સર્વ વાત જણાવીને અધિર માતાઓને જઇ મળવા પુત્રોને ઉત્સાહિત કર્યા. એ રીતે રામ લક્ષ્મણ યોગ્ય સમયે પાછા ફરતાં અયોધ્યા નગર પ્રવેશ મહોત્સવ કરવામાં આવ્યો; અને સર્વેએ માતાઓને અષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા. સિતાને આશિર્વાદ આપ્યા ને લક્ષ્મણને કૌશલ્યાદેવી વારંવાર પીઠે હાથ ફેરવતાં અને મસ્તક પંપાળતા બોલ્યા "હે વત્સ ! સારે ભાગ્યે મ્હને ત્હમારા દર્શન થયા છે, હું તો તમને હમણા ફરી જન્મ પામ્યા હો એમ માનું છું. કારણ કે તમો વિદેશગમન કરી જય મેળવી સ્વદેશ સહિસલામત પાછા આવ્યા છો; રામે અને સીતાએ તમારી સેવાથી જ વન-વાસના કષ્ટ ઉલ્લંઘન કર્યા છે." લક્ષ્મણ બોલ્યા "હે માતા ? વનવાસમાં તો પિતાની જેમ બન્ધુ રામે અને માતાની જેમ સીતાજીએ મ્હારું લાલનપાલન કર્યું છે; આપના આશીર્વાદથી જ અમો અત્રે ક્ષેમકુશળ આવી શકયા છીએ."

એક વેળા રાજા દશરથે અષ્ટોત્તરી સ્નાત્રનો મહોત્સવ કર્યો. છેલ્લે દિવસે શાન્તિસ્નાત્ર પછી પ્રભુ ન્હવણના જળની અંજળી સૌ રાણીઓને મોકલાવી. કૌશલ્યાજીને આપવા આવનાર વૃદ્ધ દાસીને આવતાં ઢીલ થવાથી કૌશલ્યાને શંકા આવી કે દશરથ

રાજાએ મને વિસારી મૂકી લાગે છે. તે વેળા દશરથ રાજા રાણી કૌશલ્યાજીને મળવા આવ્યા. રાણીએ રીસ ચડાવી પોતાનું બધી રાણીઓમાં અપમાન કર્યાનો ખુલાસો પૂછતાં રાજાએ ન્હવણ મોકલ્યાનું કહ્યું. આ વાત થતામાંજ દાસી જળ લઈ આવતી જણાઇ. વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે વિલંબ થયેલો અને વૃદ્ધાવસ્થા સર્વ પ્રાણીઓને ગળી જવાની-પ્રાપ્ત થવાની પ્રત્યક્ષ જોઇ રાજા રાણી બન્નેને પોતપોતાના દેહ પ્રત્યે-સંસાર પ્રત્યે-વૈરાગ્ય ઉપન્યો; એટલે પછી બન્નેએ સાથે દિક્ષા લીધી. ઇતિ કૌશલ્યાજીની કથા.

મૃગાવતી

જે પ્રાણી પોતાના તેમજ અન્યના ગર્હિત એવા અનિષ્ટ કર્મની નિંદા કરે છે તે મૃગાવતીની પેઠે અદ્‌ભુત એવું કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે.

શ્રી વીર સ્વામીની હયાતીમાં કૌશાંબી નગરીમાં શતાનિક નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. મૃગાવતી એ રાજાની પટરાણી (ચેટક રાજાની પુત્રી) હતી; તેણી શ્રી જૈન ધર્મની પૂર્ણ રાગિણી હતી, જેથી નિરંતર પતિભક્તિ પરાયણ રહ્યા છતાં પણ પોતાના નિત્ય નિયમમાં પણ નિયમિત રહેતી હતી. એ નગરનો એક ચિતારો ચિત્રકળામાં પ્રવીણ થવાને માટે સાંકેતનપુર ગયો અને તેણે પોતાનું નામ પલટાવી એક ઘરડી ચિતારણને ત્યાં જઇ મુકામ કર્યો; કેમકે તેણીનો પુત્ર ચિત્રકળામાં ઘણોજ હોંશીયાર હતો.

એક દિવસે એવો સંજોગ બન્યો કે તે ડોસીના દીકરાના નામની ચીઠ્ઠી લઇ યમદૂત સરખા પોલીસના માણસો આવ્યાં. એ જોઈ તે બિચારી ડોશી તો છાતી ને માથું કૂટતી, રડતી ને પછાડી ખાતી બેહોશ થઇ ગઇ. ચિત્રકળા શિખવા આવનારે એમ કલ્પાંત કરવાનું કારણ પૂછ્યું એટલે ડોસી બોલી કે– "વીરા! અહીં એક સુરપ્રિય નામના યક્ષનું સ્થાન છે, ત્યાં દર વર્ષે મેળો ભરાય છે. એ મેળાને દિવસે ચિતારાઓને માથે એવી ફરજ છે કે એક જણ તે યક્ષનું આબેહુબ ચિત્ર ચિતરે;

પરંતુ ચિતરવામાં જો જરા પણ ખામી રહી જાય તો તે યક્ષ તે ચિતારાનો પ્રાણ લઈ લે; અથવા તે મેળાને દિવસે મરવાની બ્હીકે કદાચ ચિત્ર ચિતરેજ નહીં, તો તે યક્ષ કોપાયમાન થઈ શહેરના લોકોમાં મરકી પેદા કરી મનુષ્યોનો ઘાણ કહાડી નાંખે. આમ કાશીના કરવતની પેઠે ચિતારાઓએ પોતાનો જીવ બચાવવા ઉચાળા ભરી બીજે ગામ જઇ નિવાસ કર્યો; તો પણ યક્ષના કોપથી સાંકેતન નગરમાં મહામારી ફેલાઇ પુષ્કળ ત્રાસ વર્ત્તવા લાગ્યો, જેથી રાજાએ તે યક્ષને રાજી રાખી પ્રજાનું દુઃખ ટાળવા સીપાઇઓ મોકલી તે ચિતારાઓને બોલાવી પાછા પોતાના નગરમાં લાવી રાખ્યા; મેળાને દિવસે ઘડામાં દરેકના નામની ચીઠ્ઠી લખીને નાખી, કન્યાના હાથથી કઢાવતાં જેના નામની ચીઠ્ઠી નીકળે તે ચિતારો યક્ષનું ચિત્ર ચિતરવા જાય એવો ઠરાવ કર્યો. એ નિયમાનુસાર આજે યક્ષના મેળાનો દિવસ છે અને મારા દીકરાના નામનોજ ચીઠ્ઠી નીકળી છે તે મારા શોકનું કારણ છે. મારે આ એકનો એક દીકરો છે અને એનીજ ઉપર મારા ઘરનો નિભાવ ચાલે છે, ત્યારે એને કાળના ઘરનું તેડું આવ્યું છે. છેલ્લી અવસ્થામાં મારી શી દશા થશે? તે વિષે મને હવે મુંઝવણ થાય છે.” હકીકત સાંભળી ચિત્ર શિખવા આવનાર બોલ્યો-“ માજી તમો દિલગીર થશો નહીં. યક્ષનું ચિત્ર ચિતરી તેને પ્રસન્ન કરવા માટે તમારા પુત્રની બદલીમાં હું જઉં છું. માટે કશી ફિકર કરશો નહીં.” એમ કહી રાજસેવકોની સાથે સાહસવીરે ચાલવા માંડયું અને છઠ્ઠનો તપ ઉચ્ચરી તથા કેશર, કસ્તુરી વગેરે મહા સુગંધી પદાર્થો લઇ, પવિત્ર થઇ યક્ષના મંદિરે જઇ પહોંચ્યો. ત્યાં તેણે સુગંધી ચંદન-કેસર-અગર-કસ્તુરી વગેરે પદાર્થોના જુદા જુદા રંગો બનાવી પીંછીઓ વડે યક્ષનું ચિત્ર આળેખ્યું, પછી તેની પૂજા કરી અને તે પછી ત્રિકરણશુદ્ધ આત્માને દ્દઢ કરી એકાગ્ર ચિત્તે યક્ષની સન્મુખ રહી હાથ જોડી કહ્યું—“ હે યક્ષાધિરાજ ! મેં આપને આળેખ્યું છે, તેમાં મારી અજ્ઞાનતાથી કંઇ પણ

અયુક્ત થયું હોય તો તે માટે આ સેવકને ક્ષમા આપશો. આપ તો ત્રણે જગતના જીવોના હિતકારક તેમજ તેઓને સુખ દેનારા છો. આપના સંતુષ્ટ થવાથી કોણ સુખી નથી થતું ? અલબત્ત આપની કૃપાથી સર્વ આનંદની પ્રાપ્તિ થાય." તે ચિતારાની સ્તુતી સાંભળીને યક્ષ સંતુષ્ટ થયો ને બોલ્યો—"હે ચિતારા ? હું તારા પર તુષ્ટમાન્ થયો છું. માટે ઇચ્છિત વર માગ." ચિતારે કહ્યું—જો આપ સંતુષ્ટ થયા હો તો હવે પછી અહીં અભય દાન દેવા મારી વિનંતિ છે. દયા એજ સ્વર્ગ અપવર્ગને દેનારી ધર્મજનેતા છે !" આવું પરોપકાર ભર્યું તેનું બોલવું સાંભળી યક્ષ વિશેષ ખુશી થયો અને ફરીને કહેવા લાગ્યો—"હવે પછી હું જીવન પર્યંત કદી પણ જીવની હિંસા કરીશ નહિ. પણ આ વરદાન તો મારી સદ્ગતિને માટે અથવા પરોપકાર માટે માગેલું છે; માટે હવે તું પોતાને માટે વરદાન માગ." ચિતારો બોલ્યો-"આપ બીજો વર આપવા પ્રસન્ન હો તો આપે હિંસા બંધ પાડવાની કબુલાત આપી અનેક જીવોને જીવિતદાન દીધું એજ મને વધારે હર્ષદાતા છે, હવે એથી વિશેષ હું શું માગું ? પણ આપ આપના આત્માના કલ્યાણ તરફ વિશેષ મન લગાડો." આ વચન પણ પોતાના સ્વાર્થનું નહીં હોવાથી યક્ષ અત્યંત પ્રસન્ન થઇ બોલ્યો-"એ બધું મેં સ્વીકાર્યું, પણ તું તારે માટે કંઇ પણ વાંછિત વર માગ." આ પ્રમાણે વારંવાર યક્ષનું કહેવું સાંભળી ચિતારે કહ્યું "જો આપ અતિ આગ્રહ સાથે મારી વાંચ્છના પૂર્ણ કરવા આતુરતા ધરાવો છો, તો મને એ ઇચ્છા છે કે કોઇ મનુષ્યના શરીરનો કોઇપણ ભાગ મારી નજરે પડી જાય તો તેના આખા શરીરનું આબેહુબ ચિત્ર ચિતરી શકું એવો વર આપો." યક્ષે કહ્યું-"તથાસ્તુ" વાંછિત સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતાં ચિતારો અતિ હર્ષ પામી યક્ષને નમીને પોતાના ઉતારે જઇ પહોંચ્યો. યક્ષે હવેથી કોઈ પણ જીવની હિંસા ન કરવાની ખાસ પ્રતિજ્ઞા લીધી છે એમ ચિતારાના કહેવાથી, તેમજ એ જીવતો આવ્યો એ ઉપરથી રાજા તથા પ્રજા બન્ને બહુજ રાજી થયાં. એ સંબંધી આનંદો-

ત્સવ કરી સર્વને નિર્ભયતા જાહેર કરી; તે પછી એ ચિતારો પોતાના વતન કૌશાંબી નગરીએ ગયો અને પોતાની ચિત્રકળાની પ્રવીણતાથી તે જગજાહેર થયો.

એકદા તે નગરના શતાનિક રાજાએ પોતાની ચિત્રશાળા ચિતરવાને માટે તે ચિત્રકારને બોલાવ્યો અને તેની અપરિમિત પ્રશંસનીય કલમથી તે ચિત્રશાળામાં વિવિધ પ્રકારનાં જાનવરો તથા વિવિધ દેખાવો ચિતરવા માટે તેને સૂચના કરી. એથી તે ચિતારે ઘણુંજ ખુબીદાર જાનવરો ચિતર્યાં એટલુંજ નહીં, પણ તે નિર્જીવ છતાં જાણે હમણાં બોલશે, ત્રાપ મારશે, કે ખાઈ જશે, એવી સજીવ ક્રૂર અને અક્રૂર પ્રાણીઓની પૂર્ણ ભાવ ભરેલી તસવીરો ચિતરી. એક વખત ગોખમાં બેઠેલી મહારાણી મૃગાવતીનો અંગૂઠો તે ચિતારાની નજરે પડી ગયો. તેથી યક્ષના વરદાન પ્રમાણે તેણીનું રૂપ તે ચિત્રશાળામાં આબેહુબ ચિતર્યું; વિશેષ એ થયું કે તેણીના સાથળ ઉપર એક કાળા તલના જેવું ચિહ્ન પીછીમાંથી ટપકું પડીને થઇ આવ્યું ! એ જોઈ ચિતારે તે ચિહ્ન કહાડી નાંખ્યુ, તોપણ ત્યાં તેવોજ ડાઘ પડયો; એમ વારંવાર ડાઘ કહાડયા છતાં પણ તે ડાઘ ફરી ફરીને પડવા માંડયો; તેથી ચિતારે જાણ્યું કે—‘ એ બાઇને આ જગાએ તેવો ડાઘ હશેજ. એટલે વરદાનના પ્રતાપે તાદૃશ રૂપ થવા એ કહાડયા છતાં પણ પડયા કરે છે; તો પછી એનો ઇલાજ શો ? જો કે આ ચિહ્ન શંકાને પેદા કરનાર છે; પરંતુ મટાડયું મટે નહિ ત્યાં લાચારી સાથે કાયમજ રાખવું પડે છે. એ ચિત્રને વસ્ત્ર ધારણનો રંગ આપીશ એટલે તે એમ ઢંકાઈ જશે એટલે તે વાતનો અંત આવશે. ’ એમ વિચારી તે કામ કામ બીજા દિવસ ઉપર મુલતવી રાખ્યું.

વળતે દિવસે એવો બનાવ બન્યો કે, ખુદ મહારાજા તે ચિત્રશાળામાં આવી ચડયા અને અનેક પ્રકારનાં ચિત્રોની અજબ ખુબી જોઈ બહુજ પ્રસન્ન થયા; પરંતુ જ્યારે મૃગાવતીનું વસ્ત્ર પહેરાવ્યા વિનાનું ચિત્ર ચિતરાતું જોતાં પ્રથમ તો

તેના તાદૃશ ચિતાર માટે અજાયબી પામ્યા પણ પાછળ સાથળ ઉપરનો કાળો ડાઘ જોવાથી મહાન્ શંકાને સ્વાધીન થઈ ગુસ્સો લાવી વિચારવા લાગ્યા કે—" કહો ન કહો, પણ આ ચિતારો મૃગાવતીની સાથે ખરાબ વર્ત્તણુંકથી વર્ત્તનારો હોવોજ જોઈએ. નહીં તો છૂપા ભાગમાં રહેલા ડાઘની એને ક્યાંથી ખબર હોય ? માટે એ મહા ગુન્હાને પાત્ર થયેલાને દેહાંત દંડની શિક્ષાજ આપવી જોઈએ." એમ નિશ્ચય કરી તેને માટે વધાધિકારીને હુકમ ફરમાવી દીધો કે—' એનો વધ કરી નાંખો.' તે વેળા ચિત્રકારે અરજ કરી કે-" પ્રભુ ? મને યક્ષ તરફથી વરદાન મળ્યું છે એ વાત જગજાહેર છે અને ખુદ આપની જાણ બહાર પણ નહિજ હશે. તેથી હું કોઇ પણ મનુષ્યનો, કોઇપણ શરીરનો અવયવ જોઇ લઉં તો તેનું આબેહુબ ચિત્ર ચિતરી શકું છું. મેં મહારાણીનો માત્ર અંગુઠો જોઈ લીધો જેથી આખું રૂપ ચિતર્યું અને તે ડાઘને વારંવાર કહાડી નાંખવા છતાં ફરી પડવો શરૂજ રહ્યો, તેથી થાકીને બીજે દિવસે વસ્ત્રનો રંગ આપતાં તેને દબાવી દેવો ધારી પડતો મૂકયો. આ સત્ય હકીકત છે. હવે નામદાર ચાહે તો મારા મસ્તકને શિરપાવથી શોભિત કરે અગર ફરિયાદની દાદ ન મળતાં તરવારને તાબે કરે; આપ મારા માલિક છો."

આ પ્રમાણે તેનું કહેવું સાંભળી તેની ખાત્રી માટે એક કુબ્જા દાસીનું ફક્ત મ્હોં દેખાડી તેણીનું તાદૃશ રૂપ ચિતરવા તાકીદ આપી. જેથી ચિતારે વરદાનના જોરે તેણીનું કુબડું રૂપજ ચિતરી પોતાને મળેલા વરદાનની ખાત્રી કરાવી; છતાં પણ અદેખા રાજાએ ' ફરીથી આવી રીતે જનાનામાં રહેનારી સ્ત્રીનું રૂપ ન ચિતરે ' તે માટે તેની એક આંગળી કાપી નંખાવી; વાંચનાર ! રાજાઓનાં મન આવાંજ હોય છે, તેના હુન્નરની પરીક્ષા મળ્યા છતાં પણ આવીજ કદર બૂઝે છે. રાજાના મન હંમેશાં શંકાથી ભરેલા અને પરોન્નતિ નાશકજ હોય છે. એવા કદર વિનાના મનુષ્યો ખચિત નાલાયકીને જ પાત્ર ગણાય છે. આવું રાજાનું

બેકદરપણું જોઈ ચિતારાને બહુ દુઃખ લાગ્યું અને તેણે વિચાર્યું કે—'ગમે તે પ્રકારે એજ રાણીથી રાજાને વિયોગ કરાવું." એવો નિશ્ચય કરી તેણે એક કપડા ઉપર મૃગાવતીનું આબેહુબ ચિત્ર ચિતર્યું, અને તે ચિત્ર લઇ જઈ રાજા (શતાનિક) ના કટ્ટા શત્રુ અવંતી નગરીના પતિ ચંડપ્રદ્યોતને બતાવ્યું.

રાજા ચંડપ્રદ્યોતન સ્વરૂપવાન સ્ત્રીનું ચિત્ર નિહાળી અત્યંત ચમત્કાર પામ્યો અને માથુ ધુણાવી પૂછવા લાગ્યો કે–"આ છબી કઈ ભાગ્યશાલીની છે? અને એનો કયો મહાભાગ્યશાળી પતિ છે?" ચિતારે કહ્યું "આ છબી આપ નામદારના કટ્ટા દુશ્મન શતાનિક રાજાની રાણી મૃગાવતીની છે." આ શબ્દ સાંભળતાંજ અંતરનું વૈર કામવિકારને લીધે જાગૃત થઇ આવ્યું અને તેણે મન સાથે ધાર્યું કે–"એ કંગાલ રાજાના રાજ મહાલયમાં આવી સુંદરી વિધિએ શા સારૂ સરજી હશે? તેણીને ગમે તે ઉપાયે હાથ કરવી એજ યોગ્ય છે" એવો નિશ્ચય કરી પોતાના વજ્રજંઘ નામના દૂતને બોલાવી શતાનિક રાજાની પાસે મૃગાવતીની માગણી કરવા ઉતાવળે રવાના કર્યો. મજલ દરમજલે તે દૂત પંથ પસાર કરી કૌશાંબી નગરીએ જઈ પહોંચ્યો.

દૂત શતાનિક રાજા અગાડી જઈ ચંડપ્રદ્યોતન મહારાજાનો સંદેશો કહેવા લાગ્યોઃ—"નામદાર! મારા મહારાજાએ આપની રાણી મૃગાવતીનું માગું કર્યું છે; અને કહેવરાવ્યું છે કે–સીસાની સાથે રહેલ મણિ જેમ ઓપતો નથી; તેમ આપની સાથે મૃગાવતી શોભતી નથી માટે તરત તેણીને મારા સ્વાધિન કરી દો. કારણકે મુકુટ તો માથા ઉપરજ શોભે છે, પગ ઉપર શોભતો નથી. તેમજ જીવવા અને રાજ્યની આબાદી રાખવા ચાહતા હો તો મૃગાવતીને વગર આનાકાનીએ સોંપી દેશો. સર્વસ્વનો નાશ થતો અટકાવવાને વિચક્ષણ પુરૂષો એક વસ્તુનો નાશ થવા દે છે." દૂતનું આવું બોલવું સાંભળી શતાનિક રાજા કોપયુક્ત થઈ બોલ્યો કે–"પહેલાં તો તારો રાજા મહામૂર્ખ છે કે દુનિયાની રીતિથી વિરૂદ્ધ માગણી કરે છે, હંમેશાં કન્યાનું માગું થાય છે,

પણ વહુનું માગું ક્યાંય થતું સાંભળ્યું નથી, તેથી વિરૂદ્ધ વર્તનવાળા તારા ધણીને જઈ કહેજે કે તારા કહેવા પ્રમાણે મુગટરૂપ મૃગાવતી તારા જેવા ચરણરૂપ રજપુતને છાજે તેમ નથી, જેથી મારા મસ્તકરૂપ દિવ્ય અંતઃપુરમાંજ યોગ્ય છે. તારા અંતઃપુરનો, જીવનનો અને રાજ્યનો બચાવ કરવાની આશા રાખતો હોય તો પોતાનાજ વાકયાનુસારે અલ્પ વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે બધી વસ્તુનો નાશ થતો અટકાવવો એજ ડહાપણ છે.”

આ પ્રમાણે કહી દૂતને વગર અડચણે ત્યાંથી વિદાય કરી દીધો. દૂતનું અપમાન કરવું એ રાજનીતિ વિરૂદ્ધ છે, માટે દૂત ખુશીની સાથે જવા પામ્યો. અનુક્રમે અવંતી નગરીએ જઈ પહોંચી પોતાના રાજેંદ્રને શતાનિક રાજાનો પ્રતિઉત્તર કહી સંભળાવી રજા લઇ તે પોતાને ઠેકાણે ગયો. તે પછી ચંડપ્રદ્યોતને રોષ લાવી ચૌદ મોટા રાજાઓના પ્રચંડ લશ્કર સહિત કૌશાંબી ઉપર હલ્લો કરવા નિશ્ચય કર્યો; અને તે તરફ પ્રયાણ કર્યું. અનુક્રમે કૌશાંબી નગરીએ પહોંચીને તે શહેરને ઘેરો ઘાલ્યો. રાજા શતાનિક પણ દુશ્મનને સ્વરાજ્ય ઉપર ચડી આવેલો જોતાં લશ્કરને તૈયાર કરી કિલ્લાના દરવાજાનો બંદોબસ્ત રખાવી ચંડપ્રદ્યોતનની સ્હામે કેટલોક વખત વીરતાથી લડયો, પરંતુ સાગર સરખી સેનાને જોઈ આખર હિમ્મત હારી ગયો અને એથી ભયાતિસાર પેદા થતાં અસાધ્યરૂપ પકડી અંતે એ રોગનો ભોગ થઈ પડયો.

અકસ્માત પોતાના સ્વામીનું મરણ થયું જાણી સતી મૃગાવતીએ સમયને માન આપી પોતાના શીળરક્ષણ માટે ચંડપ્રદ્યોતન સાથે એવી યુક્તિભરી વાત કહેવરાવી કે—“ મારા નાથ આપના ભયથી મરણને શરણ થઇ ગયા છે તેથી હાલ હું સમાજ નિયમ પ્રમાણે શોકાતુર થઇ છું, તેમજ મારો કુંવર ઉદયન ન્હાની વયનો છે તેથી આ રાજ્ય સંભાળી શકે તેમ નથી, માટે થોડા સમય પછી એ રાજ્ય સંભાળવા લાયક થતાં અને શોકમુક્ત

થતાં હું આપને તાબે થઈશ. આપ કોઈ વાતે નાખુશ થશો નહીં, કદાચ મારા આ વચન તરફ બેદરકાર રહી હાલમાં હું શોકવશ થયેલી છું તે વેળા મારા ઉપર જોર જુલમ કરી તાબે લેવા યત્ન આદરશો, તો મારે પ્રાણ આપવા પડશે. જેથી તમારા મનોરથ ધુળમાં મળશે." "માટે લડાઈ માંડી વાળી પોતાના રાજ્ય તરફ પાછું વળવું એજ હાલ તો લાભદાયી છે." આ પ્રમાણે વિચારી રાજાએ મૃગાવતીના સંદેશાને માન આપી તરત લશ્કર સહિત કૂચ કરી; કેમકે 'પ્રીતિ પરાણે થતી જ નથી.' વળી મૃગાવતીએ પણ સ્વામીના શરીરનો અંતીમ સંસ્કાર કરી વ્યવહાર ધર્મ સાચવ્યો; વળી કૌશાંબી અને અવંતી વચ્ચે મજબુત કિલ્લો બંધાવી રાજ્યનું રક્ષણ કર્યું અને પોતાના કુંવરને અસ્ત્ર શસ્ત્ર ને શાસ્ત્ર વિદ્યામાં નિપુણ કરી રાજ્યની લગામ સંભાળી શકે તેવો બનાવ્યો.

ચંડપ્રદ્યોતન પણ પોતાના મનોરથ પૂર્ણ થવાની જ વાટ જોતો હતો. થોડા વર્ષ પછી પોતાના સેવકોને મોકલી મૃગાવતીને બોલાવી મંગાવવા તૈયારી કરી. સેવકોએ કૌશાંબી જઇ મૃગાવતીને તેડી જવાનો સંદેશો કહ્યો મૃગાવતી બોલી કે—"હું મનથી પણ તમારા રાજાને ચાહતી નથી, તો શરીર વડે તો ચાહુ જ શાની ? એ તો મારા શીયળ રક્ષણને અર્થે યુકિત રચી વખતને માન આપ્યું હતું; માટે સીધા જે રસ્તે આવ્યા છો તેજ રસ્તે આબરૂભેર પાછા જાઓ." આ પ્રમાણે મૃગાવતીનું વચન સાંભળી રાજસેવકો વિચારવા લાગ્યા કે—"શાબાશ છે એને કે જેણે રાજેન્દ્રને છેતરી પોતાનો ધર્મ જાળવ્યો !" રાજસેવકો સમજી જઈ પોતાને વતન ગયા, અને પોતાના રાજાને સઘળી બિના નિવેદન કરી; તે સાંભળતાંજ ચંડપ્રદ્યોતને મૃગાવતીના મુલક ઉપર ચઢાઈ કરી અને કૌશાંબી નજીક ડેરા નાંખી દુત મારફત કહેવરાવ્યું કે—"મૃગાવતી ? જો તું તારું અને તારા પુત્રનું કુશળ ચાહતી હોય તો મારે આધિન થા, નહીં તો તારૂ રાજ્ય વગેરે ધુળમાં જ મળશે."

આવી સ્થિતિ જોઈ મૃગાવતીએ પણ પોતાના કોટ-કિલ્લા વગેરેના રક્ષણનો પુરતો બંદોબસ્ત કરાવી શીળના પ્રભાવિક દેવોનું સ્મરણ કરી નવકાર મંત્રનો જાપ જપવો શરૂ કર્યો; તેથી શાસનદેવ મહાવીર સ્વામી જાણે આકર્ષાઈને પધાર્યા હોયની ! તેમ ત્યાં પધારી સમોસર્યા. દેવોએ સમવસરણ રચ્યું અને બારે પર્ષદાઓ એકઠી મળી. પ્રભુના અતિશયના પ્રતાપથી રાજા ચંડપ્રદ્યોતનું મન મૃગાવતી તરફ નિર્વૈર બની ગયું અને પ્રભુની પર્ષદામાં આવી નમન કરી ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરવા બેસી ગયો. મૃગાવતીને એ સંબંધી બાતમી મળતાં સહર્ષ દરવાજા ઉઘડાવી પોતાના પુત્ર સહિત પોતે પણ પ્રભુને વાંદવા ગઇ અને ભગવંતને વિધિસહ વાંદીને ઉપદેશ સાંભળવા બેઠી. પ્રભુએ પણ જગજ્જનોના હિતાર્થે ધર્મોપદેશ દેવો શરૂ કર્યો.

એ વખતે એક ભીલ ત્યાં આવીને મોઘમપણે પૂછવા લાગ્યો કે-"પ્રભુ ! જે તે તે તે છે ?" પ્રભુએ ઉત્તરમાં કહ્યું-"હા જે તે તે તેજ છે !" આવો પ્રશ્નોત્તર સાંભળી પરમ પાવન પ્રથમ ગણધર ગૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું-"જગત્ વત્સલ પ્રભો ? એ પ્રશ્ન અને ઉત્તરનો વિસ્તારયુકત ખુલાસો જો કશી અડચણ ન હોય તો કરશો." ભગવંતે અન્ય જનોને ધડો લેવા લાયક પ્રબંધ જાણી કહ્યું,—"ચંપા નગરીને વિષે એક ધનવંત સોની કન્યાઓની શોધમાં ફરતાં ફરતાં ધન ખર્ચી પાંચસો કન્યાઓને પરણ્યો હતો અને તે દરેકને પહેરવાને માટે દાગીના કરી આપ્યા હતા, એવી શરતે કે જે દિવસે જેનો વારો હોય તે દિવસે જ તે દાગીના તેણીએ પહેરવા, પરંતુ આડે દહાડે પહેરવા નહીં. એક વખત તે સોની કામના પ્રસંગે કયાંય બહાર ગયો, એટલે તે બધીઓએ શણગાર સજી લીધા અને એક બીજી સાથે હાસ્યવિનોદ કરતાં આનંદ કરવા માંડયો. એટલામાં ઓચિંતો તે સોની ઘર આગળ આવી પહોંચ્યો, તેણીઓને શણગાર સજી હસતી રમતી જોઈ તેઓને માર મારવા લાગ્યો અને બહુજ લડયો. તે પછી ફરીથી તેમ

નહીં થવા દેવા માટે તે બારણા પાસે બેઠા બેઠા ચોકી જ કરવા લાગ્યો. ન્યાતમાં જમણવાર હોય તો તે ત્યાં જમવા જાય નહીં, જવા દે નહી; અને બીજાને પોતાને ઘેર જમવા બોલાવે નહીં—એ પ્રમાણે વર્ત્તવા લાગ્યો; આમ થવાથી તે પાંચસો જણીઓ કેદી અવસ્થા ભોગવવા લાગી.

એક વખત તે સોનીને એક ભાઇબંધ બહુજ તાણ કરી પોતાને ત્યાં જમવા માટે લઇ ગયો. તે જમવા ગયો, પણ તેનો જીવ તો ઘેરજ હતો કે–' રખેને તે રાંડો શણગાર સજી મોજ માણે નહી !' અને એ બૈરીઓ પણ એમજ ધારતી હતી કે–' લાવને રોયો બહાર ગયો છે તો આજ ન્હાઇ ધોઇ સુગંધિ વિલેપન કરી શૃંગાર સજી લઇયે; જે વખત આનંદમાં વીત્યો તે ખરો.' આમ બન્ને ધારતાં હતાં અને થયું પણ તેવુંજ. તેણીઓ બધી એજ પ્રમાણે ઠાઠમાઠ કરી બેઠી હતી, એવામાં તો તે જલદીથી ત્યાં આવીજ પહોંચ્યો, અને તે બધીઓને મોજ મજાહ ઉડાવતી જોઇને તેણે ગુસ્સે થઇ એક જણીના માથામાં લાકડી મારી કે તરત તે રામશરણ થઇ ગઈ, તેથી બીજીઓએ જાણ્યું કે–' આજ અમને પણ જરૂર મારશે.' એમ ધારી પોતાના બચાવને માટે સહુના હાથમાં બિલોરી દર્પણ હતાં, તે છૂટે હાથે તેની તરફ જોરથી ફેંકયા અને સોનીનું એજ બ્હાનેથી મ્હોત આવી પહોંચતાં તે દર્પણોના મારથી મરી ગયો. જયારે તે મરી ગયો ત્યારે તે બધીઓ પસ્તાવા લાગી અને ' નાહક બચાવ કરવા જતાં એનો પ્રાણ ગયો માટે આપણે પણ અગ્નિ વગેરેના સંસ્કારવડે આપણો પણ પ્રાણ ત્યાગ કરીએ. ધણી વિનાનું જીવન ધિક્કારનેજ પાત્ર છે !' ઇત્યાદિ વિમાસી પોતાના પ્રાણનો અંત આણ્યો. આવી રીતે મરવાને લીધે અકામ નિર્જરાવડે એ ચારસો નવાણું જણીઓ સ્રીવેદનો પરિત્યાગ કરી પુરૂષવેદ પામી ભીલની પાલમાં ચોરને ત્યાં જન્મી. પહેલાં મરી ગયેલી બૈરીનો જીવ જે નગરમાં તે બ્રાહ્મણનો પુત્ર હતો તેજ નગરમાં નગરશેઠની પુત્રીપણે જન્મ્યો ! શેઠે પોતાની પુત્રીને

રમાડવા માટે તે શેઠ વિપ્રના પુત્રને નોકર તરીકે રાખ્યો. તે બાળકી જ્યારે જ્યારે રોતી ત્યારે ત્યારે તે બ્રહ્મપુત્ર તેણીના છુપા ભાગ ઉપર હાથ મૂકતો કે તે છાની રહી જતી ને હસવા લાગતી હતી. કોઈ વખત આ ચેષ્ટા શેઠ શેઠાણીના જોવામાં આવતાં તે બ્રાહ્મણના છોકરાને રજા આપી બીજો નોકર રાખ્યો. તે બ્રાહ્મણનો છોકરો ભટકતો ભટકતો તે ચારસો નવાણું ભીલોનાં પાલમાંજઇ પહોંચ્યો, અને પૂર્વના સંસ્કારથી તેઓ સાથે હળી મળીને રહ્યો. બધા મળીને પાંચસો પૂરા થવાથી તે ચોર મંડળીએ જ્યાં ત્યાં લુંટ ચોરી વગેરેનો ધંધો હાથ ધર્યો. એક વાર જ્યાં તે બ્રાહ્મણનો છોકરો નોકરીએ રહ્યો હતો ત્યાં તે પાંચસો જણે જઈ પહોંચી ધનમાલ લુંટવા માંડ્યો; તે જોઇ તે શેઠની છોકરી બોલી, 'તમે બધા ધનનેજ કેમ લ્યો છો ? શું તમે મને નહીં લઇ જાઓ ?' આવું તેનું બોલવું સાંભળી તે ચોરો તે છોકરીને પણ ધન ભેગી ઉઠાવી ગયા. તે છોકરીને ઉમ્મર લાયક થતાં તે પાંચસો જણે પોતાની સ્ત્રી કરીને રાખી. તે બધા તેણીની સાથે પતિ તરીકે વર્ત્તવા લાગ્યા; તથાપિ તે વિષય સુખમાં અતૃપ્ત રહેતી હતી. જો કે ચોરો તો તેણીની દયા ખાઇ એવું વિચારવા લાગ્યા કે-' આ બિચારી એક છે ને આપણે પાંચસો છીએ, જેથી કદાચ એનું કોઇ વખતે મરણ થઇ જશે; માટે એક બીજી સ્ત્રી લાવીએ?' એમ વિચારી તે ચોરોએ એક બીજી સ્ત્રી ઉઠાવી લાવીને તેણીને સોંપી. પહેલી સ્ત્રીએ પોતાની છાતી ઉપર સાડાત્રણ મણની જીવતી શોકય આવેલી જોઈ મહા કલ્પાંત કર્યો અને આવનારી નવીનું કાટલું કાઢવા-જે વખતે તે ચોરો ચોરી કરવા ગયા તે વખતે તેણીને ઉંચકીને કૂવામાં ફેંકી દઈ મારી નાંખી.

જ્યારે ચોરો પાછા પોતાના મુકામ પર આવ્યા ત્યારે તે બીજી સ્ત્રીને નહિ જોવાથી તેની તપાસ કરતાં મડદું કુવાની અંદર પડેલું જણાયું. તે જોઇ તે બ્રાહ્મણ પુત્રને તે પ્રથમની સ્ત્રીના માટે શંકા પેદા થઇ કે જે શેઠની છોકરીના છુપા ભાગ ઉપર હસ્તસ્પર્શ કરતાં રોતી છાની રહેતી હતી

તેજ કામાતુર છોકરી તો આ નહીં હોય ! માટે શ્રી વીર પ્રભુને પૂછી આવી એ મારી શંકાને દૂર કરું.' એમ વિચારી આ પ્રશ્ન કર્યો, તેથી મેં પણ તેવોજ જવાબ આપી તેની શંકાનું નિવારણ કરી સંતોષ આપ્યો.

આવી રીતે અથથી ઇતિ સુધી વાત સાંભળી તે બ્રાહ્મણ પુત્ર ભવ નાટકનું સ્વરૂપ નિહાળી વૈરાગ્ય વશ થયો અને પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવા તત્પર થઇ તેણે પ્રભુ પાસે ચારિત્ર અંગીકાર કર્યું, અને તે પછી પોતાના ગૃહસ્થાવાસ વખતના સહયોગી ભાઇબંધો-ભીલોના રહેઠાણે જઇ તેઓને પ્રતિબોધ્યા અને અશરણશરણ ચારિત્ર અંગીકાર કરાવ્યું. 'સારા મનુષ્યોની એ જ રીતિ વખાણવા લાયક છે કે તેઓ હમેશાં પોતાના સોબતીઓનું ભલું કરવા આતુર રહે છે.

પ્રભુના સમવસરણમાં બેઠેલી મૃગાવતી રાણીએ વિષયનો પ્રબંધ ચર્ચાતો જોઇ, ઉભી થઇને પ્રભુ પ્રત્યે પ્રાર્થના કરી કે "હે પ્રભુ ! જો આ ચંડપ્રદ્યોતન રાજા મને રજા આપે તો હું દીક્ષા લેવા અતિ આતુરતા ધરાવું છું." મૃગાવતીના ઉત્તરમાં ખુદ ચંડપ્રદ્યોતન જ વિષયના તિરસ્કાર યુકત દૃષ્ટાંત સાંભળી બોધ પામી બોલ્યો કે—"બાઇ ! જે તમને રૂચે તે કરો. હું તમારા કુંવરને કશી પણ અડચણ કર્યા વગર પોતાની રાજ્યગાદી ભોગવવા દઇશ." એવું કહી પ્રભુને વાંદી પોતે તેમજ અન્ય પર્ષદામંડળે પણ નિજ સ્થાનકનો માર્ગ લીધો. મૃગાવતીએ પુત્ર ઉદયન કુમારને રાજ્યાભિષેક કરી કૌશાંબીની રાજ્યગાદી પર બેસારી અભય કર્યો. વીરવાણીથી વૈરરહિત બનેલા ચંડ-પ્રદ્યોતનની તરફથી નિર્ભય થતાં પોતાના પુત્રને હિતશિક્ષા આપી મૃગાવતીએ તેજ ચંડપ્રદ્યોતનની આઠ રાણીઓ સહિત દીક્ષા અંગીકાર કરી. તે નવે નવીન દીક્ષિત સાધ્વીઓ ચંદનબાળા સાધ્વીની શિષ્યા થઇ. મૃગાવતી સાધ્વીને કર્મ ક્ષય થતાં કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું અને મોક્ષસુખ અનુભવવા ભાગ્ય-શાલિ થઇ ! ઇતિ મૃગાવતીની કથા.

સુલસા અને દેવો.
(લાક્ષાદિ તેલના ઘડા સાથે).
શ્રી મેઘજી હીરજીના સૌજન્યથી.

સુલસા

જે પ્રાણી ભાવ સહિત શુદ્ધ સમકિત પાળે છે, તે પ્રાણી સુલસાની પેઠે યોગ્ય એવા સત્કર્મનું ભાથું બાંધે છે, અર્થાત્ તીર્થંકર નામકર્મ ઉપાર્જન કરે છે.

જંબૂદ્વીપને વિષે આવેલા ભરતખંડના ભૂષણરૂપ રાજગૃહ નામા નગરમાં શ્રેણિક નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ધર્મના અને વ્યવહારનાં બન્ને કાર્ય કરતો તથા ન્યાયપૂર્વક પૃથ્વીનું પાલન કરતો તે, આલોક તેમજ પરલોકને અર્થે વધતી જતી સુખ સંપત્તિને મેળવતો હતો. તેને સુનંદા, આદી બહુ સ્ત્રીઓ હતી. સુનંદાને ઉત્પાતિકી, વિનયિકી, કાર્મિકી અને પરિણામિકી એ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિનો નિધાન એવો અભયકુમાર નામનો પુત્ર હતો. (વાંચો, અભયકુમાર મંત્રીશ્વરનું જીવનચરિત્ર.)

હવે એજ નગરને વિષે સમૃદ્ધિવાન અને ગુણરૂપી મણિનો ભાજન એવો નાગ નામનો રથિક રહેતો હતો. તેને શ્રેષ્ઠ શીળ ગુણે શોભતી સુલસા નામે સ્ત્રી હતી. આ નાગ રથિકે એકદા શ્રી ગુરુની સન્મુખ એવો નિયમ કર્યો કે, "હવે મ્હારે કદાપિ બીજી સ્ત્રી કરવી નહીં" એ દંપતી પરસ્પર સ્નેહયુક્ત હતાં; ગુણવાન્ ભાગ્યવાન્, અને વળી ધર્માનુરક્ત તથા શુભ ભાવયુક્ત થઇ સુખમાં કાળ નિર્ગમન કરતાં હતાં. એ નાગ રથિક શ્રેણિક રાજાની સેવા કરતો હતો.

અન્યદા તે નાગ રથિક કોઇ દેવકુમાર તુલ્ય શ્રેષ્ઠીના પુત્રોને આંગણામાં લાલન પાલન સહિત રમતા જોઈ ચિંતવવા લાગ્યો કે, "અહો ! જ્યાં સ્વજનોનો સારો મેળ ન હોય, જ્યાં ન્હાનાં બાળકો ન હોય, જ્યાં ગુણુ ગૌરવની ચિંતા ન હોય તેવાં ઘરોને ઘર ન જાણુવા. હા ! મ્હારે સર્વ પ્રકારનો વૈભવ છતાં સંતતિ નથી તેટલી ઉણુપ છે." એવી રીતે તે ચિંતા કરવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે-જ્યાં સુધી બહુ દ્રવ્ય હોતું નથી, અર્થાત્ થોડું દ્રવ્ય હોય છે, ત્યાં સુધી બહુ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાની ચિંતા થાય છે, અને વળી બહુ દ્રવ્ય પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે તેનું રક્ષણુ કરવાની ચિંતા રહે છે, આમ માણુસોનાં મન સદા પાપથી વ્યગ્રજ રહે છે. જ્યાં સુધી લાવણ્ય અને ચાતુર્ય યુક્ત સ્ત્રી પ્રાપ્ત થઈ નથી, ત્યાં સુધી પુરૂષ તેને મેળવવા દુઃખી થયા કરે છે. વળી તે મળે છે ત્યારે પણુ પુરુષને પુત્ર મેળવવાની ઈચ્છા દુઃખી કરે છે. વળી ધનાઢય, કલત્રવાન્, પુત્રવાન્ અને બહુ જનોએ આશ્રિત એવો સમર્થ પુરુષ પણુ, કાષ્ટ જેમ ઘૂણુ જાતિના કીડાથી પરાભવ પામે છે, તેમ રાગ અને શોકથી બળ રહિત થઈ જાય છે."

આવા આવા વિચાર આવવાથી નાગ રથિકનું મુખ શ્યામ થઇ ગયું. પતિનું એવું વદન જોઇને સુલસાએ પૂછયું, "અહો પ્રાણેશ ? આપ વંધ્યાટવીના એકલા હસ્તીની પેઠે શું ચિંતવો છો ? રાજ્યથી ભ્રષ્ટ થયેલા રાજપુત્રની પેઠે આમ કેમ શ્યામ વદન જણાઓ છો ? શું, રાજાએ આપનું અપમાન કર્યું છે ? અથવા લોકોએ કંઇ આપની વિરુદ્ધ વાર્તા કહી છે ? શું થયું છે ? કોઇ અભિષ્ટ વસ્તુનો વિયોગ થયો છે ? આપના ચિત્તને વિષે જે ચિંતા હોય તે કહો." પ્રિયાનાં આવાં વચન શ્રવણુ કરીને નાગ રથિક હસીને બોલ્યો, "હે પ્રિયે ! મ્હારે ત્હારાથી છાનું કંઇ નથી કે જે ત્હારી પાસે ન કહેવાય. તને અદ્યાપિ પુત્ર થયો નહી તેથી મને બહુ દુઃખ લાગે છે. સકળ કાર્યમાં કુશળ અને આધક સત્વવાન્ એવો એકજ પુત્ર હોય, તો પછી

વધારેની જરૂર નથી. ચંદ્રમા એકલો છતાં સર્વ દિશાઓને પ્રકાશિત કરે છે, જે કરવાને તારાનો સમૂહ પણ અસમર્થ છે. વળી સ્ત્રીઓ પુરૂષને પુત્રરૂપી ફળ આપનારી છે.” સુલસાએ કહ્યું. “હે નાથ ! જૈન ધર્મી થઇને એવો ખેદ કેમ કરો છો ? જેને પુત્ર હોય તે નરકે ન જાય, એવો કંઈ નિયમ નથી. હે સ્વામિન્ કોઈ ગુણાઢ્ય નર પોતાના માતા પિતાને નરકે જતાં નિવારી શકતો નથી. કહ્યું છે કે–પિતા, માતા, પુત્ર, પુત્રી, બાંધવ, ભરતાર કે દ્રવ્ય, કોઇ મનુષ્યને નરકમાં પડતો બચાવી શકતું નથી; ફક્ત ધર્મજ એ કાર્ય કરવાને સમર્થ છે. પુત્રના પરિવારવાળા બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિને પણ કર્મના બંધથી અંધાવસ્થા ભોગવવી પડી; શ્રી કૃષ્ણને પણ નરકમાંજ જવું પડ્યું. તેના પુત્રો પણ તેને રાખી શકયા નહી. પુત્રોમાં ને પુત્રોમાંજ ધૃતરાષ્ટ્રનું ગોત્ર ક્ષીણ થઇ ગયું. પૌલસ્ત્ય (રાવણ) નો વંશ પણ પુત્રથીજ કલંકિત થયો, અને છ ખંડ પૃથ્વીનો સ્વામિ સગર ચક્રવર્તિ પણ (સાઠ હજાર) પુત્રના દુઃખ (મૃત્યુ)ને લીધેજ મૃત્યુ પામ્યો. બહુ પુત્રો કંઈ સ્વર્ગ કે મોક્ષ લાવી આપતા નથી; આત્માનીજ કરણી તે મેળવી આપવાને સમર્થ છે. ફક્ત પુત્રોના ગુણે કરીને ધીર પુરૂષો સંસાર સમુદ્રનો માર્ગ પ્રવર્તાવે છે.”

પ્રિયાનાં આવાં વચનો સાંભળીને નાગરથિક બોલ્યો. “હે પ્રિયે ! તેં જે કહ્યું તે સત્ય છે, પણ સંસારમાં (સારા અથવા નઠારા) પુત્ર વિના દંપત્તિનું મન ધીરજ ધરતું નથી. વળી જેમ બાંધવ વિના દિશાઓ શુન્ય લાગે છે, જડ પુરૂષોનાં ચિત્ત પણ જેમ સદા શુન્યકાર જણાય છે, નિર્ધન જનોને સમસ્ત વિશ્વ શુન્ય છે, તેમ અપુત્રીઆ માણસોને ગૃહ શુન્ય જણાય છે. જેને વિષે ક્યારે પણ સ્વજનનું આગમન નથી, જેને વિષે અધિક ગુણવાળાઓનું ગૌરવ નથી અને જેને વિષે ન્હાનાં ન્હાનાં બાળકો નથી, એવા ગૃહો નકામાંજ છે. સંસારમાં રહેલા મનુષ્યોને ત્રણ વિશ્રામસ્થાન કહ્યાં છેઃ–પ્રિય સ્ત્રી,

વિનયવંત પુત્ર, અને સર્વ ગુણે કરીને ઉત્તમ એવી સત્સંગતિ. વળી જેમ ચંદ્રરૂપી દીપકથી રાત્રીને વિષે સર્વ પદાર્થ પ્રકટ થાય છે, તથા સૂર્યરૂપી દીપકથી દિવસને વિષે સર્વ વસ્તુઓ પ્રકાશિત થાય છે, તેમ સુપુત્રરૂપી દીપકથી કુટુંબની પ્રસિદ્ધિ થાય છે. જેમ અધિક વાસ યુકત ચંદન તરુથી વન સુવાસિત થઇ રહે છે, તેમ મ્હોટા ભાગ્યે પ્રાપ્ત થયેલા એકજ સુપુત્રથી વંશ ઉજ્વળ થાય છે. આ લોકમાં પુત્રને લીધે ઉત્કૃષ્ટ ભાવને પામેલા માતા પિતાઓની કીર્ત્તિ સ્થિરતા પામે છે. જેમકે સગર ચક્રવર્તિની કીર્ત્તિ પુત્રોએ કરીને સાગરરૂપ સ્થિર થઇ."

પતિનાં આવાં વચન સાંભળીને સુલસા બોલી, "હે સ્વામીનાથ? મ્હારા ઉદરથી બાળકની ઉત્પત્તિ થશે નહિ એમ મને લાગે છે. માટે આપ બીજી સ્ત્રી કરો, તે પુત્ર પ્રસવશે, એટલે આપ પુત્રવાન થશો." ત્યારે પતિએ કહ્યું, "હે પ્રાણેશ્વરી? જો કોઇ મને રાજ્ય સહિત પોતાની પુત્રી આપે તોપણ હું બીજી સ્ત્રી કરવા ઇચ્છતો નથી; ક્ષીરને મૂકીને ઘેંશના અન્નની કોણ વાંછા કરે? જો આ ભવમાં તારા થકી પુત્રની પ્રાપ્તિ થશે તો ભલે; નહિતર પુત્ર વિના રહીશું."

સ્વામિએ આમ કહ્યું, એટલે સુલસા ચિંતવવા લાગી. "માણસોને ધર્મ એજ કલ્પવૃક્ષ, એજ ચિંતામણી, એજ કલ્પલતા અને એજ કામધેનુ કહ્યો છે. મૂઢ પુરૂષો આવા સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપનારા ધર્મને ત્યજીને બીજે રક્ત થાય છે; વળી ઉત્તમ કુળ, પરસ્પર પ્રેમ, આયુષ્યની વૃદ્ધિ, દેહને વિષે પટુતા (પાંચે ઇંદ્રિયોથી પૂર્ણતા) વિગેરે અભિષ્ટ વસ્તુનો સંયોગ, ગુણને વિષે અનુરાગ, સુપુત્રનો લાભ, તથા લોકને વિષે પ્રભુતા એ સર્વ ધર્મથી પ્રાપ્ત થાય છે. એટલુંજ નહિ પણ ગૃહને વિષે લક્ષ્મી, સુખને વિષે સુભાષિત વાણી, બાહુને વિષે બળ; હાથને વિષે દાન, દેહનું સૌભાગ્ય, મુખને વિષે અમૃત અને વક્ષસ્થળ (હૃદય) ને વિષે કીર્તિ એ સર્વનું કારણ પણ ઉજ્જવળ એવો ધર્મજ છે. હે ચિત્ત! નિત્ય બીજાઓની મનોહર વસ્તુને જોઈને

તું વૃથા ખેદ ન કર; જો ત્હારે તે અભિષ્ટ વસ્તુ જોઈતી હોય તો તું પુન્ય કર; કારણ કે પુન્ય વિના ઇષ્ટ અર્થ પ્રાપ્ત થતો નથી.” એવો વિચાર કરીને સુલસા ધર્મકાર્યને વિષે વિશેષ તત્પર થઈ; જિનપૂજા કરવા લાગી અને ચતુર્વિધ આહાર સુપાત્રને વિષે આપવા લાગી. વળી બ્રહ્મચર્ય, ભુમિ ઉપર શયન અને આંબિલનો તપ કરવા લાગી.

એવામાં ઇંદ્રે તેણીનું આવું સત્વ અવધિજ્ઞાન વડે જાણીને પોતાની સભામાં તેણીની પ્રશંસા કરી કે, “હમણાં મૃત્યુલોકને વિષે સુલસા નામની શ્રાવિકા છે, તે એવી છે કે, તેણીને કોઈ ધર્મ કાર્યથી ચળાવી શકે તેમ નથી.” ઇંદ્રનાં આવાં વચન સાંભળીને હરિણગમેષી દેવ સુલસાની પરીક્ષા કરવાને અર્થે સ્વર્ગમાંથી ત્યાં આવ્યો. બે સાધુઓનું રૂપ કરીને તે નાગ રથિકને ઘેર ગયો. બે સાધુઓને આવતા જોઈને સુલસા હર્ષ પામીને ઉભી થઈ, ને ચિત્તને વિષે તે વિચારવા લાગી. પૂર્વના પાપને દૂર કરવામાં હેતુરૂપ અને ભવિષ્યમાં થનાર ઉચ્ચ ફળના લાભને દર્શાવનારા અને સર્વ તીર્થમય એવા જે સાધુ તે કદી પોતાના ચરણ કમળથી અભવ્ય જીવના ગૃહને પાવન કરતા નથી. વળી મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત કર્યાનું ફળ એજ છે કે, અતિથિ સંવિભાગ કરવો (જમતી વખતે ભોજનમાં અતિથિનો ભાગ પાડવો); કારણ કે, જે પોતાનાજ ઉદરની પૂરણા કરે છે, તે તો ખરેખર પશુઓનું જ લક્ષણ છે. વળી મુનિને આપતાં બાકી રહે તેજ (આપણો) આહાર ગણવો; પાપ ન કરવું એનું નામ પ્રાજ્ઞતા; કોઈનું કાર્ય પરોક્ષ રીતે કરી આપવું તેનું નામ મિત્રતા અને દંભ વિના આચરવો તેજ ધર્મ.”

દાન દેવામાં પ્રવીણ એવી સુલસા એમ ચિંતવીને બે હસ્ત જોડીને સાધુઓને નમી પોતાને કૃતાર્થ માનતી વિનંતી કરવા લાગી, “હે મુનિમહારાજ! આપના આગમનથી મ્હારૂં ઘર પવિત્ર થયું છે; આપને જે ખપ હોય તે નિવેદન કરો.” યતિએ કહ્યું “ત્હારા ઘરમાં લક્ષપાક તેલના કુંભ (ઘડા)

સાંભળ્યા છે; તો અમારામાંથી બહુ સાધુઓ ગ્લાનિ પામી ગયા છે, તેમની ચિકિત્સાને અર્થે એનો ખપ છે." તે સાંભળી હર્ષ સહિત સુલસા એક કુંભ લઈ બહાર આવી. તેવામાં તે દેવે અન્ય રૂપ કરી અદ્દશ્ય રહી તે તેલનો કુંભ પાડી નાખી તેલ ઢોળાવી નાંખ્યું. એમ સુલસાએ બીજો, ત્રીજો, ને ચોથો કુંભ આણ્યો, તે સર્વે એ દેવે પાડીને ભાંગી નાંખ્યા. તોપણ સુલસાના મનમાં કિંચિત્ માત્ર ખેદ થયો નહી. તેથી તે દેવ પ્રગટ થઇને બોલ્યો, "હે સુલોચના! તને ધન્ય છે! ઇંદ્રે ધર્મને વિષે ત્હારી સ્થિરતાનું જેવું કીર્તન દેવસભાને વિષે કર્યું હતું, તેવુંજ મેં જોયું છે. હું હારણગમેષી દેવતા ત્હારી પરીક્ષા કરવાને આવ્યો છું, હું ત્હારા ઉપર સંતુષ્ટ થયો છું માટે વર માગ." ત્યારે સુલસા બોલી. "હે દેવ! તું ઇંદ્રનો સેનાપતિ છે, અને જ્ઞાનબળથી મ્હારો મનોરથ જાણે છે." એ સાંભળી તે દેવતાએ બત્રીસ ગૂટીકા (ગોળીઓ) આપીને કહ્યું, "ત્હારે એકેકી ગૂટીકા ખાવી; એના પ્રભાવથી તને બત્રીશ પુત્રો થશે. જ્યારે તને કંઇ મહાન અંતરાય આવી પડે, ત્યારે તું મ્હારૂં સ્મરણ કરજે, જેથી હું ત્હારૂં વિધ્ન દૂર કરીશ." એમ કહીને દેવતા વિજળીની પેઠે અંતર્ધાન થઈ ગયો. હવે પ્રભુ પૂજામાં તત્પર એવી સુલસા ભોગવિલાસને વિષે પણ આદરવાળી થઈ.

હવે એકદા ઋતુકાળ પ્રાપ્ત થયે છતે ધર્મશીળા સુલસા ધ્યાવા લાગી કે, "મ્હારે ઘણા પુત્રોને શું કરવા છે? જો એકજ પુન્યવાન્ અને સર્વજ્ઞની પૂજા કરનારો પુત્ર પ્રાપ્ત થાય, તો તે એકથીએ સુખ પ્રાપ્ત થશે. બત્રીશ ગૂટીકાના ભક્ષણથી બત્રીશ પુત્રો થાય તો તેનાં મળમુત્રાદિથી મને ધર્મ કાર્યમાં બહુ વિઘ્ન નડશે. માટે જો એકજ બત્રીશ લક્ષણ યુકત પુત્ર થાય તો બહુ સારૂ. બહુ પુત્ર કરતાં કાર્ય કરવાવાળો એકજ પુત્ર થાય તે સારો; ચંદ્રમા એકલો છતાં દિશાઓને તેજોમય કરે છે; પણ સમુહબંધ તારા કરી શકતા નથી. સદા ઈચ્છિત દાન દેવામાં દક્ષ એવી એકજ ભવ્ય કામધેનું સારી; પણ દ્વારમાં રહેલી

ઘાસની તંગી પડાવનારી હજારો વૃદ્ધ ગાયો સારી નહી." એમ વિચારી સુલસા પેલી બત્રીશે ગૂટિકા એકી વખતે ખાઇ ગઇ! તેના પ્રભાવથી તેણીના ઉદરને વિષે બત્રીશ ગર્ભ પ્રકટ થયા. તે અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા એટલે તેણીના ઉદરમાં તે એવી પીડા કરવા લાગ્યા કે, તેને પ્રાણાન્ત કષ્ટ થયું. જેવી રીતે એક દ્રોણું પ્રમાણ (નાની) તપેલીમાં ખાંડી પ્રમાણ (ઘણું) અન્ન રાંધવા મુકયું હોય તો તે તપેલીને ભેદી (ઉઘાડી) નાંખે છે, તેવી રીતે તે ગર્ભથી તેણીનું ઉદર ભેદાવા લાગ્યું. આ અસહ્ય વેદના સહન નહિ થવાથી સુલસાએ વિઘ્નની શાંતિને અર્થે કાયોત્સર્ગ કર્યો, ને પેલા દેવતાને સંભાર્યો. તેણીના સત્વથી આકર્ષાઈને પેલો હરિણગમેષિ દેવતા આવીને બોલ્યો. "હે મહાસતી! તેં મને જે કાર્ય અર્થે બોલાવ્યો હોય તે કહે." સુલસાએ તે સાંભળી કાયોત્સર્ગ પૂર્ણ કરી પોતે કરેલા કાર્ય વિષે તેને કહ્યું. તે ઉપરથી દેવતાએ કહ્યું, "હે મુગ્ધા! તેં અવિચારી કાર્ય કર્યું છે. તેં બત્રીશે ગુટિકા એકી વખતે ખાધી તેથી તને બત્રીશ પુત્રો એકી વખતે પ્રસવશે. જો એક પુત્ર મૃત્યુ પામશે, તો બત્રીશે પુત્રો મૃત્યુ પામશે. જો તેં એ ગૂટિકા જૂદી જૂદી ખાધી હોત તો તું બત્રીશ પુત્રોને જૂદા જૂદા પ્રસવત." ત્યારે સુલસા બોલી "જીવ જે શુભાશુભ કર્મ બાંધે છે, તે તેને ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી. કહ્યું છે કે—આ સંસારમાં રહીને જે કર્મ કર્યાં હોય છે, તે આપણે પાતાળમાં પેસીએ તોપણ આપણને છોડતાં નથી; જો એમ ન હોય તો પાણીની અંદર એક સ્તંભવાળા મહેલ ઉપર રહેલો પરીક્ષિત રાજા કેમ મૃત્યુ પામ્યો? માટે જે ભાવિ નથી તે કદાપિ બનતું નથી અને જે ભાવિ છે તે કદિ મિથ્યા થતું નથી. જુઓ, જે વસ્તુથી એકને પ્રત્યક્ષ લાભ થાય છે, તેજ વસ્તુથી અન્ય જનને હાનિ થાય છે. જે પ્રકારની ભવિતવ્યતા હોય, તેવીજ માણસોની ગતિ થાય છે અને તેના સહાયકો પણ તેવાજ થાય છે. જો એમ ન હોય તો પાંડુ પુત્ર યુધિષ્ઠિર શા માટે જુગાર રમે? પોતાના સદ્‌ગુણને લીધે શોભતા અને રાજ્યનેજ યોગ્ય એવા રામચંદ્રને પણ વનમાં જવું

પડયું. દશ મસ્તકવાળો રાવણ પોતાને અનેક સ્ત્રીઓ છતાં સીતા હરી ગયો! એ ભવિતવ્યતાના પરિણામ જાણવાં. માટે હે હરિણૈગમેષી! મ્હારે શું કરવું? મેં એ કાર્ય વગર વિચારે કર્યું છે અરે ભાઈ! જો કર્મ મને અનુકૂળ હોય અને ત્હારી શક્તિ હોય તો તું મ્હારા ઉદરની વ્યથા શમાવ. નહિં તો હું મ્હારૂં કર્મ ભોગવીશ. જો તું વ્યથા શમાવીશ તો જિન શાસનની ઉન્નતિ થશે.”

તે દેવતાએ પ્રસન્ન થઈને તેણીના ઉદરની વ્યથા દૂર કરી, અને પછી પોતાને સ્થાને ગયો. પછી સુલસા ધર્મને વિષે ચિત્ત જોડી, શુભ આહારથી ગર્ભને પોષવા લાગી. પછી તેણીએ સંપૂર્ણ સમયે સુસ્વપ્ને સૂચિત જન્મોત્સવ કર્યો. પુત્ર જન્મથી હર્ષ પામેલા નાગ રથિકે પુત્ર જન્મની વધામણી લાવનાર દાસી અને માગણ લોકોને બહુ સુવર્ણ રત્નો આપ્યાં. કારણ કે, બધા લાભ પુત્રના લાભ પછી છે. તે વખતે મૃદંગના નાદ દિશાઓમાં વિશ્રામ પામવા લાગ્યા, ભેરિના નાદ સાથે શંખનો નાદ મિશ્રિત થવા લાગ્યો; વારાંગનાઓ નૃત્ય કરીને જનોને પ્રમોદ પમાડવા લાગી અને નવા નવા વેષોથી મનને વિનોદ મળવા લાગ્યો; સુવાસિની સ્ત્રીઓ મંગળ ગીત ગાવા લાગી; ધનને અનુસારે દાન દેવા માંડયા; બહુ સેવક જનો અન્ય અન્ય કાર્યમાં પ્રેરાવા લાગ્યા; અને પૂજનિક પુરુષોની સારી રીતે પૂજા થવા લાગી. વળી બંદિજનો બિરુદાવળિ બોલવા લાગ્યાં; ધર્મશાસ્ત્રો વંચાવા લાગ્યાં. બંધુવર્ગ અહિં તહિં ફરવા લાગ્યા ને બંદિખાનાં શોધવા લાગ્યા. જાનવરોને ગળેથી ધુંસરાં છોડાવ્યાં; સંઘની પૂજા કરી જિનમંદિરમાં ઉત્સવ કરાવ્યો; ઘેર ઘેર ગોળ વહેંચાયો અને લોકોની તરફથી તેના ઘરમાં મનોહર અક્ષત (રોખા) નાં પાત્રો આવવા લાગ્યાં. આવેલા સર્વ લોકોને નાગ રથિકે ભોજન કરાવ્યાં અને તેમને તાંબુળ દાન દઈને તેમનો સત્કાર કરાવ્યો. જન્મ પર્યંતના ચિત્તના રોષનો અપહાર કર્યો અને સુપાત્રને વિષે દાન દઈને અન્ય દોષોને ટાળ્યા.

અનુક્રમે બારમે દિવસે સ્વજનોને જમાડીને નાગ રથિકે પોતાનાં પુત્રોનાં જૂદાં જૂદાં નામ પાડયાં.

પછી પાંચ પાંચ ધાવમાતાથી જૂદા જૂદા ઉછેરાતા એ પુત્રો અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામતાં દેવકુમાર તુલ્ય થયા. વળી તે પુત્રો આમ તેમ ફરતાં પોતાને પગે બાંધેલી ઘુઘરીયોના શબ્દ વડે માતા પિતા પ્રમુખ અનેક જનોને હર્ષ આપવા લાગ્યા. પછી જ્યારે તેઓ પાંચ વર્ષની વયે પહોંચ્યા, એટલે તેમને નિશાળે ભણવા મૂકયા. ત્યાં તેઓએ ધર્મ કર્મ શસ્ત્ર સંબંધી સમસ્ત કળાઓનો અભ્યાસ કર્યો અને તેઓ સર્વે ધર્મ કર્મમાં તત્પર થયા. પછી તેઓ શ્રેણિક રાજાના સેવકો થયા. જ્યારે તેઓ યુવાવસ્થાએ પહોંચ્યા, ત્યારે નાગ રથિકે તેમનાં શ્રેષ્ઠી પુત્રીઓ સાથે લગ્ન કર્યાં. અને એ નવી આવેલી વિનયવતી વધુઓથી સુલસા આનંદ પામી.

અન્યદા શ્રેણિક રાજા પાસે એક તાપસીએ વિશાળા નગરીના ચેટક ભૂપતિની સુજ્યેષ્ટા પુત્રીની છબી આણી. તે જોઈને રાજાને તેણીને વરવાનું મન થયું. પિતાનો મનોરથ પૂરવાને અભયકુમાર વણિકનો વેષ લઈને વિશાળા નગરીએ ગયો; ત્યાં તેણે રાજાના અંતઃપુરની પાસે એક હાટ માંડયું. ત્યાં સુજ્યેષ્ટાની દાસી કરિઆણાં (સુગંધી પદાર્થો) લેવા આવતી, તે તે વણિક આપતો. જ્યારે જ્યારે તે વસ્તુ લેવા આવતી, ત્યારે ત્યારે એ પટ્ટ ઉપર આળેખેલા શ્રેણિકના દિવ્ય ચિત્રની પૂજા કરતો. એકદા દાસીએ પૂછયું કે "આ કોની છબી છે?" ત્યારે અભયકુમારે કહ્યું. "એ મ્હારાથી કહેવાય તેવું નથી." જ્યારે દાસીએ બહુ આગ્રહથી પૂછયું, ત્યારે તેણે ઉત્તર આપ્યો. "એ છબી શ્રેણિક રાજાની છે. આ વાત એ દાસીએ પોતાની બાઈ સુજ્યેષ્ટાને કહી. ત્યારે તે કુમારી બોલી. "હે દાસી! તું એવું કર કે જેથી એ રાજા સાથે મ્હારો વિવાહ થાય." દાસીએ એ વાત અભયકુમારને કહી; તે ઉપરથી અભયકુમારે એક સુરંગ ખોદાવી શ્રેણિકને કહેવરાવ્યું કે, 'ચૈતર શુદિ બારશને દિવસે તમારે

સુરંગ મારફતે અહિં આવવું" સુજ્યેષ્ટાને પણ તેણે કહેરાવ્યું કે, "શ્રેણિક ચૈતર શુદિ બારશને દિવસે અહીં આવશે." એજ દિવસે શ્રેણિક આવ્યો, તેની સાથે જવાને સુજ્યેષ્ટા તૈયાર થઇ ત્યારે તેણીની ન્હાની બ્હેન ચિલ્લણાએ કહ્યું, "હું પણ ત્હારી સાથે આવીશ ને શ્રેણિકને પરણીશ." એમ બન્ને બ્હેનો સુરંગને મુખે આવી, ત્યાં તો સુજ્યેષ્ટા બોલી. "હું મ્હારો રત્નોનો કંડીઓ ભૂલી ગઈ છું, તે હું લઈ આવું ત્યાં સુધી તું અહિં રહેજે." એમ કહી તેણી તે લેવાને પાછી ગઈ.

અહિં શ્રેણિક રાજા સુલસાના બત્રીશે પુત્રોને જૂદા જૂદા રથમાં લાવ્યો હતો. પોતે હવે ઉત્સાહમાં સુજ્યેષ્ટાની ભ્રાંતિએ ચિલ્લણાને રથમાં બેસારીને રથ ચલાવી પોતે ઉતાવળની પાછો વળ્યો. પાછળ સુજ્યેષ્ટા આવી. તેણીના કોળાહળથી ચેટક રાજાએ પોતાની પુત્રીના હરણ થયાનો વૃત્તાંત સાંભળ્યો. તેથી તે તેણીને પાછી વાળવાને શ્રેણિકની પૂંઠે પડયો. તેને અટકાવી તેનો સેવક વૈરંગિક શ્રેણિકની પાછળ ગયો. યુદ્ધ થયું, તેમાં સુલસાનો એક પુત્ર હણાયો, એટલે બાકીના એકત્રીશે પુત્રો મૃત્યુ પામ્યા! શ્રેણિક ચિલ્લણાને લઇને પોતાના નગર સમીપે આવ્યો, ત્યારે રથમાં રહેલી સ્ત્રીને સુજ્યેષ્ટા કહીને બોલાવી; પણ તેણીએ કહ્યું. "હું સુજયેષ્ટા નથી; હું તો તેણીની ન્હાની બ્હેન ચિલ્લણા છું." ભૂલ સમજાયા પછી રાજા તેણીને મહા મહોત્સવ સહિત પરણ્યો.

હવે જ્યારે સુલસાને પોતાના પુત્રના મરણની ખબર પડી, ત્યારે તે અત્યંત કલ્પાત કરવા લાગી. "અરે દૈવ! તેં મ્હારા અત્યંત પ્રિય પુત્રોને એક કાળે કેમ હરી લીધા?" તેનું કલ્પાંત સાંભળી અન્ય જનો પણ શોક કરવા લાગ્યા. તે વખતે અભયકુમારે પણ નાગ રથિકને ઘેર આવી તેને પ્રબોધ વચન કહેવા માંડયાં કે, "જૈનમતના અર્થને જાણનાર અને વળી ધર્મ ભાવનાથી ભરપૂર એવા તમને અવિવેકી માણસની પેઠે શોક સાગરમાં પડવું યુક્ત નથી. આ સંસાર જ ઇન્દ્રજાળ સમાન છે, ઇંદ્રધનુષ્યના જેવો ચપળ છે, ગજેંદ્રના કાનની પેઠે ચલિત છે

અને સંધ્યાના રાગ જેવો અસ્થિર છે; પવને ઉડાડેલા આકડાના રૂના જેવો તથા ઉષ્ણુ કાળમાં મૃગતૃષ્ણાના જેવો મિથ્યા છે, અને યુવતીના નેત્રની પેઠે તથા સમુદ્રના કલ્લોલના જેવો ચંચળ છે. મૃત્યુ છે તે તો શરીરધારીઓની પ્રકૃતિ જ છે; જીવન એ તો વિકૃત છે; માટે જો જરા પણ સ્થિરતા મળે તો, તે એક લાભ ગણવો; અને વૃથા શોક ન કરવો. ડાભના અગ્રભાગ ઉપર રહેલા જળબિંદુના જેવું, પરિપકવ પત્રના ડાંડલાના જેવું અને પાણીના પરપોટાના જેવું આ જીવન ક્ષણભંગુર છે. તેનું અશ્વ, હાથી, રથ, મનુષ્ય, સુભટ, ધન, બંધુ, દેવતાઓ કે, અન્ય કોઈ પણ સાધનો મૃત્યુથી રક્ષણ કરી શકતા નથી." અભયકુમારનાં આવાં પ્રબોધ પૂર્ણ વચનો શ્રવણ કરી નાગ રથિક અને સુલસાએ કલ્પાન્ત કરવા છોડી દીધાં.

હવે એ અવસરે ચંપાપુરી નગરીને વિષે શ્રી વીર ભગવાન સમવસર્યા. તેમનો પ્રતિબોધ સાંભળવાને અનેક દેવ અને રાજાઓ આવવા લાગ્યા. ત્યાં પ્રભુએ ઉપદેશ દીધો કે, "આ જન્મરૂપી કલ્લોલથી પૂર્ણ એવા સંસાર સાગરને વિષે મનુષ્ય જન્મે છે, તે ચુલાના, પાસાના, ધાન્યના, દ્યુતના, રત્નના, સ્વપ્નના, ચક્રના, કાચબાના, યુગના અને પરમાણુના એમ દશ દૃષ્ટાંતે કરી દુર્લભ છે. (મનુષ્ય ભવના દુર્લભ દસ દષ્ટાંત વાંચો.) જેમ સર્વ ધાન્યોમાં ઘઉં શ્રેષ્ઠ છે, સર્વ જળમાં મઘા નક્ષત્રનું જળ શ્રેષ્ઠ છે, સર્વ કાષ્ટોમાં કલ્પવૃક્ષનું કાષ્ટ શ્રેષ્ઠ છે અને ધાતુઓમાં કાંચન શ્રેષ્ઠ છે, તેમ લક્ષ ભવને વિષે પણ મનુષ્ય ભવ એજ શ્રેષ્ઠ છે," ઇત્યાદિ ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરીને અંબડ પરિવ્રાજક જેણે પૂર્વે શ્રાવકધર્મ અંગીકાર કર્યો હતો અને હમણાં ત્રિદંડી થયો હતો, તેથી જેના હાથમાં કુંડિકા (કમંડળ) હતી, જેના વસ્ત્ર રક્ત હતાં, હસ્તને વિષે કુશાસન (ડાભનું આસન) હતું અને જેણે તપોબળથી અનેક વિદ્યા અને લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત કરી હતી એવો સાર્વજ્ઞનો આજ્ઞાપાળક તે પ્રભુને પ્રણમીને કહેવા લાગ્યો. "હે પ્રભો! મેં અનેક તીર્થોમાં જઈ દેવને વાંદ્યા છે; હવે રાજ-

ગૃહ નગરે જવાની ઈચ્છા છે; માટે આપને જો ત્યાં કંઇ કાર્ય હોય તો આદેશ કરો." પ્રભુએ કહ્યું. "**ત્યાં સુલસા શ્રાવિકાને મ્હારા ધર્મલાભ કહેવા.**" "બહુ સારૂં" એમ કહીને તે અંબડ પ્રભુને નમીને ચાલવા લાગ્યો. રાજગૃહ નગરની નજીક જઇને તેણે વિચાર્યું કે, "જેણીના સદ્‌ગુણથી રંજિત થઇને ભગવાન્ પણ ધર્મલાભ કહેવરાવે છે; તે સ્ત્રી કેવી હશે? તેણીની મ્હારે પ્રથમ પરીક્ષા કરવી; પછી હું પ્રભુએ કહેલું તેણીને કહીશ." એમ વિચારી તે સત્પાત્ર યતિનું રૂપ લઇને સુલસા પાસે સચિત્ત વસ્તુ આદિ યાચીને તેણીની પરીક્ષા કરવા લાગ્યો. પણ તે ચળી નહી. પછી તેણે બ્રહ્માનું રૂપ ધારણ કર્યું, ને પૂર્વ દ્વારે આવીને બોલ્યો. "હું બ્રહ્મા છું" બ્રહ્માને આવ્યા જાણી સુલસા વિના સર્વે જન તેને વાંદવા લાગ્યા. એટલે તેણે બીજે દિવસે દક્ષિણ દિશાને વિષે કૃષ્ણનું રૂપ લીધું; તોપણ સુલસા તો આવી નહી. ત્રીજે દિવસે પશ્ચિમ દિશાએ આવી ઇશ્વરનું રૂપ લીધું, તોપણ તે ન આવી; ત્યારે ચોથે દિવસે ઉત્તર દિશામાં જિનેંદ્રનું રૂપ કરી, સુવર્ણ રૂપ્ય—રત્નમય ગઢ આદિ સમગ્ર જિનચિન્હ પ્રગટાવીને રહ્યો, ને ધર્મોપદેશ આપતાં બોલ્યો. "હું પચીશમો તીર્થંકર ઉપદેશ આપવા આવેલો છું." તે વાત સાંભળીને સુલસા વિચારવા લાગી. "તીર્થંકર તો ચોવીશજ હોય; પચીશ હોયજ નહિ; માટે આ જુઠો છે." એમ વિચારી ત્યાં પણ તેને વંદન કરવાને સુલસા ગઇ નહિ; ત્યારે તે પાંચમે દિવસે શ્રાવકનો વેષ લઇ સુલસાને ઘેર ગયો. તેને આવતો દેખીને સુલસા હર્ષ પામીને સન્મુખ ગઇ, ને આદર સહિત "વંદન કરૂં છું" એમ તેમને બેસવા માટે આસન આપીને બોલી. "હે મહાભાગ? સુખશાતા છે?" તેણે કહ્યું "દેવ ગુરુને પ્રસાદે." પછી તેણે કહ્યું. "શ્રી શત્રુંજયાદિ તીર્થને વિષે યાત્રા કરી ત્યાંથી હું ચંપાપુરી ગયો હતો. ત્યાં ભગવાન્ શ્રી વીરસ્વામીને વાંદીને તેમનો ધર્મોપદેશ સાંભળીને અહિં આવ્યો છું. મેં અહિં આવવાનું કહ્યું, એટલે

મને ભગવાને કહ્યું, "ત્હારે રાજગૃહ નગરને વિષે સુલસા શ્રાવિકાને મ્હારા ધર્મલાભ કહેવા."

એ સાંભળીને સુલસા ઉભી થઈને ખમાસમણુ પૂર્વક પ્રભુની દિશાએ વાંદીને સ્તવના કરવા લાગી. "મોહરૂપી મલ્લના બળનું મર્દન કરવાને વીર છો; પાપરૂપી પંકને દૂર કરવાનાં નિર્મળ પાણી છો; કર્મરૂપી રજને ઉડાડી દેવામાં વાયુ છો, એવા હે વીર જિનેશ્વર ! તમે જયવંતા વર્તો. હે દેવ-દાનવ અને નરેશ્વરોને પણ વંદનીય ! અચળ એવા મેરુ પર્વતના પણ શૃંગને ચળિત કરનાર, કેવળજ્ઞાનરૂપી ચક્ષુ વડે અખિલ વિશ્વના સ્વરૂપને જોનાર ! તેં સર્વ જગત્ ઉપર વિજય મેળવ્યો છે. હે વર્ધમાન ! હે ત્રણે જગતને પવિત્ર કરનાર સ્વામિ ! ત્હારા ચરણ કમળને વિષે ઇંદ્રાદિક લોટે છે. હું પણ ઉત્સાહ સહિત મ્હારા મસ્તકને તમારા પાદપંકજનો સંગ કરાવું છું, હે પ્રભો ! ત્હારા ચરણ કમળની રજથી જેના કપાળ મુદ્રિત થયાં છે તેમને આ ભવમાં વ્યાધિ તો શંકા પામીને આવતીજ નથી. જે મસ્તક મોક્ષના તીર રૂપ એવા જિનેશ્વર ભગવાન્‌ના પદપંકજને વિષે નિરંતર રહે છે, તે મસ્તકને પણ પંડિત પુરૂષો વંદનિક કહે છે. જે જનો આપના દેહને પુષ્પની માળાવડે વિભૂષિત કરે છે, તેની પાસે નિશ્ચે વિકસ્વર એવાં ચામરો વિલાસ કરે છે: હે જિનપતિ ! જે જન પ્રાતઃકાળે આપનું પવિત્ર પૂજન કરે છે, તે સર્વ, દેવ અને નૃપતિઓ તરફથી વિશેષ પ્રકારે પૂજા સત્કાર પ્રાપ્ત કરે છે. વળી દોષ રહિત એવી ત્રિશલાના પુત્ર મહાવીરની ચરણ સેવાને જે જન મસ્તકે વહે છે, તેમનાં મસ્તક ઉપર તે સેવા નિર્મળ છત્રની પેઠે શોભે છે."

આ પ્રમાણે શ્રી વીર પ્રભુની સ્તુતિ કરીને સુલસાએ પોતાના ભાઈની પેઠે ભક્તિ સહિત અન્ન પાનાદિવડે અંબડને ભોજન કરાવ્યું. પછી જિન પ્રતિમાને નમસ્કાર કરીને અંબડ

ત્યાંથી ગયો. હવે સુલસા પણ શ્રી વીર જિનેશ્વરની ત્રિકાળ પૂજા કરતી, ઉભય કાળ પ્રતિક્રમણ કરવા લાગી; સુપાત્રને વિષે દાન દેતી તથા છઠ્ઠ અઠ્ઠમ આદિ તપશ્ચર્યા કરતી પોતાના દેહને પાપ રહિત કરતી. પછી તેણીએ શત્રુંજયાદિ તીર્થને વિષે યાત્રા કરી. તેણીને સ્વામી નાગ રથિક પણ વિશેષ પ્રકારે જૈન ધર્મ પાળવા લાગ્યો.

એકદા સુલસા અંતસમય આવ્યો જાણીને ગુરુ પાસે અંજલી જોડીને કહેવા લાગી, "હે ભગવાન્ ! મને આરાધન કરાવો." તે ઉપરથી ગુરુએ આરાધના કરાવી. એ આરાધના પામી શ્રી વીરપ્રભુને હૃદયમાં ધારણ કરી સુલસા સ્વર્ગે ગઇ. ત્યાંથી ચ્યવીને તેણીનો જીવ આજ ભરતક્ષેત્રને વિષે ભાવિ (આવતી) ચોવીશીમાં નિર્મમ નામે પંદરમો તીર્થંકર થશે અને એજ ભવમાં તે મુક્તિ પામશે. ઇતિ સુલસાની કથા.

અભય કુમાર અને શ્રેણિક
તથા
સુલસા અને નાગ સારથિ

શ્રી મેઘજી હીરજીના સૌજન્યથી.

Lakshmi Art. Bombay. 8

સીતાજી

પતિવ્રતા સ્ત્રી સ્વામી પ્રતિ પૂર્ણ ભક્તિભાવથી વરતે અને શુદ્ધ શિયળ પાળવા તરફ જ સંપૂર્ણ ધ્યાન રાખે તો તે જરૂર આ જગતમાં પ્રશંસા પામે છે અને આખરે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે.

આ ભરતક્ષેત્રની અંદર મિથિલા નામની નગરી હતી. ત્યાં હરિવંશી વાસુકી રાજાની વિપુલા રાણીના ઉદરથી પેદા થયેલ જગદ્‌વિખ્યાત જનકરાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે રાજાનું બીજું નામ વિદેહ હતું. એને વિદેહા નામની રાણી હતી. તેણી પ્રાણેશ્વર સંગાથે સાંસારિક સુખો વિલસતાં સગર્ભા થઇ અને ગર્ભકાળ પૂર્ણ થયે તેણીએ પુત્ર પુત્રીનું જોડલું પ્રસવ્યું.

સૌધર્મ દેવલોકનો વાસી પિંગલ નામનો દેવ કે જે વિદેહાએ જન્મેલા જોડલામાંના પુત્રનો પૂર્વના ભવનો દુશ્મન હતો, તે દેવે પોતાનું વૈર યાદ લાવી વિદેહાના પ્રસૂતિ ગૃહમાં આવી તરતના જન્મેલા પુત્રને ઊચકી લઈ તે બાળકને મારી નાંખવાના વિચારે રસ્તો માપ્યો; પરંતુ તે બાળકનું અદ્‌ભુત રૂપ નિહાળી તે દેવના મનમાં દયા આવી; જેથી તે બાળકને દાગીના પહેરાવી વૈતાઢય પર્વતના વનની અંદર મૂકી દઈ માતાના સ્તનપાન અને સંભાળથી તરછોડાવી વનમાં રઝળતો રાખી જવામાં પોતાનું વેર વળ્યું માની તે દેવ ચાલતો થયો.

તે દેવ બાળકને દુઃખમાં મુકી જતો રહ્યો. પરંતુ બાળકનું પ્રારબ્ધ તેને છોડી ગયું ન હતું. આયુષ્યના જોરને લીધે તેને

સુખનો સંયોગ પ્રાપ્ત થયો. દેવની મદદથી એ વૈતાઢય પર્વત ઉપરના રથનુપુર નગરનો અધિપતિ ચંદ્રગતિ નામનો વિદ્યાધર વનક્રીડા કરતો કરતો જ્યાં તે બાળક પડેલો હતો ત્યાં આવી પહોંચ્યો. અત્યંત રૂપવંત બાળકને જોતાં બહુજ સાનંદાશ્ચર્ય પામી તેણે તુરત તે બાળકને ઉંચકી લઈ પોતાના મકાનનો માર્ગ લીધો; સ્વગૃહે જઈ પોતાની ધર્મપત્ની પુષ્પવતીને આપ્યો. આથી પુષ્પવતી પણ બહુ રાજી થઈ; કેમકે તેણીને કશું ફરજંદ હતું નહી; તેથી એ બાળકને જોઇ તેણી વિશેષ પ્રસન્ન થઈ બાળક કેવી રીતે પ્રાપ્ત થયો તે વાત ધણીધણીયાણી શિવાય બીજું કોઇ જાણતું ન હતું. તેથી વિદ્યાધરે સ્ત્રીની સલાહ લઇ તે પુત્રને પોતાનાજ પુત્ર તરીકે જાહેર કર્યો.

ચંદ્રગતિ અને પુષ્પવતી વચ્ચે પૂર્ણ પ્યાર હતો. બન્નેએ મસલત કરી હતી કે, 'આ પુત્રને આપણોજ ઠરાવી લ્હાવો લેવો. એમ વિચારી તેઓએ શહેરમાં અને પોતાના સંબંધી જનોમાં એવી વાત ફેલાવી કે—"રાણી સગર્ભા હતી, આટલો વખત તે વાત ખાનગી રાખવા માટે કેટલાંક સબળ કારણો હતાં; ભાગ્ય બળે તેણીએ આજે પુત્ર રત્નને જન્મ આપ્યો છે, માટે પુત્ર જન્મોત્સવના આનંદમાં સર્વે પરિજન, પુરજનોએ ભાગ લેવા આવવું." એવી વાત જાહેર કરી પુત્ર જન્મોત્સવ કર્યો, અને તે બાળકના શરીર ઉપર ભામંડળનું ચિન્હ હતું તેથી તે પુત્રનું નામ ભામંડલ પાડયું; લાલન પાલન તથા પોષણ સહિત દિન પ્રતિદિન બીજના ચંદ્રમાની પેઠે તે બાળક મોટો થતો ગયો. અનુક્રમે જ્યારે યૌવન અવસ્થા પામ્યો ત્યારે ચંદ્રગતિ તેનાં લગ્ન કરવાની વૃત્તિ સેવવા લાગ્યો.

એ ભામંડળના વિયોગથી વિદેહ રાજા અને વિદેહા રાણીની શી દશા થઇ? તે તરફ હવે ધ્યાન દઇએ! જ્યારે રાજા જનકને પુત્ર હરણની ખબર મળી ત્યારે તેને

અત્યંત શોક થયો અને મૂર્છા આવી ગઇ; પરંતુ વિદેહ રાજા જ્ઞાની હતા એટલે ગઈ વસ્તુનો શોક ન કરવો, એ સિદ્ધાંતને લક્ષમાં રાખી પુત્રીનેજ પુત્ર માની મન વાળ્યું; અને તે પુત્રીનું નામ સીતા પાડયું.

કુંવરી સીતા કડવી વેલ્યની પેઠે વૃદ્ધિ પામવા લાગી. કિશોર વય થતાં સ્ત્રીઓની ચોસઠે કળાઓ ગુરૂમુખ દ્વારા શીખી સારી પેઠે વિદ્યા સંપન્ન થઇ; જ્યારે યૌવનવયે પહોંચી ત્યારે તેણીના સરખા રૂપ, ગુણ, શીળ સંપન્ન વરને શોધવા માટે જનક રાજાને ચિંતા પેદા થઇ. શાસ્ત્રકારોએ કહેલું છે કે–"કન્યા જયારથી જન્મે ત્યારથીજ તેના માબાપને ચિંતા થાય છે." કન્યા મોટી થાય એટલે તેણીના સરખો લાયક વર શોધવાની ફિકરમાં પડવું પડે છે, વર યોગ્ય મળ્યો તો પરણાવ્યા પછી તેણીનો ગૃહસંસાર સંતોષકારક ચાલે છે કે નહિ, તેને સંતતીનું સુખ મળ્યું કે નહિ? તેણીનાં છોકરાં લાયક થયા કે નહીં? વગેરે અનેક પ્રકારની ચિંતા થયા કરે છે, અને એટલા માટેજ કહ્યું છે કે–"દુહિતા ભલી ન એક!" જનક રાજાને સીતાને માટે લાયક વર શોધી કાઢવાની ચિંતા થઈ; જો કે થનાર હોય છે તેજ થાય છે, તથાપિ મનનો ધર્મજ છે કે–તે નાહક ફાંફા મારવા લાગે છે. સુખને માટે દોડાદોડ કરવાની કશી જરૂર નથી, કેમકે પોતપોતાના કર્મોદયવડે પોતાનાં સુખો પોતાનેજ શોધતાં આવે છે, છતાં મનરૂપી માંકડું આમથી તેમ માથાફોડ કર્યા વિના રહેતુંજ નથી!

એક બાજુએ જનક રાજા ચિંતા રાખી રહ્યા હતા, અને બીજી બાજુએ સીતાનું પૂર્વસંચિત કર્મ વરપ્રાપ્તિના સંજોગો ઉભા કરવા યત્ન આદરી રહ્યું હતું. છેવટમાં કર્મનોજ વિજય થતાં એવો સંયોગ બન્યો કે કોઇ મ્લેચ્છ લોકો દૈત્યની પેઠે જનક રાજાનો પરાજય કરવા ચડી આવ્યા; એટલે તેણે પ્રાણ સંકટથી બચવા પોતાના મિત્ર રાજા દશરથને એ બાબત ખાનગી જાસુસો મારફતે જણાવી તેની મદદ માંગી. તેથી અયોધ્યાપતિ

રઘુવંશી દશરથ રાજાએ પોતાના પાટવી કુંવર રામચંદ્ર કે જે મહા બળવાન હતા તેને તરત મિથિલાપૂરી તરફ વિદાય કર્યા. રામચંદ્રે આવતાંની સાથેજ તે મ્લેચ્છોનો પરાજય કર્યો.

દશરથ કુળદીપક રામચંદ્રનું યુદ્ધકૌશલ્ય જોઈ જનક રાજાએ અતિ આનંદથી રામચંદ્રને રાજમંદિરમાં સત્કાર્યા. તેમણે પોતાની કન્યા સીતાને તેમની સાથે પરણાવવા નિશ્ચય કર્યો. એ દરમ્યાન વિઘ્નસંતોષી અને કલહપ્રિય નારદ મુનિનું ત્યાં આગમન થયું. મુનિ નારદ અંતઃપુરમાં જઇ પહોંચ્યા અને તેમની પીળી બાબરી, ઉભી ચોટલી, વિચિત્ર વેષ અને હાથમાં છત્ર વગેરે ધારણ કરેલ જોતાંજ સીતા ભયભીત બની નાસવા લાગી; એ જોઇ તેણીની દાસીઓએ પણ શોરબકોર કરી મૂકયો. આવો બનાવ બનતાં રાજસેવકોએ ત્યાં આવી તે બીહામણા વેષવાળા નારદને ગળેથી પકડી અપમાન સાથે જનકના મહેલમાંથી બહાર કહાડી મૂકયા. તેથી નારદઋષિને બહુ ક્રોધ ચડયો, અને કરેલા અપમાનનો બદલો લેવા તેણે એવી ખટપટ ચલાવી કે, સીતાની આબેહુબ છબી ચિત્રી અને તે છબી લઇ ભામંડળને દેખાડી; એટલે ભામંડળ તે છબી ઉપર મોહિત થઇ ગયો, એટલુંજ નહી પણ તે રાજકન્યાને મેળવવા ઉત્સુક થયો. એ સમયે ચંદ્રગતિનું ભામંડળની પાસે કોઇ કાર્ય પ્રસંગે આવવું થયું. તે વેળા તેની વિચિત્ર દશા જોતાં તેણે પોતાના પુત્રને પૂછયું કે—“ વ્હાલા પુત્ર ! તારા આવી દશા શાથી થઈ છે ? ” પિતાના સવાલના જવાબમાં પુત્રે મર્યાદા રહિત બની પોતાના અંતઃકરણની ઇચ્છા પિતાની આગળ જાહેર કરી. પિતાએ તેને દિલાસો દઈ ચપલગતિ નામના દૂતને બોલાવી જનક રાજાની તરફ તેની પુત્રી સીતાનું માગું કરવા મોકલ્યો. નામ પ્રમાણે કામ કરનારો તે દૂત ચપળતાથી મિથિલા જઈ પહોંચ્યો. મિથિલેશને નમી તેણે આવવાનું કારણ કહી બતાવ્યું; એટલે જનક રાજાએ કહ્યું કે—“ ભાઇ ! તમારા રાજાની માગણી યોગ્ય છે; પણ મારી સીતાને મેં પ્રથમથીજ કાકુત્સ્થ કુળ દીપક દશરથનંદન

રામચંદ્રજીને આપવા નિશ્ચય કરેલો છે, છતાં સ્વયંવર મંડપ રચાવી, દેશોદેશના ભૂપતિઓને તેડાવી મારી પાસે જે બે દેવાધિષ્ઠિત વજ્રાવર્ત્ત નામના ધનુષ્યો છે તે મંડપમાં મૂકાવીશ અને જે રાજકુંવર તે ધનુષ્યોની પણછ ચડાવશે તેને વગર આનાકાનીએ મારી પુત્રી આપીશ. માટે તમારા રાજકુમારને પણ તે પ્રસંગે બેલાશક અત્રે મોકલવા; જો તે પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરશે તો એની મેળે સીતાને મેળવી શકશે." ઇત્યાદિ કહી તે દૂતને શિરપાવ આપી વિદાય કર્યો. દૂત વિદાય થઇ પોતાના અન્નદાતાની હજુર જઇ પહોંચ્યો; અને સઘળી હકીકત કહી સંભળાવી. તે વાત સાંભળીને ભામંડળે સ્વયંવર વખતે ત્યાં જઇ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી સીતાને મેળવવા નિશ્ચય કર્યો.

જનકરાજાએ પણ દૂતના ગયા પછી તરત કુશળ કારીગરો બોલાવી સુંદર સ્વયંવર મંડપ રચાવ્યો. પછી દેશવિદેશના રાજાઓને આમંત્રણ પત્રિકાઓ મોકલી તેડાવ્યા. જ્યારે રાજસમાજ એકઠો થયો ત્યારે તે બન્ને દેવતાઇ ધનુષ્ય મંડળની અંદર મધ્યભાગમાં મૂક્યાં. પછી પોતાની પ્રતિજ્ઞા સઘળા રાજપુત્રોને જાહેર કરી. તે વેળા ચંદ્રગતિ પોતાના ભામંડળ કુમારને અને રાજા દશરથ રામચંદ્રજીને લઇ ત્યાં આવેલા હતા. નિયત કરેલા સમયે સીતા ઉત્તમ પોશાક ધારણ કરી હાથમાં વરમાળા લઇ સુંદર ગતિએ ચાલતી મંડપના મધ્યમાં આવી ઉભી રહી. ઉર્વશી, રંભા, સાવિત્રી, રતી અને પાર્વતી પણ શરમાઇ જાય એવી રૂપગુણસંપન્ન સીતાને નિહાળી કેટલાક રાજાઓ મુગ્ધ બની અનેક પ્રકારના તર્કવિતર્ક કરતા પોતાનેજ એ સ્ત્રી રત્ન પ્રાપ્ત થાય એ હેતુથી પોતપોતાના ઇષ્ટદેવોનું સ્મરણ કરી, દેવોની બાધા રાખી ધ્યાન ધરવા લાગ્યા, અને જે ભાગ્યનો ભરોંસો રાખી બેઠા હતા તેઓ સંકલ્પ વિકલ્પ કર્યા વગર આનંદથી દૃષ્ય જોયા કરતા હતા.

જ્યારે વિદેહરાજા તરફથી ધનુષ્ય ચડાવવાની સૂચના થઇ ત્યારે એક પછી એક રાજકુમારો ગર્વ ધારણ કરી ધનુષ્યની પાસે

આવી પોતાના બળને અજમાવવા લાગ્યા; પરંતુ જેમ કામી જનોના વચન વિલાસ છતાં સતી સ્ત્રીનું મન અડગ રહે છે, તેમ તે ધનુષ્ય રાજપુત્રોએ અસીમ બળ અજમાવ્યા છતાં પણ અડગ રહ્યું. તેઓ ધનુષ્યને જરા પણ ચલિત કરી શકયા નહીં, ત્યારે પણછ ચડાવવાની તો વાતજ કયાં રહી! જે વખતે ધનુષ્ય ચડાવવા આવતા હતા, તે વખતે રાજકુમારો છાતી કહાડી અક્કડ બની આવતા હતા, પણ નિષ્ફળતા મળતી હતી ત્યારે નીચું મ્હોં કરી પાછા ફરતા પોતાને આસન જઈ બેસી જતા હતા. આવો બનાવ જોઈ જનક રાજા નિરાશ થવા લાગ્યો; માત્ર દશરથ પુત્ર રામ બાકી રહેલા હોવાથી કંઈક આશાને આલંબન હતું. એટલામાં દશરથ પુત્ર રામ ધનુષ્યની પ્રત્યંચા ચડાવવા ઉભા થયા, અને લીલા માત્રમાં ધનુષ્યની પણછ ચડાવી દીધી. સીતાએ પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થઈ જોતાં રામચંદ્રના કંઠમાં વરમાળા આરોપી દીધી—એટલે ત્યાં જયજયકાર થઈ રહ્યો.

દશરથ રાજા પુત્રને પરણાવી પોતાના વતન તરફ જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા, અને બીજા રાજાઓ પણ પોતપોતાને ઠેકાણે જવા ચાલી નીકળ્યા, પરંતુ ભામંડળ જયારે આશાભંગ થઈ અતિ દુ:ખી દિલે રવાના થયો ત્યારે તેના દુ:ખની શાંતિ રૂપ એવી આકાશવાણી થઇ કે:—"હે ભામંડળ! તું જરાપણ દિલગીર ન થા. જે થયું તે સારૂંજ થયું છે. એ સીતા તારી સગી માની જણી બહેન થાય છે અને જનક રાજા તારો પિતા થાય છે. જન્મ થતાંજ તારા દુશ્મન દેવે તારૂં હરણ કરી તને વૈતાઢયના વનમાં ફેંકી દીધો હતો. ત્યાં તું ચંદ્રગતિને હાથ ચડયો; માટે શોચ ન કર, પણ થયેલા દોષની સીતા પાસે ક્ષમા માંગ." આવી દેવવાણી સાંભળતાંજ ભામંડળ આશ્ચર્ય પામ્યો. તુરત પાછા ફરી તેણે પોતાના જન્મદાતા પિતાને પ્રણમી અને બહેન સીતાને મહા હર્ષ સહિત ભેટી પોતાની અજ્ઞાનતાને લીધે થયેલી ભૂલ માટે દિલગીરી જાહેર કરી ક્ષમા

માંગી, અને તે પછી પિતા જનકની રજા લઇ ચંદ્રગતિ સહિત આનંદથી વૈતાઢ્ય ભણી રવાના થયો.

"અજાણ્યું ને આંધળું બન્ને બરાબર હોય છે;" એની સાબીતિ ઉપરના બનાવથી મળી આવે છે; તેમજ એ પણ બરાબર સમજવાનું કે, માનાભિલાષી માણસને જો બરાબર માન ન મળે અથવા તેને અપમાન થયું જણાય તો તે નારદની પેઠે સ્હામાને સંતાપવાનો પ્રયત્ન આદરે છે. માટે તેવા માની મનુષ્યોથી દૂર રહેવું.

દાશરથી-રામ પોતાની નવલ વિવાહિતા, તેમજ પિતા, ભાઇ ભ્રાતૃવધુ વગેરે સહિત આનંદ પૂર્વક પોતાના વતનમાં જઇ પહોંચ્યા, અને રાજકુળની રીત પ્રમાણે ઉત્તમ ભોગવિલાસો ભોગવવા લાગ્યાં.

એક વખત દશરથ રાજાએ કૈકયી રાણીને પ્રસન્ન થઈ બે વચન આપેલા, પણ તેણીએ મૂકેલી થાપણની પેઠે 'ખપ વખતે માગી લઈશ' એમ જણાવી તે વેળા કંઇ માગ્યું ન હતું. પોતાનો સમય આવ્યો જાણી તેણીએ તરત તે બે વચનમાંથી એક માગી લીધું કે-"મારા પુત્ર ભરતને રાજયગાદી અને રામને વનવાસ આપો." વચનથી બંધાયેલા દશરથ રાજાએ દુઃખી દિલે ભરતને રાજ્ય આપ્યું અને રામને વનવાસ જવાનો હુકમ કર્યો. રામે પણ પિતાના હુકમને માથે ચઢાવી સીતા અને લક્ષ્મણ સહિત વનનો માર્ગ લીધો.

વિમાતાનું સગપણ કૈકયીના જેવુંજ હોય છે. પોતાના પુત્રોનું ભલું થયા પછીજ ઓરમાયાંની ખબર લેવાય છે. બને ત્યાં તે ફરજંદોની આડખીલી કહાડવા યુકિત કરી ધાર્યું કરે છે, માટે સમજુ પિતાએ બીજી સ્ત્રી કરતાં અગાઉ પહેલી સ્ત્રીનાં છોકરાંઓના ભરણ પોષણની વ્યવસ્થા કરી લેવી જોઇએ. વળી પુત્રોએ વચનપાલક દશરથની પેઠે પિતાના હુકમને વધાવી લેનાર રામચંદ્ર જેવા આદર્શ પુત્ર થવું જોઇએ! અને સ્ત્રીઓએ પતિના

સુખે સુખી તથા પતિના દુઃખે દુઃખી થનારી સીતાની સમાન આદર્શ સ્ત્રી થવું જોઇએ; પોતપોતાનો ધર્મ સાચવવો એજ ઉત્તમ મનુષ્યોનું લક્ષણ છે.

સીતા લક્ષ્મણ સહિત વનમાં ફરતા ફરતા રામ દંડકારણ્યમાં જઈ પહોંચ્યા; ત્યાં સુર્પણખાના પતિનું લક્ષ્મણના હાથે મરણ નિપજવાથી તેણીએ પોતાના ભાઇ રાક્ષસપતિ રાવણને ઉશ્કેર્યો; 'દંડકારણ્યમાં વસતા તપસ્વીઓ તારા બેઠા છતાં મને રંડાપો આપવા હિમ્મત ચલાવે તો તારા પૌરૂષ બળને ધિક્કાર છે! વળી તેઓની પાસે મહારૂપવંત એક સ્ત્રી છે કે જેની બરોબરી કરે તેવી તારા અંતઃપુરમાં સ્ત્રીજ નથી;' વિગેરે કહી રાવણને ચઢાવ્યો. જેથી વાસુદેવના હાથે જ પ્રતિવાસુદેવનું મરણ થવાનો નિયમ હોવાને કારણે પ્રપંચ રચી રાવણે સીતાનું હરણ કર્યું. એટલે રામે વાનરોની સેના સાથે લંકા જઈ રાવણનો પરાજય કરી સીતાને પાછી હાથ કરી. લક્ષ્મણે રાવણનો નાશ કર્યો. વિભીષણને રાજ્ય અને પોતાના મદદગારોને સંતોષ આપી, રામ ચૌદવર્ષનો અવધિ પૂર્ણ કરી પોતાને દેશ આવ્યા. રામે ભાઇઓની સમ્મતી સહિત પિતાની રાજ્યગાદી ઉપર બેસી ન્યાય પૂર્વક રાજ્ય ચલાવી પ્રજાને પૂર્ણ સંતોષ આપ્યો, અને બીજા ભાઇઓને બીજા દેશોનું રાજ્ય આપી ખુશી કર્યા.

થોડા વખત પછી સીતાજીને ગર્ભ રહ્યો. પૂણ્યશાળી ગર્ભના પ્રભાવથી જે જે સારા દોહદ ઉત્પન્ન થયા તે તે સર્વે દોહદ રામે પૂર્ણ કર્યા; કેમકે સ્ત્રીઓને ગર્ભ સમયમાં જે જે ઇચ્છાઓ થાય તે તે પૂરી થાય તો સારૂં, નહીતો શરીર સૂકાઈ જાય છે અને એમ થતાં ગર્ભ ઉપર માઠી અસર થાય છે.

એક સમયે સીતાજીનું જમણું નેત્ર ફરકયું, એટલે તેણીએ પોતાના પ્રાણનાથને પુછયું કે-"હે પ્રાણેશ્વર! આજે મારી જમણી આંખ ફરકે છે, અનિષ્ટની આગાહી થતી લાગે છે, શું થશે?" રામે કહ્યું-"વલ્લભા! અનિષ્ટ દૂર કરવા શ્રી જિને-

શ્વર દેવના મંદિરમાં દીપમાળ અને આંગી રચાવો, અને દીનજનોને ઉદાર દિલથી દાન આપો કે જેથી 'અશુભ સૂચક' આંખ ફરકવાનો દોષ ટળી જશે." આ પ્રમાણે પતિદેવનું કથન સાંભળી સીતાએ એ પ્રમાણે કર્યું; કેમકે પુન્યે પાપ ઠેલાય છે.

એક સમયે રઘુકુળ રામચંદ્ર રાત્રના વખતે નગરચર્ચા જોવાને માટે સાદા વેષથી નીકળ્યા, અને ફરતા ફરતા એક ધોબીના ઘર અગાડી જઇ પહોંચ્યા, તો ત્યાં ધોબીએ પોતાની બૈરીને બહારથી બહુ મોડી આવેલી જોઇ પાટુ મારી કહ્યું– "રાંડ! અત્યાર લગી તું કયાં ભટકવા ગઈ હતી?" સ્ત્રીએ કહ્યું–"તમે તો ભલા દેખાઓ છો! મહારાજા રામ કરતાં પણ તમે વધારે ડાહ્યા છો! મહારાજાએ તો રાવણને ત્યાં છ મહિના લગી સીતા રહ્યાં છતાં પણ તેમને શુદ્ધ સતી માની પાછાં લાવી અંતઃપુરમાં સાથે રાખ્યાં છે, અને તમે તો જરા વારમાં અધીરા બની (બીજાને ઘેર હું જરાવાર જઇને બેસું તેમાં) ધમાધમ કરી મુકો છો એ કેટલો બધો અન્યાય?" ધોબી ચીડાઇને બોલ્યો–"મહારાજા રામચંદ્ર તો બૈરીના વેચાણ ને તાબેદાર છે, પણ હું તારો તાબેદાર કે વેચાણ નથી, સમજી? હું તારી એ ચાલ માટે જરા પણ દરગુજર કરવાનો નથી."

આ વિવાદ સાંભળી શ્રી રામે વિચાર્યું કે–"હું સ્ત્રીનો વેચાણ ને તાબેદાર છું એવો લોકાપવાદ વ્હોરવો એ ધિક્કારને પાત્ર થવા જેવો પ્રકાર છે, માટે એ અપવાદથી મુક્ત થવું એજ ઉત્તમ છે." એવો નિશ્ચય કરી બીજે દિવસે અનુજ લક્ષ્મણને ગત દિવસે બનેલી વાત કહી રામચંદ્રે કહ્યું કે–"બંધુ! પટરાણી માટે લોકો શંકા લાવે છે. તે અપરાધથી છુટવા હું તેણીનો ત્યાગ કરવા ચાહું છું."

લક્ષ્મણે વિનયપૂર્વક કહ્યું–"હું આપ આગળ ડહાપણ ચલાવવા લાયક નથી, તોપણ કહું છું કે, વડીલ બંધુ! લોકોના બોલવા પર આધાર રાખી સુશીલ જનકકુમારી જાનકીજીનો

ત્યાગ કરવો એ ઠીક નથી. લોકો તો હંમેશાં ઘર ભાંગનારાજ હોય છે, પગ હેઠળ બળતું નહીં જોતાં ડુંગરે બળતુંજ દેખવાના. તેઓ પારકા છિદ્રો ખોળવામાં બહુજ રસિયા હોય છે. બીજાને દુઃખ દીધા વિના તેઓને અનાજ પચતું નથી; માટે તેવા છિદ્ર શોધકોને, વિઘ્ન સંતોષીઓને તો નીતિવંત નરેંદ્રોએ અવશ્ય સખ્ત શિક્ષા કરી હદપાર કરવા જોઇએ." રામચંદ્રે કહ્યું-"વ્હાલા લઘુ બન્ધુ! તું કહે છે તે વ્યાજબી છે, તોપણ નીતિવેત્તાઓએ કહ્યું છે કે-'यद्यपि शुद्धं लोक विरूद्धं नाकरणीयं नाचरणीयं-લોક વિચાર વિરૂદ્ધ કામ કરવું નહીં ને આચરવું પણ નહીં; માટે એ નીતિ વાકયને અનુસરી પટરાણીને ત્યજી દેવી એવો મારો નિશ્ચય થયો છે." પછી રામચંદ્રજીએ તુરત લશ્કરી અમલદારને બોલાવી હુકમ આપ્યો કે-" તું પટરાણીને રથમાં બેસાડી જંગલમાં મુકી આવ. તેણીને સમ્મેતશિખર તીર્થની યાત્રા કરવાની મરજી થઇ છે માટે ગંગાનદીને પેલે કાંઠે પહોંચાડી રથને પાછો લઇ ચાલ્યો આવ."

ઉપર પ્રમાણે અયોધ્યાનાથનું ભાષણ સાંભળી "જેવો નામદાર અન્નદાતાનો હુકમ." એટલુંજ બોલી સેનાપતિ મર્યાદા પૂર્વક પ્રણામ કરી ચાલતો થયો, અને રથ જોડી સીતાજી પાસે જઇ વિનય યુક્ત કહેવા લાગ્યો. "હે સ્વામિની ? હું આપ શ્રીમતિને રઘુકુલભૂષણ મહારાજાનો હુકમ મળતાં સમ્મેતશિખરની યાત્રાએ લઇ જવા માટે આવ્યો છું, માટે સત્વર બહાર ઉભા રાખેલા રથમાં આરૂઢ થાઓ." સેનાપતિનું આવું બોલવું સાંભળી તીર્થયાત્રાનો દોહદ પૂર્ણ થવાના ઉમંગને લીધે સીતા સતી ઉભા થઇ મહેલમાંથી નીચે ઉતરી રથમાં બેઠા. એટલે સેનાપતીએ તુરત રથ ચલાવ્યો અને થોડીજ વારમાં તે રથને ઘોર જંગલમાં લઈ જઇ તેણે સીતાજીને કહ્યું કે-" પૂજ્ય માતા ? આપના મસ્તકના મુકુટ રઘુપતિએ આ ઘોર જંગલમાં આપને છોડી દેવા મને હુકમ કર્યો છે, જેથી પાપી પેટની વેઠ પૂરી પાડવા તે હુકમને અમલમાં મુકું છું. ધિક્કાર છે પરાધિનતાને

અને સેવકપણાને કે જેને લીધે મારે આ નિર્દય કામ કરવું પડે છે. મારી જીભેથી આપ શ્રીમતી સ્હામે આપના પ્રાણ પ્રમાણ કરે તેવા શબ્દો ઉચ્ચારવાનો વખત આવ્યો. આ સેવકનું કાંઇ ચાલે તેમ નથી એટલે લાચાર છું. ધણીનો હુકમ થયા પછી ગમે તેવું ઘટિત કે અઘટિત કામ હોય, તોપણ સેવકને કર્યા વિના છુટકોજ નથી.” આ પ્રમાણે સેનાપતિનું બોલવું સાંભળી જેમ વજ્રની ચોટથી ગિરિનું શિખર ત્રુટી પડે તેમ પતિના પરિત્યાગરૂપ ઘા લાગતાં સીતાજી મૂર્છા ખાઈ ધરણી પર ઢળી પડયાં; એ જોઈ સેનાપતિ બિચારો બહુજ દુઃખી થવા લાગ્યો અને સીતાજીની દશા જોઈ ગાભરો બની તેણીના દુઃખ વિષે વિચારવા લાગ્યો; પરંતુ રાજાજ્ઞા તેને આડી આવી જેથી મૌન ધારી ઉભોજ રહ્યો.

સીતાજીને વનના શીતલ વાયરાથી મૂર્છા વળી, એટલે પતિની શંકાનું આ પરિણામ સમજી હૈયાફાટ વિલાપ કરતી તે પતિને ઉદ્દેશી કહેવા લાગી કે-“ હે પ્રાણનાથ ? જો આપને લોકાપવાદનો ભય લાગતો હતો તો આપે ત્યાંજ લોકસમાજ સમક્ષ મારી શીલપરીક્ષા કેમ ન લીધી ? જો તેમ કર્યું હોત તો તે કાર્ય કુલોચિત મનાત; પરંતુ આ કાર્ય તો કાકુસ્થ બિરૂદવાળા નરવરને અણુ છાજતું થયું છે, કેમકે રઘુવંશી પૈકી કોઈએ અત્યાર સુધી કોઈનો હાથ પકડયા પછી પ્રાણાંતે પણ દગો દીધો નથી, પ્રાણ તજ્યા છે, પણ પ્રતિજ્ઞા તજી નથી. તો આ કામથી પરાપૂર્વના કુલધર્મને ઝાંખ લગાડવી કેમ યોગ્ય ધારી ? હું કદાચ દોષિત, પણ ગર્ભમાં રહેલા બાળકે શું દોષ કર્યો કે તેના પણ મારી સાથે વગર કારણે ઘાતકી પ્રાણીઓના હાથે હાલ બેહાલ થવા જેવું કર્યું ? ભલે, આપના મનમાં મારા માટે શંકાને સ્થાન મળ્યું હોય, તોપણ હું તો શુદ્ધ અંતઃકરણ પૂર્વક ઇચ્છું છું કે આપનો અને મારા વીર દિયર લક્ષ્મણજીનો સદૈવ વિજય થાઓ.” સેનાપતિ તરફ જોઇ ચોધારાં આંસુ ઢાળતે કહ્યું. “ વીર ! આ જે હું બોલી છું તે સઘળા

અક્ષરો મારા સ્વામીને કહેજો અને તમને મારા પતિ પ્રત્યેનો મારો જે ભાવ સમજાયો હોય તે તેમને રોશન કરજો. હવે મારૂં તો જે થનાર હશે તે થશે, પણ તમે શોકને વશ ન થતાં. વ્હાલા બંધુ ? ખુશીથી પાછા જાઓ. વાર થશે તો તમને તમારો અન્નદાતા ખીજાશે." એમ બોલતાં દુઃખના જોસથી ફરી તેણીને મૂર્છા આવી, જેથી પૃથ્વી ઉપર ઢળી પડી, ફરીને પવનના પ્રભાવથી ચેતનમા આવી વિલાપ કરવા લાગી. જાનકી કેટલોક વખત વિલાપ કરી રહ્યા પછી પોતાના કર્મનેજ દોષ દેતી તે ભયંકર વનમાં બાવરી બની આમથી તેમ ભમવા લાગી. એટલામાં પૂર્વ પુણ્યના યોગથી પુંડરીકપુરનો વજ્રજંઘ રાજા તેજ ઠેકાણે આવી ચડયો અને સગર્ભા સીતાજીને બેબાકળી બનેલી જોઇ તેણે તેણીને એવી દશા પ્રાપ્ત થવાનું કારણ પૂછયું; દુખીયારી સીતાજીએ ગદગદિત કંઠથી તમામ હકીકત કહી સંભળાવી. તે નિરાધાર થઇ પડેલી અબળાનો તેમજ નિરપરાધી ગર્ભનો બચાવ કરવા તે વજ્રજંઘે તેણીને પોતાની ધર્મબહેન ગણી, પોતાને ત્યાં આવવા કહ્યું. શાણી સીતાએ તેના સંભાષણ અને આકૃતિ વગેરે ઉપરથી તેને શુદ્ધ અંતઃકરણવાળો જાણી તેની સાથે જવાની હા પાડી; જેથી વજ્રજંઘ આદરસહિત પોતાને ત્યાં તેણીને તેડી ગયો. સીતાજીના જીવને જેમ સારૂં લાગે અને નિશ્ચિંતપણું રહે તેવો સર્વ બંદોબસ્ત કરી દાસીઓ સહિત સુંદર સ્થળમાં રાખી. આ રીતે સીતાજી સુખપૂર્વક પોતાના વિપત્તિના દિવસો વ્યતીત કરવા લાગ્યા.

હવે સેનાપતિ જ્યારે અયોધ્યા પહોંચ્યો ત્યારે વનમાં સીતાજીનાં નિર્મળ સ્નેહ સંબંધી બનેલો હૃદયદ્રાવક સઘળો બનાવ રઘુવીરના આગળ કહી તે આંસુ સારતો સન્મુખ ઉભો રહ્યો. સેનાપતિના વચન સાંભળી અને તેની દશા જોઇ રઘુનંદનને પણ પોતાની પ્રેમાળ પત્નિ માટે લોકાપવાદથી ગુજારેલા ગજબને લીધે બહુજ લાગી આવતાં, તેમનું હૃદય ભરાઇ આવ્યું. વિશુદ્ધ ધર્મપત્નિના વિયોગથી વ્યાકુલ બની તેણીને પાછી બોલાવી

લાવવા અત્યાતુર બની રામચંદ્ર તે સેનાપતિને સાથે લઇ જ્યાં સીતાને છોડી દીધાં હતાં ત્યાં જઇ પહોંચ્યા; તેણીની તે ઘોરવનમાં ઘણીએ શોધ કરી, છતાં પત્તો લાગ્યો નહીં; એટલે અનુમાન કરવા લાગ્યા કે—"તે બિચારી અબળાને કોઇ ઘાતકી જીવે ફાડી ખાધી હશે! નહિ તો પત્તો કેમ ન લાગે? હાય! હાય! મેં પણ નાહક સતી સ્ત્રીનો અને ગર્ભમાંના નિર્દોષ બાળકનો નાશ કરાવ્યો. પરંતુ હવે શોચ કરવો નકામો છે. 'રાંડયા પછી ડહાપણ આવે' એ શું કામનું? એ બધી બાબતોનો પહેલેથીજ વિચાર કરવો યોગ્ય હતો; હવે તો જે કંઇ પશ્ચાતાપ કરવામાં આવે તે કેવળ પોતાની બેવકુફાઇને જાહેરમાં લાવવાનોજ યત્ન ગણાય. ખેર બન્યું તે ખરૂં!' નિરાશા સહિત તેમણે અયોધ્યાનો માર્ગ લીધો.

અહીં વજ્રજંઘને ઘેર રહેલી સીતાએ ગર્ભમર્યાદા પૂર્ણ થતાં સુંદર પુત્રનું જોડલું પ્રસવ્યું. વજ્રજંઘ રાજાએ તે પુત્રોનો જન્મોત્સવ કરી એકનું નામ લવ અને બીજાનું નામ કુશ રાખ્યું. અનુક્રમે તે બન્ને રઘુવંશી રાજકુમારો મોટા થયા એટલે તેમને સારા શિક્ષકદ્વારા શાસ્ત્ર અને શસ્ત્ર વિદ્યાનો ઉત્તમ પ્રકારે અભ્યાસ કરાવ્યો; તેથી વિદ્યા અને વીરતામાં તેઓએ કુશળતા સંપાદાન કરી. જ્યારે યૌવન અવસ્થા પ્રાપ્ત થઈ ત્યારે વજ્રજંઘે લવને પોતાની શશિકળા નામની કુંવરી પરણાવી, તેમજ બીજી પણ તેને બત્રીશ રાજકન્યાઓ સાથે પાણીગ્રહણ કરાવ્યું. કુશને માટે વજ્રજંઘે પૃથુરાજની કન્યાનું માગું કર્યું; પરંતુ પૃથુરાજે તે કુંવરના કુળ વંશ વગેરેના અજાણપણાને લીધે કુશને પોતાની કન્યા આપવા સ્પષ્ટ ના કહી. આથી વજ્રજંઘે પોતાનું અપમાન થયું માની લવકુશને સાથે લઇ પૃથુરાજના શહેરને ઘેરી લીધું. પૃથુરાજ પણ વીરનર હોવાથી કોટ કિલ્લાનો આશ્રય છોડી મેદાનમાં યુદ્ધ કરવા ઉતરી આવ્યો, અને વીરતાથી પરચક્રને હંફાવવા આગળ વધ્યો; પરંતુ લવ અને કુશના બાણોનો અસહ્ય મારો ચાલુ રહેતા પૃથુરાજનું લશ્કર લડાઇના

મેદાનમાં ટકવાજ પામ્યું નહી; જેમ જેને નાસતાં ફાવ્યું તેમ નાશી પોતપોતાનો જીવ બચાવવા લાગ્યું. પૃથુરાજ પોતાનો જીવ બચાવવા માટે યત્ન કરતો હતો, એટલામાં તો લવ કુશે આવી તેને ઘેરી લીધો, અને તેઓ તેને કહેવા લાગ્યા કે-"મહિપતિ ? અમારા સરખા કુલ વંશ હિનને જોઈ તમારા સરખા વિભૂષિત રણમાં ઉતરી જાન બચાવવાની તક ખોળે છે ? જરા અમારૂં પરાક્રમ તો જુઓ કે એ ઉપરથી કુળ-વંશની પણ કંઈક પિછાન પડશે." મર્મવચન સાંભળી પૃથુરાજના હાજાં ગગડી ગયા અને તરત માન મુકી વજ્રજંઘની સાથે સુલેહ કરી તે બોલ્યો કે-'આ બન્ને વીરોનાં કામજ એમના કુળવંશને સ્પષ્ટ કરે છે, માટે હવે મને કન્યા આપવામાં વાંધો રહ્યો નથી."

આ વેળાએ આકાશમાર્ગે નારદ મુનિ ઉતરી આવ્યા. એટલે તરત વજ્રજંઘે તેમને વંદના કરી અને આસન ઉપર બેસાડી કહ્યું કે—"આ લવ અને કુશ કોના કુળદીપક છે તે આપ પ્રકાશ કરી આ પૃથુરાજને ઓળખાવો." નારદજીએ કહ્યું—"જેણે ન્યાયના પાલન અર્થે લોકાપવાદના ડરથી પોતાની વિવાહિતા શીયળવતી પત્નિને સગર્ભા છતાં તજી દીધી છે, તે ન્યાયી શિરોમણિ રઘુવંશી રામચંદ્રના આ કેશરી કુમાર છે." કુશ કુમારે નારદજીને પૂછ્યું-"ઋષિવરજી ! શ્રીરામે વગર તપાસે આમ કર્યું એ શું રઘુવંશને છાજતું કામ થયું છે ?" એટલામાં તો લવ બોલી ઉઠયો કે—"મુનિવર્ય ? એ અયોધ્યા અહીંથી કેટલી દૂર છે ?" નારદજીએ કહ્યું—"અયોધ્યા અહીંથી છસો યોજન દૂર છે." એ બધી હકીકતથી વાકેફ થતાં અતિ આનંદ પામી નરવીર પૃથુરાજે વિમળવંશી કુશને પોતાની કનકમાળા કન્યા પરણાવી. તે હર્ષ પામી બન્ને કુમારો સહિત પોતાના શહેર ભણી વિદાય થયો, અને પોતાને વતન જઈ પહોંચ્યો.

થોડો સમય વીત્યા પછી વજ્રજંઘની અને માતા જાનકીની પરવાનગી મેળવી વીણી કહાડેલા લડવૈયાઓ સાથે લવ અને

કુશે અયોધ્યા તરફ જવાની તૈયારી કરી; માતુશ્રીને અને વજ્રજંઘ રાજાને પણ પોતાની સાથે લઇ સુમુહુર્તે અયોધ્યા ભણી પ્રયાણ કર્યું. અયોધ્યાની નજીક જઇ પહોંચતા, દૂત મારફત રામ પાસે યુદ્ધની માગણી કરી. દૂતનાં વચન સાંભળતાંજ રામ લક્ષ્મણ કોપયુક્ત બની લશ્કર તૈયાર કરી રણક્ષેત્રમાં પરચક્રની સ્હામે જીત મેળવવા તૈયાર થયા. બન્ને લશ્કર વચ્ચે ભારે જંગ જામ્યો અને કેટલાક વખત સુધી તો કોની જીત થશે એ ખ્યાલ બાંધવો પણ મુશ્કેલ થઇ પડયું ! પરંતુ કંઇક વખત જતાં લવ, કુશે અદ્ભુત પરાક્રમ બતાવી રામ લક્ષ્મણના લશ્કરની ભારે ખરાબી કરી. લડવૈયાઓ ઉભી પુંછડીએ જીવ લઈ નાસવા લાગ્યા. રહી ગયા તેઓએ પોતાની દીનતા દેખાડી જાન બચાવ્યો.

રામ લક્ષ્મણે પોતાના લશ્કરની આ દશા જોઈ, અત્યંત વિસ્મય પામી વિચાર્યું કે—" અત્યાર સુધી કોઈ યુદ્ધમાં લશ્કરની આવી ખુહારી થઈ નથી, છતાં આજે પૂર્વે મેળવેલી કીર્તિને ઝાંખપ લગાડનાર બનાવ બન્યો ! ભલે ગમે તેમ હોય, પણ પુરૂષાર્થમાં ખામી દેખાડવી નહીં. " ઈત્યાદિ વિચારી વાસુદેવ લક્ષ્મણે કોપયુક્ત કુશ ઉપર ચક્ર ચલાવ્યું; પરંતુ ચક્ર તો કુશને પ્રદક્ષિણા દઇ પાછું આવ્યું. એ જોઈ રામ લક્ષ્મણ ખેદ અને આશ્ચર્યયુક્ત બની વિચારવા લાગ્યા કે—" શું નવીન બળદેવ ને વાસુદેવ પેદા થયા છે કે ચક્ર પણ જેને કશું કરી શકતું નથી !! ત્યારે હવે શું કરવું ? શું છેવટ અજીત બિરૂદને ઝાંખ લાગશે ? આના કરતાં તો રણમાં મરી અમર કીર્તિ મેળવવી એજ ઉત્તમ છે." વિગેરે સંકલ્પ વિકલ્પ કરતા હતા, તેવામાં મુનિ નારદ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. રામ લક્ષ્મણને ઉદાસ થયેલા જોઇ હસીને બોલ્યા—" અરે, હર્ષિત થવાને બદલે તમો શોકવંત કેમ બન્યા છો ? પુત્ર અને શિષ્યની આગળ હાર ખાવી એ તો અત્યંત આનંદની વાત કહેવાય; આ જે તમારી સાથે લડી રહ્યા છે તે વીર કુમારો સતી સીતાની કુંખથી ઉત્પન્ન થયેલા રઘુકુળ-

દીપક છે, અને તેઓ યુદ્ધના બહાનેથી ભાનુકુળનું પાણી બતાવી તમો ભાનુવંશ ભાસ્કરને ભેટવા ચાહે છે. ચક્રે પણ પ્રતીતિ આપી છે કે એ સ્વગોત્રી છે; કેમકે સ્વગોત્રી ઉપર ચક્ર ચાલી શકતું નથી, માટે અતિ ઉમંગે પુત્રોને ભેટી મનના સર્વ સંતાપને દૂર કરી આનંદી બનો !" નારદજીના આ પ્રમાણે ખુલાસો સાંભળી હર્ષ ઘેલા બની રામ પોતાના વ્હાલા પુત્રોને નિહાળવા આતુર થયા. એટલામાં તો વિનયવંત વીરપુત્રો પણ પોતાના પૂજ્ય પિતા અને કાકાને ભેટવા સ્નેહ સહિત સન્મુખ આવ્યા, અને અતિ આનંદથી પગે લાગી વિનયયુક્ત ઉભા રહ્યા. એ જોઈ રામ લક્ષ્મણે હર્ષાશ્રુ સહિત વીર કુમારોને પ્રેમાલિંગન આપી તન મનના તાપ શાંત કર્યા. આ ખબરથી બન્ને લશ્કરોની અંદર હર્ષ છાઈ ગયો અને સર્વત્ર જયનાદ પ્રસર્યો.

પછી લવ કુશને સાથે લઈ રામ અયોધ્યા ગયા; સુગ્રીવ બિભીષણ અને લક્ષ્મણ રામની આજ્ઞાથી વજ્રજંઘ રાજાની પાસે જઈ કહેવા લાગ્યા કે–" અમો જાનકીજીને લઇ જવા ચાહિયે છીએ, જેથી આપ એમને લઈ અયોધ્યામાં પધારી અમો સર્વને આભારી કરો." એટલું બોલી લક્ષ્મણે સીતાજીને નમન કરી કહ્યું–" માતાજી ! આપ અયોધ્યાને પાવન કરવા પધારો, એટલે અમારા આનંદમાં વૃદ્ધિ થાય." સીતાએ કહ્યું–" વ્હાલા બંધુ ! હું નિષ્કલંક સિદ્ધ થયા સિવાય અયોધ્યામાં શી રીતે પ્રવેશ કરી શકું ? જ્વાળાવાળા અગ્નિમાં પ્રવેશ કરવો, અગ્નિ પીવો, કકડાવેલા તેલમાંથી વીંટી કહાડી લેવી, તળાવું અને જીભવડે ફળ ગ્રહણ કરવું–એ પાંચ દિવ્ય કરવાનો નિયમ મેં લીધો છે; માટે તે પ્રયોગો કર્યા પછી શુદ્ધ થઈ હું અયોધ્યામાં આવીશ." જાનકીજીનું આવું બોલવું સાંભળી એ હકીકત લક્ષ્મણે રામચંદ્રને જાહેર કરી, એટલે રામે જાતે સીતાની પાસે જઇ નીચાં નેત્ર ઢાળી પ્રિયા પ્રત્યે કહ્યું–" દેવી ! તમો સતી છો એવી મને પૂર્ણ પ્રતીતિ છેજ. માટે શંકા છોડી દઇ હવે તુરત નગર પ્રવેશ કરો." મર્યાદાપૂર્વક પ્રણામ કરી સીતાએ વિનય સહિત

કહ્યું કે–" હે સ્વામિનાથ ! હું કલંકિતને પંચ દિવ્યવડે શુદ્ધ થયા પછીજ પુરમાં પ્રવેશ કરાવવો ઉચિત છે, કે જેથી પછી અપવાદનું કારણુજ નિર્મૂલ થઈ જાય."

સીતાજીની પંચ દિવ્યડે શુદ્ધ થવાની ઇચ્છા જાણી રામે એક યોજનના માપની ખાઇ ખોદાવી અને તેની અંદર ખેરના અંગારા ભરાવી દીધા. ત્યારપછી સતી સીતા તે ધગધગતી ખાઇ પાસે આવી ઉભા રહ્યા, અને સર્વજનો સમક્ષ અગ્નિ પ્રત્યે કહેવા લાગ્યા કે– " હે અગ્નિદેવ ? જો મેં સ્વપ્નમાં પણુ મારૂં પતિવૃતપણું ખંડિત કર્યું હોય, અથવા તો પરપુરૂષની સ્વપ્નમાં પણુ ચિંતવના કરી હોય, તો તું મને બાળી ભસ્મ કરજે; અને જો મન, વચન, તથા કાયાથી નિર્મળપણે શીયળ પાળ્યું હોય તો તું શીતળ થઈ જજે." એમ કહી નવકારમંત્રનું સ્મરણુ કરતા નિર્ભયપણે પુરજનો ને પરિજનોની મળેલી મેદનીની સમક્ષ ખેરના ધગધગતા અંગારાની ભરી ખાઇની ઉપર ચાલવા લાગ્યા, ત્યાં તો ધગધગતા અંગારાના બદલે નિર્મળ શીતળ જળ થઈ ગયું, જેથી આનંદ પૂર્વક ખાઈની પેલી પાર જઈ પહોંચ્યા. એ જોતાંજ લોકોએ જયનાદ કરી પૃથ્વીને ગજાવી મૂકી. દેવોએ દેવતાઇ વાજીંત્રોના ધ્વનીવડે આકાશને ગજાવી મુકયું; એ નાદથી સમાધિસ્તોની સમાધી છુટી જતાં નાદનું કારણુ જાણી તેઓ પણુ અતિ આનંદ સહિત સતી શિરોમણી સીતાની અતિ પ્રશંસા કરવા લાગ્યા.

આ બનાવ જોઈ રામચંદ્રજી જનસમાજ સમક્ષ પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા કે–" મેં આવી સતી સ્ત્રીને નાહક પ્રાણુઘાતક સંકટમાં સપડાવી દીધી હતી; એ કાર્ય લોકાપવાદના ભયે આચર્યું હતું; સત્યાસત્યનો પૂરતો તપાસ કર્યા વિના મારા અવિચારી કાર્ય માટે હવે મને ખેદ થાય છે; સતી સંતાપના પાપથી હું શી રીતે છૂટી શકીશ ?" પતિને પશ્ચાતાપમાં ઉતરી ગયેલા જોઇ સતી બોલી ? " હે નાથ ? આપે મને બિલકુલ સંતાપી નથી; પણુ આ અગ્નિમાંથી, મારા મનમંદિરમાં વસેલા

આપેજ મને બચાવી સો ટચના સોનાની પેઠે અંકિત કરી છે. જેમ અગ્નિથી શુદ્ધ થઇ સોનાની કિંમત અંકાય છે, તેમ અગ્નિ સંયોગવડે મારી પવિત્રતાની ખાત્રી થઇ છે. જો આપે મને વનવાસ ન કરાવ્યો હોત, તો આ સંસ્કારથી હું બેનશીબ રહી હોત, જગતમાં જાહેર ન થાત. માટે જે થયું છે તે સારૂંજ થયું છે અને એ સારૂ કરનાર આપજ છો, જેથી આપને શોક કરવાનું કશું કારણ નથી.” આ પ્રમાણે પતિ-પત્નિનાં વચનો સાંભળી એકઠો થયેલો જનસમાજ પણ એકે અવાજે કહેવા લાગ્યો કે-“ જુઠા આરોપને લીધે સીતા માતાએ પોતાના પ્રાણની અગ્નિને આહુતિ આપી, પણ અગ્નિએ એમના સત્યશીલને જગ જાહેર કરવા પાણી રૂપ બની એમને ઉગારી લીધાં- એજ એમના સતીત્વની સાબિતી છે. આખર સત્યનોજ જય થાય છે એમાં કશો શક નથી.”

આ પ્રમાણે શીળના પ્રભાવની પ્રશંસા થઇ રહી છે, એટલામાં તો એજ સ્થળે ચાર જ્ઞાન ધરાવનારા શ્રી શીલચંદ્ર-સૂરિજીનું પધારવું થયું. ગુરૂને પધારેલા જોઇ રામ સહિત તમામ પૂરજનોએ વિનય સહ ગુરુવંદન વિધિ સાચવી. ગુરૂને વાંદી ધર્મોપદેશ સાંભળવાની ઇચ્છા જાહેર કરી. એટલે ધર્મગુરૂએ વિશેષ લાભ જાણી સર્વ જીવોને ધર્મ વચન સંભળાવ્યાં; તે અસરકારક ઉપદેશ સાંભળી શ્રોતાજનો પૈકી કેટલાક પ્રતિબોધ પામ્યા. સીતાજીએ જ્ઞાનીગુરૂને પૂછયું કે-“ હે ઉપકારી ગુરૂરાજ! મારા માથે આ અપવાદ કયા પૂર્વકર્મને લીધે આવ્યો ? તે કૃપા કરી કહો.” ગુરૂએ સીતાના તથા શ્રોતાઓના હિતાર્થે જ્ઞાનોપયોગ દઈ કહ્યું-“ હે મહાનુભાવ ? હિત ચિંતવનારા મનુષ્યોએ હંમેશાં જૂઠવચન, ખોટું આળ, ચાડી અને છાની વાતો જાહેરમાં લાવવી, વિગેરે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. નિર્દોષ મનુષ્યને માથે ખોટું આળ ચઢાવવું એ તો ઘણું ખરાબ છે. જે દુષ્ટબુદ્ધિ બીજાને માથે જૂઠું કલંક મૂકે છે તે દુરાત્મા ખચિત જનમંડલમાં નિંદાનુંજ પાત્ર થાય છે, એટલુંજ નહીં પણ અંતે અતિ કઠિન દુઃખો ભોગવે છે. અહંકાર લાવી જે મનુષ્ય પાંચ

સમિતિ ને ત્રણ ગુપ્તિના ધારણ કરનારા તથા શુદ્ધ ભાવવંત બ્રહ્મચારી સાધુને કૂડું કલંક લગાડે છે, તે આ સતી સીતાની પેઠે ખોટી રીતે કલંકિત થાય છે.

પૂર્વભવમાં આ સીતાનો જીવ આ ભરતક્ષેત્રની અંદર મિણાલિની નગરીમાં શ્રીભુતિ પુરોહિતની સરસ્વતી નામે સ્ત્રીની પુત્રી વેગવતી હતો. એક વખત એ ગામના જંગલમાં કોઈ એક તપસ્વી મુનિ આવી કાઉસગ્ગ ધ્યાન ધરી રહેલા હતા, તેમને વાંદવાને માટે ભાવિક નર નારીઓનાં ટોળેટોળાં આવવા લાગ્યાં. એ જોઈ પરાપૂર્વથી બ્રાહ્મણને અને જૈન યતિને વર ચાલતું હોવાને લીધે વેગવતી બ્રહ્મકન્યાને પણ તે મુનિ પર ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થઈ; તેથી ભાવિક જનમંડળ આગળ તે કહેવા લાગી કે—"જ્યારે તમે આવા કપટી પાખંડીની સેવા કરો છો, ત્યારે પવિત્ર કર્મકાંડી બ્રાહ્મણની સેવા શા સારૂ નથી કરતા? આ વેષવિડંબકને તો મેં હમણાં એકાંતમાં એકી સ્ત્રી સંગાથે ક્રીડા કરતાં દીઠો હતો. એટલામાં વળી મહાસિદ્ધ બની ધ્યાન ધરવા લાગ્યો છે. અહા! દાંભિકો પણ શું શું ડોળ ધરી ભોળા લોકોને ભરમાવે છે!!" જો કે પરીક્ષક ભાવિક જનોએ તો તે વેગવતીની વાતને ધિક્કારી કહાડી શુદ્ધ ભાવવડે તે સાધુની સેવા તરફ વિશેષ ધ્યાન આપ્યું; પરંતુ ખોટા આળને લીધે સાધુના જીવને સંતાપ વધતાં તે વિચારવા લાગ્યા કે—"હું બિલકુલ નઠારા માર્ગે વિચર્યો નથી, છતાં આ જન સમુદાયની રૂબરૂ મને નાહક આળ ચડાવી દીધું તેથી અન્ય તો મને દુઃખ નથી થતું પણ દ્વેષીજનોને વિના કારણે જૈન શાસનની હિલના કરવાનું બહાનું હાથ લાગ્યું, તેથી મને વિશેષ દુઃખ થાય છે; માટે જ્યાં લગી મારા માથેથી આ કૂડું કલંક દૂર થશે નહીં ત્યાં સુધી હું આહાર પાણી લઈશ નહીં." તે વિશુદ્ધાત્મન તપસ્વી આ પ્રમાણે કઠિન પ્રતિજ્ઞા કર્યા પછી કાઉસગ્ગ સહધ્યાનારૂઢ થયા. આમ થવાથી શાસનદેવીએ વેગવતીની ખોડ ભૂલાવવા અને તપસ્વીની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા, તે અદેખાઈની પુતળી વેગવતીના શરીરમાં એવી તો કઠિન વેદના પેદા કરી કે તેણીનો

ફ્કત જીવ જવોજ બાકી રહ્યો. તેણીને કષ્ટ આપી દેવીએ દેવવાણીમાં કહ્યું કે-" આ દુષ્ટા વેગવતીએ દુષ્કર તપશ્ચર્યા કરનારા સાધુને નાહક આળ ચઢાવ્યું છે. એ મુની તો તદ્દન નિર્દોષ છે, અને આ દુરાત્મા વેગવતી તદ્દન જૂઠું બોલનારીજ છે, તથા તેણીના હું પ્રાણ લઇશ." આવી દેવવાણી થતાંજ વેગવતી સકળ જન સમક્ષ કહેવા લાગી કે-' હે દયાળુ મુનીવર, હું આપને વંદના કરૂં છું. ગુરૂજી ? હું આપની અપરાધિની છું, મેં આપને માથે કુડ કલંક ચડાવેલું છે; હું અતિ અધમ હોવાથીજ મેં આ નીચ આચરણ આચર્યું છે; માટે મને ક્ષમા આપો." એમ કહી દિક્ષા યાચના કરી. વેગવતીના કોમળ પરિણામને ધ્યાનમાં લઇ તે ક્ષમાસમુદ્ર સાધુએ તેણીને દીક્ષા આપી. વેગવતી સાધ્વીએ આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં શુભ પરિણામના યોગે સ્વર્ગમાં નિવાસ કર્યો. ત્યાંથી ચ્યવીને જનકરાજાને ત્યાં સીતા નામથી તું રાજબાળા થઇ; હે સતી સીતા ? તું તારાં પાપ સમ્યક્ પ્રકારે આળોવ્યા વગર મરણને શરણ થઇ, જેથી આ ભવની અંદર મુનિને ખોટું આળ આપ્યાને લીધે તારે માથે કૂડું આળ ચડયું હતું." એ ઉપદેશની સચોટ અસર થવાથી રામચંદ્ર અને સીતા વિશેષ પ્રકારે ધર્મકાર્યમાં લીન રહેવા લાગ્યાં. કેટલોક વખત વીત્યા પછી સતી સીતાએ પૂર્ણ વૈરાગ્ય પ્રાપ્તિને યોગે સંસારના ક્ષણિક સુખને છોડી દઇ અચળ સુખદાતા સંયમ ગ્રહણ કર્યું; શુદ્ધ પ્રકારે પ્રભુની આજ્ઞા પ્રમાણે સંયમ પાળી આયુના અંતે અચ્યુત નામના બારમાં દેવલોકમાં ઇંદ્રની પદવી પ્રાપ્ત કરી. અહા ! તપ, સંયમ અને શુદ્ધ ભાવના સંયોગથી સ્ત્રીવેદને અંત લાવી પુરૂષવેદને પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે ! ! એક સમય સતી સીતાના જીવ ઇંદ્રે રામની પાસે આવી તેને પ્રતિબોધી પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરવાની પ્રેરણા કરી, પૂર્વપ્રેમ સંબંધને ઉત્તમ પ્રકારે શોભાવ્યો. (એ અધિકાર માટે રામચરિત્રનું અવલોકન કરવું.) સીતાનો જીવ ઇંદ્રલોકમાંથી ચ્યવી અન્ય ભવ કરી અનુક્રમે મોક્ષે જશે.

ઇતિ સીતાજીની કથા

સીતા અને લવ, કુશ

શ્રી મેઘજી હીરજીના સૌજન્યથી.

Lakshmi Art. Bombay 8.

સુભદ્રા

શ્રી વીર પ્રભુના સમયમાં વસંતપુર નામના નગરમાં જિતશત્રુ રાજા રાજ્ય કરતો હતો. જિનદાસ નામનો શ્રાવક તેનો પ્રધાન હતો. તત્ત્વમાલિની નામની તેની ધર્મપત્નિ હતી. તેણીની કુક્ષિએ મહા સ્વરૂપવાન સુભદ્રા નામની પુત્રી ઉત્પન્ન થઈ હતી. તે જેવી સ્વરૂપવાન હતી તેવીજ તે ગુણવાન પણ હતી. તેને માટે યોગ્ય વર મેળવવા સારૂ જિનદાસ હમેશાં ચિન્તામગ્ન રહેતો હતો. જિનધર્મી પાત્ર મેળવવા તરફ તેનું ખાસ લક્ષ હતું.

એક વેળા ચંપાનગરીનો બૌદ્ધ ધર્મ પાળક બુદ્ધદાસ નામનો વેપારી વસંતપુરના આપણા આ પ્રધાનના ઘર પાસેથી પસાર થતો હતો; તે સમયે અચાનક સુભદ્રાનો રૂપરાશી તેની દૃષ્ટિએ પડયો, આશ્ચર્યસહ પુછપરછ કરતાં જાણવામાં આવ્યું કે "તેણી હજી કુંવારી છે અને તેના માતા પિતા તેને માટે જૈન ધર્મ રકત યોગ્ય વરની તપાસ કરે છે." બુદ્ધદાસે તત્ક્ષણે નિશ્ચય કર્યો કે "તેણીને મેળવવા માટે હું જિન ધર્મી પણ થઇશ." કાર્ય સાધનાર્થે તેણે જિન ધર્મનો અભ્યાસ કરવા માંડયો અને તદનુસાર ધર્મ કરણી પણ કરવી શરૂ કરી. નિરંતર નિયમિત જિન મંદિરે દર્શન પૂજા કરવા, ગુરૂઓને વંદન કરવા,

ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરવા માટે વ્યાખ્યાન શાળાએ જવા અને પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયાઓ કરવા ઉપાશ્રય આદિ સ્થળોએ આવવા લાગ્યો; એટલુંજ નહિ પરંતુ વ્રતપચ્ચખ્ખાણ વિગેરે પણ કરવા લાગ્યો. આ રીતના તેના ચાલુ વ્યવસાયથી તે શુદ્ધ શ્રાવક બની ગયો અને લોક સમુહની નજરે ચડયો. સહેજે તે જિનદાસની દ્રષ્ટિએ આવ્યો અને તેના તરફ તેનું ધ્યાન ખેંચાયું; એટલે એક દિવસ તેણે તેને મહેમાન તરીકે ભોજન માટે આમંત્રણ આપ્યું. વહેલી સવારના પ્રતિક્રમણ કરી, પછી નવકારશીના પચ્ચખ્ખાણથી બદ્ધ થઈ દેવ દર્શન કરી પછી વિધિપૂર્વક અષ્ટ પ્રકારી પૂજા સેવા કરી સ્નાત્ર ભણાવી સાધુ પાસેથી ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરી, વિગેરે ધાર્મિક નિત્ય કર્મથી પરવારી ભોજન વેળાએ તે જિન દાસ પ્રધાનને ઘેર આવ્યો. ભોજનનો સર્વ વિધિ પણ ધર્માનુસાર પતાવી થાળી ધોઈ પાણી પીધું. આ રીતે વિધિએ પૂર્ણપણે શ્રાવક ધર્માનુસાર વર્તન જોઈ જિનદાસ તો તેના પર ઘણોજ પ્રસન્ન થઈ ગયો, અને તેની સાથે સુભદ્રાનો સંબંધ બાંધવા મન સાથે નિશ્ચય પણ કર્યો. વાત પરથી વાત કાઢી જિનદાસે બુદ્ધદાસને પોતાની તે ઇચ્છા વ્યક્ત પણ કરી. બુદ્ધદાસે પણ સમજી જઈને જરાતરા આનાકાની સાથે બહુ માન સહ તેની માગણી સ્વીકારી. બુદ્ધદાસે કહ્યું કે "જો કે હાલમાં મ્હારો વિચાર લગ્ન કરવા તરફ નથી, તોપણ આપ સરખા મહાપુરૂષનું વચન હું લોપી શકતો નથી; આપશ્રીની આજ્ઞાને આધિન છું." પ્રધાન તો તેની આવી વિનયશીળ વાણીથી મુગ્ધ થઇ ગયો! શુભ મુહુર્ત જોવરાવી મોટા મહોત્સવ પૂર્વક બુદ્ધદાસ સાથે સુભદ્રાનાં લગ્ન લીધાં. પરણ્યા પછી સુભદ્રાના પુણ્ય પનોતા પગલાંથી પુષ્કળ લાભદાયી આવાદાની થઇ; અમુક સમય વીત્યા પછી પુષ્કળ દ્રવ્ય સાથે નવવધુને લઇ પોતાને દેશ જવા માટે શ્વસુર વર્ગની રજા માગી. માતા પિતા પણ પોતાના કમાઉ દિકરાને નવવધુ સાથે આવતો જાણી અતિ આનંદ પામ્યા અને પોતાને ઘણાજ ભાગ્યશાળી ગણવા લાગ્યા.

સુશીલ સુભદ્રા પણ સાસુ સસરાનો વિનય સાચવી ધર્મકાર્યમાં તત્પર રહી સ્વામિ સંગાથે આનંદ કરતી પોતાની જાતને અહો-ભાગ્ય માનવા લાગી.

નિત્ય નિયમ મુજબ વળતે દિવસે સુભદ્રા જિનમંદિરે દર્શન કરવા ગઈ, ત્યાંથી ઉપાશ્રયે જઈ સાધુ વૃંદને વાંદી ઘેર આવી. તેની સાસુએ આ વાત જાણી એટલે પુત્રવધુને જણાવ્યું કે "દિકરી ! આપણા કુળમાં બુદ્ધદેવ એજ ભગવાન છે, હવેથી તમારે તેનીજ આરાધના કરવાની છે, તેથી તમો આજ પછી બીજા કોઇ દેવ દહેરે જશો નહિ." સુભદ્રા તો સાસુજીના આવાં આશ્ચર્યકારક વચનો શ્રવણ કરી અવાક થઈ ગઈ; વિચારવા લાગી કે " આ શું ? જરૂર, મારા પિતાને ઠગવામાં આવ્યા છે ! પરન્તુ હવે શું થાય ? વિરૂદ્ધ બોલવામાં કાંઈજ લાભ થશે નહિ; માટે સમયોચિત્ત મૌનપણે મ્હારે મ્હારો ધર્મ સાચવીનેજ રહેવું.

આ રીતે સાસુને કંઈ પણ પ્રત્યુત્તર નહિ આપતાં સુભદ્રા તો હમેશાં જિનમંદિરે દર્શન કરવા જવા લાગી; આવું જાણીને સાસુ પણ સમજી ગઈ કે વહુ પોતાનું લીધું પણ મુકવાની નથી, તેથી તેને બહુ બળતરા થવા લાગી. પરિણામે તે વહુના છિદ્રો જોવા લાગી અને તેને હિણુવાના બહાના ખોળવા મશગુલ રહી. આટલું છતાં સુભદ્રા પોતાનો નિત્ય નિયમ ચુકતી નહીં.

એક વેળા માસખમણના પારણે કોઈ તપસ્વી સાધુ મુનિરાજ સુભદ્રાને ઘેર આવ્યા; એટલે સુભદ્રા તે મુનિરાજને શુદ્ધ આહાર વહોરાવવા લાગી. તેજ સમયે તે મુનિ મહારાજની આંખમાં તણખલું પડયું અને તેની વેદનાને પરિણામે આંખ દુખવા લાગી. આ ઉપરથી સુભદ્રાએ તે કષ્ટ દૂર કરવા યત્નપૂર્વક લઘુ લાઘવી કળાએ કરી જીહ્વા વડે તે કહાડી નાંખ્યું. પરન્તુ તેમ કરતાં સુભદ્રાના કપાળનું તાજું તિલક તે સાધુના કપાળને

અડી જતાં ત્યાં તેનો ડાઘ પડી ગયો ! સંજોગવશાત્ આ બનાવ તેની સાસુના જાણવામાં આવતાં પોતાના પુત્રને તે વાત કહી દેખાડી, બોલી કે "જો, આ ત્હારી સ્ત્રીના ચરિત્ર, છે હવે કાંઇ બાકી ? જ્યાં સુધી આ વાત બહાર નથી ગઇ ત્યાં સુધી તો સારૂં છે; પણ જેવી વાત પ્રસરશે કે તરતજ પછી ઘરની આબરૂ લાખની છે તે રાખની થઈ જશે; માટે પાણી પહેલાંજ પાળ બાંધવી સારી છે, પછી તો તારી મરજી. આટલા દિવસ તો હું એમ ધારી મૌન રહેતી હતી કે વહુ નાની ઉમ્મરના છે, વખત આવ્યે સૌ સમજશે, પરન્તુ આમ તો ઉલટી વાત વીફરતી જતી જાણી, તથા મ્હારાથી નથી રહેવાતું એટલે આ વાત બની તે મ્હારે ત્હારા પાસે પ્રત્યક્ષ કરવી પડી છે. મ્હને તો તે ત્હને કહેતાં પણ શરમ આવે છે, પણ નિરૂપાયેજ મ્હારે તે કહેવી પડે છે; હવે તો તું જાણે ને એ જાણે. સુઝે તેમ વર્ત્તો."

પ્રત્યક્ષ જોઇ અને માતાના ઉપદેશની અસરથી ઘાયલ થઇ બુદ્ધદાસે આજથી સુભદ્રા સાથેનો સંબંધ તદ્દન બંધ કર્યો. પરિણામે સુભદ્રાએ પોતાને માથે કલંક આવ્યાનું જાણ્યું; એટલે તેણે પોતાના સ્વામિને તે બાબત સ્પષ્ટ કહી બતાવી; પરન્તુ બુદ્ધદાસને તે વાતમાં સત્ય ન જણાયું.

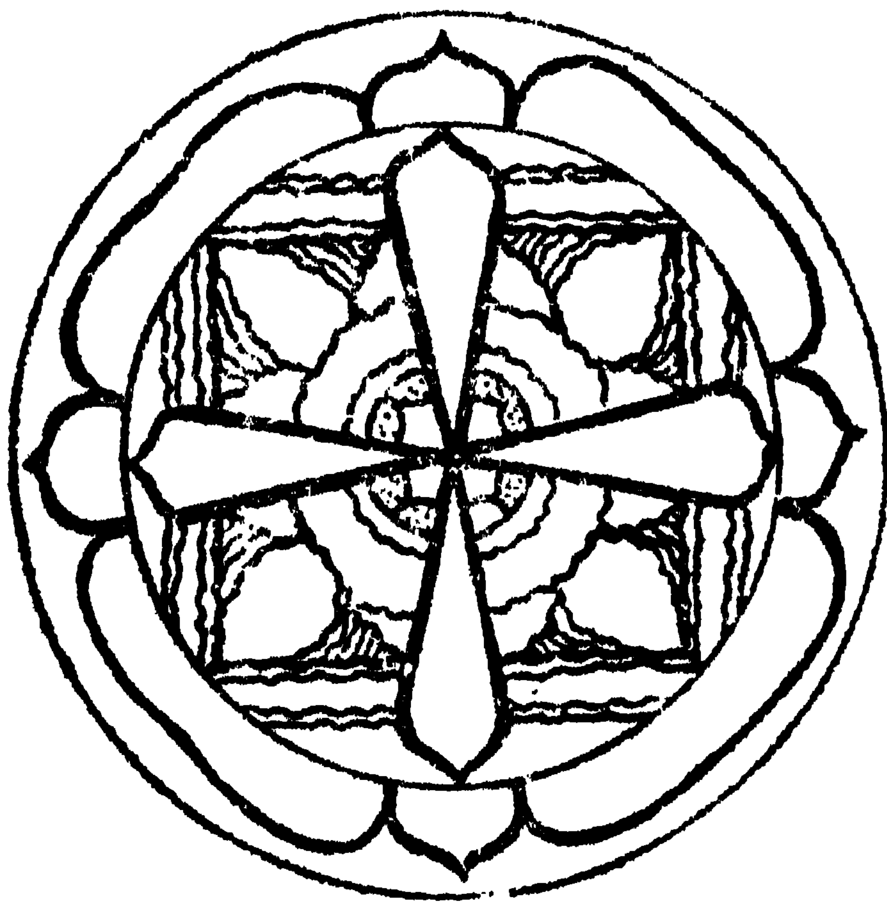
પોતાને માથે ખોટું આળ ચડ્યાથી તે દૂર કરવા અન્તે સુભદ્રાએ કાયોત્સર્ગ કર્યો. કલંક મુકત થયા પછી જ કાઉસગ્ગ પારવાના નિયમ સાથે તેણી અન્નજળ ત્યાગ કરી ધ્યાન મગ્ન થઈ. તેનું મક્કમ નિશ્ચલપણું જાણી અઠ્ઠમ તપને અંતે શાસન દેવી પ્રકટ થઈ બોલી કે "ત્હારો સાત્વિક ધર્મ ભાવ અને શુદ્ધ વૃત્ત પાલન જોઇ હું પ્રસન્ન થઇ છું. માટે તું હવે પારણું કર." કાઉસગ્ગ પારી તે બોલી કે "હે પુજ્ય શાસન દેવ ! મ્હારૂં કલંક દૂર થયા પછી જ હું ભોજન લઇશ." દેવી "તથાસ્તુ" કહી અંતર્ધ્યાન થઇ ગઈ. સુભદ્રા આનંદમગ્ન થઈ યોગ્ય તકની રાહ જોવા લાગી.

વળતે દિવસે પ્રભાતે નગરીના દરવાજા ઉઘાડવાના સમયે ગમે તેટલા પ્રયત્ન છતાં તે ઉઘડી શકયા નહિ; એટલે રાજાને આ વાતની જાણ કરવામાં આવી; તે પણ આ બનાવથી આશ્ચર્ય પામ્યો ! ઘણા પ્રયત્નો છતાં કાંઇ વળ્યું નહીં; લોકોની વ્યાકુળતા અને પ્રાર્થના પછી આકાશવાણી સાંભળવામાં આવી જે "જે શુદ્ધ સતી હોય તે કાચા સુતરને તાંતણે ચાળણી બાંધી તે વડે કુવામાંથી જળ કાઢી શહેરના દરવાજાને અંજળી છાંટશે તો કમાડ ઉઘડશે." આ સાંભળીને રાજાએ શહેરમાં દાંડી પીટાવી જે "કોઇ પણ સતી સ્ત્રી જે દરવાજા ઉઘાડશે તેનું રાજ્ય તરફથી બહુમાન કરવામાં આવશે." આવી જાહેરાતને લીધે અનેક સ્ત્રીઓએ તેવા પ્રયત્ન કર્યા, પણ કાંઈજ કાર્ય સિદ્ધ થયું નહીં ! એટલે રાજા તો નિરાશ બની ગયો.

સુભદ્રાએ આ ઢંઢેરો સાંભળીને પોતાની સાસુને કહ્યું કે "માતાજી ! આપની રજા હોય તો હું બંધ રહેલા દરવાજા ઉઘાડવા જાઉં." વહુનું બોલવું સાંભળી સાસુ બોલ્યા: "એક વાર તો તેં કુળને કલંક લગાડતાં મેં નજરોનજર જોઈ છે, અને હવે તે વાત પ્રસિદ્ધ કરી જાહેરમાં જ આબરૂને હાની પહોંચાડવાનો પ્રયત્ન કરી ફજેતાનો વધારો કરવો છે ! હું જાણું છું—ઘર આખુંય જાણે છે તું કેવી સતી છો તે ! છાના માના બેસી રહો તો બહુ છે. બાંધી મુઠી લાખની !" આટલું છતાં સુભદ્રા બોલી કે, "હું અંતરિક્ષદેવની રજા લઇને પછી જઈશ." દિવ્ય ધ્વનિ વડે સમ્મતિ મળતાં જ સુભદ્રા જવા માટે તૈયાર થઇ બહાર નીકળી. શહેરના મધ્ય ભાગમાં રહેલા કુપમાંથી કાચા સુતર વડે ચાલણી બાંધી તે વડે નીર સીંચી બહાર કાઢી શહેરના ત્રણ દરવાજા પર તેની અંજળી છાંટી તે દ્વાર ઉઘાડયા. ચોથો દરવાજો બીજી કોઇ સતી સ્ત્રીની પરિક્ષાના નિમિત્તને માટે ઉઘાડવો રહેવા દઈને તે પાછી ફરી ઘેર આવી. આજસુધી પણ તે દરવાજો બંધ છે.

રાજા પ્રજા વિગેરે સર્વ લોક સમૂહે આવા પ્રકારના ચમત્કારથી શ્રદ્ધા પામી જૈન ધર્મ સ્વીકાર્યો, અને તેની સાસુ પણ પોતે ધર્મ દ્વેષ વશ વર્ત્તી કરેલ અપરાધની વહુ પાસે માફી માગી. પરિણામે આખા કુટુમ્બે શુદ્ધ ભાવથી તે ધર્મ સ્વીકાર્યો.

અનુક્રમે સતી સુભદ્રાએ જૈન સાધુ મહારાજ પાસે દિક્ષા અંગીકાર કરી, કેવળજ્ઞાન પામી, મોક્ષનાં શાશ્વત સુખ પ્રાપ્ત કર્યાં. ઇતિ સુભદ્રાની કથા.

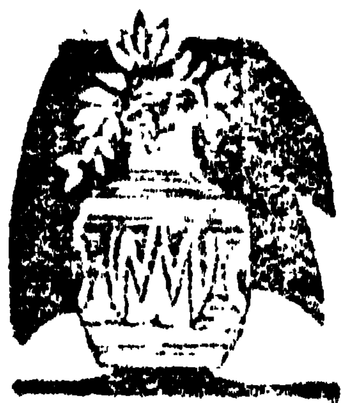
શિવા સતી.

સમ્યક્ પ્રકારે શુદ્ધ રીતે શીયળ પાળનાર જનો, શિવા સતીની પેઠે જલ્દીથી સુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

ઉજ્જયિની નગરીને વિષે ચંડપ્રદ્યોતન રાજા ન્યાયમાર્ગે રાજ્ય કરતો હતો. એકદા તે રાજસભાને વિષે બેઠો હતો, ત્યાં એક દુત આવ્યો. તેણે અંજળિ જોડીને રાજાને પ્રણામ કર્યો. રાજાએ પૂછ્યું. "તું કોણ છે? અને શા માટે આવ્યો છે?" તેણે કહ્યું. "વિશાળા નગરીને વિષે ચેટક રાજા રાજ્ય કરે છે, તેની શિવા નામે પુત્રી દેવકન્યા જેવી છે અને ચોસઠ કળામાં પ્રવીણ છે, તે પુત્રીને ચેટક રાજા તમારે વેરે આપવાનું ધારે છે; જો તમારી રુચિ હોય તો તમેજ એને પરણો, અન્યથા તે તેણીને અન્ય ભૂપતિને દેશે." તે સાંભળી ચંડપ્રદ્યોતન રાજાએ કહ્યું. "ચેટકરાજાએ કહેવરાવ્યું છે, તે પ્રમાણુજ છે, તે પ્રમાણુજ છે." એમ તેણે હા કહી; તેથી ચેટક રાજાએ પોતાની શિવા પુત્રીને મહોત્સવ પૂર્વક ચંડપ્રદ્યોતનની સાથે પરણાવી.

એ શિવા રાણી એકદા શ્રી વીર ભગવાન્ પાસે ધર્મોપદેશ શ્રવણ કરવા ગઈ, ત્યાં તેણીએ જૈન ધર્મ અંગીકાર કર્યો. કોઈ-એક દેવતાએ તેને શીયળથી ચળિત કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, પણ તે મહાસતી પોતાના વ્રતમાં દઢ રહી હતી. એ નગરને

વિષે નિરંતર અગ્નિનો ઉપદ્રવ થયા કરતો હતો; ઘણા ઘણા ઉપચાર કરવામાં આવતા, પણ વૃથા. એમ રાત્રી દિવસ નગરને તે અગ્નિ પ્રજવાળતો હતો. એકદા રાજાએ બુદ્ધિના ભંડાર એવા અભયકુમાર મંત્રીશ્વરને મહા પ્રયાસે ત્યાં આણ્યો, ને "અગ્નિ શમતી નથી એનું શું કરવું?" એમ પૂછ્યું. મંત્રીશ્વરે ઉત્તર આપ્યો. "જો શીયળવતી નારી પોતે અહિં આવીને સર્વ ઘર ઉપર નીર છાંટે, તો એ અગ્નિ ઝટ શાંત થાય." તે ઉપરથી બહુ બહુ સ્ત્રીઓ ત્યાં આવીને જળ છાંટી ગઇ. પણ વૃથા. જ્યારે શિવા સતિએ પોતે આવીને સર્વ સ્થળે જળ છાંટયું ત્યારે તત્કાળ અગ્નિ શમી ગયો. તે વખતે સર્વ લોકોએ ઉદ્ઘોષણા કરી કે, "આ શિવા મહાસતી છે." કહ્યું છે-"કે જે પુરુષો પરસ્ત્રીઓના રૂપને દેખીને પણ વૃષભ સરખા ધીર થાય છે, તો તે કેમ વંદનીક ન હોય?" એમ રાજા તથા લોકો કહેવા લાગ્યા; વળી દેવ, દાનવ, ગંધર્વ, યક્ષ, રાક્ષસ અને કિન્નર પ્રમુખ પણ, દુષ્કર કાર્ય કરનાર એવા બ્રહ્મચારીને નમસ્કાર કરે છે. શીયળ મનુષ્યોના કુળને ઉન્નતિ કરવાવાળું, પરમ ભૂષણ રૂપ, કયારે પણ નાશ નહિ પામનારૂં, આશ્ચર્યકારી, પવિત્ર સદ્‌ગતિદાયક, દુર્ગતિનો નાશ કરનારુ, પવિત્ર એવા મ્હોટા યશને અપાવનારૂં, ઉત્કૃષ્ટ એવા મોક્ષનું કારણ અને કલ્પવૃક્ષ રૂપ છે. અનુક્રમે તેણીએ (શીવા સતીએ) શ્રી વીર પ્રભુ પાસે દીક્ષા લીધી, ને નાના પ્રકારની તપશ્ચર્યાથી કર્મ ક્ષય કરી મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યો. ઇતિ શિવા સતીની કથા.

કુંતાજી અને પાંડુ રાજા

શ્રી મેઘજી હીરજીના સૌજન્યથી.

Lakshmi Art, Bombay, 8.

કુંતાજી

દઢ નિશ્ચયથી ઇચ્છિત સાધી શકાય છે એ વાતની ખાત્રી કુંતાજીની કથાથી થાય છે.

મથુરાની અંદર મહાપ્રતાપી ભોજકવૃષ્ણિ રાજા રાજ્ય કરતો હતો; તેને ઉગ્રસેન નામનો પુત્ર થયો. શૌર્યપુરની અંદર અંધકવૃષ્ણિ રાજા રાજ્ય કરતો હતો; તેની સુભદ્રા રાણીની કુખથી દશ દશાર્હ એટલે સમુદ્રવિજય, અક્ષોભ, સ્તિમિત, સાગર, હિમવાન, અચળ, ધરણુ, પૂરણુ, અભિચંદ્ર અને વસુદેવ એ દશ ભાઇઓને રૂપમાં કામદેવની સ્ત્રી રતિનું પણ અભિમાન ઉતારે એવી કુંતી અને માદ્રી નામની બે બહેનો હતી.

હસ્તીનાપુરનો (દિલ્હીનો) રાજા પાંડુ મહા સ્વરૂપવંત અને પ્રૌઢ પ્રતાપી હતો; તે એક વેળા શિકાર ખેલવાને વાસ્તે ગાઢ વનમાં ગયો. ત્યાં મોગરાના ફુલનો હાર પહેરી ફરતો પાંડુરાજા (આમ્રવૃક્ષ) માકંદ વૃક્ષને જોઈ મદયુકત થયો, નારંગીના વૃક્ષને જોઇ આનંદ પામ્યો, કામદેવના દીવા સરખા ચંપાના ઝાડ જોઈ અતિ રાજી થયો, બોલસીરીની પુષ્પકળીઓથી વ્યાકુળ અને અશોક-વૃક્ષને જોઈ શોક રહિત થયો. તે ફરતો ફરતો એક આંબાના ઝાડની પાસે જઇ પહોંચ્યો. ત્યાં એક પુરૂષ ચિત્રેલું એક ચિત્ર જોતો હતો. તેણે પાંડુ રાજાને પોતાની નજીક આવેલા જાણી તે પટ્ટ ઉપર આળેખેલું ચિત્ર ઢાંકવા માંડ્યું, એટલે રાજાએ

પૂછ્યું-"એ પટ્ટ ઉપર શું આળેખેલું છે!" તે પુરૂષે ઉત્તર આપ્યો કે "એક સ્ત્રીનું ચિત્ર આળેખેલું છે." એમ કહી તે ચિત્ર રાજાને દેખાડયું. રાજાએ તે અદ્‌ભુત સ્ત્રીની છબીને નિહાળી માથું ધુણાવી વિચાર્યું-"અહા ! શું એનું સૌંદર્ય ! વાહ, શું એનો સ્વાભાવિક કાંતિસમૂહ ! ખરેજ આ સુંદરી ઉપમેય યોગ્ય કોઇ સાદૃશ વસ્તુજ નથી તો તેણીને શાની ઉપમા આપું ? માટેજ એ અનુપમેય અંગના છે, અને તેથી ખચિત તે અલૌકિક સુંદરીનો જે પતિ થશે તે બેશક વિશેષ ધન્યવાદને પાત્ર થશે." ઇત્યાદિ તેણીના ગુણાનુવાદ વિચારી તે પુરૂષને પૂછયું આ કોની છબી છે ? ચિતારે ઉત્તર આપ્યો-" શૌર્યપુરના રાજા અંધકવૃષ્ણિની પુત્રી કુંતીની છે. એ રાજકુમારી ચોસઠે કળાઓમાં પ્રવીણ છે, અને નવયૌવના છે, છતાં તેણીના લાયક કોઈ રાજકુમાર મળતો નથી, તેથી તે કન્યાનો પિતા ચિંતા-સમુદ્રમાં ડુબી ગયો છે." આ પ્રમાણે ચિતારાનું કથન સાંભળી તે છબી પોતે મનમાનતી રકમ આપીને ચિતારા પાસેથી ખરીદી લીધી, અને તે પછી શિકાર ખેલ્યા વિનાજ પોતાને નગર પાછો ગયો; ત્યાં તે ચિત્રેલી મનોહારિણીની મુર્તિને વારંવાર જોઇ રાજા પાંડુ તન્મય થઇ ગયો અને વારંવાર વનમાં ભમી તેને મેળવવાની કલ્પના કરવા લાગ્યો.

એક વખત વનમાં ફરતાં ફરતાં ચંપાના ઝાડની ઘટાની અંદર કોઈ પુરૂષને બાંધેલો જોઈ પાંડુરાજા વિચારવા લાગ્યો " આ કોણ હશે ? અને શાથી આ દશાને પામ્યો હશે ? કરૂણાવંત પાંડુરાજાએ એ પ્રમાણે વિચારીને તેની બાજુ તરફ નજર કરી તો એક ખડગ પડેલું હતું તે ખડગને હાથમાં લઇ તે વડે તેના બંધ કાપી નાંખી તેને છૂટો કર્યો; અને તપાસ્યું તો તે લોહનાં બાણોના મારથી મુર્છિત થયેલો હતો. વળી એની પાસે બે ઔષધી કંકણ પડયાં હતાં. તે પૈકી એક કંકણ વડે તેનું શલ્ય-દુ:ખાવો દૂર કર્યો અને બીજા કંકણ વડે તેને અસલ સ્વરૂપમાં આણ્યો; પછી તેને રાજાએ પૂછયું-" ભાઇ

તમે કોણ છો ? " તે પુરૂષે ઉત્તરમાં જણાવ્યું–" હું વૈતાઢ્ય પર્વતપર રહેનારો અનિલગતિ નામનો વિદ્યાધર છું. અશનિવાન નામના એક વિદ્યાધરે મારી સ્ત્રીનું હરણ કર્યું છે, તેથી હું તેની પાછળ પડ્યો, તો તેણે મારી આ દશા કરી. એવામાં વિના કારણે ઉપકાર કરનારા આપે અહીં પધારી મને દુ:ખમાંથી મુક્ત કર્યો છે; તો હવે ફરમાવો કે હું આપના પ્રત્યે શું પ્રત્યુપકાર કરી ઋણમૂક્ત થાઉં ? પાંડુ રાજાએ કહ્યું–"મારે પરમાત્માની કૃપાથી સર્વ વસ્તુ હાજર છે.' વિદ્યાધરે કહ્યું–"તોપણ આ રમુદ્રિકા અને કામુકા નામની બે ઔષધી આપ સ્વીકારો. આ કામુકાને પ્રતાપે આપ ઇષ્ટ સ્થાને જઇ શકશો અને આ મુદ્રિકાને યોગે મને યાદ કરશો તો ત્યાં હું આવી આપને ઇચ્છિત સિદ્ધિ આપીશ.' એમ કહી તે બન્ને અમોઘ પ્રભાવવાળી ઔષધીઓ આપી તે વિદ્યાધર પોતાને સ્થાનકે જતો રહ્યો; પાંડુરાજા એ ઔષધીઓના પ્રભાવનું સ્મરણ કરતો પોતાના શહેર ભણી ચાલ્યો.

પેલો ચિતારો પોતાની મોહક પીંછી વડે પાંડુરાજાની આબેહુબ છબી તૈયાર કરી શૌર્યપુર ગયો. છબીને હાથમાં રાખી પાંડુરાજાના અદ્દભુત રૂપનું વર્ણન કરતો તે શહેરમાં ફેરા દેવા લાગ્યો. એ સંબંધિ હકીકત જ્યારે અંધકવૃષ્ણિના કાને જઈ પહોંચી ત્યારે તે ચિતારાને પોતાની પાસે બોલાવી તે પાંડુરાજાની છબી જોઇને અને ચિતારાએ કહેલી પ્રશંસા સાંભળીને ખુશી થયો; પરંતુ એ પાંડુરાજને પોતાની કુંતીને તેને પરણાવવાનો વિચાર થયો નહીં. કુંતીને પાંડુરાજાની છબી જોવાનો તથા તેની પ્રશંસા સાંભળવાનો પ્રસંગ મળ્યો, અને તે ઉપરથી તેણી પાંડુરાજા પ્રત્યે પૂરેપૂરી આકર્ષાઇ. પણ દીકરી ને ગાય દોરે ત્યાં જાય નિયમ એ પ્રમાણે વડીલની મંજુરી વિના પોતાની મરજી શું કામ આવે ? પિતાની મરજી પાંડુરાજની સાથે પરણાવવાની નથી એમ જાણી કુંતી મુંઝાઇ. પોતાનો કશો ઉપાય નહીં હોવાથી આત્મહત્યા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. એકાંત જગોએ ગળે

ફાંસો ખાવાનો ઈરાદો કરી ઇષ્ટદેવને સ્મરી ગળામાં ફાંસો નાંખી કુળદેવીની પ્રાર્થના કરવા લાગી કે-" હે કરૂણાવત્સલ માતા ? મેં મારા મનથી વરેલ મારા પતિ પાંડુરાજ વગર અન્ય પતિ સ્વપ્ને પણ ન ઈચ્છવો, એવો દૃઢ સંકલ્પ કરેલો છે, પરંતુ મારા પિતા એમની સાથે ન વરાવતાં અન્ય રાજા સાથે વરાવવા ઈચ્છા ધરાવે છે. તેથી જો પિતાની મર્યાદા જાળવી તેની ઇચ્છાને માન આપું તો મારા શીળને દૂષણ લાગે છે; કેમકે શીળવતી સ્ત્રીએ જો સ્વપ્નમાં પણ કોઈ પુરૂષને પતિ માની લીધો હોય, તો તે પુરૂષ વિના અન્ય પુરૂષો, પિતા, ભાઈ અને પુત્ર બરોબરજ ગણાય. મેં પાંડુરાજને મનથી મારા ગણી લીધા છે. અને પિતા અન્ય સાથે વરાવવા હિલચાલ કરે છે, તેથી મારા શીળની વિરાધના થવાનો સંભવ છે. જેથી હું મરણ ઈચ્છું છું. " મને આ ભવની અંદર મનમાન્યા પાંડુ પતિ ન મળ્યા તો આવતા ભવની અંદર તે મારા પતિ તરીકે મળજો." ઈત્યાદિ સંકલ્પ દૃઢ કરી શ્રી પંચ પરમેષ્ટીનું સ્મરણ કરી પગ નીચેનો આધાર ખસેડી પ્રાણત્યાગ કરવા જાય છે, તેવામાં શીળના પ્રભાવથી આકર્ષાઇ પાંડુરાજા પોતા પાસેની ઔષધીના યોગે તે જગોએ આવી ઉભો. ફાંસો ખાઈને મરવા ઈચ્છતી મનોહારિણીને મરતી બચાવીને બોલ્યો કે—" સુંદરી ! શા માટે મરવા યત્ન આદર્યો છે ? હું તો તારો પ્રેમાધીન તારી નજર આગળજ હાજર છું !" આ પ્રમાણે અંતઃપુરમાં ઓચિંતા પધારેલા પ્રાણપતિને જોઇ અતિ આશ્ચર્ય સહિત હર્ષઘેલી બની કુંતી બોલી કે—" નાથ ! આપના હાથ સાથે મારો હાથ મેળવવા આ આપની દાસી નિરાશ પામતાં યમદૂતનો સંઘાત કરવા તૈયાર થાય તો એમાં નવાઈ જેવું શું છે ? મારી કસોટી થતાં શીલરક્ષક દેવોએ મારી દૃઢતાની કદર કરી આપને અહીં લાવી ભેટાડયા. પ્રાણનાથ ? હવે મારો હાથ ઝાલી મને ઉગારી લ્યો એટલે અત્યાનંદ પામું. સારા કામમાં ઢીલ ન કરવી; કેમકે કોણ જાણે પળ પછી અચાનક વિઘ્ન આવી પડે, અને હાથ

આવેલી બાજી ધૂળમાં મળી જાય, તો પછી મૂર્ખ શિરોમણિનું પદ વ્હોરવું પડે. માટે હાલજ મનકામના સિદ્ધ કરવી એજ અત્યુત્તમ છે.”

પાંડુરાજાએ તથા કુંતીના સેવક મંડળે એ બાબતને ધ્યાનમાં લઈ ગાંધર્વ લગ્ન યોજ્યું. પરિણામે પતિસંગ થવાથી કુંતીને ગર્ભ રહ્યો. પાંડુરાજા આનંદ પામ્યો અને તે પછી પ્રિયાને પ્રેમવચન કહી ઔષધિના યોગે પોતાને નગરે જઇ પહોંચ્યો. કુંતીનો ગર્ભ વૃદ્ધિ પામતાં સખીઓએ તે વાત ગુપ્ત રાખવા યોગ્ય ગોઠવણ કરી અને જ્યારે ગર્ભ-મર્યાદા પૂરી થઇ ત્યારે કુંતીએ પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. એટલે તે પુત્રને પવન સંચરે પણ પાણી ન સંચરી શકે તેવી પેટીમાં મુકી તે પેટીને મધ્યરાતે ગંગાનદીમાં વહેતી મૂકી દીધી. તેથી તે પેટી તરતી તરતી હસ્તિનાપુર જઈ પહોંચી. સૂત નામના સારથિએ તેને દીઠી, એટલે તે પેટીને નદીમાંથી બહાર કહાડી ઘેર લઇ જઇ તે ઉઘાડી જોયું, તો તેમાં રૂપવાન બાળક દીઠો. તે મહા સ્વરૂપવાન્ પુત્રે પોતાના હાથ કાન પાસે રાખેલા હતા, તેથી એ બાળકનું નામ કર્ણ રાખ્યું, અને યુકિત વડે લોકોને સમજાવી તે પોતાની સ્રીના પેટમાંથીજ પેદા થયેલ પુત્ર છે એમ ઠસાવી દીધું. કર્ણ સારથીને ત્યાં મોટો થવા લાગ્યો; ઘણો ચાલાક હોવાથી સર્વ કળા સંપન્ન થયો.

કુંતીના પિતાએ કુંતીનો પાંડુરાજ ઉપર તીવ્ર રાગ છે એવું જાણ્યું, એટલે પાંડુરાજ સાથે તેના લગ્ન કર્યા. એ વખતે પાંડુરાજ સાથે મદ્રક રાજાએ પોતાની પુત્રી મદ્રિકાને પણ પરણાવી હતી. તે બન્ને સ્રીઓ તેને પૂર્ણ સુખ આપવા લાગી. એક વખત કુંતીએ સ્વપ્નની અંદર મેરૂપર્વત, ક્ષીરસાગર, સૂર્ય અને ચંદ્રમા એ ચાર જોયાં. તેજ દિવસથી ગર્ભ રહેતાં તેણીની ધર્મમાં બહુજ પ્રીતિ વધી. પૂર્ણ માસે પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો. જન્મોત્સવ કરી ધર્મપુત્ર યુધિષ્ઠિર નામ રાખ્યું, તે પછી ફરી કુંતીને વાયુદેવ સૂચિત ભીમ નામે વાયુપુત્ર થયો; અને તે પછી સૂર્યદેવ સૂચિત અર્જુન નામનો પુત્ર થયો. તેમજ બીજી

રાણી માદ્રીને નકુળ અને સહદેવ એ નામના બે પુત્ર થયા. આ પ્રમાણે પાંડુપુત્ર–પાંડવ કહેવાયા. એ પાંચે શસ્ત્ર અસ્ત્ર શાસ્ત્રમાં પૂર્ણ પ્રવીણ થયા. માતા કુંતીએ નાશકની અંદર પુત્ર યુધિષ્ઠિરને કહી ચંદ્રપ્રભા સ્વામીનું રત્નમય જિનાલય બંધાવરાવ્યું, અને બીજાં પણ પુષ્કળ ધર્મકૃત્યો કરાવી જીવનનો લ્હાવો લીધો. અનુક્રમે પાંડુપુત્રોને દુષ્ટ દુર્યોધનની કપટજાળ રૂપ જુગારની રમતથી બાર વરસ વનવાસ વેઠવો પડયો. કુંતી માતા અને સતી દ્રૌપદી–એ બન્નેએ પ્રાણુસંકટો સહન કરી સતીત્વ જાળવી પોતાના નામને અમર કર્યું.

મહાસતી દ્રૌપદીએ એક દિવસ આકાશમાંથી એક સોનાનું કમળ પડેલું દીઠું, તે જોઇ અતિ આનંદ પામી, તેવાં જ કમળો મેળવી આપવા પતિ ભીમને પ્રાર્થના કરી. એટલે અસીમ પરાક્રમી ભીમસેને તેવાં કમળો લાવી આપવાનો નિશ્ચય કરી તેની શોધ માટે નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરી વનમાં ભમવું શરૂ કર્યું. ભમતાં ભમતાં જે સરોવરમાં તે સુવર્ણ કમળો થતાં હતાં તે સરોવરને શોધી કહાડયું અને તેમાં દાખલ થઇ કમળપુષ્પ લેવા પ્રયત્ન કર્યો. ભીમસેનના ગયા પછી માતા કુંતીનું જમણું નેત્ર અને ધર્મરાજાનું ડાબુ નેત્ર ફરકવા લાગ્યું; તેથી કંઇ મહા સંકટ આવવાની આગાહી સમજી ચારે ભાઇ તથા કુંતી માતા અને દ્રાપદી મળી છએ જણે ભીમને પગલે પગલે ચાલવું શરૂ કર્યું; પરંતુ ભીમનો મેળાપ થયો નહીં. તેથી સૌ શોકાતુર બની બેભાન થતાં ભોંયપર ઢળી જવા લાગ્યાં. એ વખતે હિડંબાને યાદ કરી એટલે તે ત્યાં આવી અને બોલાવવાનું કારણ ધ્યાનમાં લઇ તે છએ જણને જ્યાં ભીમસેન સરોવરને તીરે ઉભો ઉભો વિચાર કરતો હતો ત્યાં લઇ જઇ મૂકયાં; તે પછી પોતે પોતાને ઠેકાણે ચાલી ગઇ.

ભીમસેને રસ્તામાં આવતાં વીતેલાં વીતક કહી સંભળાવ્યાં; સુવર્ણકમળ લેવા સરોવરમાં દાખલ થઇ આગળ જવું શરૂ કર્યું; એટલામાં તો તે જોતજોતામાં ગેબ થઇ ગયો. એ જોઇ તેની શોધ કરવા તેની પુંઠે તે સરોવરમાં અર્જુન પેઠો, તો તે

પણ ભીમની પેઠે અદૃશ્ય થઈ ગયો. પછી યુધિષ્ઠિર અને તે પછી નકુળ, સહદેવ પણ એક બીજાની શોધ માટે સરોવરમાં પેસતા ગયા ને તેની અંદર એક પછી એક અદૃશ્ય થતાજ ગયા. પાંચે પાંડવોની આ દશા થઈ, અને કુંતી તથા દ્રૌપદી નિર્જન તથા ઘાતકી પશુઓથી ભરપૂર ભયાનક વનમાં એકલાં નિરાધાર થઈ જવાથી તેમની પણ શોચનીય દશા થઇ પડી. બન્ને જણીઓ સ્વજનના અકસ્માત અદૃશ્ય થવાથી આકુળ વ્યાકુળ થઇ બહુજ કલ્પાંત કરવા લાગી; બહુ વખત સુધી રોઈ હૈયું ખાલી કરી વિચારવા લાગી કે-"રોવાથી કશો દહાડો વળનાર નથી. સંકટ આવી પડતાં તો ફકત સાચા આધારરૂપ પંચપરમેષ્ઠિજ છે; માટે તેમનું ધ્યાન તેમની સ્તુતિ ને તેમનો જ જાપ કરવો એજ સંકટમોચન ઉપાય છે." એમ વિચારી પંચ પરમેષ્ઠિના ધ્યાનમાં તે બન્ને તત્પર થઇ અને કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાન કરતાં પહેલાં કુંતાજી તેમજ દ્રૌપદીએ શાસનદેવ પ્રત્યે કહ્યું કે-"જો અત્યાર સુધી અમો બન્ને જણનું અખંડપણે શીયળ સચવાયું હોય, તો હે શાસનાધિષ્ઠાયક દેવો ? અમારા સતીત્વને ધ્યાનમાં લઈ તમો અમો અબળાની વ્હારે ચડશો અને એકાએક ગુમ થયેલ નર રત્નોને પુનઃપ્રાપ્ત કરાવી અમારી ચિંતાનો અંત આણશો. જ્યારે અમારી ચિંતાનો અંત આવશે ત્યારેજ કાઉસ્સગ્ગ પારીશું."

આ પ્રમાણે દૃઢ સંકલ્પ કરી, કાઉસ્સગ્ગ કર્યો. આવી અચળ વૃત્તિ સહિત આઠ પહોર વીતિ ગયા-એટલે કે બીજે દિવસે પ્રભાત સુધી કાઉસ્સગ્ગ મુદ્રાએજ શરીરની દરકાર રાખ્યા વગર ઉભી રહી. એ સમયે કેવળજ્ઞાન મહોત્સવ માટે જતા ઈંદ્રનું વિમાન (સતીઓના ઉપર થઇને પસાર થતાંજ) અટકી ગયું. એટલે ઈંદ્રે અવધિજ્ઞાનવડે ઉપયોગ દઈ વિમાન રોકાવાનું કારણ જાણી સતીઓનું કષ્ટ કાપવા તરત પ્રહિત નામના છડીદારને મોકલી પાંડવોને કેદ કરી રાખનાર નાગપતિ શંખચૂડને કહેવરાવી પાંડવોને મુક્ત કરાવ્યા. પાતાળ પતિ શંખચૂડના સરોવરમાંથી તે પાંડવો કમળ લેવા પેઠા હતા તેથી

તેણે નાગપાશથી બાંધી તેઓને કેદી બનાવ્યા હતા; પરંતુ તુરત જ છોડી દેવાનો ઇંદ્રનો હુકમ થવાથી તેઓને છોડી દઇ શંખચૂડે સત્કાર કરી પોતાનું રાજ્ય સોંપવાની ઇચ્છા જણાવી; પણ પાંડવોએ તે ન સ્વિકારતાં માત્ર યુદ્ધ વખતે અર્જુનને મદદ કરવી એટલું માગી લીધું. સર્પપતિએ અર્જુનને એક ઉત્તમ હાર, ધર્મરાજને રત્નમય બાજુબંધ અને બીજા ત્રણે ભાઇઓને ઉત્તમ વિદ્યાઓ આપી. પછી ઈંદ્રનો છડીદાર તેઓને લઇ જયાં સતીઓ કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાનમાં સ્થિત થયેલ હતી, ત્યાં આકાશમાર્ગથી પૃથ્વી પર આવ્યો. પાંડવોએ પ્રીતિસહ માતુશ્રીના ચરણમાં મસ્તક નમાવ્યું. એ જોઇ કુંતામાતાએ કાઉસગ્ગ પારી નમન કરતા પુત્રાને હર્ષનાં ઉષ્ણ આંસુવડે નવડાવી દીધાં. અહા ! માતાનો પ્યાર ત્રણેલોકની અંદર પણ શોધ્યો મળે તેમ નથી. પિતા, પુત્રાને ગમે તેટલાં લાડ લડાવે, પરંતુ માના અંતરના ઉમળકા પિતાથી દર્શાવી શકાતા નથી. મર્હુમ કવિશ્વર દલપતરામે પણ કહ્યું છે કે–' ભલા કેમ આભાર ભૂલું પિતાજી ? હે પિતાજી ! આપના ઉપકારો હું શી રીતે ભૂલી જાઉં ? મતલબ કે આપનો આભાર ભૂલી જવાય તેવો નથી. પણ માના સંબંધમાં પુત્રે કહ્યું છે કે–" જીવો પ્રેમવાળી દયાળીજ મા તું.' હે દયાળી અને પ્રેમઘેલી મા ! તું જીવતીજ રહેજે.' આ ઉપરથી પણ ખુલ્લું સમજાય છે કે–માનો પ્રેમ અને દયાભાવ અનહદ હોય છે. તેથીજ તેને સદા જીવતી રહેવાની ભાવના જાહેર કરી છે, અને પિતાનો તો ફક્ત આભાર માન્યો છે; અને છે પણ તેમજ. જો ન્હાનપણમાં મા મરી જાય તો બચ્ચાંને પિતા ઉછેરી ન શકે, તેમ વળી તમામ શિક્ષણ પણ તેણીનાથીજ મળે છે. આમ હોવાને લીધે માતાનો પ્યાર પુત્રો પર વિશેષ હોવાનું સિદ્ધ થાય છે.

કુંતાજીએ ગુરૂની પાસે દીક્ષા અંગીકાર કરી અને કઠોર તપશ્ચર્યાવડે ઘોર પાપોનો નાશ કરી આયુક્ષયે મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કર્યું. ઇતિ કુંતાજીની કથા.

શીળવતી

લીલા સહિત શુભ ભાવથી શીયળ પાળનાર જનો, શીળવતીની પેઠે શિઘ્ર મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કરે છે.

જંબુદ્વીપના દક્ષિણ ભરતમાં નંદપુર નામનું શોભાયમાન નગર છે. તેમાં અનેક રાજાઓએ સેવાતો અરિમર્દન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. ત્યાં વળી તેનો અતિ માનીતો રત્નાકર નામનો નગર શેઠ હતો. તેને ગુણરૂપી મણિની ખાણ એવી શ્રી નામની સ્ત્રી હતી. તે શ્રી નિરાબાધપણે જૈનધર્મ પાળતી હતી, પરંતુ શેઠને ચિરકાળે પણ સુખના હેતુરૂપ પુત્ર થયો નહીં. પુત્રના અભાવથી પીડા પામતી શેઠાણી એકદા શેઠને કહેવા લાગી. "હે સ્વામીન્! ઉપવનને વિષે આવેલા વિતરાગના જિનાલયની પાસે મહા પ્રકટ શક્તિવાળી અજિતબળા નામની દેવી છે. તે અપુત્રવાનને પુત્ર આપે છે; નિર્ધનને ધન અને દુર્ભાગીને સૌભાગ્ય આપે છે; તેમજ અવિદ્વાનને વિદ્યા આપે છે; દુ:ખીને સુખી કરે છે; આંધળાને ચક્ષુ આપે છે અને રોગીને નિરોગી કરે છે. ફક્ત તેને સેવવાની જરૂર છે, માટે હે આર્યપુત્ર! તમારે તેની પાસે જઇને પુત્રને માટે પ્રાર્થના કરવી. ઘણાઓ પુત્ર મેળવવાને પોતાના પ્રાણ પણ દેવીને સમર્પણ કરે છે." એ સાંભળીને શેઠે દેવીનું આરાધન કર્યું; તેથી દેવી પ્રસન્ન થઇને બોલી, "ત્હારે હવે પુત્રના અભાવરૂપ અંતરાય કર્મનો ક્ષય થયો છે, માટે પુત્ર થશે." પછી અનુક્રમે તેને પુત્ર થયો, કારણ

કે, યોગ્ય અવસરે આરાધેલી ક્રિયા ભાગ્યના યોગે ફળેજ છે; પછી જન્મોત્સવ કરી પુત્રનું અજીતસેન એવું નામ પાડયું. અનુક્રમે તે બાલ્યાવસ્થા મૂકીને યૌવન પામ્યો; એટલે બુદ્ધિમાન્ પુરૂષ જેમ શાસ્ત્રના દોહનને વિષે મન પરોવે, તેમ શેઠે તેને માટે યોગ્ય કન્યા શોધી લાવવાનો યત્ન આરંભ્યો. "મ્હારા પુત્રને સદ્‌ગુણશાળી કોઈ કન્યા મળે તો ઠીક. કારણ કે, મુર્ખ શેઠ, પરવશપણું, અવિનીત વેત્ર અને દુષ્ટ ભાર્યા એ ચાર માણસને શલ્ય જેવાં જાણવા."

આ વખતે, શેઠે પૂર્વે વ્યાપારને અર્થે મોકલેલો કોઈ વ્યાપારી પુત્ર વ્યાપાર કરીને પાછો આવ્યો, તે શેઠ પાસે આવીને બેઠો. શેઠે તેને વ્યાપારનું સ્વરૂપ પૂછયું, એટલે તેણે ઉપજ ખરચની સર્વ વાત કહી બતાવી. પછી તે બોલ્યો. "શેઠ? જ્યારે હું પાછો ફર્યો, ત્યારે માર્ગમાં મંગળપુરી આવ્યો, ત્યાં મેં જિનદત્ત શેઠની જોડે વ્યાપાર કર્યો. તેણે મને એકદા ભોજન અર્થે નોતર્યો. ત્યાં મેં તેને ઘેર એક અદ્‌ભૂત કન્યા જોઈ. ભોજનને સમયે મેં શ્રેષ્ઠીને એકાંતે પૂછયું. "આ દેવકન્યા જેવી કન્યા છે તે કોણ છે?" તેણે ઉત્તર આપ્યો. "એ મ્હારી શીળવતી નામની પુત્રી છે, વર યોગ્ય થઇ છે, પણ તેણીને યોગ્ય વર મળતો નથી, તેથી મને બહુ ચિંતા થાય છે. "કન્યાને વર મળશે કે નહિ? તે તેણીને પ્રિય થશે કે નહીં? પોતાનું શીયળ પાળશે કે નહીં? વળી તે પુત્રાદિ પ્રસવશે કે નહીં? આવી આવી ચિંતા કન્યાના માબાપને થાય છે. વળી તેણીના ઉપર શોકય ન આવે અને એની માતા પણ દુઃખ ન પામે, એવી પણ તેના પિતાને ફિકર રહે છે, આમ કન્યા છે તે પિતાના ઘરને વિષે સાક્ષાત્ ચિતાની પેઠે વૃદ્ધિ પામે છે, આ મ્હારી પુત્રી ગુણરૂપી માણિકયની ખાણ છે, તેણીના સદૃશ વર હું કયાંય જોતો નથી." (વણિક પુત્ર શેઠને કહે છે) તે વખતે મેં તેને કહ્યું. "તમે ચિંતા ન કરો. નંદનપુર નગરને વિષે રત્નાકર શ્રેષ્ઠીનો પુત્ર અજિતસેન તમારી

પુત્રીને યોગ્ય વર છે." તે વખતે મ્હારા પ્રત્યે જિનદત્ત શેઠ બોલ્યો, "ભાઈ તેં એ સારૂં કહ્યું. વર શોધવાના ચિંતારૂપ સમુદ્રમાંથી તેં મને ઉગાર્યો છે." એમ કહીને તેણે પોતાની પુત્રીને દેવાને અને વર જોવાને નિમિત્તે પોતાના પુત્ર જિનશેખરને મ્હારી સાથે મોકલ્યો છે. તે હાલ મ્હારે ઘેર છે."

એ સાંભળીને રત્નાકર શેઠે કહ્યું. "તેને અહિં બોલાવો" તે ઉપરથી જિનશેખર ત્યાં આવ્યો. તેણે વરને જોઇને વિવાહ નક્કી કર્યો; એટલે અજિતસેન ત્યાં જઈને શીળવતીને પરણી મહા મહોત્સવ સહિત ઘેર પાછો આવ્યો. રત્નાકર શેઠ પણ એવી વિનયવતી વધુને જોઇ પોતાને કૃત્યકૃત્ય માનવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે-કુળના તેમજ ઘરના દીપક જેવી ઉત્તમ વધુ પ્રાપ્ત કરીને મનુષ્ય ગૃહસ્થાશ્રમને ત્રણે વર્ગના સારભૂત માને છે.

એકદા મધ્યરાત્રીને સમયે શિયાળણીનો શબ્દ સાંભળીને શીળવતી મસ્તક ઉપર ઘડો લઇને ધીમેથી ઘર બહાર નીકળી તે વખતે સસરાએ વહુને આમ કવખતે બહાર જતી જોઇ વિચાર્યું કે, "આ વહુને હું પ્રથમ સુશીળા જાણતો, પણ હમણાં તો આવું (અયોગ્ય) કરતી જણાય છે; માટે સ્રીનું ચરિત્ર કોઈ સમ્યક્ પ્રકારે જોઈ શકતું નથી. કહ્યું છે કે-અશ્વનો કુદકો, વસંતનો ગુંજારવ, સ્રીનું ચરિત્ર, ભવિતવ્યતા, અને મેઘનું વરસવું એટલાં વાનાં તો દેવ પણ જાણી શકતાં નથી, તો મનુષ્ય તો કયાંથીજ જાણે? સ્રીઓનું મન કંઈક હોય છે, બોલી બીજી હોય છે અને કાર્ય વળી કોઇ ત્રીજુંજ હોય છે; તેઓમાં એ મોટો દોષ હોય છે. સારા ગોત્રમાં ઉત્પન્ન થયા છતાં, સ્રીઓ નદીની પેઠે પ્રાયે બહુ પાણીના મોજાની પેઠે રસિકતારૂપી આનંદથી ભરપૂર અને નીચે (તુચ્છ) માર્ગે પ્રવર્તે છે. એ સ્વાર્થી નારીઓ સુવર્ણની છરીની પેઠે બહારથીજ મનોહર જણાય છે; એમનાં અંતઃકરણ તો અત્યંત દારુણ હોય છે."

સસરો–રત્નાકર શેઠ આમ વિચાર કરે છે, એવામાં તે સતી શીળવતી જે કપટ રહિત અને નિષ્કલંક હતી, તે કંઈ કાર્ય કરીને પાછી આવી ને ઘડાને મૂકીને પાછી પોતાની શય્યામાં સૂતી. પ્રભાતે ચિંતાએ ભરપૂર એવા શેઠે પોતાની સ્ત્રીને પૂછ્યું. "આપણી વહુ તને શીળગુણમાં કેવી દેખાય છે?" તેણીએ ઉત્તર આપ્યો. 'ઉત્તમ કુળની મર્યાદા પ્રમાણે તેણીનું વર્તન છે." શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું. "મને વહુ સારી લાગતી નથી; કારણ કે આજ રાત્રે મેં તેને ગુપ્ત રીતે કયાંય જતાં જોઈ છે." સાસુ બોલી. "ના, તે એવી નથી." ત્યારે શેઠે કહ્યું. "તેં પોતે દીઠી હોય તો તું માન્યા વગર રહે નહિ; મેં પોતે આજરાત્રે તેને ઘડો લઈને બહાર જતાં જોઈ છે. થોડો કાળ કોઇ અન્ય સ્થાને જઇને તે પાછી આવી અને સાંભળેલી વાત કરતાં પ્રત્યક્ષ જોયેલી વાત વધારે બળવાન્ છે, માટે મેં જે કહ્યું છે તે સત્ય માન."

એવામાં પુત્ર અજિતસેન પ્રભાતે દેવ ગુરૂની સેવા કરીને માત પિતાના ચરણે નમવાને આવ્યો. માત તાતના ચરણે પડીને પાસે બેઠો; એટલે પિતાએ તેને ખેદ સહિત કહ્યું. "પુત્ર, તને શું કહું ! વિધાતાએ તો આપણા ગૃહના આંગણામાં પારિજાતકની વેલ રોપી છે, પણ એવા વંશમાં ઉત્પન્ન થયેલી અને ઉત્તમ ગુણના સંસર્ગવાળી છતાં, લતાની પેઠે ત્હારી વહુ કુટિલતા સેવે છે. મેં પોતે આજ રાત્રે તેણીનું ચરિત્ર જોયું છે. રાત્રિના વિષે તે કોઈ સ્થળે જઈ આવી. હે વત્સ ! હું જાણતો હતો કે તે આપણા કુળ રૂપી વનને વિષે કલ્પલતા સમાન છે, પણ હમણાં તો તે દુષ્ટ દોષ યુક્ત અને વિષવેલથી પણ અધિક જણાઇ છે, માટે સ્ત્રીનો શો વિશ્વાસ? શીયળ ત્યાગ કરવામાં ઉદ્યમવંત એવી સ્ત્રીઓને પતિ ગુણથી (દોરડીથી) બાંધી શકતો નથી. પરીક્ષક પારખી શકતો નથી, તેમ ધનથી પણ તેણીઓને અટકાવી શકાતી નથી. શાસ્ત્રમાં જે સાંભળીએ છીએ અને લોકો પણ જે કહે છે, તે સર્વ આવી દુ:શીળા

કામ વિહ્વલ નારીઓ સત્ય કરી બતાવે છે. ત્હારી વહુ રાત્રીએ જળ લાવવાનો દંભ કરીને બહાર ગઈ; ને થોડી વાર પછી પાછી આવી; માટે તે અવશ્ય ત્યજવા યોગ્ય છે. ”

પુત્રે પિતાનું વચન પ્રમાણ કર્યું, એટલે શેઠે વહુને અસત્ય પ્રયોગથી કહ્યું. “ તમારા પિતાએ મને તમને સાથે લઇને બોલાવ્યો છે, માટે ચાલો ત્યાં જઇએ. ” વહુએ કહ્યું. અહો ! એમાં શું ? એક તો પિતાદિ સ્વજનનો મેળાપ થશે, અને વળી આપનું વચન પ્રમાણ થશે. ” એમ શીળવતીએ સાસરે કહ્યું તે સત્ય માન્યું. કહ્યું છે કે–સત્ય પરિક્ષા કર્યા વિના વિશેષ ગુણ માલમ પડતો નથી. જ્યાં સુધી ઉત્તમ પરીક્ષકોએ પરીક્ષા કરી નથી, ત્યાં સુધી રત્નને બીજા માણસો કાંકરા ધારે છે. પછી રથ જોડાવી શેઠે શીળવતીને લઇને માંગળિક કરી પ્રયાણ કર્યું.

રસ્તે ચાલતાં એક નદી આવી એટલે શેઠે વહુને કહ્યું. “ પગમાંથી પગરખાં કાઢી નાંખીને નદી ઉતરજો. ” પણ તે તો કંઈક વિચાર કરીને પગરખાં સહિત નદી ઉતરી. તેથી શેઠે ધાર્યું કે, “ એ દુર્વિનીત (વિવેક વગરથી) છે. ” વળી આગળ ચાલતાં એક મગનું ક્ષેત્ર આવ્યું, તે જોઇ શેઠ બોલ્યા. “અહો ! આ ક્ષેત્રના ધણીને ઘણું ધાન્ય મળશે. ” તે સાંભળી વહુએ કહ્યું. “ જો એને કોઇ ખાઈ નહીં જાય તો આપનું વચન સત્ય થશે. ” શેઠે કહ્યું. “ આ વહુ એવું અસંબદ્ધ કેમ બોલે છે ? ક્ષેત્ર તો તદ્દન ફળેલું છે. કોઇએ ખાધું હોય એમ જરા પણ દેખાતું નથી. ” વળી આગળ પ્રયાણ કરતાં ધનની સમૃદ્ધિમાં કુબેરના નગર જેવું અને આનંદી માણસોથી ભરપૂર એક નગર આવ્યું. તેને જોઈ સસરાએ મસ્તક ધૂણાવી વખાણ કર્યા. પણ વહુ છાની રહી નહીં; તેણીએ કહ્યું, “ જો ઉજડ હોત તો સારૂં થાત.” ત્યારે શેઠે વિચાર્યું. “આ વહુ તો મ્હારી હાંસી કર્યા કરે છે, માટે એને એનું ફળ મળશે.” આગળ જતાં એક સુભટ મળ્યો, તે પ્રહારથી જર્જરિત થઇ ગયો હતો. તેને

જોઇ શેઠે પ્રશંસા કરી કહ્યું કે, " વાહ ! વાહ ! તમે બહુ પરાક્રમી છો ? " પણ શીળવતી તો હમ્મેશાં વિચારીને બોલનારી, તે બોલ્યા વગર રહી નહી. " હે શ્વસુર ! એણે ક્યાંક માર ખાધો છે, બાકી છે તો એ પામર અને બીકણ. " શેઠે હવે વિચાર્યું. અવશ્ય આ વહુ મારાથી પ્રતિકૂળ છે, હું જે જે કહું છું તેને એ અસત્યં ઠરાવે છે. કહ્યું છે કે-સહુ પોતપોતાની પ્રશંસા કરે છે, પારકા દોષ જોવામાં કુશળ હોય છે, પારકાના કંઇક દોષ કાઢ્યા જ કરે છે. પણ પોતાનો દોષ હોય છે છતાં કહેતાં નથી. " શેઠ આમ વિચાર કરે છે, એવામાં રસ્તે એક વડનું વૃક્ષ આવ્યું; ત્યાં તેણે રથ ઉભો રખાવ્યો ને પોતે વડની છાયામાં બેઠા, પણ વહુ તો વડ ત્યજીને દૂર તડકામાં મસ્તક ઉપર એક લુગડું નાંખીને બેઠી. સસરાએ વહુને છાયામાં બોલાવી, પણ તે તો તે સાંભળ્યા છતાં ત્યાં ગઈ નહીં, એટલે શેઠે વિચાર્યું. " કુશિષ્યની પેઠે એને પણ ઉપદેશ દેવા જેવું નથી." વળી આગળ ચાલતાં એક ઘણી વસ્તીવાળું ગામ આવ્યું, તે જોઇ શેઠ બોલ્યા. " શું સુંદર શહેર છે ? એમાં સાત સાત તો પોળ છે. " પણ વહુ બોલી. " એ તો ઉજ્જડ ગામડું છે. " સસરાએ વિચાર્યું કે, " એ તો સદા મ્હારૂં કહેવું ખોટું પાડે છે. " વળી માર્ગે જતાં એક ત્રણ ચાર ઝુંપડાવાળું ગામડું જોઇ શેઠે એને ઉજડ કહ્યું, ત્યારે વહુએ વિચાર કરીને એને બહુ લોકની વસ્તીવાળું ઠરાવ્યું. એટલે શેઠે કહ્યું. " સર્વથા વિપરીત બોલનારી આ વહુ, કુશિક્ષિત અશ્વની પેઠે મને હઠથી શીઘ્ર નુકસાન કરશે." શેઠ આમ વિચારે છે, એવામાં શીળવતીનો મામો ત્યાં આવી શેઠને તથા શીળવતીને ગૌરવ સહિત પોતાને ઘેર લઇ ગયો, ને તેમનો ભોજનાદિકથી સત્કાર કર્યો; પણ શેઠ જમવા બેઠા નહિ; એટલે પેલાએ કરંબાનું ભાતું આપ્યું. તે લઈ વળી આગળ પ્રયાણ કર્યું, ત્યાં એક કેરડાના વૃક્ષની પાસે વડના ઝાડની હેઠે શેઠ પેલો કરંબો મૂકીને સૂતા, એટલે વહુ ખાવા લાગી; તેવામાં ત્યાં એક કાગડો બોલવા લાગ્યો, તેની

ભાષા સમજીને તેણી બોલી. " હે કાકા ! શું કકળાટ કરે છે ? મ્હારા મનમાં શું છે તે હું સમજું છું." શેઠ સૂતો સૂતો પણ વહુનાં વચન સાંભળી વિચારવા લાગ્યો. " આ વહુ તો કાક વિગેરેની ભાષા જાણુતી જણાય છે. ફરી ફરી કાકનો અભિપ્રાય જાણીને વહુ બોલી. " હે કાક ! પૂર્વે એકના વચને કરીને તો મ્હારે પતિનો વિયોગ થયો છે. માટે વળી જો ફરીથી કંઇ કરૂં અથવા બોલું તો તો મ્હારા માત પિતાને પણ મળવા પામું નહિ." જાગતો સૂતેલો શ્વસૂર એ સાંભળી બોલ્યો. " અરે, વિવેકહીન વહુ ! એમ કેમ કહે છે ?" વહુએ કહ્યું. " જો સત્ય કહીએ તો ગુણ છે તે દોષને અર્થે થાય. કારણ કે વનસ્પતિ ઉપર ફુલનો સમુહ થયો તો તેની શાખાને કાપી નાંખવામાં આવે છે, મોરને વિષે રહેતી ડગમગતી ચાલ અને તેનાં પીછાંનો આડંબર તેના વધનું કારણ થાય છે. વળી ચતુર ગતિવાળો ઉત્તમ અશ્વ પણ બળદની પેઠે જોડાય છે. આ પ્રમાણે ગુણવાનને વિષે રહેલા ગુણ એજ પ્રાયે તેના શત્રુ થાય છે, બાલ્યાવસ્થાને વિષે બંધુના આગ્રહથી હું સર્વ શાસ્ત્ર ભણી; તે સાથે તીર્યંચની ભાષાનું જ્ઞાન પણ અર્થ અને આમ્નાય સહિત શીખી." એ સાંભળી સર્પથી દંશ પામેલો માણસ ગારુડીના શબ્દથી બેઠો થાય, તેમ શેઠ ઉભા થઇને વહુની પાસે ગયા. ત્યાં જઈ તેણે કહ્યું. મારો અપરાધ ક્ષમા કરો." તે સાંભળી વહુ બોલી. " હે પિતાજી ! તે વખતે તમે જાગતા હતા: ત્યારે હું જે મસ્તક ઉપર ઘડો લઇને બહાર ગઇ હતી, તે એક શિયાળણીનો શબ્દ સાંભળીને હું ત્યાં ગઈ હતી. તે એમ કહેતી હતી કે, " એક મૃતક નદીમાં તણાતું આવે છે, તેના શરીર ઉપર લક્ષમુલ્યનાં આભરણો છે." તે સાંભળી હું ત્યાં ગઈ, ને તે મૃતકના આભરણો લઇ તેજ સ્થાને નદી તીરે ગુપ્ત રીતે દાટીને ઘડો લઈ પાછી આવી. તમે જાણ્યું કે હું કંઇ દુશ્ચેષ્ટિત કરી આવી." અને તેથીજ તમે મને અહિ લાવ્યા છો. પણ હે સસરાજી ! એ તો આ ધૂર્ત કર્મનુંજ કર્તવ્ય છે. શુભ યા અશુભ કર્મનો કોટી યુગે પણ તેમને

ભોગવ્યા વિના ક્ષય થતો નથી. હમણાં આ કાકપક્ષી જે બોલે છે, તે આપણો કરંબો માગે છે ને સૂચવે છે કે, "આ કેરડાના વૃક્ષની નીચે દશ લાખ સુવર્ણ છે." ત્યારે મેં તેને કહ્યું. "પૂર્વે એક કાર્ય કર્યું તે મ્હારા સસરાને રુચિકર થયું નહિ, તો વળી બીજું કરવા જઉં તો મ્હારૂં મૃત્યુજ થાય." વહુની વાત સાંભળી શ્રેષ્ટીએ મસ્તક ધુણાવીને કહ્યું. "તમે કહો છો તે ખરૂં છે શું?" વહુએ કહ્યું, "જો તમને શંશય હોય તો આ કુહાડી છે, તે લઇને ખોદી જુઓ." તે સાંભળી પ્રથમ એ કાગડાને કરંબાનું બળિદાન દઈ શેઠ લાભને કારણે તરૂણ પુરૂષની પેઠે કોદાળી વડે તે વૃક્ષની નીચે ખોદવા લાગ્યો. કહ્યું છે કે–દાંત સર્વે ચાલવા લાગ્યા, બુદ્ધિ જાડી થઈ, હાથ પગ કંપવા લાગ્યા, દૃષ્ટિ બંધ થઇ, બળ ગળી ગયું અને રૂપ સૌન્દર્ય નાશ પામ્યું, આ પ્રમાણે યમભૂપતિની મહા ધાડરૂપી વૃદ્ધાવસ્થા પ્રાપ્ત થયા છતાં, તૃષ્ણારૂપી સુભટો એકાકી પણ હૃદયરૂપ નગરને વિષે નૃત્ય કર્યા કરે છે. શેઠે ખોદયું તો ચાર સુવર્ણના કુંભ નીકળ્યા. તે જોઇને તે બોલ્યો, "અહો! મ્હારા ઘરને વિષે આ વહુ તો સાક્ષાત્ લક્ષ્મીજ આવી છે. અહા! મેં કાચની ભ્રાંતિથી મરકત મણિની અવગણના કરી!" એમ કહી શેઠે પોતાનો અપરાધ પ્રકટ બતાવી તેની પાસે ક્ષમા માગી. તેજ ક્ષણે તેણે રથ પાછો વાળ્યો. પાછા વળતા શેઠે વહુને પૂછયું; "આ ગામ જેમાં સાત સાત તો પોળ છે, તેને તમે ઉજ્જડ કેમ કહ્યું? વહુએ ઉત્તર આપ્યો. "જેમાં બહુ વસ્તી હોય છતાં આપણું કોઇ ન હોય તેને ઉજડ જાણવું. કારણ કે, વસ્તીવાળું છતાં જેને વિષે આપણા ઉપર સ્નેહ કે પ્રીતિ બતાવનારૂં કોઇ પણ વસતું ન હોય, તે ગામ પૃથ્વિ ઉપર અરણ્ય જેવું છે." વળી શેઠે પૂછયું. "તમે ઉજડ જેવા દેખાતા ગામને વસ્તીવાળું કેમ કહ્યું?" વહુએ કહ્યું, "તે ગામમાં એક મ્હારા મામાનું ઘર હતું, તેથી મેં તે ગામ વસ્તીવાળું કહ્યું." વળી શેઠે પૂછયું. "તમે વડની છાયા મૂકીને તડકામાં જઈ બેઠા

તેનું શું કારણ ?" વહુએ કહ્યું, "વડપર ઘટામાં કાગડો બેઠો હોય, તે જો સ્ત્રીના મસ્તક ઉપર ચરકે તો છ માસમાં તેણીના પતિને મહા અનર્થ થાય. વળી વૃક્ષના મુળ પાસે સર્પાદી જીવોનો ભય હોય છે, માટે હું દૂર જઇ બેઠી હતી." આ સાંભળી શેઠ બોલ્યા. "હે કુળાધર! સર્વ ભાવમાં વિચક્ષણ! તેં બહુ બહુ ઠીક કર્યું, વૃદ્ધપણાને લીધે બુદ્ધિહીન થયેલા મને તેં બોધ આપ્યો!" વળી શેઠે પૂછયું. "ત્યારે મેં પેલા સુભટના વખાણ કર્યાં તેને તમે 'બહુ કાયર છે' એમ કેમ કહ્યું?" વહુએ કહ્યું. "તેના પ્રહાર સર્વ તેની પીઠ ઉપર હતા., તેથી જો તે ખરેખરો સુભટ હોત તો તેણે સઘળા પ્રહાર અગ્રભાગ-છાતીનેવિષે ખમ્યા હોત." ત્યારે શેઠે પૂછયું "મેં જે મગના ક્ષેત્રને પરિપકવ દશાવાળું કહ્યું, ત્યારે તમે એમ કહ્યું કે "જો તે પૂર્વે ખવાયું ન હોય તો! તેને તે વખતે કોઇએ ખાધું નહોતું." વહુએ સમજણ પાડી કે, "આ ક્ષેત્રવાળા કણબી લોકો દરિદ્રી જેવા હોય છે. તેઓ બમણા આપવા કરીને કણાદિક લાવે છે ને ખેડ કરે છે, હવે જ્યારે ધાન્ય નીપજાવીને ઘેર લાવે છે ત્યાં તો પેલા પૂર્વે ધાન્ય આપનારા (લેણદારો) આવીને તે લઇ જાય છે. એટલે મેં કહ્યું કે, બમણું આપવું કરીને ધાન્ય લાવેલા એટલે તે પ્રથમથીજ ક્ષેત્રને ખાઈ ગયા કહેવાય." વળી શેઠે શંકા પૂછી. "જળ ભરેલી નદી આવી ત્યારે મેં તમને મોજડી ઉતારવાનું કહ્યા છતાં તમે તે કેમ ન ઉતારી?" તે ઉપરથી વહુએ ખુલાસો કર્યો કે, "નદીને વિષે કાંકરા જીવડા આદિ હોય તેના ભયને લીધે મેં તે ઉતારી નહિ. કારણકે, તેથી કાયાને કલેશ થાય." આ પ્રમાણે પુત્રવધુનાં વચનથી બહુ સંતોષ પામતો શ્રેષ્ઠી ઘેર આવી પહોંચ્યો. ત્યાં વહુએ ઘડામાં રહેલાં ભૂષણો બતાવ્યાં. ત્યારથી તેણીને બહુ સન્માન આપી પોતાના ઘરની સ્વામિની કરી સ્થાપી.

અનુક્રમે આયુઃક્ષયે શેઠ દેવલોક પામ્યા. તેની સ્ત્રી પણ સ્વર્ગે ગઇ. એટલે હવે અજિતસેન કુટુંબનો નાયક થયો. તે

વખતે અરિમર્દન રાજાને ચારસોને નવાણું મંત્રી હતા. તે બરાબર પૂર્ણ પાંચસો કરવાની ઇચ્છાથી તેણે પ્રત્યેક નગર થકી માણસોને બોલાવીને એવું પ્રશ્ન પૂછ્યું, "જે મને પાદપ્રહાર કરે તેનો શો દંડ કરવો ?" સર્વેએ ઉત્તર આપ્યો. "તે માણસનો શિરછેદ કરવો." આ ઉત્તર રાજાએ માન્ય કર્યો નહીં. ત્યારે શીળવતીની વિસ્તીર્ણ બુદ્ધિથી તે પ્રશ્નનો ઉત્તર અજિતસેને જઈને રાજાને કહ્યો. "તે પાદપ્રહાર કરનારને નુપૂર આપવાં." એવો પોતે ચિંતવેલો ઉત્તર સાંભળીને રાજાએ તેને સુવસ્ત્રાભરણ આપીને સંતોષ્યો, ને તેને બુદ્ધિવાન્ જાણીને પોતાનો મુખ્ય પ્રધાન કર્યો.

એકદા રાજા છ પ્રકારનું સૈન્ય લઈને પર્યન્ત દેશના રાજા સિંહસેનને જીતવાને નીકળ્યો, ત્યારે તેણે અજિતસેનને સાથે આવવાને આજ્ઞા કરી. તે ઉપરથી એ ચિન્તામાં પડયો. મહાસતી શીળવતીએ ઉદ્વેગનું કારણ પૂછવા ઉપરથી તેણે સ્પષ્ટ કહ્યું. "જો કે તું સુશીળા છે, તોપણ તને ઘરને વિષે એકલી મુકી રાજા સાથે જવાને મ્હારૂં મન માનતું નથી." શીળવતીએ કહ્યું. "ગમે તેમ પણ રાજાનાં કાર્ય કરવાં જોઇએ. મ્હારૂં શીયળ તો નિશ્ચળ સમજજો. એમજ ધારજો કે, દેવ દાનવ આદિ પણ તે ખંડન કરવાને અસમર્થ છે." એમ કહી તેણીએ તેના કંઠને વિષે એક પુષ્પમાળા પહેરાવીને કહ્યું કે, "જ્યાં સુધી આ માળા તમારા કંઠને વિષે કરમાય નહીં, ત્યાં સુધી એમ ધારજો કે મ્હારૂં શીયળ નિશ્ચળ છે." પ્રિયાનાં આવાં વચન શ્રવણ કરી અજિતસેન રાજા સાથે નિશ્ચિંતપણે ગયો. રસ્તે ચાલતાં પુષ્પ વગરની અટવીને વિષે પણ અજિતસેનના કંઠમાં પુષ્પની તાજી માળા જોઈને રાજાએ પૂછયું. "તમારા કંઠને વિષે આ અટવીમાં તાજી પુષ્પમાળા કયાંથી ?" મંત્રીશ્વરે કહ્યું. "એ માળા મ્હારી પ્રિયાએ મ્હારા કંઠને વિષે આરોપી છે; તે તેણીના શીળ પ્રભાવથી નિરંતર કરમાયા વગરની રહે છે." રાજા શીળવતીના શીયળનું સ્વરૂપ સાંભળીને ચમત્કાર પામ્યો.

એકદા તે રાજા પોતાના નર્મમિત્રો (ગમ્મત કરાવનારા મિત્રો) આગળ શીળવતીના શીયળવ્રતની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. એટલે કામાંકુર મિત્રે ઈર્ષ્યાથી કહ્યું. "ચંચળ નેત્રવાળી સ્ત્રીઓને વળી શીયળવ્રત કેવું ?" તે વખતે લલિતાંગે કહ્યું "કામાંકુર મિત્રે કહ્યું એ સત્ય છે." પછી રતિકેલિએ કહ્યું. "એમાં સંશય શો ?" એટલે અશોક બોલ્યો. "શીયળનું ખંડન કરવાને હું જઈશ." તે ઉપરથી કૌતુકી રાજાએ તેને ધન આપીને મોકલ્યો. એ અશોક અબધૂતનો વેષ લઈને ઉત્તમ વસ્ત્ર ધારણ કરી નંદનપુર જઇ શીળવતીના ઘરની પાસે આસન નાંખીને બેઠો. ત્યાં રહ્યો રહ્યો તે પંચમ રાગનાં ગીત પ્રમુખ ગાતો મનોહર અંગવાળો જવા આવવા લાગ્યો તથા સુશીળા શીળવતી તરફ બહુ પ્રકારના કામવિકાર બતાવવા લાગ્યો. એ સર્વ જોઇને સતી વિચારવા લાગી. "નિશ્ચે એ મ્હારૂં શીયળ ખંડન કરવા ધારે છે, પણ એ મૂર્ખ વિચાર કરતો નથી કે, કેસરીસિંહ જીવતો હોય ત્યાં સુધી તેની કેસર (યાળ) કોણ ગ્રહણ કરી શકે ?" એમ વિચારીને તેણે વિકલ્પ વિના પણ ચક્ષુના ખૂણામાંથી તેના તરફ દૃષ્ટિ કરી; તેથી તે હર્ષ પામી ચિંતવવા લાગ્યો. "મ્હારૂં વાંછિત સિદ્ધ થયું; કારણ કે, આ સુમુખીએ મ્હારા તરફ નજર કરી છે." એમ ધારી તેણે દૂતી મોકલી. તે શીળવતીને જઈને કહેવા લાગી. "બાઇ, ત્હારો સ્વામી રાજા સાથે ગયો છે, તેનું કોણ જાણે શું થશે ? ગયો દિવસ ફરી પાછો નહિ આવે; ત્હારૂં યૌવન ભોગ વિના નિષ્ફળ જાય છે." પછી શીળવતી બોલી. "કુળવાન્ સ્ત્રીઓને પરપુરુષ સાથે સંગત તો શું, પણ વાર્તાએ કરવી યુક્ત નથી;" પણ પેલી દૂતીએ ફરી ફરી કહ્યું, તેથી શીળવતીએ કહ્યું કે, "તેને એક લક્ષ સુવર્ણ લઇને પાંચમે દિવસે મોકલજે." દૂતીએ જઈને અશોકને એ વાત કહી. અશોક હર્ષ પામ્યો; ને પ્રથમથી અર્ધલક્ષ સુવર્ણ તેણીને મોકલાવ્યું.

હવે શીળવતીએ પોતાના શીયળની રક્ષાને અર્થે ઓરડામાં એક ઊંડો ખાડો ખોદાવ્યો; તેના ઉપર એક નિષ્કેવળ

તંતુથી ભરેલો પલંગ મૂકયો, ને ઓછાડ પાથર્યો. પાંચમે દિવસે અશોક બાકીના અર્ધલક્ષ સોનૈયા લઇને આવ્યો. શીળવતી બોલી "ભોજન થાય છે અને સ્નાન કરવાને ઉષ્ણજળ મૂકયું છે, ત્યાં સુધી તમે આ પલંગ ઉપર બેસો." તે પ્રમાણે તે તેની ઉપર બેઠો એટલે તે ત્રુટી ગયો, ને અશોક ખાડામાં પડયો! ત્યારથી એક દોરડી વડે તે તેને માટે શરાવલાને વિષે અન્ન પાણી મોકલવા લાગી. પરંતુ અશોકને તો ખાડામાં નરકનું દુઃખ સહન કરવું પડયું.

આ વાતને એક મહિનો થયો. રાજાએ વિચાર્યું. "અશોકની તો ખબર પણ મળતી નથી." એટલે રતિકેલિ તેવીજ પ્રતિજ્ઞા કરીને ત્યાં ગયો. તે પણ અશોકની માફક તેજ ખાડામાં પડયો! એ પ્રમાણે કામાંકુર પણ ત્યાં ગયો, ને પેલા બેની દશાને પામ્યો! તેજ અવસ્થા લલિતાંગની પણ ત્યાં આવવાથી થઇ. આ પ્રમાણે ચારે કુવામાં પડયા; તેમને દોરડે બાંધેલા શરાવલામાં અર્ધ અન્ન પાણી મળતું. નરકને વિષે નારકી જીવોની પેઠે દુઃખ પામતા તેઓએ એક દિવસે શીળવતીને કહ્યું, "અમે ક્ષુધાથી પીડાઇએ છીએ; અમારા જેવા પામર જનો આ પ્રમાણે દુઃખના ભાજન થાય છે. હે સતી! મૂઢ એવા અમે ત્હારૂં મહાત્મ્ય જોયું; હવે કૃપા કરીને અમને આ કૂવામાંથી બહાર કાઢ." શીળવતીએ કહ્યું. "જો તમે મ્હારૂં કહ્યું માનો તો બહાર કાઢું." તેઓ બોલ્યા. "તમે કહેશો તે સુલભ હશે કે, દુર્લભ હશે તોપણ કરીશું." પછી શીળવતીએ તેમને અમુક આજ્ઞા આપી રાખી.

એવામાં તેનો સ્વામિ અજિતસેન આવ્યો, તેને સતીએ પેલા ચારે જણનું વૃત્તાંત ગુપ્ત રીતે કહ્યું. પછી શીળવતી બોલી કે, "એક વાર આપણે રાજાને પરિવાર સહિત ભોજનને અર્થે નિમંત્રણ કરીએ, પછી એમને ઉઘાડા પાડીએ." ત્યાર પછી નોતરૂં આપી રાજાને જમવા બોલાવ્યા. તે જમવા આવ્યા. શીળવતીએ છાની રીતે રસવતી તૈયાર કરાવી મૂકી હતી. હવે

તેણીએ અવસર જાણીને પેલા ચોરોને કૂવામાંથી બહાર કાઢીને ઓરડામાં આસન ઉપર બેસાડયા. તેઓને ન્હવરાવીને ચંદનનો લેપ કર્યો. એવામાં રાજા કહેવા લાગ્યા. "અરે મંત્રી! જમવાનું અસુર થાય છે; અને તમારા ઘરમાં તો રસોઈ પણ કરેલી જણાતી નથી." મંત્રીએ કહ્યું. "હે રાજન્! મ્હારાં ઘરમાં મ્હારી પ્રિયાને વશ એવા ચાર યક્ષો છે, તે જે જે માગશું તે તે આપશે." પછી રાજા સહપરિવાર જમવા બેઠા; એટલે એ યક્ષોની પાસેથી રસોઇ માગી માગીને તેમને જમાડયા. તે જોઇ રાજાએ કહ્યું "હે મંત્રી! જે આ યક્ષો છે, તે પ્રિય અને મનગમતી રસોઈ આપે છે, માટે જો તે આપણી પાસે હોય તો માર્ગમાં રાંધવાની અડચણ વિના સૈન્યને ભોજન મળે." મંત્રીએ કહ્યું. "મ્હારી પ્રિયાને કહીને હું તે તમને આપીશ." પછી શીળવતીએ પેલા ચારેને કહ્યું. "જો તમે મ્હારૂં કહ્યું કરશો, તોજ તમને છોડીશ." પેલાએ હા કહી; એટલે તેમને પેટીમાં બેસાડયા, અને તેમને કહ્યું કે, "આ પેટી રાજાને આપવાની છે. રાજા એક પ્રયાણ કરીને મધ્યાન્હે ભોજન માગે, ત્યાં સુધી તમારે બિલકુલ બોલવું નહીં. જો વચ્ચે બોલ્યા તો મૃત્યુ આવ્યું જાણજો." તેઓએ હા કહી એટલે એ પેટી ભૂપતિને આપી. તે તેણે હર્ષથી સ્વીકારી. એક પ્રયાણ કરી મધ્યાન્હે રાજાએ પેટી ઉઘાડી તેમની પાસે રસોઇ માગી. ત્યારે તે બોલ્યા. "ભોજન વિના તો અમારાંએ ગાત્ર શિથિલ થઇ ગયાં છે, તે તમને તો કયાંથીજ આપીએ?" એ સાંભળી તેમના સ્વર તુરત ઓળખી કાઢી તેમને બહાર કાઢયા; અને શીળવતીનું સ્વરૂપ પૂછયું. તેમણે એ સ્વરૂપ નિવેદન કર્યું. તે સાંભળીને રાજા હર્ષ પામ્યો, અને પાછો આવી શીળવતીના શીળવ્રતની પ્રશંસા કરવા લાગ્યો. "મ્હારી બ્હેન છે" એમ કહીને તેણીને વસ્ત્રાભરણ આપ્યાં. આ વૃત્તાંત ઉપરથી સર્વ લોકો ચમત્કાર પામી બોલવા લાગ્યા, "આ શીળવતી સતીઓમાં શ્રેષ્ઠ છે."

પછી અજીતસેન પોતાની પ્રિયા સતી શીળવતી સાથે સંસાર સુખ ભોગવતો ચિરકાળ પર્યંત સુખમાં રહેવા લાગ્યો.

તેને અનુક્રમે લક્ષ્મીધર અને ચંદ્રસેન નામના પુત્ર થયા. તેઓ નિરંતર જિનોક્ત ધર્મ પાળવા લાગ્યા.

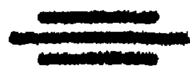
એકદા તે નગરને વિષે ધર્મઘોષ નામના સૂરિ પધાર્યા; તેમની પાસે અજિતસેન પ્રિયાને લઇને ધર્મ સાંભળવા ગયો. સૂરિને દેશના આપી. ધર્મથી ઉત્તમ કુળને વિષે જન્મ, શરીરે સૌભાગ્ય, આયુષ્ય, બળ, નિર્મળ યશ, વિદ્યા અને દ્રવ્ય એટલાં વાનાં મળે છે. મહા ભયંકર અરણ્યમાંથી પણ ધર્મ નિસ્તાર કરે છે, એવો જે ધર્મ તે સમ્યક્ પ્રકારે સેવ્યો છતાં સ્વર્ગ અને મોક્ષનો દાતા થાય છે." પછી દેશનાને અંતે શીળવતીએ મુનિને પૂછ્યું. "હે ભગવાન્! મેં પૂર્વ ભવે શું કર્યું હશે?" જ્ઞાની મહારાજાએ કહ્યું. "કુસુમપુર નગરને વિષે સુલસ નામનો શ્રાવક રહેતો હતો, તેને સુયશા નામની સ્ત્રી હતી. તેમને સ્વભાવે ભદ્રક એવો દુર્ગત નામનો સેવક હતો, એ દુર્ગતને દુર્ગિલા નામની સ્ત્રી હતી. એકદા એ દુર્ગિલા સુયશાની સાથે સાધ્વી પાસે ગઈ. ત્યાં સુયશાને પુસ્તકની પૂજા કરતી જોઇ દુર્ગિલાએ પૂછ્યું; "હે સાધ્વી! આજે શું પર્વ છે?" સાધ્વીએ કહ્યું. "આજે શ્રુતતિથી વિખ્યાત જ્ઞાનપંચમી છે. જે આજ જ્ઞાનપંચમીને દિવસે ઉપવાસ કરીને પુસ્તકપૂજા પૂર્વક જ્ઞાનની પ્રભાવના કરે, તે સુખ, સાભાગ્ય, દ્રવ્ય, બુદ્ધિ આદિ વૈભવ પામીને અનુક્રમે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે છે." એ સાંભળી દુર્ગિલા બોલી. "મ્હારી સ્વામિનીને ધન્ય છે કે, જે આ પ્રમાણે પંચમીનો તપ કરે છે. હું તો તપશ્ચર્યા કરવાનેએ સમર્થ નથી." તેથી સાધ્વીએ કહ્યું "ત્યારે તું ત્હારે આધીન એવું શીયળવ્રત પાળ, જેથી તું સુખી થઈશ. હે વિવેકબાળા! યાવજ્જીવ પરપુરુષનો ત્યાગ કર અને અષ્ટમી ચતુર્દશીએ ત્હારા ભર્તારની સાથે પણ સેવન ન કરીશ." સાધ્વીએ આપેલો આ અભિગ્રહ લઇ હર્ષ પામી ઘેર આવી; અને તે વાત પોતાના પતિને કહી. પતિએ કહ્યું. "જો તેં એ પ્રમાણે અષ્ટમી ચતુર્દશીનો નિયમ કર્યો છે, તો મ્હારે પણ આજથી એ નિયમ અંગીકાર છે. લઘુકર્મી એવા

એ બન્ને જીવ શુદ્ધ શીયળ પાળવા લાગ્યા. અનુક્રમે તેમણે સમકિત પ્રાપ્ત કર્યું. એમ કરતાં કરતાં દુર્ગિલાએ તો ગુરૂ પાસે જ્ઞાનપંચમીના તપનો નિયમ લઈ તે આદર્યો. આયુક્ષયે બન્ને મૃત્યુ પામી સૌધર્મ દેવલોકે દેવતાપણે ઉત્પન્ન થયાં. દુર્ગતનો જીવ દેવલોકથી આવ્યો, તે તું જિનસેન થયો અને દુર્ગિલાનો જીવ તે આ શીળવતી થઇ.

ગુરુના મુખથી પોતાનો પૂર્વભવ સાંભળી, જ્ઞાન આરાધન-રૂપ પુન્યથી તેમને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. પોતાનો પૂર્વભવ સ્મરણમાં આવવાથી વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થયો; તેથી તેમણે દીક્ષા લીધી. સંયમ પાળી તેઓ પાંચમે સ્વર્ગે ગયાં; ત્યાંથી ચ્યવી મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત કરી, સર્વ કર્મ ક્ષય થયે મુકિત પામશે. ઈતિ શીળવતીની કથા.

પ્રતિક્રમણમાં કહેવામાં આવતી
પૂર્વાચાર્ય રચિત
ભરહેસરની સજઝાય
ની તેર ગાથાઓ વિષે
શ્રી. શુભશીળગણિએ દશ હજાર શ્લોકને આશરે ટીકા લખેલી
તેના પંદર હજાર શ્લોકનું ગુજરાતી ભાષાન્તર.

ભરતેશ્વર બાહુબળિવૃત્તિ ભાષાન્તર

સ્ત્રી વિભાગ

(જેની પાંચ આવૃત્તિ થઇ છે.)
જેમાં ૫૩ સ્ત્રીઓની જીવન કથાઓ આવેલી છે
અને જેનો
જૈન એજ્યુકેશન બૉર્ડે ધાર્મિક શિક્ષણના
અભ્યાસક્રમમાં આવકારદાયક સમાવેશ કરેલો છે.
જેની બબ્બે ગૃહસ્થોએ એકી સાથે આઠસો આઠસો
નકલો ખરીદી લઈ લ્હાણી કરી છે.

તે જરૂર વાંચો.

પાકું, પુંઠું, કિંમત ૧-૮-૦

પુરૂષ ભાગ, બે, દરેકની કિંમત ૧-૮-૦
[જેની ચાર આવૃત્તિ થઈ છે.]
તેના બેઉ ભાગોમાં લગભગ પોણોસો કથાઓ આવેલી છે.

નળ અને દમયંતી.

શ્રી મેઘજી હીરજીના સૌજન્યથી.

દમયંતી.

સ્ત્રીઓએ અત્યંત વિકટ સમય આવી પડે તોપણ દમયંતીની પેઠે પતિને ત્યજવો નહી.

કોશળ દેશને વિષે નિષધ રાજા રાજ્ય કરતો હતો, તેને લાવણ્યસુંદરી નામે સ્ત્રી હતી. તેમને અનુક્રમે નળ અને કૂબેર નામે બે પુત્રો થયા. વળી વિદર્ભ દેશના કુંડિનપુર નગરમાં બળવત્તર એવો ભીમ ભૂપતિ રાજ્ય કરતો હતો. તેની પત્ની પુષ્પવતીએ સુસ્વપ્ને સૂચિત એવી એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. આ પુત્રીને પૂર્વના શુભકર્મના ઉદયથી ભાલસ્થળને વિષે સૂર્યના જેવું દેદિપ્યમાન તિલક હતું. છઠ્ઠી જાગરણનો મહોત્સવ કર્યા પછી રાજાએ તેણીનું દમયંતી એવું નામ પાડયું. અનુક્રમે દમયંતી પગે ચાલતાં શીખી, ત્યારે તેણીએ પહેરેલા નુપુરનો ઝણઝણ કરતો નાદ માત પિતાને પ્રમોદ ઉપજાવતો. એમ કરતાં જાગતું છે સૌભાગ્ય જેણીનું એવી તે વૃદ્ધિ પામતી ધર્મ કર્મ શાસ્ત્રને વિષે કુશળ થઇ.

હવે એકદા નિર્વૃતી દેવી શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની સુવર્ણની પ્રતિમા દમયંતીને આપીને કહેવા લાગી. “ આ કલ્યાણને કરનારી એવી પ્રતિમાનું ત્હારે નિત્ય પૂજન કરવું. મહા ઉદય તથા સુખને આપનારી એ ત્હારા ભવનો નાશ કરવાવાળી થશે.” એ ઉપરથી દમયંતીએ એ પ્રતિમા લઇને ગૃહદેરાસરને વિષે રાખી.

અનુક્રમે એ ભીમરાજાની પુત્રી મનોહર તથા રૂપ લક્ષ્મીથી યુક્ત એવા યૌવનને પામી. સોળ વર્ષની તેણીની વય થઇ; એટલે માતા પિતાને તેણીને માટે યોગ્ય પતિ શોધી કાઢવાની ચિંતા થઇ. કહ્યું છે કે–પુત્રી જન્મતાં શોક ઉપજાવે છે, વૃદ્ધિ પામતાં ચિંતા વધારે છે. પાણિ ગ્રહણ કરાવતી વખતે દંડ ભરાવે છે; આમ દીકરીના બાપને સદા દુઃખ રહે છે. પછી રાજાએ સ્વયંવર મંડપ રચાવ્યો; અને બહુ રાજકુમારોને નિમંત્રણ કર્યું. એ સમયે દૂતે વિજ્ઞપ્તિ કરવાથી નિષધ રાજા પણ પોતાના નળ અને કૂબેર નામે બે પુત્રોને લઇને સ્વયંવર ઉપર આવી પહોંચ્યો. ભીમ રાજાએ સર્વ રાજાઓને સામા જઇ તેડી લાવી આસનાદિ વડે સત્કાર કર્યો. પછી પ્રભાતે સર્વ રાજાઓ ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકાર પહેરી સુશોભિત મંચો ઉપર આવીને બેઠા; એટલે દમયંતી પણ સુખાસનને વિષે બેસીને પોતાની સખીઓના પરિવાર સહિત ત્યાં આવી. તે વખતે અનેક લોકો પોત પોતાનાં કાર્યો ત્યજીને ત્યાં જોવા આવ્યા હતા. કહ્યું છે કે–કલેશ, કાજળ, સિંદુર, દૂધ, જમાઇ અને વાજિંત્ર એ છ વસ્તુ ઉપર સ્ત્રીને બહુ પ્રીતિ હોય છે. એવામાં સુખાસનમાં બેઠેલી દમયંતી પ્રતિહારિણીએ વર્ણવેલા અંગ, વ્યંગ અને તિલંગ આદિ દેશોના સ્વામિને ત્યજીને આગળ ચાલી. અનુક્રમે નળ રાજા પાસે આવી. તે વખતે જોવા આવેલી બીજી સ્ત્રીઓએ દમયંતીના રૂપ ગુણનું વર્ણન કર્યું. તે આ પ્રમાણે:–દમયંતીના પગને વિષે ચોપડેલો અળતાનો રસ તે જાણે રંગ મંડપમાં આવેલા રાજાઓએ અંગધારી અનુરાગજ હોયની ! એવો શોભતો હતો; અને તેણીના કપાળને વિષે રચેલી કસ્તૂરીની પીળ તે જાણે કામદેવરૂપ ભૂપતિની સ્તુતિના અક્ષરોની પંકિતજ હોયની ! એવી શોભતી હતી. વળી કંઠને વિષે ધારણ કરેલી મલ્લીકાના પુષ્પોની ઉજ્વળ માળા તેણીના મુખરૂપી ચંદ્રની આસપાસ વિંટળાયલી નક્ષત્રની પંકિતની પેઠે શોભતી હતી. કાનને વિષે ધારણ કરેલાં રત્નનાં દેદિપ્યમાન કુંડળો સૂર્ય ચંદ્રની ભ્રાંતિ કરાવતાં હતાં. નેત્રને વિષે ધારણ કરેલી કાજળની રેખા

પદ્મ ઉપર ભ્રમરની પેઠે અને અંગે ધારણ કરેલું વસ્ત્ર ગંગાના કલ્લોલ સમાન શોભતું હતું. આવી સ્વરૂપવતી દમયંતી પ્રતિહારીએ વર્ણવેલા નળરાજાના ગુણોને સાંભળી તથા તેને જોઈ હર્ષ પામી તેના અનુરાગવાળી થઈ. એટલે તેણીએ તેના કંઠને વિષે વરમાળા આરોપી. દમયંતીએ નળને વરમાળા આરોપી એટલે જય જયકાર થયો. નિષધ રાજા અને ભીમરાજાએ મળીને પછી તેમનો વિવાહ ઉત્સવ કર્યો.

હવે દમયંતીએ નળ રાજાની સંગાથે જવા વિદાય માગી. ત્યારે તેણીના માતા પિતાએ તેણીને ઉપદેશ આપ્યો. "હે પુત્રી! ત્હારે પતિને ઘેર જઇ સાસુ સસરા આદિ વર્ગનો બહુ વિનય કરવો અને પતિને અનુકૂળ વર્ત્તન રાખવું." પછી નિષધ રાજા મહોત્સવ પૂર્વક પોતાના નગર ભણી ચાલ્યો. આગળ ચાલતાં માર્ગને વિષે બહુ અંધકાર વ્યાપી ગયો; તેથી વનને વિષે નિષધ રાજાને થોભવું પડયું. એટલે પોતાની પ્રિયાને નળે કહ્યું. "હે પ્રિયે! ત્હારા તિલકને પ્રકટ કર., કે જેથી આ અંધકાર નાશ પામે અને પ્રકાશ થાય," તે સાંભળીને દમયંતીએ ભાલસ્થળને વિષે રહેલા પોતાના તિલકને પ્રકટ કર્યું; એટલે સૂર્ય સમાન તેના તેજથી સર્વ સ્થળ પ્રકાશમય થઈ રહ્યું. એવામાં કાઉસ્સગ્ગપણે રહેલા એક મુનિ તેમના દીઠામાં આવ્યા. તેમના દેહ સાથે એક હસ્તી પોતાના શરીરને ઘસતો હતો, તોપણ તે મુનિ પોતાના ધ્યાનમાં અચળ ઉભા હતા. તેમની પાસે જઇ નળે તથા દમયંતીએ તેમને વંદન કર્યું. તે જોઇ નિષધ રાજા પ્રમુખ સર્વ માણસો તેમની પાસે ગયા ને તેમને ભકિત સહિત પ્રદક્ષિણા દઇ વંદન કર્યું. તે વખતે મુનિએ કાઉસગ્ગ પૂર્ણ કરીને તેમને આ પ્રમાણે ઉપદેશ આપ્યો. "દેવ ગુરુની પૂજા, દયા, દાન, તીર્થયાત્રા, નવકારાદિનું સ્મરણ, તપ, શાસ્ત્ર શ્રવણ અને પરોપકારને માટે મૃત્યુ એ આઠ બાબતો પ્રાણિઓને પોતાના જીવિતનો ધર્મ છે." દેશનાને અંતે નળ રાજાએ અંજળિ જોડીને મુનિને પૂછયું, "હે ઋષિ! આ દમયંતીને

ભાલસ્થળને વિષે આવું તિલક કયા શુભ કર્મને લીધે થયું હશે ?" મુનિએ કહ્યું. "એ ભીમ પુત્રીએ પૂર્વ ભવને વિષે એક જિનેશ્વર દીઠ એક, એમ ચોવીશ જિન દીઠ ચોવીશ આયંબિલ કર્યાં હતાં, અને તે તપના ઉદ્યાપનમાં તેણીએ ચોવીશે જિનેશ્વરને તિલક કર્યાં હતાં. તેના પ્રભાવથી તેણીના ભાલસ્થળને વિષે આવું રવિને પણ જીતનારૂં તેજસ્વી તિલક થયું છે. અનુક્રમે તપના પ્રભાવથી એ કલ્યાણનું ભાજન થશે." ગુરુની આવી વાણી સાંભળીને બહુ જનો તે વખતે તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા.

પછી નિષધ રાજા પરિવાર સહિત પોતાને નગરે પહોંચ્યો. નગરજનોએ મહોત્સવ કર્યો અને દાન આપતો આપતો ભૂપતિ મહેલને વિષે ગયો. નળ રાજાએ નાના પ્રકારનાં દાન આપીને પોતાની કીર્તિને ચોદિશિ વિસ્તારી. પછી નળને રાજ્ય સોંપી તથા કુબેરને યુવરાજ પદે સ્થાપી નિષધ રાજાએ સંયમ ગ્રહણ કર્યો. અંતે તપશ્ચર્યા કરી સ્વર્ગે ગયો.

હવે ધર્મ, અર્થ અને કામ એ ત્રણે વર્ગને સાધતા નળ રાજાએ ચિરકાળ પર્યંત રાજ્ય ચલાવી બહુ દેશોને સાધ્યા. એટલે મહાન રાજ્ય જોઈ કુટિલ આશયવાળા કુબેરને તેનું રાજ્ય લેવાનું મન થયું. નળ તો નિર્મળ ચિત્તવાળો હતો, એટલે પેલાએ તેની સાથે દ્યુત રમવાનું કર્યું. દમયંતી વિગેરેએ બહુ વાર્યા છતાં પણ નળ ભાઈ સાથે દ્યુત રમ્યા અને તેમાં પોતાનું રાજ્ય હારી બેઠા. કુબેરે તો હર્ષ પામીને નળને કહ્યું. "કે હવે તું દેશ ત્યજી ચાલ્યો જા." કહ્યું છે કે-પ્રાણીએ પારકુ ધન ન લેવું; કારણ કે એમ કરવાથી તે નરકગતિ પામે છે.

દ્યુત જેવા કુવ્યસનના સેવનથી પોતાનું રાજ્ય ત્યજીને નળરાજા જેવા મહાત્મા પુરૂષને વનને વિષે નીકળી જવું પડ્યું. ત્યાં પ્રિયા સહિત એકલા ચાલતા, પગને વિષે પેશી જતા કંટક આદિની વ્યથા સહન કરતા, પ્રિયાને પવન નાંખતા,

શ્રમિત થતી ત્યારે તેણીના ચરણુને દાબતા અને તૃષાતુર થતી ત્યારે પદ્મના પુટને વિષે તેણીને જળ લાવીને પાતા, સત્વનું અવલંબન કરતાં છતાં પણુ જ્યારે નળ રાજા શ્રમિત થતા, ત્યારે દમયંતી તેના ચરણુ ચાંપવા જતી તેણીને પણુ તે નિવારતા. આમ કરતાં કરતાં મધ્યાન્હ થયો; ત્યારે દંપતીએ ફળ ફુલ મેળવી તેનો આહાર કર્યો ને સાયંકાળે કોઇ લતાગૃહનો આશ્રય લઇ તેમાં રાત્રી વ્યતીત કરી. અન્યદા જ્યારે સૂર્યનાં તીક્ષ્ણુ કિરણોથી ત્રાસ પામતાં ત્યારે તેઓ અંધકારમય એવા વનના ગાઢ વૃક્ષોનો આશ્રય લેતાં.

એકદા વનને વિષે દમયંતી સરોવરના જળથી પ્રિય નળ રાજાના ચરણુ પ્રક્ષાલન કરતી હતી, તે વખતે નળે તેણીનું મ્લાન વદન દેખીને ચિત્તને વિષે વિચાર્યું, “અહો કયાં આ પ્રવાલના જેવી સૌમ્ય પ્રિયા અને કયાં આ દુ:ખથી પૂર્ણ માર્ગ ? કયાં તે મારૂં રાજ્ય અને કયાં આ અકથ્ય દુ:ખદાયક વનવાસ ?” પછી નળ રાજાએ વિશ્રામ લેવાને અર્થે કોઇ મનોહર શિલાતળ ઉપર કેળના પત્રોની શય્યા રચી અને તે ઉપર દંપતી હાથનું ઓશીકું કરી પરમેષ્ટિ મંત્રનો ઉચ્ચાર કરીને સૂઇ ગયાં; પણુ બહુ દુ:ખી થયેલો એવો નળરાજા (દમયંતી નિંદ્રાવશ થયા પછી) ચિંતવવા લાગ્યો. “મ્હારે અહિં બહુ દુ:ખ છે. એક તો વનવાસ, તેમાં વળી દરિદ્રતા ને તેમાં પણુ આ પ્રિયા સાથે છે તે પગબંધન છે; માટે તેણીને ત્યજીને જતો રહું.” આવો વિચાર કરીને પોતે ધીમેથી જવા તૈયાર થયો, ને પ્રિયાના વસ્ત્રને છેડે આ પ્રમાણે લખતો ગયો. “હે વામાંગી ! ડાબી બાજુએ કુંડિનપુર જવાનો માર્ગ છે અને અહિં કેસુડા ઉગ્યાં છે તેની દક્ષિણુ દિશાએ કોશલા નગરી આવેલી છે, માટે હે ગજગામિનિ તને રુચે ત્યાં જજે. હું કયાંય પણુ મારૂં મુખ બતાવવાને અસમર્થ છું.” એ પ્રમાણે અક્ષરો લખીને નળ રાજા ગૂઢ દુ:ખને લીધે રૂદન કરતો તથા ફરી પાછો વળીને

પ્રિયાના મુખકમળને જોતો ચાલી નીકળ્યો. તે મનોગત બોલ્યો. "હે વિધાતા ! તેં આ દમયંતીને સર્વ કરતાં સુંદર ઉત્પન્ન કરી છતાં તું એ મહાત્માની વલ્લરી જેવીને કેમ દુઃખી કરે છે ? હે વન દેવતાઓ ? તમે પ્રસન્ન થઇને મ્હારૂં કહેવું શ્રવણ કરો, આ મ્હારી પ્રિયાને માર્ગે જતાં ઉપદ્રવ ન થાય તેમ કરશો." એમ કહી ફરી જોતો ચાલ્યો કે, જ્યાં સુધી એ દમયંતી તેની દૃષ્ટિમર્યાદામાં રહી. તેણીને વનના હિંસક પ્રાણીઓથી લેશ માત્ર પણ ભય ન ઉપજે એવા વિચારમાં તેણે ફરી ફરી આવવું જવું કર્યું. વળી તે પોતાને સંબોધીને કહેવા લાગ્યો. "હે દુરાત્મા નળ ! ત્હારી પ્રિયા આ પ્રમાણે વનને વિષે એકલી સૂતી છે, તેમાં તને કેવી રીતે સુખ પ્રાપ્ત થવાની આશા રહે છે ?" આવા વિચારમાં નળે રાત્રી નિર્ગમન કરી.

પછી ત્યાંથી આગળ ચાલતાં એક બળતી જ્વાળાવાળો વનદવ નળની દ્રષ્ટિએ પડયો. તે દવમાં બળવાથી આક્રંદ કરતો કોઇનો સ્વર નળે સાંભળ્યો, તેથી તે તેની પાસે ગયો તો તેણે મનુષ્યની વાણી સાંભળી કે "હે ઈક્ષ્વાકુ વંશરૂપી સમુદ્રના ચંદ્રમા ! વિશ્વના વત્સળ નળ રાજા ! મને આ દવમાંથી સળગતો બચાવ." ત્યાં તો તેણે એક સર્પને બળતો જોયો એટલે મહા ધીર એવો નળ રાજા બોલ્યો, "હે નાગદેવ ! તું કેવી રીતે મનુષ્યની વાણી બોલી શકે છે ?" સર્પે ઉત્તર આપ્યો. "હે મહારાજા ? હું પૂર્વ ભવે મનુષ્ય હતો, તેના સંસ્કારને લીધે આ મનુષ્યની વાણી જાણું છું. વળી મને અવધિજ્ઞાન પણ છે, તેથી હું આ સકળ જગતને મ્હારા હસ્તને વિષે રહેલું સ્પુટ જોઉં છું." પછી નળ રાજા બોલ્યો." ત્યારે તું આ મ્હારા વસ્ત્રના પલ્લવને અવલંબીને બહાર નિકળ." તે પ્રમાણે કરીને સર્પ બહાર નીકળ્યો ને તત્ક્ષણ તેના ઉદ્ધારકર્ત્તા (નળ રાજા) નેજ કરડયો; તેથી તેનું રૂપ કૂબડું બની ગયું. એટલે નળે તેને હાથથી ઉલાળીને ભૂમિ ઉપર નાંખી દીધો; પછી તે સર્પને કહ્યું; "હે સર્પરાજ ! તેં મ્હારા ઉપર બહુ સારો

ઉપકાર કર્યો !" પછી નળ પોતાના અંગને કુબ્જ થએલું જોઈ ને વૈરાગ્ય પામી સંયમ લેવાને ઈચ્છાતુર થયો; એટલે પેલો સર્પ દીવ્ય સ્વરૂપ ધારણ કરીને કહેવા લાગ્યો. "હે વત્સ! હું હ્હારો પિતા નિષધ છું, વિષાદ ન કર. દીક્ષાના પ્રભાવથી હું બ્રહ્મદેવલોકને વિષે દેવતા થયો છું. ત્યાં હ્હારૂં દુઃખ જોઈને ઉપકાર કરવાને અહિં આવ્યો છું. મેં તને વિરૂપ કર્યો છે તે એટલા માટે કે, તું એકલો હોવાથી શત્રુઓ તને ઉપદ્રવ કરે નહી. હ્હારા પૂર્વ ભવના કર્મના વિશે તને કેટલોએક કાળ આપત્તિ રહેશે, પણ અંતે તને ત્રણ ખંડનું રાજ્ય પ્રાપ્ત થશે. યોગ્ય સમય આવશે ત્યારે તને હું દીક્ષા લેવાનું કહીશ. હમણાં તું આ શ્રીફળ ગ્રહણ કર, તથા આ કંડીયો લે; તે તું હ્હારી પાસે રાખજે. જ્યારે હ્હારૂં મૂળ સ્વરૂપ પ્રકટ કરવાની ઇચ્છા થાય, ત્યારે આ શ્રીફળમાંથી વસ્ત્ર કાઢીને પહેરજે, તથા આ કંડીઆમાંથી હીરાદિક આભરણ લઇને તે તું હ્હારે શરીરે આરોપજે; એટલે હ્હારૂ મૂળ રૂપ પોતાની મેળે પ્રકટ થશે." આ પ્રમાણે તે બન્ને વસ્તુઓનો મહિમા જણાવ્યા પછી તે દેવ બોલ્યો. "હે વત્સ ! તું અહિંથી સુસુમાર નગરે જજે." ત્યારે નળે કહ્યું. "એનો માર્ગ વિષમ છે માટે આપ મને ત્યાં પહોંચાડો." દેવે તેને સુસુમાર નગરની બહાર મૂકયો, ત્યાંથી તેણે પછી અંદર પ્રવેશ કર્યો.

આ વખતે નગરની અંદર મહા કોળાહળ થઈ રહ્યો હતો. 'તે શું છે ?' એમ મનમાં ચિંતવતો નળ આગળ જાય છે, તેવામાં મદોન્મત્ત થયેલો રાજાનો પટ્ટહસ્તી આલાન સ્તંભને ત્રોડી નાંખી વૃક્ષ, મનુષ્ય આદિને છુંદી નાંખતો રસ્તે ચાલ્યો જતો હતો, તેને તેણે જોયો. આવા હસ્તીને આમ મસ્તી કરતો જોઇને રાજાએ કહ્યું. "અરે લોકો ! સાંભળો, જે કોઇ આને વશ કરવાને સમર્થ હોય, તેને હું બહુ સંપત્તિ આપીશ." તે સાંભળીને પરાક્રમી એવો નળ, હસ્તીની સન્મુખ દોડયો. લોકો કહેવા લાગ્યા કે, "અરે કુબ્જ ! મરવું રહેવા દે." પણ એમના નિવારણને

ન ગણકારીને 'તે હસ્તીમાં કેટલું સામર્થ્ય છે?' તે જોઇને તેની પાસે ગયો ને કહેવા લાગ્યો. "અરે મદોન્મત્ત હસ્તી! આ સ્ત્રીજન તથા બાળક પ્રમુખને શું હણે છે? ત્હારી પાસે આ ઉન્મત્ત કેસરીસિંહ ઉભો છે તેની સામે આવી જા." પછી નળે ક્રોધાંધ એવા એ હસ્તિને ઘણી વાર સુધી ફેરવીને તેની આગળ પોતાનું વસ્ત્ર લાંબુ કરીને પાથર્યું; અને પોતે તત્ક્ષણ તેની પાછળ જઇને ઉભો; એટલે હસ્તી તે વસ્ત્રને પુરૂષ ધારીને તેને પ્રહાર કરવા લાગ્યો. એટલામાં તેનો કાન ઝાલીને નળ તેના સ્કંધ ઉપર ચઢી બેઠો, અને તેના મર્મ સ્થળ ઉપર એવી રીતે તાડન કર્યું કે, તે સ્થંભની પેઠે નિશ્ચળ ઉભો રહ્યો. પછી ત્યાંથી તેણે તેને લઇ જઇ આલાનસ્તંભે બાંધ્યો. નળનું આવું પરાક્રમ જોઇને તે નગરના દધિપર્ણ રાજાએ તેના કંઠને વિષે રત્નમાળા પહેરાવી; પછી તેને ઉત્તમ વસ્ત્રાભરણથી સન્માન આપીને પોતાની પાસે બેસાડીને પૂછ્યું, "તમારો કયો વંશ?" ત્યારે કુબ્જે કહ્યું. "મ્હારી જન્મભૂમિ મનોહર કોશળા છે. મ્હારો સ્વજન વર્ગ પણ ત્યાંજ સુખે રહે છે. હું નળ રાજાનો હુંડિક નામે રસોઇઓ છું. તેથી તેની પ્રીતિને લીધે સર્વ કળામાં પ્રવીણ થયો છું. એ નળ રાજા સૂર્યની કૃપાથી સૂર્યપાક રસોઇ કરી જાણે છે, તે હું પણ જાણું છું, અન્ય કોઇ રાજા એ જ્ઞાન ધરાવતો નથી. હમણાં દુર્દૈવને લીધે પોતાના ભાઇ કુબેરની સાથે જુગાર રમવાથી પોતાનું રાજ્ય ખોઇ પ્રિયા દમયંતીને સાથે લઇને એણે વનવાસ અંગીકાર કર્યો છે, એ કોણ જાણે કયાંય મૃત્યુ પામ્યા હશે! નળ રાજાનું આવું વૃત્તાંત સાંભળીને તેના ગુણને ક્ષણે ક્ષણે સ્મરણ કરતો દધિપર્ણ નૃપતિ વિષાદ પામી ચિંતવવા લાગ્યો."

"સંસારની સ્થિતિજ આવી છે; લક્ષ્મી વિજળીની પેઠે ચંચળ છે; આ યૌવન પણ થોડા દિવસનું છે; સુખને પ્રાંતે દુઃખજ છે; આ શરીર નિરંતર વ્યાધિ યુકત છે; ખરા મિત્ર મળવા બહુ કઠણ છે, અથવા બહુ બોલવાથી શું? આ સંસારજ અસાર છે; માટે હે જીવ! સાવધ થઇ જાગતો રહે."

એકદા રાજાએ કુબ્જને કહ્યું, "સૂર્યપાક રસવતી તને આવડે છે તો તે એકવાર કરીને જમાડ." એમ તેને આગ્રહપૂર્વક કહ્યું, ત્યારે તેણે પોતાની વિદ્યાનું સ્મરણ કરી શાળિના તાંદુલથી પુર્ણ એક થાળ નિપજાવ્યો; પછી તેમાં તેણે સૂર્યપાક રસવતી બનાવીને સર્વને જમાડયા. તે ઉપરથી રાજાએ તેને પાંચસો ગામ બક્ષીસ આપ્યાં, પરંતુ તે તેણે લીધાં નહીં, ત્યારે દધિપર્ણ નૃપતિએ તેને ફરીને કહ્યું. "ત્યારે તું તને જે પ્રિય હોય તે માગી લે." કુબ્જના રૂપમાં રહેલા નળ રાજાએ તે ઉપરથી કહ્યું, "હે રાજન ? જેટલી પૃથ્વીને વિષે આપનું શાશન (રાજ્ય) પ્રવર્તે છે, તેટલી પૃથ્વીમાં ધૂત, મદ્ય, માંસ આદિનો નિષેધ કરાવો, કારણ કે એ સહુ પાપના મુળ છે." રાજાએ એ વાતની હા કહી અને એ સર્વ વ્યસનનો નિષેધ કરાવ્યો. એમ એ રસોઇઆ રૂપે રહેલ કુબ્જ રાજાનો માનીતો થઇ સુખે રહેવા લાગ્યો.

એકદા એ કુબ્જ સરોવરને તીરે તરૂવરની છાંયામાં બેઠો હતો, તેવામાં કોઇ એક દેશાવરથી આવેલો પુરૂષ તેને સર્વાંગે સુંદર જોઇને ગીત ગાતો વાતો કરતો કુબ્જને કહેવા લાગ્યો. હું અનાર્ય, નિર્લજ ! દુર્બુદ્ધિ અને આત્માને હણુનાર એવા માણુસોની પંક્તિમાં નળ રાજાને મુકું છું, કે જે નળરાજા પોતાની વિશ્વાસુ પ્રેમની ભાજન અને સ્નેહવંતી એવી વલ્લભા (સ્ત્રી) ને વનને વિષે એકલી સૂતી મુકીને જતો રહ્યો. પણ પોતેજ ત્યાં બળીને કેમ ભસ્મ ન થયો ! " એ સાંભળીને કુબ્જ બોલ્યો. "તેં વાત તો સારી કાઢી, ભાઇ, તું કયાંથી આવે છે ? અને નળ રાજાનો વૃત્તાંત કયાંથી જાણે છે ?" તેણે કહ્યું. "હું કુંડિનપુરથી આવું છું, ને દમયંતીની પાસેથી એ વૃત્તાંત મેં સાંભળ્યો છે." કુબ્જે કહ્યું "મેં દમયંતીના ત્યાગ સુધીની વાત તો સાંભળી છે, પણ નળ રાજાએ તેણીને ત્યજી દીધી ત્યાર પછી શું થયું ?" પેલો ઉત્તર આપવા લાગ્યો. "વિદર્ભદેશના રાજાની પુત્રીને નળરાજા ત્યજીને જતો રહ્યો, ત્યારપછી રાત્રીને અંતે

તેણીએ એવું સ્વપ્નુ દીઠું કે, 'હું આમ્રફળ ખાવાની ઇચ્છાથી વૃક્ષ ઉપર ચઢી, પણ એટલામાં એક હસ્તીએ આવીને તે વૃક્ષ ઉખેડી નાંખ્યું, એટલે હું ભુમી ઉપર પડી, પ્રભાતે જાગી પતિને ન જોવાથી આમ તેમ દૃષ્ટિ ફેરવી ચિત્તને વિષે વિચારવા લાગી. "હે દુર્દૈવ ! બળેલી એવી મને અદ્યાપી તું શું કરવા ખેદ પમાડે છે? કારણ કે, આવી દશાને પ્રાપ્ત થયેલી છતાં મ્હારા પતિ નજરે દેખાતા નથી. અરે? મ્હારા પતિ મુખ ધોવાને સરોવરે ગયા હશે, કે તેને કોઇ દેવ યા દાનવ હરી ગયું હશે? અથવા તે ક્રીડા અર્થે આ વનમાં ક્યાંય ફરતા હશે ?' એમ બોલતી આમ તેમ ફરતો જોતી પતિને ક્યાંય પણ ન દેખવાથી તે વિલાપ કરવા લાગી. તેણીને જોઇને પાસે રહેલા પક્ષીઓ પણ રૂદન કરવા લાગ્યા. એમ કરતાં તેણીને મૂર્છા આવી, તે બહુ કાળે વળી. સચેતન થઇ એટલે તે પોતે દીઠેલા સ્વપ્નનો અર્થ વિચારવા લાગી. " મેં જે આંબાનું વૃક્ષ દીઠું તે તો મ્હારા પૂજ્ય ભર્તાર; ફળ તે રાજ્યલક્ષ્મી; વૃક્ષને ઉન્મૂલન કરનાર જે હસ્તી જોયો તે કૂબેર. તેણે ફરી મને પછાડી તે એમ સૂચવે છે કે, મને મ્હારા પતિનો વિયોગ થયો." આમ વિચારી તે પોતાના પૂર્વ ભવનો દોષ કાઢી રડતી હતી. તેવામાં આંસુ લુંછતા તેણીએ પોતાના વસ્ત્રને પાલવે અક્ષરો "મૂકીને જઉંછું; તું તેમાં મ્હારૂં દૂષણ ગણીશ નહી." આવું વાંચીને દમયંતીએ વિચાર્યું કે, "હું તેના હૃદયમાં જ છું, પણ સકારણે મને મૂકીને તેને જવું પડ્યું છે; માટે હવે હું તેણે લખેલે રસ્તે પિતાને ત્યાં જાઉં. કારણ કે પતિથી શુન્ય એવી સ્ત્રીઓને પિતાનું ઘર એજ શરણ છે." એમ વિચારી હૃદયને વિષે નળનુંજ સ્મરણ કરતી તે કુંડિનપુર ભણી ચાલી.

રસ્તે ચાલતાં ઘણાં ડાભના કાંટાથી તેણીના ચરણ ભેદાવાને લીધે માંહિથી નીકળતા રૂધિરથી તે જાણે પૃથ્વીને લાખના તિલકથી અંકિત કરતી હોયની! શરીર પરસેવાથી ભીનું થવાથી, ને તે ઉપર રજ ચોંટવાથી, હંસીના જેવી

દેખાતી દમયંતીએ વનને વિષે પ્રવેશ કર્યો; તે વન મધ્યે તેને પારધિ લોકો માતા સમાન ગણવા લાગ્યા. ભુજંગો જાંગુલિ મંત્ર સમાન અને વનહસ્તીઓ સિંહણ જેવી ગણવા લાગ્યા. આવા વનને વિષે જતાં પણ, તેણીના શિયળના પ્રભાવથી સિંહ આદિ હિંસક પ્રાણીઓ તેણીને અત્યંત સહાય્યરૂપ થઇ પડયા. એવામાં તેણીએ એક મ્હોટો સાર્થ જોયો, તેથી સ્વસ્થ થઇને તેની પાસે ગઈ; એટલામાં તો વિષયો જેમ કામી પુરુષને રૂંધે, તેવી રીતે ચોર લોકોએ સાર્થને રોકયો, એ ઉપરથી તે તેમને કહેવા લાગી. "અરે ચોર પુરૂષો ! જેમ સુવરનો (નાળીએરીની ટોચ સુધી પહોંચી) નાળિએર લેવાનો ઉદ્યમ નિષ્ફળ છે, તેમ તમારો ઉદ્યમ પણ અહિં નિષ્ફળ છે." સંઘને લૂંટવાને તૈયાર થએલાઓને આ પ્રમાણે કહી હુંકારથી ત્રાસ પમાડી નસાડી મૂકયા. તે જોઇને સાર્થપતિ વસંત સહપરિવાર તેણીની પાસે આવી મહાસતી કુળદેવતાના જેવી જાણતો તેણીને બહુ બહુ નમન કરવા લાગ્યો. તેણે પૂછયું. "હે કલ્યાણિ! આ નિર્જન વનમાં ભમતી અમારા પૂન્ય યોગે અહિં આવી ચઢી તે તું કોણ છે?" તેણીએ ઉત્તર આપ્યો. "વિદેશ ગયેલા નળ રાજાની હું દાસી છું." એ સાંભળી સાર્થ પતિએ તેણીને પોતાની બ્હેન ગણી પોતાની પાસે રાખી; પણ એવામાં તો અનુક્રમે વર્ષાઋતુ આવી; તેથી સાર્થ તો આગળ ચાલી શકે તેમ નહોતો; એટલે તેને બહુ દિવસ સુધી વિલંબ થશે, એમ જાણીને સાર્થ-પતિને કહ્યા વિનાજ દમયંતી એકલી આગળ ચાલી નીકળી.

માર્ગમાં એક રાક્ષસ સામો મળ્યો, તેને દમયંતીએ કહ્યું. "જો તું મને મારીશ તો નિશ્ચે તું મૃત્યુ પામીને નરક-ગતિ પામીશ, અથવા બળીને ભસ્મ થઇશ." તેણીનાં આવાં સત્ય વચન શ્રવણ કરી સંતુષ્ટ થયેલો રાક્ષસ બોલ્યો "હે સ્ત્રી! બોલ, ત્હારૂં શું અભિષ્ટ કરૂં?" દમયંતીએ કહ્યું. "આપ જ્ઞાન બળે કહો કે મ્હને પતિ સાથે કયારે સંયોગ થશે." રાક્ષસે કહ્યું. "બાર વર્ષ પછી સંયોગ થશે." રાણીએ કહ્યું.

"તમારૂં કહેવું સત્ય હોજો." ત્યાર પછી રાક્ષસ "ત્હારૂં કલ્યાણ થાઓ" એમ કહીને પોતાને સ્થાનકે ગયો. તેના ગયા પછી તેણીએ અભિગ્રહ લીધો કે, "જ્યાં સુધી પતિનો મેળાપ થાય નહીં ત્યાં સુધી મ્હારે તાંબૂળ, રંગીન વસ્ત્ર, પુષ્પ, આભૂષણુ અને વિગય (ઘી) એ સર્વ વર્જિત છે" ત્યાંથી આગળ ચાલતાં એક મહાન્ ગુફા આવી, તેમાં તે શાંતિનાથ ભગવાન્‌ની માટીની પ્રતિમા બનાવી તેની પુષ્પવડે પૂજા કરતી રહેવા લાગી. વળી ત્યાં તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરતી તે પોતાની મેળે પડતાં પત્ર પ્રમુખથી પારણું કરતી હતી. આમ પંચ પરમેષ્ઠિ નમસ્કારનું સ્મરણુ કરતી રાણી ત્યાં કેટલોએક સમય રહી. એવામાં પેલો સાર્થપતિ વસંત પણુ અનુક્રમે ત્યાં આવ્યો; તેણે દમયંતીને જિનપૂજામાં લીન દીઠી; એટલે પૂછ્યું "આ કોની મૂર્તિ છે ?" રાણીએ ઉત્તર આપ્યો. શ્રી શાંતિનાથ ભગવાનની આ પ્રતિમા છે." વાતચિત થતી સાંભળી કોઈ મનુષ્યો અહિં છે એમ જાણી આસપાસ રહેનારા તાપસો પણુ ત્યાં આવ્યા. તેમને દમયંતીએ જૈનધર્મ સંબંધી વ્યાખ્યાન આપ્યું. તે આ પ્રમાણે:- "અતિશય રાગથી જિનેંદ્રની પૂજા કરવી, સામાયિક અને પૌષધ કરવા, સુપાત્રને દાન આપવું અને સુસાધુની સેવા કરવી, એ પરલોકનો ઉત્તમ માર્ગ છે." તે સાંભળીને સાર્થપતિએ તો ભાવ સહિત જૈનધર્મ અંગીકાર કરયો. એવામાં બહુ મેઘ વૃષ્ટિ થવા માંડી, તેથી પેલા તાપસો તથા સાર્થ સૌ દુઃખી થવા લાગ્યા; તે જોઇ સતી દમયંતિ પોતાનું સુવર્ણ કુંડળ હસ્તને વિષે ધારણુ કરીને કહેવા લાગી. "જો હું જૈનધર્મની પાળનારી મહાસતી શ્રાવિકા હોઉં તો જિનશાસનની અધિષ્ઠાયિકા દેવી આ વૃષ્ટિને બંધ કરશે." એવી તેણીની પ્રાર્થના ઉપરથી વૃષ્ટિ બંધ થઈ અને તાપસો પણ નિરાકૂળ થયા. તેઓ પરસ્પર વિચારવા લાગ્યા. "નિશ્ચે આ તો સ્ત્રીનું રૂપ લઇને વનદેવી જ આવી જણાય છે." એમ જાણી તેઓ સર્વ બોધ પામી જૈનધર્મી થયા. તે સ્થળે સાર્થ-

પતિએ એક સુંદર નગર સ્થાપ્યું. અને તેને વિષે ઉત્તમ તોરણ–ગવાક્ષ આદિથી યુક્ત એવું એક શ્રી શાંતિજિનનું મહાન્ મંદિર બંધાવ્યું. એ નગરનું નામ પાંચસો તાપસો પ્રતિબોધ પામીને શ્રાવક થયા તે ઉપરથી તાપસપુર એવું પાડયું. ત્યાં શ્રી યશોભદ્રસૂરિની પાસે વૈરાગ્યવાન થએલા એવા વિમળમતિ કુળપતિએ ચારિત્ર ગ્રહણ કર્યું; તે વખતે તે દેવ ગુરુ પાસેથી પોતાનું આયુષ્ય કેટલું બાકી છે? એ જાણીને કૂબેરનો પુત્ર સિંહકેસરી દીક્ષા લઇને ગિરિશિખર ઉપર આવી રહ્યો. ત્યાં શુભ ધ્યાન ધ્યાવાથી સિંહકેસરીને કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. તેનો મહિમા કરવાને દેવતાઓ આવ્યા; એટલે ત્યાં દમયંતી, સાર્થપતિ તથા તાપસો પણ કેવળીને વંદન કરવા ગયા. ત્યાં તેમણે ધર્મોપદેશ સાંભળ્યો કે, "પ્રતિ દિન સૂર્યના ગમનાગમનથી આપણું જીવન ક્ષીણ થાય છે; બહુ કર્મ ભારથી ગુરુ એવા વ્યાપારમાં ને વ્યાપારમાં કાળ વ્યતીત થાય છે તે જણાતો નથી; જન્મ, જરા, વિપત્તિ તથા મરણને જાણતાં છતાં પણ ત્રાસ ઉપજતો નથી અને આ મોહમયી પ્રમાદરૂપી મદિરાનું પાન કરીને જગત્ ઉન્મત્ત થયું છે." પછી કેવળીએ પેલા તાપસો તથા સાર્થપતિ પ્રત્યે કહ્યું. "આ દમયંતી સત્ય બોલનારી મહાસતી છે અને એ અર્હત્‌ની ભક્ત છે." પછી સર્વ કર્મ ક્ષય કરીને કેવળી મુનિ ત્યાંજ મુક્તિ પામ્યા.

ત્યાર પછી ચારણ મુનિ યશોભદ્રને દમયંતીએ પોતાના પૂર્વ ભવનો સંબંધ પૂછયો. તે ઉપરથી તેમણે ઉત્તર આપ્યો કે, "મમ્મણ નામનો રાજા હતો તેને વીરમતી નામની સ્ત્રી હતી. તેઓ એકદા ગ્રામાંતરે જતા હતા, તેવામાં તેમને એક મુનિ સામા મળ્યા; એ અપશુકન થયું, એમ ગણીને તેમને તેમણે બાર ઘડી સુધી ત્યાં રોકાવ્યા; પણ પાછળથી તેમનો કોપ શમ્યો એટલે મુનિની ક્ષમા માગી. પછી તેમની પાસેથી ઉપદેશ સાંભળી તેમણે દયાધર્મ પાળવા માંડયો. અનુક્રમે એ મમ્મણ મૃત્યુ પામીને નળ રાજા થયો, અને વીરમતી અષ્ટાપદ

ઉપર ચોવીસે જિનેશ્વરને ઉદ્દેશીને પાંચસો આયંબિલની તપશ્ચર્યા કરીને તથા સુવર્ણ સીક્કાના દાન સહિત ઉદ્યાપન કરીને બહુ પુણ્ય ઉપાર્જન કરી મૃત્યુ પામી તે તું જ. આ પ્રમાણે તેં પૂર્વે કરેલા કર્મને લીધે બાર વર્ષનો વિયોગ થશે." પછી ત્યાં જિનેશ્વરની પૂજા કરતાં રહેતાં દમયંતીએ સાત વર્ષ નિર્ગમન કર્યાં.

આ પ્રમાણે દમયંતી ત્યાં રહેતી હતી, તેવામાં એકદા કોઇએ ગુફાના દ્વાર પાસે આવીને તેણીને કહ્યું. "હે સ્ત્રી ! મેં ત્હારા પતિને અહિં પાસેજ જોયો છે; હું શીઘ્ર જઉં છું. કારણ કે સાર્થ મ્હારા માટે થોભશે નહીં." તે સાંભળી દમયંતી આરંભેલું ધ્યાન સમાપ્ત કરી, પેલા પુરુષે બતાવેલે માર્ગે ચાલી; પણ વનમાં ચાલતાં તે એકલી પડી ગઇ. એવામાં એક દુષ્ટ રાક્ષસી સામી આવી, પણ તે તેણીના શીયળ પ્રભાવથી સ્તંભી ગઈ. એટલે તેની ક્ષમા માગીને તે પોતાને સ્થાને જતી રહી. અનુક્રમે આગળ ચાલતાં તે તૃષાતુર થઈ; એટલે તેણીએ પોતાના શીયળના માહાત્મ્યથી ભૂમિ ઉપર પગ પછાડીને નદી પ્રકટ કરી. તેમાંથી પાસે રહેનારા તાપસો પણ જળપાન કરવા લાગ્યા. એમ કરતાં કરતાં તે ધનદેવ નામના સાર્થવાહની સાથે અચળપુર ગઈ; ત્યાં ગામ બહાર રહી. ત્યાં ઋતુપર્ણ ભૂપતિની ભાર્યા ચંદ્રયશા હતી, તે દમયંતીની માસી થતી હતી, તેણીને પોતાની દાસી મારફતે ખબર મળી કે, "નગરની બહાર કોઇ દેવસુંદરીતુલ્ય રૂપવંતી સ્ત્રી આવી છે." તે ઉપરથી તેણીએ દમયંતીને તેડાવી પોતાને ઘેર રાખી. તેણીએ દમયંતીને ઓળખી નહી; તેમ દમયંતીએ પણ ઓળખાણ કાઢી નહી. તેણીને પૂછવામાં આવ્યા છતાં તેણીએ પોતાનું ગૂઢ વૃત્તાંત પ્રકટ કર્યું નહીં. તોપણ ચંદ્રયશાએ તેણીને પોતાની પુત્રીની પેઠે ગૌરવપણે રાખી. તે પણ માસીની આજ્ઞાથી નિરંતર દાન દેવાનું કામ કરતી. એકદા પિંગળ નામના ચોરને વધસ્થાને લઈ જતો જોઇને દમયંતીએ

તેને દયા આણી છોડાવ્યો, એટલે સુભટોએ તેને તેણીને સોંપ્યો; તે ચોરને દમયંતીએ ઓળખ્યો. તે વસંત સાર્થપતિનો સેવક હતો. તેને દમયંતીએ પ્રશ્ન કર્યું. તેણે તેનો ઉત્તર આપ્યો કે, "જ્યારે તમે તાપસપુરમાંથી એકલાં જતાં રહ્યાં, ત્યારે સાતમે દિવસે સાર્થપતિએ આહાર લીધો. એકદા ઉત્તમ રત્ન સુવર્ણ પ્રમુખનું ભેટણું આપીને તેણે કુબેર રાજાને સંતોષ્યો ને પોતે તાપસપુરનો સ્વામી થયો. હવે એ વસંતશેખર એવું નામ ધારણ કરીને ત્યાં રાજ્ય કરે છે. હું ત્યાં અપમાન પામવાથી અહિં આવ્યો ને કર્મ સંયોગે મેં રાજાના મહેલની અંદરજ ચોરી કરી, તેથી આવી શિક્ષા પામ્યો. તેમાંથી તમે દયા આણી મને છોડાવ્યો." દયાના સ્થાનક એવા તેને પછી દમયંતીએ દીક્ષા લેવાનું કહ્યું. તે પ્રમાણે તે લઘુકર્મી જીવે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

એવામાં હરિમિત્ર નામનો કુંડિનપૂરનો બ્રાહ્મણ રાજાની રજા લઇને ચંદ્રયશા પાસે આવ્યો; ત્યાં ચંદ્રયશાએ પોતાના કુટુંબ સંબંધીઓના કુશળ સમાચાર પૂછ્યા, એટલે તેણે કહ્યું. "નળ અને કુબેર બન્ને ભાઇઓ દ્યુત રમ્યા, તેમાં નળ હાર્યા, તેથી પોતાની પ્રિયા દમયંતીને લઇને તે વનમાં ગયા, ત્યાં પણ તેણીને એકલી સૂતી મૂકીને પોતે અન્યત્ર જતા રહ્યા. આવાં વૃત્તાંતથી ભીમ રાજા અને પુષ્પદંતી રાણી બહુ દુ:ખી થયાં છે. તેમણે મને એ બન્નેની શોધમાં મોકલ્યો છે. હું દેશે દેશ ગામે ગામ ફરીને અહિં આવ્યો, પરંતુ મેં તેમને ક્યાંય દીઠાં નહી." આ સાંભળી ચંદ્રયશાએ બહુ રૂદન કરવા માંડ્યું ને રાજકુળ પણ વિલાપ કરવા લાગ્યું. પછી ક્ષુધાતુર થયેલો એ હરિમિત્ર વિપ્ર દાનશાળાને વિષે ગયો, કે જ્યાં ચંદ્રયશાની આજ્ઞાથી દમયંતી દાન દેતી હતી; ત્યાં તેણે દમયંતીને દીઠી; એટલે તે બહુ ચકિત થઇ તેણીને નમન કરીને બોલ્યો. "હે દમયંતી! હું ત્હારા માટે ફરી ફરીને થાકયો, પણ મેં તને ક્યાંય દીઠી નહી. આહા! રત્ન તો ઘરમાંજ હતું ને હું મુઢ

તને શોધવાને આખી પૃથ્વી ફરી આવ્યો. પછી તેણે દમયંતીની વાત રાજાને તથા તેની રાણી જે દમયંતીની માસી થતી હતી, તેણીને નિવેદન કરી હર્ષ પમાડ્યા. સર્વેના શોકનાં આંસુ તે હર્ષનાં આંસુ થયાં, અને દમયંતીનો યશવાદ ગવાયો. ચંદ્રયશા શીઘ્ર દાનશાળાને વિષે ગઈ; ત્યાં દમયંતીને ગાઢ આલિંગન દઈ કહેવા લાગી. "મને ધિક્કાર છે! કે મેં તને મ્હારી ભાણેજ થતીને ઓળખી નહીં! હે પુત્રી? તેં પણ આત્માને ગોપવી રાખી શા સારૂ મને છેતરી?" આમ કહી તે તેણીને પોતાને મહેલ લઈ આવી. અને તેણીને સુગંધી જળ વડે સ્નાન કરાવ્યું; અને દુકૂળ વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. પછી તેણીનો હાથ ઝાલીને તેણીને ચંદ્રયશાએ પોતાની પાસે બેસારી. રાજાના પૂછવા ઉપરથી દમયંતીએ રડતાં રડતાં પોતાને રાજ્ય મુકવું પડ્યું તે વૃત્તાંત કહી બતાવ્યો. તેણીના આંસુ લૂછતાં લૂછતાં રાજા બોલ્યો. હે પુત્રી? એમાં લેશ પણ ખેદ કરવાનું પ્રયોજન નથી; કર્મની ગતિજ એવી છે." આમ કહે છે તેવામાં આકાશમાંથી કોઈ દેવે ત્યાં આવીને દમયંતીને વંદન કરીને કહ્યું. "હે દમયંતી! તેં જેનો વધ થતો અટકાવ્યો, અને પછી પ્રતિબોધ પમાડી જૈનમતને વિષે દીક્ષા લેવરાવી તે હું પિંગળ ચોર; દીક્ષા લીધા પછી સ્મશાનને વિષે પ્રતિમા પણે રહ્યો હતો, તે ત્યાંથી મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગને વિષે દેવતા થયો છું; આ સર્વે ત્હારો પ્રસાદ છે. તું ચિરકાળ જય પામ." એમ કહી તેણે સાત કોટી સુવર્ણની ત્યાં વૃષ્ટિ કરી. તે જોઈ 'એ સર્વે જૈન ધર્મનો પ્રભાવ છે' એમ જાણી રાજા તથા અન્ય લોકોએ જૈન ધર્મ અંગીકાર કર્યો. પછી હરિમિત્ર વિપ્રે રાજાને કહ્યું. "દમયંતી અહિં ચિરકાળ રહી છે. હવે તેણીને તેણીના પિતાને ત્યાં મોકલો." તે ઉપરની રાજાએ તેણીને સેના સહિત કુંડિનપુર મોકલી; એટલે પુત્રીને આવતી જાણી તેણીના માતા પિતા (ભીમ રાજા તથા તેની રાણી) સન્મુખ આવ્યાં. દમયંતી માતા પિતાને ચરણે પડી. સર્વને હર્ષનાં આંસુ આવ્યા, અને પુત્રીને ઘેર લઈ ગયા. ત્યાં તેણે સાત દિવસ સુધી ઉત્સવ કર્યો.

તેને અંતે પિતાએ પુછવા ઉપરથી દમયંતીએ પોતાને વિદેશ નીકળવું પડયું, તેનો વૃત્તાંત કહ્યો. પછી ભીમ રાજાએ કહ્યું. "હે પુત્રી ? તું અહિં સુખમાં રહે, જેમ ત્હારો મનોરથ સિદ્ધ થશે તેમ અમે યોજના કરીશું. પછી ભીમ રાજાએ હરિમિત્ર બ્રાહ્મણને પાંચસો ગામ આપ્યાં ને વળી કહ્યું. "જ્યારે નળરાજા આવશે ત્યારે તને અર્ધ રાજ્ય આપીશ.

એકદા દધિપર્ણ રાજાએ ભીમ રાજાની સાથે મત્રી કરવાને અર્થે એક દૂત મોકલ્યો. તે ભીમ રાજાનો સારો સત્કાર પામી કહેવા લાગ્યો. "હે દેવ ? અમારા દધિપર્ણ રાજા પાસે નળ રાજાનો એક રસોઈઓ આવ્યો છે, તેને સૂર્યપાક રસોઇ કરતાં આવડે છે. વળી તે હસ્તીને વશ કરવા પ્રમુખ કળાઓ જાણે છે." આ સાંભળી ભીમ રાજાએ દમયંતીને પુછયું, ત્યારે તે કહેવા લાગી. "સૂર્યપાક રસોઇ તેના (નળ) વિના અન્ય કોઇ જાણતું નથી, માટે એ કોઇ ગૂટીકા કે દેવે આપેલા મંત્રથી પોતાની આકૃતિ ગોપવીને રહેલા તમારા જમાઇજ હશે." તે સાંભળીને ભીમ રાજાએ શિખામણ દઈને એક કુશળ દ્વિજને દધિપર્ણ રાજા પાસે મોકલ્યો. તે તો તે કુબ્જને જોઈનેજ ખેદ પામી ચિત્તને વિષે વિચારવા લાગ્યો. "કયાં મુકતાફળીની ભ્રાંતિ કરાવનારી દમયંતી ! ને કયાં દેહધારી લક્ષ્મીનો પુંજ હોયની તેવો દેવ સ્વરૂપ નળરાજા ! કયાં આ કુત્સિત શ્યામ મુખી કૂબડો ! કયાં કલ્પવૃક્ષ અને કયાં એરંડો ! કયાં માણિકય ને કયાં કાચનો કકડો ! કયાં દમયંતી ને કયાં આ કુબ્જ ! હા ! દમયંતીના સર્વ મનોરથ અને શકુનાવળી વ્યર્થ છે." આ વખતે નળરાજા "હા ! પરીક્ષક એવા વિધિએ આવા દંપતીનો વિયોગ કરાવ્યો !" એમ કહીને વિલાપ કરવા લાગ્યો; એટલે પેલાએ પુછયું. "કેમ તમે નળરાજાનું નામ સાંભળીને રૂદન કરો છો ?" કુબ્જે કહ્યું. "હું નળરાજાનો બ્રાહ્મણ છું, તેથી મને શોક થાય છે. ભાઈ ? તેં આ કથા કહી, તેથી નીશ્ચે તું સત્કારને યોગ્ય છે. માટે ચાલ મ્હારા આવાસે." એમ કહી

નળે પેલા દ્વીજને પોતાને આવાસે લઇ જઇ સૂર્યપાક રસવતી કરીને જમાડી, અને પોતાને પૂર્વે મળેલું આભરણાદિક તેને આપ્યું.

પછી તે વિપ્રે વિદર્ભી નગરીએ જઇ ભીમ રાજા તથા દમયંતીને કુબ્જનું સ્વરૂપ કહ્યું. "તેણે મને સૂર્યપાક રસવતી જમાડી, તે સાથે એક લક્ષટંક દ્રવ્ય આપ્યું. વળી મ્હારી સાથે વાત કરતાં કરતાં તે રૂદન કરતો હતો" આ સર્વ સાંભળીને દમયંતીએ પિતાને કહ્યું. "હે તાત? હવે તમારે વિચાર કરવાનો નથી; તે કુબ્જના રૂપમાં રહેલા મ્હારા પતિજ છે, એક વાર ફક્ત તેને અહિં લાવો એટલે પછી હું તેના શરીરના આકાર ઉપરથી તેને ઓળખીશ." પછી ભીમ રાજાએ કહ્યું. "ત્યારે હું એને અહિં મિથ્યા સ્વયંવરમંડપના મિષથી બોલાવું છું." એમ કહી મિથ્યા મંડપ રચાવ્યો; અને રાજાઓને બોલાવવાને સર્વત્ર કુંકુમપત્રિકાઓ મોકલાવી. એક દૂતને કુંકુમપત્રિકા આપીને તેણે દધિપર્ણ ભૂપતિની પાસે પણ મોકલ્યો. દધિપર્ણને દૂતે જઇને પત્રિકા આપી તેમાં "ચૈત્ર શુદિ પંચમીને દિવસે વિદર્ભ રાજાની પુત્રી દમયંતીના વિવાહને અર્થે સ્વયંવરમંડપ રચવામાં આવ્યો છે." એવું વાંચીને તે બોલ્યો. "લગ્નનો દિવસ ઢુંકડો છે અને તે નગરતો બહુ દૂર છે," એમ વિચારતો તે વિષાદમાં પડયો. તેને જોઇ કુબ્જ કહેવા લાગ્યો. "હે સ્વામિન! ખેદ શા માટે કરો છો? તમારી જો ત્યાં જવાની નિશ્ચે ઇચ્છા હોય તો, બે અશ્વ સહિત એક ઉત્તમ રથ જોડાવી મંગાવો. હું સારથી થઇશ ને મ્હારી મંત્ર શક્તિના પ્રભાવથી તમને ત્યાં ઝટ પહોંચાડીશ. પાનદાની, છત્ર અને ચામર ધરનારાઓથી પરિવૃત દધિપર્ણ નૃપતિ, કેડને વિષે બાંધેલા તીરના ભાથાથી શોભતો સતો કુબ્જ સારથી સહિત રથમાં બેસીને ચાલ્યો. અશ્વના કાનમાં મંત્ર કહીને કુબ્જે રથ ચલાવી મૂકયો. રથ આકાશ માર્ગે ચાલ્યો. તેવામાં દધિપર્ણે કહ્યું. 'હે કુબ્જ! મ્હારી પછેડી પડી ગઇ છે માટે રથને થોભાવ કે, લઇ લેવાય". કુબ્જે હસીને કહ્યું. "દેવ! આપની પછેડી પડી ગઇ તે સ્થળથી તો આપણે પચીસ

યોજન દૂર નીકળી આવ્યા છીએ. આ તો મધ્યમ અશ્વો છે; જો ઉત્તમ હોત તો તો તેઓ એક ક્ષણમાં પચાસ યોજન આવ્યા હોત." પછી એક ફળેલું આંબાનું વૃક્ષ માર્ગને વિષે જોઈને રાજા બોલ્યો. "હે કુબ્જ! આ વૃક્ષ ઉપર કેટલાં ફળ હશે?" તેણે કહ્યું "આપજ તે ફળની સંખ્યા કહો." રાજાએ કહ્યું. "એના ઉપર અઢાર હજાર ફળ છે" તે ઉપરથી કુબ્જે મુષ્ટિઘાતથી સર્વ ફળ પાડી નાંખીને ભૂમિ ઉપર પડેલાં તે ગણી જોયાં, એટલે બરાબર તેટલાંજ થઇ રહ્યાં, એટલે રાજાએ કહ્યું. "જો આ પ્રમાણે ક્રીડા કરતા જઈશું તો પહોંચવું અશક્ય થઇ પડશે." ત્યારપછી રાજાએ કુબ્જ પાસેથી અશ્વચલન વિદ્યા ગ્રહણ કરી, અને તેને ફળગણન વિદ્યા આપી. હવે રથ સૂર્યની પેઠે ઉતાવળથી ચાલવા લાગ્યો. અને નગરીની બહાર આવી પહોંચ્યો. સર્વ રાજાઓની સાથે એને પણ ઉત્તમ ઉતારો આપ્યો; અને તેનું યથોચિત ગૌરવ કર્યું.

પછી દધિપર્ણ રાજાને ઉતારે સૂર્યપાક રસવતી થઈ જાણી દમયંતીએ તે કોઇ દાસી પ્રમુખની મારફતે ભિક્ષાને વિષે મંગાવી. તે આસ્વાદન કરીને બોલી. "કુબ્જ નળ રાજાજ છે; તે ફક્ત રૂપપરાવર્તિની વિદ્યાના બળથીજ પોતાનું સ્વરૂપ બદલીને રહ્યો છે." આમ વિચારીને તે સુખાસનમાં બેસી સ્વયંવર મંડપને વિષે આવી; ત્યાં પ્રતિહારિણી પ્રત્યેક નૃપનું વર્ણન કરવા લાગી, પણ તે દમયંતી તો તે સર્વને મૂકીને આગળ ચાલવા લાગી. ત્યારે લોકો બોલ્યા. "આને આ રાજાઓમાંથી એક પણ રૂચતો નથી; તો એ શું કરશે? એ જણાતું નથી." એટલામાં તેણીએ સર્વને મૂકીને કુબ્જના કંઠને વિષે વરમાળ આરોપી. લોકો હાહાકાર કરવા લાગ્યા. "અહો! આ તેણે શું કર્યું? તેણે તો કુબ્જને અંગીકાર કર્યો!" પછી દમયંતી કુબ્જને કહેવા લાગી. "હે સ્વામિન્! મેં આપને ઓળખ્યા છે; આપનું સ્વરૂપ હવે પ્રગટ કરો. આપ તો આશ્રિતોના કલ્પવૃક્ષ છો." એ સાંભળીને તેણે પોતાનું મૂળ રૂપ પ્રગટ કર્યું. તે વખતે દમયંતીએ લજ્જાથી નીચું જોયું; ભીમ રાજાએ

તેને (નળ રાજાને) આસન ઉપર બેસારી અંજળી જોડીને કહ્યું. "આ મ્હારૂં રાજ્ય તમારૂં છે; દુઃખ ટળીને હવે સર્વ સંપત્તિ પ્રાપ્ત થઈ છે, માટે તમે તેનો યથારૂચિ ઉપભોગ કરો; અમે તો તમારા આ દેશના સેવા કરનારા છીએ." તે વખતે વળી દધિપર્ણ પણ સંભ્રાંત થઇ નમન કરી નળને કહેવા લાગ્યો. "હે રાજન્! મેં અજ્ઞાનપણાથી તમારી પાસે રસોઇ કરાવવાનું નીચ કાર્ય કરાવ્યું છે, માટે મારો અપરાધ ક્ષમા કરજો."

એકદા કોઇ દેવે આકાશ થકી આવીને દમયંતીને કહ્યું. "હે દેવિ! તને યાદ છે? હું વનમાં તાપસ હતો, ત્યાં તેં મને પ્રતીબોધીને સમકિત મૂળ બારવ્રત ગ્રહણ કરાવ્યાં હતાં. એ હું તાપસ અનુક્રમે ચારિત્ર લઈને સૌધર્મ દેવલોકે કેસર નામનો દેવતા થયો છું. હમણાં ઉપકારિણી જાણીને અહિં આવ્યો છું. તું મ્હારી ધર્મગુરૂ છે, માટે તને હું નમન કરૂં છું." એમ કહીને તે દેવતા ત્યાં સાત કોટી સુવર્ણની વૃષ્ટિ કરી પોતાને સ્થાને ગયો.

હવે સર્વ રાજાએ મળીને નળનો રાજ્યાભિષેક કર્યો; પછી નળ રાજા બહુ સૈન્ય લઇને કોશલ નગરી ભણી ચાલ્યો; ત્યાં જઇ દૂત મોકલીને કૂબેરને કહેવરાવ્યું કે, "હવે તું મારી સાથે દ્યૂત રમ; નહિ તો હું તને હણીશ." એ ઉપરથી કૂબેર તેની સાથે દ્યૂત રમ્યો; તેમાં તે હાર્યો, એટલે નળ રાજાએ પોતે પોતાનું રાજ્ય ગ્રહણ કર્યું અને કૂબેરને યુવરાજ કર્યો.

એટલામાં એકદા નિષધ રાજા જે મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગમાં દેવતા થયો હતો, તેણે સ્વર્ગ થકી આવીને કહ્યું, "હે નળ! રાજ્યને અંતે નરકગતિ છે, માટે હવે સંયમ ગ્રહણ કર." તે ઉપરથી નળરાજાએ પુષ્કર નામના પુત્રને રાજ્ય સોંપ્યું; અને દમયંતી સહિત દીક્ષા લીધી. અંતે અનશન કરીને સ્વર્ગને વિષે કુબેર નામનો દેવતા થયો. દમયંતી પણ દીક્ષા પાળીને કુબેરની સ્ત્રી થઈ, ને ત્યાંથી વસુદેવની પત્ની કનવતી થઇને અંતે મુક્તિએ ગઇ. નળે પણ સ્વર્ગથી ચ્યવીને મનુષ્ય ભવમાં આવી ત્યાંથી અનુક્રમે મોક્ષ પ્રાપ્ત કર્યો. ઇતિ દમયંતીની કથા.

દમયંતી અને રાક્ષસ.

શ્રી મેઘજી હીરજીના સૌજન્યથી.

Lakshmi Art, Bombay 8

પુષ્પચુલા

નિત્ય ભાવપુર્વક ગુરૂ સેવા કરનાર પ્રાણી અવશ્ય મોક્ષ મેળવે છે.

ગંગા નદીના તટ પર પુષ્પભદ્ર નામે નગર હતું. ત્યાં પુષ્પકેતુ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને પુષ્પાવતી નામે રાણી હતી. તે રાણીને એકદા બે બાળક સાથે પ્રસઅ્યા. તેમાં એક પુત્ર હતો અને બીજી પુત્રી હતી. તે બંનેનાં નામ પુષ્પચુલ અને પુષ્પચુલા રાખ્યાં હતાં. સાથે રમત ગમત કરતાં અને મોટાં થતાં તે બન્ને બાળકોને જોઇને રાજાને એકવાર વિચાર થયો કે જો બાળકો લગ્નના કારણે જુદાં પડશે તો તેઓનો સ્નેહ ખંડિત થતાં તેઓ મુંઝાઈને મૃત્યું પામશે-ઝુરી મરશે. વળી હું પણ તેઓનો વિયોગ સહન કરી શકીશ નહિજ. એટલા માટે તેઓ બન્નેનો પરસ્પર લગ્ન સંબંધ કર્યો હોય તોજ ઠીક થાય. એવા વિચારે તેણે રાજ સભામાં મંત્રીને સર્વ સન્મુખ પ્રકટપણે પૂછ્યું કે "અંતપુરમાં જે રત્નો ઉત્પન્ન થાય તેનો સ્વામિ કોણ?" મંત્રીએ જવાબ દીધો જે "આપજ તેના સ્વામિ કહેવાઓ." આ ઉપરથી તેણે પુત્ર પુત્રીનો પરસ્પર વિવાહ કર્યો: આ વર્તમાન વ્યવહાર વિરૂદ્ધ કૃત્યથી રાણી ઘણોજ ખેદ પામી; તેથી વૈરાગ્ય પામીને વ્રત ધારણ કર્યું; તિવ્ર તપશ્ચર્યા કરીને તેરાણી મૃત્યુ પામીને સ્વર્ગને વિષે દેવતાપણે ઉત્પન્ન થઇ. પુષ્પકેતુ રાજા પણ મૃત્યુ પામ્યો; પછી પુષ્પચુલે રાજ્ય પદ ધારણ કર્યું.

હવે પુષ્પાવતીને। જીવ દેવતાપણે અવધિજ્ઞાન વડે સ્વપુત્ર પુત્રીના અઘટિત લગ્ન સંબંધને જાણી તેનું નિવારણ કરવાને માટે તેણે પુષ્પચુલાને (નિદ્રાને વિષે) નારકીના દેખાવો દેખાડવા માંડયા. તે જોઇને તેણી ભયભીત થઇ ને જાગી ઉઠી. પતિ પાસે જઇને તેણે સર્વ વાત નિવેદન કરી. રાજાએ પણ ભયભ્રાંત થઇને શાંતિ પૌષ્ટિક પ્રમુખ ઉપાય કરાવ્યા. પરન્તુ તે દેવે તો હંમેશાં નારકીના વિવિધ સ્વરૂપો દેખાડવાજ માંડયા; તેથી રાજાએ સર્વ ધર્મના આચાર્યોને બોલાવીને તે વિષે ખુલાસો પૂછયો. તે ઉપરથી કોઈ કહે કે નારકીનું સ્વરૂપ ગર્ભ-વાસ જેવું હોય, તો કોઇ બીજો કહે કે નારકીમાં તો અતિવ દારિદ્રય હોય, તો વળી કોઈ ત્રીજો એમ જણાવે કે ત્યાં તો નરી પરતંત્રતાજ હોય, પરન્તુ આ સર્વમાં કોઇનું કહેવું રાણીને વ્યાજબી લાગ્યું નહી. રાજાએ છેલ્લે અન્નિકાપુત્ર આચાર્ય પાસે જઇને પ્રશ્ન કર્યો. તે વેળા ગુરૂએ ઉત્તર આપ્યો કે “પહેલી નરકે જઘન્ય દશ હજાર વર્ષની અને ઉત્કૃષ્ટિ એક સાગરોપમની, બીજીએ જઘન્ય એક સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટિ ત્રણ સાગરોપમની, ત્રીજીએ જઘન્ય ત્રણ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટિ સાત સાગરોપમની, ચોથીએ જઘન્ય સાત સાગરરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટિ દશ સાગરો-પમની, પાંચમીએ જઘન્ય દશ સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટિ સત્તર સાગરોપમની, છઠ્ઠીએ જઘન્ય સત્તર સાગરોપમની અને ઉત્કૃષ્ટિ બાવીશ સાગરોપમની તેમજ સાતમીએ જઘન્ય બાવીશ સાગરો-પમની અને ઉત્કૃષ્ટિ તેત્રીસ સાગરોપમની સ્થીતી છે. સાતે નારકીને વિષે ક્ષેત્ર વેદના તેમજ પ્રહરણ વેદના વિના શરીરથી અન્યોન્યકૃત વેદના છે. વળી પહેલી પાંચને વિષે પ્રહરણકૃત વેદના પણ છે. પહેલી ત્રણને વિષે પરમાધામિકૃત વેદના પણ છે. અર્થાત્ પહેલી ત્રણમાં પાંચ પ્રકારની, ચોથી પાંચમી વિષે ત્રણ પ્રકારની, તેમજ છઠ્ઠી સાતમી વિષે બે પ્રકારની વેદના છે.” ગુરૂના વચનો સાંભળી રાજાએ પૂછયું કે “આપે તે કેમ જાણ્યું?” આચાર્યે ઉત્તર આપ્યો કે “જીનેશ્વરે કહેલા આગમથી સર્વ

નરકાદિ સ્વરૂપ સમજાય છે." તે વેળા પુષ્પચુલાએ પૂછ્યું જે "હે ભગવન્! નરક ગતિ કયા કર્મથી પમાય છે?" ગુરૂએ ખુલાસો કર્યો કે "મહા આરંભથી, મહા પરિગ્રહથી, ગુરૂનિંદાથી; પંચેન્દ્રિય જીવના ઘાતથી અને માંસ ભક્ષણથી જીવ નરક ગતિ પામે છે. સ્વર્ગના સુખ સંબંધી પ્રશ્નોત્તરમાં પાષંડીઓએ જણાવ્યું જે "ઉત્તમ પકવાન, શ્રેષ્ટ પટકુળ, અનુકુળ વાહન વિગેરેની પ્રાપ્તિ એજ સ્વર્ગ કહેવાય. ગુરૂએ કહ્યું કે "સમ્યક્ પ્રકારે આરાધેલો એવો બાર વ્રત રૂપ ગૃહસ્થ ધર્મ કે પાંચ મહાવ્રત રૂપ યતિ ધર્મ તેના સેવનથી બાર દેવલોકના સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. સિદ્ધાંતમાં કહ્યું છે કે, પહેલા સૌધર્મ દેવલોકમાં બત્રીસ લાખ વિમાન, ત્રીજા સનત્કુમાર દેવલોકમાં બાર લાખ વિમાન ચોથા મહિંદ્ર દેવલોકમાં આઠ લાખ વિમાન, પાંચમા બ્રહ્મદેવલોકમાં ચાર લાખ વિમાન, છઠ્ઠા લાંતક દેવલોકમાં પચાસ હજાર વિમાન, સાતમા મહાશુક્ર દેવલોકમાં ચાળીશ હજાર વિમાન, આઠમા સહસ્ત્રાર દેવલોકમાં છ હજાર વિમાન, નવમા આનત અને દશમા પ્રાણત એ દેવલોકમાં મળીને ચારશે વિમાન, તેમજ અગીઆરમા આરણ અને બારમા અચ્યુત એ બે દેવદેવલોકમાં મળીને ત્રણસે વિમાન છે. શ્રેષ્ટ મુકુટનું ધારણ કરવું, ઉજવળ અને ચંચળ કુંડળાદી આભૂષણો પ્રાપ્ત થવાં અને ઐરાવત હસ્તિ પર સ્વારી કરવી એ ઇંદ્રની રિદ્ધિ સમાન છે."

રાણીએ પ્રતિબોધ પામી દીક્ષા માટે રાજા પાસે આજ્ઞા માગી. રાજાએ કહ્યું "ત્હારો વિયોગ હું ક્ષણ માત્ર પણ સહી શકીશ નહિ; માટે દીક્ષા લઇને તું ઘરમાં રહે અને શુદ્ધ આહાર ગ્રહણ કર." પતિનું વચન અંગીકાર કરીને તેણીએ દીક્ષા લીધી. પતિગૃહે રહી બેતાળીશ દોષ રહિત આહાર લેવા લાગી.

શાસ્ત્રના ઉપયોગથી "મ્હોટો દુષ્કાળ પડશે." એવું જાણ્યા છતાં અન્નિકા પુત્ર આચાર્ય અશક્તિને લીધે અન્ય દેશ વિહાર કરી શકયા નહિ. પુષ્પચુલા ગુરૂને શુદ્ધ આહારપાણી લાવી આપતી. ઉત્તમ સેવા ધર્મને લીધે ક્ષાપક શ્રેણીએ ચઢવાથી એ મહાસતીને

કેવળજ્ઞાન થયું; તોપણ તેણીએ ગુરૂની વૈયાવચ્ચ ત્યજી નહિ. એકદા વરસાદ આવતો હતો ત્યારે પણ તેણીએ ગુરૂને આહાર આણી આપ્યો; ત્યારે ગુરૂએ પૂછયું કે "હે શ્રત જ્ઞાની વત્સે? વરસાદ છતાં તેં આહાર કેમ આણ્યો?" તેણીએ કહ્યું કે, "જ્યાં જ્યાં અચિત્ત અપકાય (પાણી) હતું ત્યાંથી યત્ને કરીને હું લઈ આવી છું." ગુરૂએ કહ્યું કે "ત્હેં અચિત્ત પ્રદેશ કેવી રીતે જાણ્યો? ઉત્તર-"આપના પ્રસાદથી." ગુરૂએ પૂછયું કે "એ જ્ઞાન પ્રતિપાતિ છે કે અપ્રતિપાતિ છે?" ઉત્તર "અપ્રતિ-પાતિ-કેવળજ્ઞાન." (સ્થીર રહે તેવું,) એવું જાણીને ગુરૂએ ઉઠી ઉભા થઇને મિથ્યાદુષ્કૃત્ય કહ્યું. "અહા, મ્હેં કેવળીની આશાતના કરી!" એમ વારંવાર કહીને આત્માની નિંદા કરી. પછી સાધ્વીને તેમણે પૂછયું કે "હું સિદ્ધિ પામીશ કે નહિ?" ઉત્તર મળ્યો કે "આપશ્રીને ગંગા નદી ઉતરતાંજ કેવળજ્ઞાન થશે." પછી તેણી મોક્ષે ગઈ. ઈતિ શ્રી પુષ્પચુલાની કથા.

પ્રભાવતી

નિત્ય દેવ સેવા કરનાર પ્રાણી પ્રભાવતીની જેમ જરૂર મોક્ષ પામે છે.

સિંધુ પ્રદેશનાં આભૂષણરૂપ વીતભય નામના નગરને વિષે ઉદયન નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેને ચેડા રાજાની પુત્રી પ્રભાવતી નામની પટ્ટરાણી હતી. તે નગરમાં કુમારનંદી નામનો વિષય લોલુપી સોની રહેતો હતો. તે સોનીને એકદા બે દેવીઓનાં દર્શન થયા તે વખતે તેણે તે દેવીઓને પૂછ્યું કે આપ કોણ છો ?" દેવીઓએ ઉત્તર આપ્યો કે, "અમે પંચશીલદ્વીપમાં રહેનારી હાસા અને પ્રહાસા નામની દેવીઓ છીએ. જો ત્હારે અમારી સાથે લગ્નની ઇચ્છા હોય તો તું અમારે ત્યાં આવ અને અમારો પતિ થા." એવું કહીને તે દેવીઓ ગઇ. તેઓના ગયા પછી તે સુવર્ણકાર પણ તેઓનો પતિ થવાની ઈચ્છાએ કોઇ પુરૂષની સંગાથે નાવમાં બેસીને સમુદ્રમાં ચાલ્યો. રસ્તે તેણે સોબતીને પૂછ્યું કે, મ્હને હાસા-પ્રહાસા દેવીઓનો યોગ કેવી રીતે થશે ?" પેલા સોબતીએ ઉત્તર આપ્યો જે "સામે દેખાતા પર્વતને કાંઠે એક મ્હોટું વૃક્ષ છે. તેની હેઠળ નાવ જાય કે તુરત જે સાહસિક થઈને શાખાને હસ્તવડે ગ્રહણ કરી રાખે, અને પછી રાત્રે ત્યાં ભારંડ પક્ષી વિશ્રામાર્થે આવે છે તેના ચરણે વળગી રહે તે ત્યાં મૃત્યુ પામીને તે દેવીઓનો પતિ થાય." પેલા સોબતીનું આવું વચન સાંભળીને તે સોની

તે ઇચ્છિત સ્થળે પહોંચ્યો. ત્યાં પેલી દેવીઓએ તેને કહ્યું કે "અમારે ત્હારું ત્હારા દેહે કામ નથી." એમ કહીને દેવીઓએ તેને પાછો તેને ઘેર મૂકયો. ત્યાં સોનીએ અગ્નિમાં પ્રવેશ કર્યો એટલે મૃત્યુ પામીને તે વ્યંતર થયો.

હવે પેલો સોબતી કે જેનું નામ નાગીલ હતું તેનું નાવ સમુદ્રમાં ભાંગી ગયું. પરન્તુ તે નાગીલ તો તરી જઇને બહાર નીકળ્યો. પછી તેણે પ્રવજ્યા ગૃહણ કરી. તપશ્ચર્યા કરી મૃત્યુ પામીને તે બારમે દેવલોકે દેવતા થયો.

હવે એમ બન્યું કે તેજ બારમા દેવલોકના દેવતા નંદીશ્વર દ્વીપે યાત્રાર્થે ગયા, ત્યાં તેમાં પેલો નાગીલ જે મૃત્યુ પામી દેવ થયો હતો, તેણે ગળે મૃદંગ બાંધીને આવેલ વ્યંતર દેવ (મૂળ સુવર્ણકાર) ને ઓળખ્યો અને પૂછયું. "તું વ્યંતર થયો? તને આમ શાથી થયું?" તેણે ઉત્તર આપ્યો કે "હું બહુ દુઃખમાં આવી પડયો છું, મ્હને આ મહા કષ્ટ થકી તાર." પેલા દેવતાએ તેને કહ્યું કે "જો તું દેવાધિદેવની નવીન પ્રતિમા કરાવીને ગોશીર્ષ ચંદન આદિથી તેની ઉત્તમ પ્રકારે પૂજા કરીને ફરી અન્ય સ્થળે પણ તેની ઉત્કૃષ્ટ રીતે સ્થાપના કરાવે તો ત્હારો આ કર્મથી નિસ્તાર થાય." એ સાંભળીને વ્યંતરે એમ કર્યું અને તેજ પ્રતિમાને તેણે કોઇ વહાણવાળાને વીતભય નગરે પહોંચાડવા કહ્યું. તેણે તે પ્રતિમા પ્રભાવતી રાણીને અર્પણ કરી. તે પ્રતિમાની પ્રભાવતી રાણીએ બહુ કાળ પર્યંત પૂજા સેવા કરી. છેવટે રાણીએ પોતાનું મૃત્યુ નજીક આવ્યું જાણીને પ્રતિમાને તેણીએ પોતાની એક કુબડી દાસીને પૂજન કરવા અર્થે ભળાવી. તે દાસી પણ વિશેષ પ્રકારે તેનું પૂજન કરવા લાગી. રાણીને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો, તેથી તેણીએ શ્રી મહાવીર પ્રભુ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને પછી તેણીનો જીવ સૌધર્મ દેવલોકમાં દેવતાપણે ઉત્પન્ન થયો; ત્યાંથી તે મોક્ષપદ પ્રાપ્ત કરશે. ઇતિ શ્રી પ્રભાવતીની કથા.

પદ્માવતી

શીયળ માટે પ્રાણ અર્પણ કરનાર પ્રાતઃસ્મરણીય સોળમી સતી પદ્માવતીને જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો ઓછો છે.

પદ્માવતી ચંપા નગરીના દધિવાહન રાજાની રાણી હતી. તેને વસુમતી (ચંદનબાળા) નામની એક પુત્રી હતી.

આ દધિવાહન રાજા સામે કૌશાંબી નગરીના રાજા શતાનિકને કંઇ દુશ્મનાવટ હોવાથી એકદા તે અચાનક મોટું લશ્કર લઇને ચંપાનગરી ઉપર ચડી આવ્યો. મહા ભયંકર યુદ્ધ જામ્યું. લડાઇમાં બંને પક્ષની મોટી ખુવારી થઇ. અંતે દધિવાહન રાજાનું લશ્કર હારી ગયું. રાજાને પોતાનો જીવ બચાવવા નાસી જવું પડયું. ચંપાનગરીમાં ચોમેર લુંટફાટ ચાલી રહી. એ વેળા રાણી પદ્માવતી અને રાજપુત્રી વસુમતી એક લશ્કરીના હાથમાં સપડાઇ ગયાં. તે સીપાઈ તેમને પોતાના ઘર તરફ લેઈ ચાલ્યો. રસ્તે જતાં અતિ સુંદર સ્વરૂપને લીધે તે વિષયાંધ સીપાઈની રાણી તરફ કુદૃષ્ટિ થઇ. રાણીને તે કહેવા લાગ્યો–"હે સુંદરી! હું ત્હને મ્હારી સ્ત્રી કરવા ઇચ્છું છું. માટે મ્હને તું ત્હારા ભરથાર તરીકે કબુલ કર."

સીપાઇની આવી કુશીળ વાણી સાંભળી રાણીને કંપારી આવી. તેણીએ તેને કહ્યું કે "અરે પાપીષ્ટ! તું શું લવે છે? ત્હને કંઈ ભાન છે? શું તું સિંહણ સમ સતી રજપુતાણીને

પાંજરામાં સપડાએલી જોઈને આવું દુષ્તાભર્યું બોલવાની હિંમત કરે છે કે! પણ યાદ રાખ કે તેમાં તું જય પામીશ નહિ. તારી આશા કે ઈચ્છા ધુળ મળેલીજ સમજવી. સિંહની મુચ્છના કેશ, નાગના મસ્તકપરનો મણિ, મરદનું મસ્તક, કંજુસનું ધન, અને સતી સ્ત્રીના પયોધર તેઓ જીવતા છતાં કદી પણ હાથ આવેજ નહિ. એટલે કે જ્યાં સુધી મ્હારા દેહમાં જીવ છે ત્યાંસુધી તો તું કશી પણ આશા રાખતોજ નહીં. મ્હારા હાથમાં જો કાંઈપણ શાસ્ત્ર હતે તો તું આટલું બોલી પણ શકતે નહિ. તેજ વેળા ત્હને કંઈપણ સુંદર પ્રસાદ ચખાડી સ્ત્રીબળનો ચમત્કાર પણ દેખાડતે; અને ત્યારેજ ક્ષત્રીયાણીના અપમાનનો ત્હને બદલો મળતે અને અનુભવ થતે. પણ આ અહીં તો સમયનીજ બલીહારી છે કે હમણા તું મનસ્વીપણે ફાવે તેમ બોલી શકે છે. સમય પરત્વે રજપુતાણી પોતાનો ધર્મ સાચવવા માટે પ્રાણની પણ કશી દરકાર કરતી નથી, તેની કદાચ ત્હને ખબર પણ નહીં હોય, તો હવે તે સમજી જજે. ભલે ત્હારે જે દુઃખો દેવાં હોય તે દે, પરન્તુ મ્હને ત્હેની બીલકુલ દરકાર નથી."

આ પ્રમાણે ત્હેનું બોલવું સાંભળ્યા છતાં તે લંપટ દુરાચારી મનુષ્ય સમજ્યો નહિ. પોતાની બદવૃત્તિ હાંસલ કરવા સારૂ પ્રીતિ પછી ભય-છલ-બળના પ્રયોગ અજમાવવાની હદ સુધી તે ગયો. એવા પાપી યત્નના પરિણામે સતીએ અન્તે બીજો ઉપાય નહિ જણાવાથી દાંત વચ્ચે જીભ કરડીને આત્મહત્યા કરી, અખંડ શીયળ સાચવી, પરલોકગમન કર્યું. પેલો વિષયાંધ તો હાથ ઘસતોજ જોઇ રહ્યો. ધન્ય છે એ શીયળવર્ત સતી દેવીસ્વરૂપ પદ્માવતીને કે જેણે સ્વધર્મના રક્ષણ માં પ્રાણની પણ પરવા નજ કરી. ઈતિ પદ્માવતીની કથા.

સમાપ્ત.

वित्तस्य सारं किल पात्रदानम् ।